

GODIŠNJAK TRIBINE

PRAVNOG FAKULTETA U ZAGREBU

I

KLUBA PRAVNIKA GRADA ZAGREBA

VODITELJ TRIBINE I UREDNIK

AKADEMIK JAKŠA BARBIĆ

ZAGREB, 2011.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

PRAVNI FAKULTET

Copyright

Pravni fakultet u zagrebu

Sva prava pridržana

**Nije dopušteno umnožavanje u bilo kojem obliku
te stavljanje u promet bez posebnog dopuštenja**

Urednik Godišnjaka Tribine:

akademik Jakša Barbić

Urednik fakultetskih izdanja:

prof. dr. sc. Igor Gliha

Računalni slog:

Nakladnik:

Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Za nakladnika:

prof. dr. sc. Zoran Parać

Tisak:

Sveučilišna tiskara

SADRŽAJ

155. Tribina

MENADŽERSKI UGOVORI – doc. dr. sc. Ivana Grgurev

156. Tribina

PRAVNI POLOŽAJ SVEUČILIŠTA OD 1874. DO DANAS – prof. dr. sc. Dalibor Čepulo

157. Tribina

DRŽAVNA MATURA – prof. dr. sc. Vjekoslav Miličić

158. Tribina

SVEUČILIŠTE U BiH – POUKE ZA HRVATSKU – prof. dr. sc. Borislav Petrović

159. Tribina

ARBITRAŽA PREMA DVOSTRANIM MEĐUNARODNIM UGOVORIMA O ZAŠTITI ULAGANJA – doc. dr. sc. Davor Adrian Babić

160. Tribina

NAJSTARIJI PROFESOR PRAVNOG FAKULTETA U ZAGREBU I SVJETSKI STUDENTSKI PRVACI: ANA BOBIĆ, VANDA JAKIR, BRANKA MARUŠIĆ, IVANA KORDIĆ, IVAN ZRINJSKI, VEDRAN BARIŠIĆ, DORA HORVAT, ANA LAH, NIKA BAČIĆ I KRISTINA MANDIĆ U POZNAVANJU PRAVA EUROPSKE UNIJE – akademik Vladimir Ibler i studenti Pravnog fakulteta u Zagrebu

161. Tribina

ČLANSTVO U EUROPSKOJ UNIJI I AKADEMSKA MOBILNOST – prof. dr. sc. Siniša Rodin i doc. dr. sc. Tamara Perišin

162. Tribina

SUDOVI I SUDOVANJE NAKON ULASKA REPUBLIKE HRVATSKE U EUROPSKU UNIJU – prof. dr. sc. Tamara Čapeta

163. Tribina

HRVATSKA U UNUTARNJEM TRŽIŠTU EUROPSKE UNIJE – prof. dr. sc. Iris Goldner Lang

PROSLOV

Sadržaj desetog, u neku ruku jubilarnog, Godišnjaka Tribine Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i Kluba pravnika Grada Zagreba čine ispisi snimljenih uvodnih izlaganja i rasprava na devet tribina održanih u 2011. prethodno objavljenih u istom broju biltena koji su bili dostupni javnosti redom neposredno po održavanju svake od njih. Riječ je o tribinama br. 155 – 163. S posljednje tri od tih tribina ušli smo u devetnaestu godinu njihova neprekidnog mjesečnog održavanja, što je u nas jedinstveni primjer takvog redovitog komuniciranja neke institucije s javnošću.

Kao i svih proteklih godina teme o kojima se na tribinama raspravljalo bile su vrlo aktualne. Događanja u akademskoj zajednici a i ona u cijelom društvu nametnula su u toj godini teme koje se nije moglo zaobići, one su se nametale gotovo same od sebe. Neke od održanih tribina utjecale su i na sprječavanje provođenja zakonodavne politike kojom se htjelo, na sreću bezuspješno, ograničiti autonomiju sveučilišta. Uvodna izlaganja i rasprave na tribinama dale su tome značajan doprinos.

S posljednje tri tribine u 2011. otpočeli smo ciklus održavanja tribina kojima se javnosti prikazuju promjene do kojih će doći u Republici Hrvatskoj nakon što ona postane punopravnom članicom Europske unije. Obrada tih tema nastavit će se i u narednoj godini, jer je to dug koji Tribina ima prema pravničkoj i drugoj javnosti – izvještavati o aktualnim pitanjima društva uvodnim izlaganjima i raspravom teoretičara i praktičara kao doprinos stvaranju uvjeta za ostvarenje zadovoljavajuće razine vladavine prava.

Menadžerski ugovori godinama su predmet rasprave u nas i to ne samo na razini prava. Oni su predmet i opće društvene rasprave u kojoj su ponekad napadani, a često su predmet nepoznavanja naravi tih

pravnih instrumenata. Zato je tema na prvoj tribini održanoj 2011. bila *Menadžerski ugovori*. Za njihovo puno razumijevanje potrebno je odrediti pravnu narav tih ugovora, izvore prava koji se na njih primjenjuju, njihove dobre i loše strane, pokazati usporedbu s onim kako se odnos menadžera i trgovačkog društva uređuje u drugim pravnim sustavima i utvrditi je li ta materija kod nas uređena tako da zadovoljava potrebe te kako primijeniti te ugovore na zadovoljavajući način. Sve je to bilo raspravljeno na tribini s kojom smo započeli ovogodišnji ciklus tribina.

Teme triju tribina odnosile su se neposredno ili posredno na pravno uređenje visokog školstva. U 2010. godini započelo se s intenzivnim radom na pravnom uređenju znanosti i visokog školstva u namjeri da se brzo donesu odgovarajući zakoni s kojima bi se iz temelja promijenilo pravno uređenje tih područja. Državna politika išla je za time da se na području visokog školstva uvede vrlo jaka ingerencija države čime bi se dovelo u pitanje sveučilišnu autonomiju zajamčenu Ustavom Republike Hrvatske. Akademska zajednica bila je protiv toga pa je ta materija bila raspravljena na dvije tribine koje su se nastavile na jednu održanu u prethodnoj godini.

Pravni položaj Sveučilišta od 1974. do danas bila je tema druge tribine održane u 2011. Pravna analiza svih zakona kojima se uređivao položaj Sveučilišta u Zagrebu od njegova osnutka do danas pokazala je da je, osim neko vrijeme u bivšoj Jugoslaviji između dva svjetska rata, Sveučilište uživalo potpunu autonomiju a pravna rješenja koja su se predlagala u vrijeme održavanja Tribine prihvatila su upravo ono što je u tom kratkom vremenskom razdoblju ograničavalo sveučilišnu autonomiju. Tribina je uputila na to da se sveučilišna autonomija, osim u spomenutom kraćem razdoblju inače obilježenom kraljevskom diktaturom, poštivala bez obzira na ideologiju koja je vladala u raznim

državama u kojima je Sveučilište djelovalo. To je bio značajan doprinos zauzimanju stajališta o prijedlozima novih zakona.

Da bi se pokazalo do kakvih posljedica može doći prihvate li se predložena rješenja, organizirana je tribina o temi *Sveučilište u BiH – pouke za Hrvatsku*. Na temelju pravnih rješenja sličnih onima koja su se predlagala za Hrvatsku u Bosni i Hercegovini se zapravo raspao ozbiljan sustav visokog školstva temeljito nagrižen komercijalizacijom, padom kvalitete daleko ispod razine onoga što je društvu potrebno izazvan brojnim privatnim sveučilištima dvojbene kvalitete temeljenim na tezgarenju nastavnika u čemu se izgubila znanstvena komponenta sveučilišnog djelovanja. Bila je to dobra ilustracija onoga što bi se moglo dogoditi i u Hrvatskoj pa je samim time to bio daljnji doprinos zauzimanju stajališta o prijedlozima pravnog uređenja u Hrvatskoj.

S tim u vezi je i raspravljano o državnoj maturi kakva je uvedena kod nas. To je učinjeno na tribini o temi *Državna matura*. Analiza pravnog uređenja državne mature pokazala je praznine i nelogičnosti te posljedice koje iz toga proizlaze za osobe koje joj pristupaju. Kao i na brojnim drugim područjima i na tome je očit brzopleti pristup pravnom uređenju materije bez prethodno provedenih temeljitih analiza i sustavnosti koja se inače zahtijeva kad se neko pravno područje pravno uređuje a naročito ako je riječ o nečemu što se tek uvodi i o čemu nema vlastitih iskustava. Jasno je istaknuto da državnu maturu treba temeljito precizno pravno urediti kako bi se izbjegle nelogičnosti u njezinu sadašnjem uređenju.

Ulaganja kapitala važna su za svaku nacionalnu ekonomiju a naročito za našu kojoj je strani kapital nasušna potreba za oživljavanje privrede i uklanjanje nezaposlenosti. Za to je prijeko potrebno ostvariti pravnu sigurnost. U tom cilju sklapaju se dvostrani međunarodni ugovori

kojima države jamče sigurnost stranim ulagačima kako bi time pridonijeli stvaranju povoljne investicijske klime. Danas se koristi nekoliko tipova tih ugovora s tipiziranim rješenjima među kojima su i ona o rješavanju sporova do kojih dođe na temelju jamstava za sigurnost ulaganja pruženih od strane država. Arbitraža prema tim ugovorima bila je tema jedne od održanih tribina.

Studenti Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu postigli su u više međunarodnih natjecanja studenata prava izuzetno velike uspjehe pa je jedna od studentskih ekipa osvojila i svjetsko prvenstvo u poznavanju prava Europske unije. Bio je to povod da se s njima razgovara na Tribini. To je učinjeno na posljednjoj tribini održanoj prije ljetnog raspusta tako da su na njoj uvodničari bili studenti koji su dobili visoka međunarodna priznanja i najstariji umirovljeni profesor Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, professor emeritus Sveučilišta u Zagrebu akademik Vladimir Ibler. Bio je to spoj mladih perspektivnih budućih pravnika i iskusnog profesora. Time je Tribina odala priznanje uspjehu naših mladih kolega što im može biti poticaj za daljnji rad i izraz da se kod nas još priznaju prave vrijednosti, usprkos brojnim drukčijim primjerima.

Tri posljednje tribine u 2011. imale su za teme primjenu europskog prava i učinak toga kod nas. Riječ je o temama *Članstvo u Europskoj zajednici i akademska mobilnost*, *Sudovi i sudovanje nakon ulaska Republike Hrvatske u Europsku uniju* i *Hrvatska u unutarnjem tržištu Europske unije*. Kao što se vidi iz naslova tribina riječ je o slobodama kretanja ljudi, roba i usluga na kojima se temelji Unija, ali i radu naših sudova nakon ulaska Hrvatske u punopravno članstvo Unije. Na tim područjima doći će do velikih promjena o kojima je na tribinama bilo riječi. Izneseni su brojni primjeri koji pokazuju kako treba primijeniti europsku pravnu stečevinu. Time smo otpočeli upoznavanje pravničke

javnosti s onim što je očekuje ulaskom Hrvatske u punopravno članstvo Unije.

Kao i ranijih godina i 2011. tribine su bile dobro posjećene. To treba prije svega zahvaliti dobro odabranim temama i vrsnim uvodničarima koji su svojim uvodnim izlaganjima potakli sudionike tribina na živu raspravu. Ponovno se pokazalo da su tribine ove vrste potrebne, da se putem njih daju sudionicima korisne informacije o novim ili o spornim stvarima, a prisustvovanje praktičara je znak da se ono što se na tribinama čuje može korisno primijeniti u praksi. Tribine su stvorile svoju stalnu publiku i postale su forum na kome razmjenjuju mišljenja znanstvenici i praktičari. Ohrabruje činjenica da to traje već devetnaestu godinu i potiče nastojanja da se tribine i dalje održavaju te pokazuje da je opravdan trud koji je u to uložen.

Valja zahvaliti svim uvodničarima koji su se odazvali pozivu da održe uvodna izlaganja o temama tribina i to učinili na najbolji način. Zahvalu treba uputiti i sudionicima tribina bez interesa i aktivnog sudjelovanja u njihovom radu kojih se tribine ne bi mogle održati. Ipak posebna zahvalnost ide upravi Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu koja je stavljanjem na raspolaganje dvorane i uređaja te financijskom pomoći za izdavanje biltena i Godišnjaka omogućila ovakav rad tribina i stavljanje na raspolaganje javnosti onoga što je na njima izneseno. Čitateljima Godišnjaka se tako omogućuje da saznaju ono o čemu je na tribinama bilo govora. Onima koji su sudjelovali u radu tribina da to ne zaborave a onim drugima da se informiraju o temama koje ih zanimaju.

Mene koji organiziram i vodim tribine sve to obvezuje da nastavim s radom započetim pred osamnaest i pol godina. Zanimljivih tema će uvijek biti i spreman sam ih obraditi a cijeli rad oko toga izložiti sudu javnosti. Zadovoljstvo mi je što je to ona do sada dobro prihvatila a na meni i uvodničarima budućih tribina je da to i dalje ostane tako. Nadamo

se da ćemo tu obvezu ispuniti sve dok sudionici budu pokazivali interes za sudjelovanje na Tribini a čitatelji interes da se služe s objavljenim biltenima i godišnjacima. Vjerujem da će i ovaj godišnjak ispuniti njihova očekivanja.

U Zagrebu, 31. prosinca 2011.

Voditelj Tribine i urednik Godišnjaka

Predsjednik Kluba

Akademik Jakša Barbić

Tribina Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
i
Kluba pravnika grada Zagreba

BILTEN BR. 75

Voditelj Tribine i urednik
Akademik Jakša Barbić

Sadržaj:

**Autorizirano izlaganje uvodničarke
Doc. dr. sc. Ivane Grgurev**

Tema 155. tribine

MENADŽERSKI UGOVORI

Zagreb, 13. siječnja 2011.

KLUB PRAVNIKA GRADA ZAGREBA

155. TRIBINA – 13. SIJEČNJA 2011.

MENADŽERSKI UGOVORI

J. Barbić:

Kolegice i kolege, dobro došli na 155. tribinu Kluba pravnikar grada Zagreba i Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu na početku nove 2011. godine. Želim da vam bude uspješna, dobra u prilikama koliko je to moguće s obzirom na ono što nas očekuje. Nisam optimista, ali vam želim da s nadom gledate na vaše profesionalne stvari i na zbivanja u vašem privatnom životu.

Kao što vidite naše teme su uvijek vrlo aktualne pa smo se za ovu tribinu odlučili za temu koja je kod nas već dugo aktualna i stalno izaziva dileme. Riječ je o menadžerima, članovima uprava društava kapitala koji moraju osim toga što su imenovani imati i riješen pravni odnos s društvom iz kojega proizlaze njihova prava i obveze. Te ugovore nazivamo menadžerskim ugovorima. Postoji i druga kategorija osoba koja sklapa takve ugovore.

Danas ćemo govoriti o tim ugovorima i tu se otvara temeljno pitanje kakvi su to ugovori, što treba na njih primijeniti, jer mi u Hrvatskoj imamo atipično stanje da su u 99% slučajeva to zapravo ugovori o radu što ne bi smjelo biti. Tako nije u svijetu. No, da ne ulazim u to pozvao bih našu kolegicu docenticu Ivanu Grgurev da o tome održi ovdje izlaganje kako bismo kasnije mogli o tome razgovarati. Ona je za to izrazito kompetentna osoba, jer se time posebno bavi. Kolegica i priprema nešto što ćete uskoro vidjeti i imati priliku pročitati, ali dok to ne pročitate moći ćete čuti njezino uvodno izlaganje i u Biltenu koji će biti podijeljen na narednoj tribini proučiti o čemu se tu zapravo radi. Pri tome, naravno, očekujem i vašu intervenciju, pitanja, raspravu, razmišljanja.

Kolegice Grgurev, mikrofon je vaš.

I. Grgurev:

Zahvaljujem akademiku Barbiću na uvodnim riječima. Inače, moram reći da je akademik Barbić prije desetak godina predložio da menadžerski ugovori budu tema mog magistarskog rada i od tada datira moj interes za ovu temu. Zamislila sam da se u izlaganju većim dijelom orijentiram na menadžerske ugovore članova uprave, a pri kraju nešto kažem i o ostalim menadžerskim ugovorima. Naime, u našoj praksi, jednako kao i u ostalim usporednopravnim

sustavima uobičajen je naziv menadžerski ugovori za članove uprava društava kapitala kao i za ugovore o radu ostalih rukovodećih osoba. Krenula bih od menadžerskih ugovora članova uprave. Dvojbe oko pravne prirode ugovora članova uprave o obavljanju poslova u upravi društva kapitala proizlaze iz činjenice da postoje određene sličnosti kao i značajne razlike u radu članova uprave i radu radnika. Sličnosti su osobna činidba rada i kontinuirana funkcija rada. Očite su i razlike. Za razliku od radnog odnosa koji ne može biti nenaplatan, nenaplatnost rada član uprave, iako je rijetka, ipak je moguća. Primjerice, član uprave ovisnog društva koji ima menadžerski ugovor kojim nije predviđena naplatnost istodobno ima i ugovor o radu u vladajućem društvu. Drugi primjer jest slučaj kada član uprave koji ima većinski udio u d.o.o. ili je većinski dioničar prihvaća vođenje poslova društva odnosno članstvo u upravi nenaplatno. Treći primjer jest kada se u kriznoj situaciji za društvu član uprave iz solidarnosti odlučuje da obavlja rad u upravi nenaplatno. Takvo što nije svojstveno našim članovima uprave. S druge strane, ponovno ističem, rad radnika isključivo je naplatan. Naplatnost je, naime, bitan element radnog odnosa. Ključni razlikovni element u radu radnika u odnosu na rad članova uprave jest postojanje odnosno nepostojanje podređenost u radu. Dok je podređenost radnika uputama i nadzoru poslodavca *essentialia negotii* ugovora o radu, ona ne postoji u radu članova uprave. Oni *ex lege* vode poslove društva i time preuzimaju funkciju poslodavca dok je nadzorni odbor samo kontrolni organ. On po Zakonu o trgovačkim društvima ne vodi poslove društva paralelno s upravom. Svaki organ, temeljem tog Zakona, ima svoju ulogu. Kako je u našim propisima uređena pravna priroda menadžerskog ugovora i rada člana uprave? Počet ću od posebnih zakona temeljem kojih članovi uprave pojedinih trgovačkih društva moraju obvezno biti u radnom odnosu s punim radnim vremenom. Tako je određeno Zakonom o osiguranju, Zakonu o kreditnim institucijama, Zakonom o leasingu, Zakonom o obveznim i dobrovoljnim mirovinskim fondovima i Zakonom o tržištu kapitala. Zašto je to tako? Želio se postići isključivi radni angažman članova uprave za određena trgovačka društva. Nisam naišla nigdje na ovakvo rješenje u usporednopravnim sustavima. U germanskom pravnom krugu, isključivi radni angažman člana uprave postiže se ugovornom klauzulom po kojoj član uprave ne može bez prethodne pisane suglasnosti nadzornog odbora preuzeti neku naplatnu ili nenaplatnu dužnost poput članstva u nadzornom odboru nekog društva. Takve klauzule imaju svoje granice, pa se kaže da član uprave može pisati članke ili držati predavanja. Dakle, isključivi radni angažman

članova uprave za spomenuta društva kapitala mogao se, umjesto neprikladnim vezivanjem člana uprave ugovorom o radu, na drugačiji način postići ugovornom klauzulom ili ako zakonodavac nije imao povjerenja u ugovorne strane, mogla se predvidjeti isključiva služba. Pojam službe odnosno ugovora o službi nije potpuno nepoznat našem zakonodavcu. Spominje se u Stečajnom i Ovršnom zakonu po uzoru na propise iz germanskog pravnog kruga, iako u našoj praksi nije zaživio, praksa ga nije prihvatila i nije se afirmirao kao takav. Novinu u pogledu pravnog uređenja pravne prirode ugovornog odnosa člana uprave donosi Zakon o radu koji je stupio na snagu 1. siječnja 2010. godine. Dakle, Zakon o radu u čl. 2. st. 3. predviđa da fizička osoba koja je kao član uprave, izvršni direktor ili u drugom svojstvu prema posebnom zakonu, pojedinačno i samostalno ili zajedno i skupno, ovlaštena voditi poslove poslodavca može kao radnik u radnom odnosu obavljati određene poslove za poslodavca. Čini mi se da se pod ovom sintagmu „osobe koja je ovlaštena voditi poslove poslodavca“ ne bi mogao podvesti prokurist jer je ovlašten samo na zastupanje, ali bi se možda temeljem Zakona o ustanovama mogao podvesti ravnatelj ustanove. Svrha unošenja stavka 4. čl. 2. Zakona o radu, stavka koji slijedi nakon upravo spomenutog, bila je da se isključe članovi uprave kao i druge osobe navedene u čl. 2. st. 3. iz određenog opsega radnopravne zaštite, a koja im je neprimjerena jer u njihovom radu i njihovom ugovornom odnosu ne postoje svi bitni elementi radnog odnosa. Ideja je bila dobra, ali realizacija nije najbolja. U završnom dijelu izlaganja dat ću svoj prijedlog kako bi ta odredba trebala glasiti. Problem postojećeg rješenja je u tome što ne daje jasan odgovor na pitanje o pravnoj prirodi ugovornog odnosa člana uprave i društva kapitala već daje ugovornim stranama menadžerskog ugovora pravo da biraju pravnu prirodu svog ugovornog odnosa. Navedeno će i dalje stvarati veliko opterećenje za sudove koji će u slučaju spora morati od slučaja do slučaja ocjenjivati jesu li ugovorne strane izabrale ugovor o radu ili ugovor obveznog prava. Zakonodavac, dakle, u čl. 2. st. 4. Zakona o radu predviđa da se na članove uprave i izvršni direktori ne primjenjuju odredbe Zakona o radu o prestanku ugovora o radu. Zašto je to dobra novina? To je dobro jer je u praksi, do uvođenja te odredbe u naše radnozaštitno zakonodavstvo, bilo velikih problema i nelogičnosti. Primjerice, u jednoj je presudi Vrhovnog suda oglašen ništetnim otkaz ugovora člana uprave jer se prilikom otkazivanja poslodavac prethodno nije savjetovao s radničkim vijećem. Nadalje, sudovi niže razine su prihvaćali povratak na radno mjesto člana uprave dok to ispravno Vrhovni sud nije prihvaćao. Što je još zakonodavac u Zakonu o radu

unio kao novinu? Predvidio je da je moguće ugovoriti odnosno isključiti primjenu ZR-a u ugovoru tako da se na rad članova uprave ne primjene one odredbe ZR-a koje uređuju radno vrijeme, stanku, dnevni i tjedni odmor. To je također dobro jer je neprimjereno odredbe ZR-a koje određuju ta područja primijeniti na rad članova uprave. Članovi uprave moraju djelovati u interesu društva, a to ponekad zahtijeva rad izvan okvira radnog vremena kako ga definira Zakon o radu pa su ti mehanizmi radnopravne zaštite neprimjereni za rad članova uprave. Kako domaća sudska praksa gleda na pravnu prirodu ugovornog odnosa člana uprave i društva kapitala? Jasno je, tamo gdje *ex lege* stoji da članovi uprave moraju biti u radnom odnosu, sudovi nisu u prilici utvrđivati suprotno, ali tamo gdje nema zakonske obveze sklapanja ugovora o radu s članovima uprave, Vrhovni sud bi također utvrdio da je riječ o radnom odnosu ako bi iz ugovornih odredaba proizlazilo da je namjera ugovornih strana bila primijeniti odredbe Zakona o radu na njihov ugovorni odnos. Ako to tako nije bilo, odnosno u samom ugovoru iz ugovornih klauzula nije proizlazilo da su ugovorne strane imale namjeru ugovoriti radnozaštitne mehanizme svojstvene radnom odnosu, onda bi Vrhovni sud utvrdio da je riječ o menadžerskom ugovoru koji nema prirodu ugovora o radu odnosno da je riječ o ugovoru kojeg pravna teorija naziva ugovorom o službi s određenim značajkama ugovora o djelu. S tim se stavom ne mogu složiti jer je ugovor o djelu, kako je on propisan ZOO-om, usmjeren na činidbu rada u kojoj je bitan krajnji rezultat, djelo, a ne kontinuirana funkcija rada. Pored navedenog, u praksi Vrhovnog suda nailazi se i na stav prema kojem se ugovor člana uprave smatra mješovitim ugovorom. To također smatramo lošim, jer se tada javlja problem utvrđenje postoje li paralelno dva ugovorna odnosa za istu činidbu rada i koje odredbe primijeniti. Dolazi li do paralelne primjene odredaba Zakona o radu na pojedine odredbe ugovora i odredaba ZOO-a na preostale odredbe ugovora? Kako je predmet ugovora člana uprave o obavljanju poslova za upravu društva kapitala specifična činidba rada koja se razlikuje od činidbe rada koja je predmet ugovora o djelu, ugovora o radu ili ugovora o nalogu, riječ je o ugovoru svoje vrste što isključuje kvalifikaciju tog ugovora kao mješovitog. Kako je to riješeno u usporednopravnim sustavima? Prvenstveno sam gledala germansko pravni krug jer se u području radnih odnosa i prava društva uvelike oslanjamo na njih. Nijemci i Austrijanci, različito od Hrvatske, nemaju opći propis koji uređuje radne odnose u gospodarstvu. Oni imaju čitav niz posebnih zakona. Jedan se odnosi na radno vrijeme, drugi na odmire i dopuste, treći na zaštitu od otkaza, četvrti na radnička vijeća. U svim tim posebnim zakonima

stoji da se radnikom ne smatra član uprave. To je za njih uobičajeno. Nijemci i njemačka praksa jasno kažu član uprave d.d. i d.o.o. nije vezan ugovorom o radu već je vezan ugovorom o službi za koji je svojstven rad bez subordinacije u radu i slijedom toga članovima uprave ne pripada radnopravna zaštita namijenjena radnicima. Austrijanci imaju jednu specifičnost. Oni razlikuju člana uprave d.d.-a i člana uprave d.o.o.-a s većinskim udjelom u društvu od člana uprave d.o.o.-a koji nema većinski udio u društvu. Smatraju da onaj član uprave d.o.o.-a koji ima većinski udio kroji politiku društva odnosno može nametati odluke na skupštini društva. Prema tome, nije subordiniran. U tom slučaju oni smatraju da je on jednako kao i član uprave d.d.-a vezan ugovorom o službi, dok se člana uprave d.o.o.-a koji nema većinski udio smatra vezanim ugovorom o radu. Treba ipak biti oprezan kada se kaže da je moguće s članom uprave d.o.o.-a u Austriji sklopiti ugovor o radu zato što i dalje stoji činjenica da su u brojnim propisima koji predviđaju radnopravnu zaštitu isključeni svi članovi uprave neovisno o svom udjelu u društvu. Preostaje im dakle samo ona radnopravna zaštita predviđena propisima u kojima nije izrijekom rečeno da su izuzeti odnosno u kojima nije izrijekom propisano da se propis na njih ne primjenjuje. To primjerice znači da njima pripada zaštita od prisilnog izvršenja dakle, ovrhe na plaći jednako kao i radnicima. To je smisleno jer je članu uprave u pravilu jedini izvor prihoda upravo nagrada iz menadžerskog ugovora. Kod Belgijanaca, Talijana i Škota našla sam da im zakoni sadrže neoborivu zakonsku pretpostavku da je član uprave samozaposlena osoba, a ne radnik. U Anglosaskom pravnom krugu, kojem je svojstven monistički ustroj organa, prave razliku između članova upravnog odbora i *managing director* a to je onaj koji svakodnevno upravlja poslovima - *day to day administration*. Dakle, on je vezan ugovorom o radu, dok članovi upravnog odbora nisu. Što kaže pravna stečevina Europske unije, konkretno Europski sud u Luxembourg, o pravnoj prirodi ugovora člana uprave? U predmetu Asscher iz 1996. godine rekao je da član uprave koji je jedini dioničar nije radnik je mu manjka subordinacija. Navedeno mi se čini kao prihvaćanje stavova svojstvenih austrijskoj praksi. Treba spomenuti da je koncept radnika u okviru prava Europske unije razvijen u predmetu Lawrie-Blum iz 1986. godine. U tom je predmetu po prvi put rečeno, a kasnije je isto u brojnim predmetima pred Europskim sudom u Luxembourg potvrđeno, da je bitno da bi se nekoga smatralo radnikom da je riječ o subordiniranom kontinuiranom osobnom radu za plaću. Tako je kod Aschera utvrđeno da manjka element subordinacije i utvrđeno je da se ne

smatra radnikom. Pored predmet Asscher, treba spomenuti i noviji predmet Danosa u kojem je Europski sud presudu donio krajem prošle godine. Riječ je o jednom latvijskom slučaju u kojem je trudnoj članici uprave d.o.o.-a bilo opozvano imenovanje tijekom trudnoće. Druga strana je tvrdila da uopće nije znala za njezinu trudnoću. Gospođa Danosa se pozvala na Direktivu o trudnim radnicama koja ne dopušta otkaz ugovora o radu tijekom trudnoće. Navedena Direktiva ipak dopušta zakonodavcu da predvidi mogućnost otkaza trudnim radnicama, ali iz razloga koji nisu vezani za trudnoću. Gospođa Danosa je tvrdila da je treba smatrati radnicom u smislu navedene Direktive te da joj temeljem te Direktive tijekom trudnoće ne može biti otkazan ugovor. Druga strana je tvrdila da ne samo da nisu znali za njenu trudnoću već i da ona nije vezana ugovorom o radu nego ugovorom o nalogu i da se na nju ne primjenjuje zaštita od otkaza zajamčena spomenutom Direktivom. Europski sud je presudio da se i trudnu članicu uprave može smatrati radnicom u kontekstu te Direktive, ali ako radi po uputama i pod nadzorom drugog organa društva. To znači da je prepušteno nacionalnom sudu da utvrde u svakom konkretnom slučaju postoje li ti elementi odnosno postoji li podređenost članice uprave drugom organu društva. Tu vidim potencijalne probleme za našu praksu. Naime, naš Zakon o radu predviđa apsolutnu zabranu otkaza ugovor o radu tijekom trudnoće i korištenja prava vezanih uz zaštitu majčinstva i roditeljstva te ne predviđa mogućnost otkaza ugovora o radu trudnici iz razloga nevezanih za trudnoću. Ako se utvrdi kod članice uprave da je radnica, u tom slučaju čak ni kada postoje opravdani razlozi za opoziv i otkaz ugovora iz kojih bi muškarac mogao biti opozvan, ona neće moći biti opozvana jer nemamo tu ogradu, nemamo tu iznimku o mogućnosti otkaza ugovora o radu trudnici ako su razlozi nevezani za trudnoću. To će po meni voditi novoj diskriminaciji koja se htjela izbjeći. Da pojasnim, pri imenovanju će se voditi računa o spolu i radije imenovati članom uprave muškarca nego ženu ako njemu možete iz važnijih razloga (ako je npr. dugo bolestan) opozvati imenovanje i otkazati mu ugovor, a njoj nećete moći. Nešto bih kratko rekla o menadžerskim ugovorima vodećih radnika jer po odredbi Zakona o radu, moguće je ugovorno isključiti primjenu odredaba tog Zakona na njihov ugovor koje se odnose na radno vrijeme, stanku, dnevni i tjedni odmor. Ovo je također uobičajeno za germanski pravni krug. Ovdje je riječ o osobama koji nisu članovi uprave, a spadaju u rukovodeće osoblje. Riječ je o visokom ili srednjem menadžmentu. Njima je delegirano vođenje poslova od strane uprave. Njima nije zakonom predviđeno da vode poslove društva, već im članovi

uprave mogu u određenom opsegu delegirati vođenje poslova društva. Iz razloga određene bliskosti s funkcijom poslodavca i njih se u jednom užem opsegu izuzima iz područja radnopravne zaštite. Kako naša sudska praksa gleda na prirodu ugovora vodećih radnika? Nije se baš najbolje snašla. Imamo neujednačenu praksu. U praksi Vrhovnog suda nailazi se na stav jednak onom koji se odnosi na članove uprave, po kojem vodeći radnik ima menadžerski ugovor koji se ne temelji na odredbama Zakona o radu. Mislim da kod rada vodećih radnika koji nisu članovi uprave postoje svi bitni elementi radnog odnosa i stoga ne bi smjelo doći do njihovog izuzimanje od radnopravne zaštite ako Zakonom o radu nije izrijekom drukčije predviđeno. Suprotno spomenutoj praksi Vrhovnog suda, u jednoj presudi Vrhovnog suda kaže se da su to i dalje ugovori o radu iako imaju određene elemente menadžerskog ugovora što ne mijenja ravnopravni status vodećeg radnika. Po tom stavu, kojeg smatram ispravnim, oni jesu radnici jer u njihovom radu postoje svi elementi radnog odnosa. Što mislim da bi bilo bolje u zakonodavnom smislu predvidjeti odnosno izmijeniti? Odredbu u Zakonu o radu koja predviđa mogućnost da član uprave bude vezan ugovorom o radu, po meni bi trebalo mijenjati na način da se predvidi da član uprave nije radnik u smislu tog zakona. Ako se samim ugovorom predvidi radnopravna zaštita ili ako *ex lege* po nekim posebnim propisima postoji obveza sklapanja ugovora o radu s članom uprave, neka i dalje stoji da se na njega ne primjenjuju odredbe o prestanku ugovora o radu inicijalno namijenjene slabijoj ugovornoj strani ugovora o radu - radniku. Također, smatram da bi bilo potrebno izmijeniti odredbe posebnih propisa koje predviđaju obvezu zasnivanja radnog odnosa s članom uprave. Mislim da bi se svrha koja stoji u pozadini postojećeg zakonskog rješenja moglo postići adekvatnijom ugovornom klauzulom u samim menadžerskim ugovorima ili predvidjeti zakonima isključivu službu članova uprave za određena društva. Kad se utvrdi da član uprave nije u radnom odnosu, treba primijeniti odredbe ZOO-a koje se odnose na trajni obvezni odnos. One po meni nisu dovoljno precizne i ne pružaju adekvatnu zaštitu članovima uprave. Iako članove uprave treba isključiti iz radnopravne zaštite koja im nije namijenjena istodobno im treba pružiti odgovarajuću zakonsku zaštitu jer im je, u pravilu, jedini izvor prihoda upravo nagrada iz menadžerskog ugovora. Zbog te ekonomske podređenosti treba im pružiti odgovarajuću zakonsku zaštitu. Treba predvidjeti naplatnost kao pravilo u okviru odredaba ZOO-a o trajnom obveznom odnosu osim ako drugačije nije dogovoreno te precizirati trajanje otkaznog roka. To bi bilo u interesu članova uprave. Praktičari me često pitaju što sada kada je

u Zakon o radu unesena odredba o izuzimanju od primjeni odredaba o prestanku radnog odnosa na ugovor člana uprave, kako sada urediti prestanak njihovog ugovora i koje se zakonske odredbe primjenjuju? Mislim da je bitno samim menadžerskim ugovorom precizirati njegov prestanak u slučaju nesposobnosti člana uprave za uredno obavljanje poslova društva. U germanskoj praksi taj razlog prestanka menadžerskog ugovora razlikuju od slučajeva kada do opoziva imenovanja člana uprave dolazi uslijed njegovog skrivljenog ponašanje. Dakle, kad je neskrivljeno došlo do opoziva imenovanja, tada prestaje ugovor, ali mu se za taj slučaj ugovornom klauzulom predvidi da još određeno vrijeme ima pravo primiti nagradu za rad. Treba precizirati samim menadžerskim ugovorom da član uprave nema pravo na otpremninu u slučaju opoziva zbog grube povrede dužnosti ili u slučaju ostavke bez postojanja važnog razloga. Također, samim menadžerskim ugovorom potrebno je vezati prestanak tog ugovora uz statusne promjene i skrivljeni opoziv jer Zakon o trgovačkim društvima jasno odvaja statusnopravni položaj člana uprave od njegovog ugovornog odnosa s društvom. To znači, ako nije izrijekom ugovoreno vezivanje opoziva imenovanja s otkazom menadžerskog ugovora, opoziv imenovanje ne vodi automatski do prestanka menadžerskog ugovora. U samom menadžerskog ugovoru bitno je i precizirati koje njegove odredbe i dalje ostaju na snazi po prestanku ugovora. Uobičajeno je predvidjeti da je menadžer i dalje vezan obvezom čuvanja poslovne tajne i zabranom konkurencije. Toliko sam mislila uvodno reći, a kroz vaša pitanja i komentare možemo pokušati zajedno odgovoriti na dvojbe vezane uz menadžerske ugovore koje se javljaju u praksi.

J. Barbić: Zahvaljujem kolegici Grgurev na uvodnom izlaganju. Ona je vrlo kratko iznijela ključne stvari koje se ovdje pojavljuju kao pitanja za raspravu. U praksi je to vrlo zanimljivo. Vidite i stajalište sudova nije jedinstveno. Sada imate priliku postavljati pitanja, o ovoj temi iznijeti svoje mišljenje. Izvolite, kolegica je tu da vam odgovori na sve što vas o tome zanima.

Ž. Potočnjak: Samo malo ću još komentirati slučaj Danosa i probleme koje bi iz njega mogli proizaći za naše trgovačkoga i radno pravo. Naime, iz tog se predmeta, kako ga ja vidim, mogu raspoznati dva važna stajališta. Osim stajališta da subordinirani članovi uprave kada se radi o zaštiti majčinstva imaju zaštitu jednaku onoj koju uživaju radnici u smislu kako taj pojam određuje pravo Europske unije. Međutim, pored toga, u toj odluci postoji i drugo stajalište prema

kojem ako su članovi uprave samostalni, dakle ako se ne mogu podvesti pod pojam „radnika“ u smislu EU prava, postoji mogućnost da i takvi samostalni članovi uprave budu spolno diskriminirani pri donošenju odluke o njihovom opozivi, odnosno otkazu ili raskidu ugovora temeljem kojeg rade. To je dodatni element o kojem treba voditi računa čak i u onim slučajevima gdje će naše pravo zauzeti stajalište da član uprave nije osoba u radnom odnosu. Prema tom stajalištu, kako ga ja razumijem, članica uprave koja nije u radnom odnosu, već temeljem nekog drugog ugovornog odnosa obavlja posao članice uprave, uživa po europskom pravu zaštitu od spolne diskriminacije. To se npr. događa ako je se sa funkcije članice uprave opozove zbog trudnoće. Pri tome je zbog dualne naravi pravnog položaja članova uprave u našem pravnom poretku, postojanja njihovog statusnog i ugovornog položaja, kod nas potrebno dodatno odgovoriti na pitanje odnosi li se ta zabrana spolne diskriminacije samo na pitanja prestanka statusnog i/ili ugovornog odnosa u kojem se članica uprave nalazi. Meni se na prvi pogled čini da se zabrana spolne diskriminacije izražena u slučaju Danosa odnosi i na jedno i na drugo. Stoga će onaj tko opoziva trudnu članicu uprave koja nije u radnom već u nekom drugom ugovornom odnosu, odnosno onaj tko u nastavku na taj opoziv nastoji otkazati ili na drugi način okončati ugovorni odnos u kojem se članica uprave nalazi, morat će dokazati da kako opoziv tako ni otkaz, odnosno drugi raskid ugovornog odnosa nisu bili diskriminatorni.

I.Grgurev:

Mislim da bi se po našem Zakonu o suzbijanju diskriminacije smatralo spolno diskriminirajuće kad bi se neki drugi odnos koji nije radni odnos raskinuo zbog trudnoće odnosno kada bi se trudnoj članici uprave opozvalo imenovanje zbog trudnoće jer je područje primjene Zakona o suzbijanju diskriminacije široko definirano pa on zabranjuje između ostalog i diskriminaciju na osnovi spola koja onemogućuje obavljanja samostalne ili nesamostalne djelatnosti. U praksi Europskog suda jasno je rečeno da je riječ o diskriminaciji na temelju spola kad se radi razlika zbog trudnoće, a naš Zakon o ravnopravnosti spolova sadrži odredbu prema kojoj se on ne smije tumačiti ili primjenjivati na način koji bi ograničio ili umanjio sadržaj jamstava o ravnopravnosti spolova koja izviru iz pravne stečevine EU. Već sam spomenula u izlaganju, mislim da bi bilo dobro u skladu s Direktivom u Zakonu o radu predvidjeti mogućnost otkaza trudnoj radnici ako razlozi otkaza nisu vezani uz njezinu trudnoću. Ni u kojem slučaju neće biti moguć otkaz zbog trudnoće jer je definirano da to predstavlja diskriminaciju na temelju spola, ali ako

postoje neki drugi razlozi kao poslovno uvjetovani otkazi ili kada je trudna radnica svojim ponašanjem uzrokovala otkaz, onda bi trebao biti moguć otkaz. Analogija je moguća i s otkazom trudne članice uprave. Primjerice, ako se članica uprave ne snalazi u sanaciji društva, prema našem zakonskom rješenju, trudnoj članici uprave, za koju sud utvrdi da je radnica, neće biti moguće otkazati ugovor ni iz tog važnog razloga, a to bi moglo voditi faktičnoj diskriminaciji na temelju spola jer će zbog takve širine zaštite biti bitan spol pri imenovanju člana uprave odnosno bit će radije imenovan muškarac nego žena u fertilnoj dobi.

J. Barbić:

Kad je riječ o položaju članova uprave i njihovom odnosu koji se rješava ugovorom, vrlo je važno obratiti pozornost na jednu stvar. U dioničkom društvu ne može se opozvati imenovanje člana uprave ako za to nema važnog razloga, ali tada je potrebno vidjeti što se događa s ugovorom kojeg je on sklopio s društvom. Kad se opozove nečije imenovanje, time se ne dira u njegov ugovor s društvom. Samo se zadire u prvi sloj odnosa te osobe i društva, onaj na korporativnoj osnovi. Tu je rečeno da je nekome opozvano imenovanje. Nakon toga je moguć sudski spor u kome se ocjenjuje je li bilo važnog razloga za opoziv imenovanja ili ne.

U praksi se nerijetko u ugovorima navodi da ugovor traje dok se ne opozove imenovanje. To je smiješno jer članu uprave taj ugovor upravo treba nakon što mu bude opozvano imenovanje, jer se njime uređuju posljedice opoziva, tj. što se događa kad prestane odnos na korporativnoj osnovi. Ugovor ne prestaje automatizmom s opozivom imenovanja, nakon toga jedino više nemaju značaj odredbe kojima se uređuje odnos člana uprave i društva dok mu traje mandat. Tu je kolegica dobro napomenula da treba te stvari ozbiljno razlikovati, jer se često puta u ugovoru obično govori o slučaju opoziva bez važnog razloga. O tome ne treba govoriti, jer bez važnog razloga nema ni valjanog opoziva pa to uopće nije opoziv imenovanja. U slučaju spora sud će utvrditi da je odluka o opozivu imenovanja ništetna, jer nije bilo važnog razloga za opoziv.

Sud će tada, ako je to zatraženo, odlučiti da se člana uprave vrati na njegovo mjesto pod uvjetom da u trenutku kada se donosi sudska odluka odnosno do njezine pravomoćnosti njegov mandat još nije vremenski istekao. Prestane li mandatno razdoblje tokom parnice, nema više vraćanja na mjesto člana uprave, ali se mogu ostvariti naknade i sve ono ostalo što bi članu uprave inače pripadalo. No, u ugovoru treba predvidjeti nešto drugo, tj. razlikovati

je li do opoziva imenovanja iz važnog razloga došlo s krivnjom i kakvom člana uprave ili bez njegove krivnje i prema tome predvidjeti posljedice opoziva u odnosu na prava opozvanog člana uprave. Ako je do toga došlo zbog njegove krivnje, ne bi imao pravo ni na kakvu naknadu, a ako nema njegove krivnje, tada bi imao pravo na naknadu. To je ono što je kolegica dobro napomenula.

Primjerice ako se netko razboli i više ne može obavljati povjereni mu posao vođenja poslova društva, tu nema krivnje ali postoji važan razlog koji može opravdati opoziv imenovanja. Nije netko kriv za to što je bolestan. Ili netko dođe u godine kad više ne može putovati, a morao bi puno putovati jer se to od njega traži. To je važan razloga za opoziv imenovanja ali nema krivnje pa je opoziv imenovanja moguć, ali će posljedice ugovorom trebati predvidjeti kao za slučaj kada nema krivnje. To je pravni režim koji valja razlikovati u ugovoru kada je u pitanju isplata otpremnina i slične stvari. Postoji li pak krivnja člana uprave, nema otpremnina, naknada.

U praksi se često događa jedna druga stvar. Nekome istekne mandat na koji je bio imenovan. Nakon toga ga više nema na toj funkciji i tu ne bi trebalo ugovorom predviđati nikakve naknade, otpremnine i sl. Ako je ugovor sklopljen na četiri ili pet godina, a njime nije ništa predviđeno, član uprave nema pravo ni na kakvu naknadu. On je odradio svoje i za to je dobio ono što mu za trajanja ugovora pripada, tj. plaću, bonuse i sl. Kod nas se često predvodi u ugovoru da se takvu osobu nakon toga raspoređuje na radno mjesto koje odgovara njegovoj stručnoj spremi. To je najveća greška, jer tada ćete u društvu imati neprestane nevolje, jer je riječ o osobi koja je imala neki položaj a više ga nema, primjerice jer je postavljena za savjetnika. Pravilo je velikih multinacionalnih kompanija da želi li se nekoga unaprijediti, pošalje ga se na neko vrijeme na drugo mjesto da ga zaborave oni s kojima je radio i kojima bi trebao postati nadređen. Taj sam primjer imao prilike vidjeti u kompaniji 3M. Ona je osobu koja je radila u Californiji poslala četiri godine u New York da bi je nakon toga vratila u Californiju da bude nadređena onima s kojima je prije toga radila, da se tamo pojavi kao *homo novus*. Najgora je stvar napredovanje iz istog kruga osoba tako da jedna postane šef. Pitanje je kakav tada može imati autoritet prema svojim dojučerašnjim kolegama s kojima je netko bio i vjerojatno ostao prislan.

U takvom slučaju ako je menadžer u pitanju, sklapa novi ugovor. Kako su kod nas to u 99% slučajeva radni odnosi, a Zakon kaže da

se ne primjenjuju odredbe o prestanku radnog odnosa i još neke, ta se pitanja moraju urediti ugovorom jer će se inače primijeniti opće odredbe Zakona o obveznim odnosima. O tome treba ozbiljno voditi računa, a naročito ako je riječ o osobama koje su sklopile menadžerske ugovora za trajanja kojih je došlo do promjene Zakona o radu o kojoj je govorila kolegica. Tim je osobama preko noći prestala primjena određenih normi i nastala neuređena praznina u ugovoru pa bi ga u tome smislu trebalo novirati. Da ne govorimo o poreznom tretmanu otpremnina koji sada dobivaju sasvim drugačije porezno opterećenje. O svemu tome treba voditi računa.

I. Grgurev:

Zanima me ima li među sudionicima Tribine onih koji su sastavljali menadžerske ugovore jer i mene zanima slučaj kojeg je akademik Barbić spomenuo kad se iz kruga vodećih radnika nekog imenuju članom uprave? Što je s njegovim prethodnim radnim odnosom ako sudbina tog radnog odnosa nije u samom menadžerskom ugovoru riješena? Da li on prestaje i na koji način prestaje? Da li on miruje, da li dolazi do novacije? Kako se to rješava u praksi?

Tonka Jerak, Odvjetničko društvo Kardum i partneri:

Mogu ispričati priču iz odvjetničkog ureda kako se to radi kad se netko imenuje direktorom d.o.o i sklapa se ugovor o radu s tom osobom. Imala sam primjer kad mi je direktor d.o.o. sastavio za sebe ugovor koji je „upakirao“ u ugovor o radu. Zanima me kako ćemo rješavati te ugovore gdje su direktori sklopili ugovore o radu. Opoziv, otpremnina, radno vrijeme?

J. Barbić:

U društvu s ograničenom odgovornošću opoziv imenovanja člana uprave je mnogo lakši. Za to nije potreban važan razlog, osim ako je to predviđeno društvenim ugovorom što se u praksi ne čini. Menadžer je zaštićen samo dobrim menadžerskim ugovorom koji mu osigurava prava u slučaju da njegovo imenovanje bude opozvano. Nikada ne bih zaposlio menadžera koji ne bi znao sebi osigurati dobar menadžerski ugovor, jer kako će biti sposoban osigurati društvo u kome vodi poslove ako nije u stanju zaštititi samoga sebe. U dioničkom društvu ga štiti važan razlog.

Ako je igdje potrebno ugovorom urediti posljedice opoziva imenovanja, onda je to u društvu s ograničenom odgovornošću. U njemu se moraju ugovoriti otpremnine i druge naknade o kojima govorimo, u protivnom nema zaštite. Član uprave društva s ograničenom odgovornošću ne može se obratiti sudu i pobijati

odluku o opozivu njegova imenovanja. To bi mogao samo onda kad odluku ne bi donijela skupština društva ili nadzorni odbor ako je društvenim ugovorom na to ovlašten, ali ne i s pozivom na to da je imenovanje opozvano bez razloga i usprkos njegova dobrog rada, osim ako je društvenim ugovorom određeno da je opoziv imenovanja moguć samo iz važnog razloga. Važan razlog bi bio potreban i ako je član društva ujedno i član uprave, ali samo onda ako mu je to pravo dano društvenim ugovorom kao posebno člansko pravo.

Ako je netko bio zaposlenik u društvu pa ga se imenuje članom uprave, mogu se učiniti dvije stvari – ili će se s tom osobom sklopiti novi ugovor o radu uz okolnost da se na taj ugovor neće primjenjivati odredbe Zakona o radu o kojima je bilo riječi kada je u pitanju ugovor člana uprave ili će se novirati njegov postojeći ugovor o radu tako da ga se pretvori u ugovor o kome je upravo bilo riječi. Pritom se mora voditi računa o razlici do koje dolazi zbog toga što se na njegov ugovor o radu više ne primjenjuju odredbe Zakona o radu o prestanku ugovora a pod ranije spomenutim uvjetima ni odredbe o radnom vremenu i dr. pa se ugovorom moraju urediti posljedice prestanka ugovora.

Marko Skukan, Odvjetničko društvo Kardum i partneri:

Može samo oko prestanka ugovora o radu člana uprave. Primjerice ukoliko imamo ugovor o radu nestručno napisan. Ima sve elemente ugovora, a u osnovi se netko njime postavlja da vodi poslove članova uprave. Čak i u opisu radnog mjesta piše da će obavljati poslove člana uprave i da će voditi poslovanje društva. Što je s prestankom tog ugovora o radu. Koliko sam shvatio on ne prestaje opozivom ukoliko ga skupština opozove. Da li bi takva opoziv mogao predstavljati osobno uvjetovani otkaz ugovora o radu. Da li bi takav opoziv mogao predstavljati valjani razlog za otkaz ugovora o radu? Kada prestaje taj ugovor o radu?

I. Grgurev:

Kako Zakon o radu isključuje primjenu svojih odredaba o prestanku ugovora o radu na prestanak ugovora člana uprave ne bi se njegov ugovor mogao otkazati pozivanjem na odredbe Zakona o radu o osobno uvjetovanom otkazu ugovora o radu. Spomenula sam odredbe Zakona o obveznim odnosima o trajnom obveznom odnosu. One se odnose na trajnu činidbu rada ali ne preciziraju trajanje otkaznog roka. Ako se ne ugovori trajanje otkaznog roka onda ZOO predviđa primjereni otkazni rok. Kako bi sud protumačio primjereno trajanje otkaznog roka, ne mogu reći. Ističem da iz

odredaba o trajnom obveznom odnosu proizlazi da je moguće otkazati samo trajni obvezni odnos kojem nije predviđeno trajanje. Menadžerski ugovor koji je sklopljen na određeno vrijeme, a u kojem se ne predvidi mogućnost otkaza ne bi se mogao otkazati. Eventualno, mogao bi se raskinuti ako bi se ispunile stroge pretpostavke za raskid ugovora zbog promijenjenih okolnosti predviđene u ZOO-u. Zbog navedenog preporuča se u menadžerskom ugovoru precizirati razloge za otkaz i otkazne rokove. To se nametnulo kao nužnost otkad se na prestanak ugovora člana uprave koji je kvalificiran kao ugovor o radu ne primjenjuju odredbe ZR-a o prestanku ugovora o radu

M. Skukan: Opoziv se ne mora vremenski podudarati s otkazom člana uprave ugovora o radu ako sam dobro shvatio?

I. Grgurev: To je po uzoru na germanski pravni krug uneseno u naš ZTD. Ta dva momenta vremenski su odvojena, ali mogu utjecati jedan na drugoga. Moguće je ugovornom klauzulom predvidjeti spajanje prestanka članstva u upravi s prestankom menadžerskog ugovora, ali u tom slučaju poželjno je predvidjeti koje ugovorne klauzule i dalje vrijede – poput obveze čuvanja poslovne tajne i zabrane konkurencije.

J. Barbić: Zato se te stvari moraju urediti tim ugovorima da sve bude potpuno čisto i jasno. To je vrlo važno za takvu situaciju. Ostaje urediti što je primjereni otkazni rok, koliko traje i ako se to ne učini ugovorom ostaje otvorenim za ocjenu suda. Tu se sada primjenjuju pravila o obveznim odnosima. Mora se primijeniti Zakon o obveznim odnosima. Neizvjesnost je najgora moguća solucija. Bolje je da se to uredi ugovorom.

M. Skukan Radilo se u praksi kada je postojao ugovor o radu kojim se radnik zapošljavao na radnom mjestu člana uprave i nije ovo bilo jasno definirano kao što ste Vi rekli. Pogotovo ne oko prestanka radnog odnosa dalo se zaključiti da se primjenjuje Zakon o radu i županijski sud je zauzeo stajalište da je taj ugovor mogao prestati samo otkazom ugovora o radu. Opoziv od strane skupštine društva nije bio dovoljan da član uprave prestane voditi poslove društva već je to bio razlog za otkaz ugovora o radu i u tom trenutku kada mu je otkazan ugovor o radu prestalo je njegovo ovlaštenje obavljanja poslova uprave društva.

J. Barbić:

Opoziv imenovanja dovodi do prestanka ovlasti za vođenje poslova društva. To su dva pitanja. Nekome se povjerava vođenje poslova imenovanjem a ne ugovorom, a ugovorom se netko obvezuje da će obavljati taj posao i kako će to činiti a društvo se obvezuje prema njemu ispuniti ugovorene obveze. Prema tome, kad se opozove imenovanje prestaje samo ovlast za vođenje poslova pa i dužnost da se to čini, upis u sudski registar je deklaratornog učinka. Mjerodavno je vrijeme donošenja odluke o tome. Drugo je pitanje kako će se raščistiti ugovorni odnos. To je trajni obvezni odnos, odnosno, na tom dijelu se tretira kao trajni obvezni odnos i tu imate onu ranije spomenutu primjerenost. Što je primjereno ako nije ugovoreno to će reći sud. Morate uvijek sve točno odrediti jer postoje te dvije razine odnosa člana uprave i društva.

B. Musulin, odvjetnica iz Zagreba:

Što svaki ugovor mora imati da bi se smatrao menadžerskim, ako se tako ne naziva? Pitam zbog problema prilikom dokazivanja, a što je sada i kolega pitao, kako bi se mogao primijeniti propis koji je povoljniji za stranku?

I. Grgurev:

Tu je na snazi sloboda ugovaranja. Ugovorne strane su slobode ugovoriti ili ne ugovoriti radnozaštitne mehanizme namijenjene radnicima. Ako kao odvjetnica savjetujete društvo kapitala, onda savjetujte da ne ugovaraju primjenu ZR-a, a ako ste pak na strani člana uprave onda mu savjetujte da u ugovor unese što je više radnozaštitnih mehanizama svojstvenih radnicima. Tada će sud u slučaju spora, ocjenjujući pravnu prirodu ugovora, utvrditi je li riječ o mješovitom, menadžerskom ili ugovor o radu. Iz razloga pravne sigurnosti, bilo bi bolje da je zakonodavac jasno rekao da se u smislu Zakona o radu radnicima ne smatraju članovi uprave i izvršni direktori. Tada bi bilo jasno da se na njihov ugovorni odnos s društvom kapitala ne primjenjuje ZR već isključivo ZOO.

Barbara Raguž, Importene d.o.o.:

Imala sam u praksi obrnute slučajeve gdje je rukovodeće osoblje bilo imenovano za članove uprave društva. Ugovor o radu se nije izmijenio u smislu naziva radnog mjesta. Jedino se izmijenila plaća, određeni benifiti. Te osobe ili zastupaju društvo i vode poslove društva osim što obavljaju tu osnovnu funkciju svog radnog mjesta. Moje je pitanje na koji način će se primjenjivati odredbe s prestankom takvog radnog odnosa? Da li se na to primjenjuju one iznimke o otkaznim rokovima ili ne?

I. Grgurev: Ako vodeći radnik istodobno obavlja poslove svog dotadašnjeg radnog mjesta čak i nakon imenovanja članom uprave, tada govorimo o mogućnosti postojanja dva ugovorna odnosa: on i dalje ima ugovor o radu za poslove svog radnog mjesta koje je nastavio obavljati iako je imenovan članom uprave, ali moguće je da istodobno ima i ugovor o obavljanju poslova u upravi društva kapitala. Čini mi se prema iznesenim činjenicama da su taj drugi ugovor, ugovorne strane propustile sklopiti. Kako ne postoji obveza sklapanja tog ugovora, nije ništa učinjeno protupravno. Međutim, kad bi mu poslodavac želio otkazati ugovor o radu, morao bi primijeniti svu zaštitu od otkaza namijenjenu radnicima jer ugovor o radu kojeg ima nije sklopljen za vođenje poslova poslodavca već za poslove radnog mjesta koje je i prije imenovanja članom uprave obavljao i nastavio ih je obavljati nakon imenovanja.

Milica Jovanović, Nezavisni hrvatski sindikati:

Imamo trenutno situaciju u praksi. Radi se o d.o.o. Osoba je voditelj pogona i ima ugovor o radu. U međuvremenu se smijenila uprava i drugo trgovačko društvo je otkupilo taj d.o.o. Dakle, promijenila se uprava koja je smjenjuje dotičnoga na način da je donijela odluku kojom ga opozivaju i imenuju drugoga. Iako on nema menadžerski ugovor nego ima ugovor o radu. Osoba je u situaciji da ne zna je li pod otkazom i što kane s njim učiniti te kako se postaviti u toj situaciji. Nije sklopljen menadžerski ugovor u smislu da bi se radilo o opozivu, a uprava ga ipak opoziva svojom odlukom. U kakvoj je on situaciji zapravo?

I. Grgurev: Budući nije riječ o članu uprave onda je to radni odnos. On je radnik i kao takvom mu pripada sva zaštita predviđena Zakonom o radu. Poslodavac, dakle, mora imati opravdan razlog za otkaz te se mora provesti složeni postupak zaštite radnika od otkazivanja ugovora o radu.

M. Jovanović: Da, oni se prema njemu ponašaju kao da su mu dali otkaz. Mislim da se radi o neznanju uprave u smislu kako postupiti, a pri tome su doveli čovjeka u vrlo nezgodnu situaciju. Nije znao kako se postaviti, podnijeti zahtjev za zaštitu prava u smislu da može podignuti tužbu ili jednostavno to ignorirati pa što bude. Otišao je na bolovanje i podigao zahtjev za zaštitu prava kako bi se osigurao u takvoj situaciji te eventualno išao na poništavanje odluke. Radi se o zavrzlami za koju ne znamo kako će završiti. Osim toga u odluci nisu naveli točno niti naziv njegovog radnog mjesta.

- I. Grgurev:** Meni se čini da se tu radi o nezakonitom otkazu i da je dobro što je radnik u zakonom predviđenom roku podnijeti poslodavcu zahtjev za zaštitu prava.
- T. Jerak:** Pitanje vezano za prokurista društva. Rekli ste za njih da mogu zasnovati radni odnos. Da li se za prokuriste sastavlja menadžerski ugovor.
- J. Barbić:** Prokurist je osoba koja samo može zastupati društvo. Status prokurista je status zastupnika. On može biti u radnom odnosu, a može biti i vanjski čovjek. Nije riječ o menadžeru. Prokurist može imati klasičan ugovor o radu na temelju kojega mu se posebnim aktom daje prokura koja ne proizlazi iz tog ugovora i koja se upisuje u sudski registar.
- T. Jerak:** Imamo često situaciju kada se članovi uprave umirove i postaju prokuristom društva.
- J. Barbić:** To je sad druga stvar. Oprostite što tu interveniram, ali ovo je područje koje nema veze s radnim pravom. Takva osoba koja se umirovljuje više nije u radnom odnosu. Njoj je dana prokura. Riječ je o obveznopravnom odnosu između te osobe i društva. Hoće li ona za to dobivati neki honorar ili ne, to je pitanje njihova dogovora. Njezine ovlasti su samo u zastupanju društva i prema vani su određene Zakonom o trgovačkim društvima a prema trećima se ne mogu mijenjati. U unutarnjem odnosu s društvom mogu se postaviti ograničenja ali ona ne djeluju prema trećima. To nema veze s ugovorom o radu ni s radnim odnosom, iako prokurista može biti i u radnom odnosu, no svoje ovlasti ne izvodi iz radnog odnosa. Punomoćnik je osoba koja djeluje i nastupa u ime i za račun zastupanoga, a punomoć je ovlast kojom se iskazuje prema trećima. To je ovdje prokura i upis u sudskom registru. Kod prokure je riječ samo o zastupanju a ne i o drugom vođenju poslova društva. Vođenje poslova može biti interno i vanjsko, a ovdje je riječ samo o onom vanjskom.
- E. Marin:** Iznijet ću jedan primjer iz naše prakse, a koji obuhvaća veliki broj pravnih osoba. Naime, u posljednje vrijeme kod neprofitnih pravnih osoba, dakle ustanova, koje nemaju veze s trgovačkim društvima, ravnatelj se i nekolicina osoba proglašavaju upravom. S obzirom na tržište naše radne snage, na kojem imamo višak onih koji traže posao, vi i ne znajući za tu situaciju, javljate se na natječaj za

pojedino radno mjesto i zasnivate radni odnos. Tek tada saznate da ste i vi dio uprave. Kako ste sada i vi član uprave, nemate prava kao ostali radnici. Prisiljeni ste potpisati ugovor o radu, uz odricanje pojedinih prava, npr. prava na stanku i drugo. Dakle, vi unaprijed niste znali da ste član uprave, a to zapravo ne možete ni biti jer uprave kod ustanova nema. Konstituiranje uprave pri ustanovama nije po zakonu moguće. Tako konstituirana uprava pri ustanovama nema prava i obveze regulirane Zakonom o trgovačkim društvima. Međutim, vi ste sklopili ugovor o radu s umanjenim pravima i bez obzira što vam je takav ugovor bio nametnut kako bi zasnovali radni odnos, vjerojatno nećete uspjeti s tužbom, zbog pravne naravi ugovora o radu. Danas je postalo moderno da sve ustanove imaju uprave, čime se potiče protupravnost na više nivoa u našoj praksi.

I. Grgurev: Ne možete ugovorom isključiti primjenu kogentnih odredaba. Ako postoje bitni elementi radnog odnosa onda će se *ex lege* primijeniti zaštitni mehanizmi zajamčeni Zakonom o radu i profesionalnim izvorima radnog prava. Nije bitno što ste ih vi ugovorno isključili.

E. Marin: Ugovor o radu je, podsjećam, najjači pravni akt između stranaka. Vi ste ugovorom regulirali svoja prava i obveze. Eventualno bi međunarodni ugovor mogao, po određenim uvjetima imati jaču pravnu snagu. Kada ustanova konstituira upravu, želi primijeniti rješenja analogna Zakonu o trgovačkim društvima, pa to onda i u odnosu na vaš ugovor o radu. Lažan status člana uprave dovodi onda i do toga da se ugovorom o radu mogu ugovoriti manja prava nego što pripadaju drugim radnicima, a jedino uporište za isto, je sloboda ugovaranja.

I. Grgurev: Ne slažem se. Kogentne odredbe imaju prednost pred ugovornim klauzulama. Manifestacija slobode ugovaranja moguća je u cilju podizanju standarda radnopravne zaštite radnika. Ne može mu ići na štetu.

J. Barbić: Zahvalimo kolegici na uvodnom izlaganju, na tome što nas je potakla na ovako dobru raspravu. Pokušali smo svojedobno Zakonom o obveznim odnosima urediti ugovor o službi baš da bismo ovakve i slične odnose izvukli iz domene radnih odnosa, ali se zakonodavac prepao opasnosti da bi naši današnji poslodavci sve manje više pretvorili u ugovore o službi kako bi izbjegli sklapanje ugovora o radu kojima se radnicima garantiraju određena prava i pruža mehanizam zaštite pa glava kojim bi se uredio ugovor o službi nije ušla u Zakon. Tako nemamo posebno uređene

menadžerske ugovore kojima bi odgovarala primjena odredbi o ugovoru o službi. Sada za te ugovore imamo ono na što je kolegica Grgurev upozorila i mogućnost da se ugovornim putem na temelju autonomije ugovornih strana uredi odnos između članova uprave i društva.

Drago mi je da je kolegica Grgurev istaknula razliku kod dioničkih društava s monističkim ustrojem organa kod kojih se u upravnom odboru nalaze dvije vrste direktora – izvršni i neizvršni. Izvršni direktori spadaju pod pravni režim o kome danas govorimo, a neizvršni imaju status koji bi u pogledu pravnog uređenja njihova odnosa s društvom imali status koji odgovara članovima nadzornog odbora. Tu nema menadžerskog ugovora s društvom, nema ni posebnog ugovora. Oni djeluju na temelju odluke o izboru odnosno na temelju imenovanja u upravni odbor i njihova pristanka da to rade.

Zahvaljujem na sudjelovanju na tribini i doviđenja na narednoj u veljači.

Tribina Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
i
Kluba pravnika grada Zagreba

BILTEN BR. 76

Voditelj Tribine i urednik
Akademik Jakša Barbić

Sadržaj:

**Autorizirano izlaganje uvodničara
Prof. dr. sc. Dalibora Čepula**

Tema 156. tribine

**PRAVNI POLOŽAJ SVEUČILIŠTA
OD 1874. DO DANAS**

Zagreb, 15. veljače 2011.

KLUB PRAVNIKA GRADA ZAGREBA
156. TRIBINA – 15. VELJAČE 2011.
PRAVNI POLOŽAJ SVEUČILIŠTA
OD 1874. DO DANAS

J. Barbić:

Gospođe i gospodo, kolegice i kolege, dobro došli na 156. tribinu Kluba pravnika grada Zagreba i Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, jednu od tribina koje se neprekidno, jednom mjesečno održavaju već osamnaest godina. Na tim smo se tribinama uvijek bavili aktualnim temama. U skladu s time i ova današnja tema je vrlo aktualna sada kad se priprema novo pravno uređuje statusa sveučilišta.

Zato je zanimljivo čuti kakav je bio pravni položaj Sveučilišta u Zagrebu od 1874., tj. od nastanka Sveučilišta novog doba do danas. Sveučilište traje od 1669. godine i od tada do danas je djelovalo u različitim društveno-ekonomskim formacijama, od feudalizma preko ranog pa kasnijeg kapitalizma i socijalizma do globaliziranog kapitalizma naših dana. U cijelom tom razdoblju ono je djelovalo u različitim državama koje su se smjenjivale, u pravilu pod dramatičnim okolnostima, pa je propalo i jedno od najvećih europskih carstava svog vremena, a Sveučilište je usprkos svim turbulentnim vremenima opstalo do danas.

Ovdje imam potrebu, ne bez ponosa, reći da Sveučilište u Zagrebu zahvaljuje svoj kontinuitet današnjem Pravnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu jer je od 1850. do 1874. godine tadašnja Pravoslavna akademija bila jedina visokoškolska institucija u Hrvatskoj. Djelovala je u zgradi današnje gimnazije na Katarinskom trgu. Prije 15 godina na 220. obljetnicu Fakulteta na tu smo zgradu postavili odgovarajuću spomen ploču, ali je prilikom kasnijeg uređenja fasade na toj zgradi bila uklonjena i više tamo nije vraćena. Mislim da bi Fakultet trebao nastojati da se ta ploča vrati na mjesto gdje je bila postavljena. Fakultet je 1776. počeo na mjestu gdje se danas nalazi zgrada Hrvatskog sabora što je obilježeno postavljanjem spomen ploče pa bi bilo lijepo da se ponovno vidi gdje je kasnije djelovao prije nego što se preselio u zgradu u kojoj se sada nalazimo.

Svaka od država u kojima je djelovalo Sveučilište nastojala je u svom pravnom sustavu urediti njegov ustroj i njegovo djelovanje. Zamolili smo našeg kolegu profesora Dalibora Čepula, predstojnika

Katedre za povijest hrvatskog prava i države, da nam prikaže pregled pravnog uređenja Sveučilišta u Zagrebu i njegovog pravnog položaja kroz sve te države od 1874. godine do danas. Pritom bi bilo zgodno vidjeti ima li neke konstante u tom uređenju ili je pak svaki puta bilo radikalnijih zahvata u pravni položaj Sveučilišta te, ako je toga bilo, koja je država to i kako činila. To bi bilo vrlo zanimljivo vidjeti s obzirom na uređenje pravnog položaja sveučilišta koje se sada predlaže.

Kolega Čepulo, vi ste najpozvaniji da o tome nešto kažete pa bih vas zamolio da uzmete riječ.

D. Čepulo:

Zadovoljstvo mi je nastupiti na ovoj tribini Kluba pravika grada Zagreba. Ono je na neki način sljednik Pravničkoga društva u Zagrebu koje je osnovano 1875. to jest odmah nakon zagrebačkog Sveučilišta pa se u ovoj temi i na ovom mjestu dobro dodiruju te dvije institucije. Koji je razlog ove tribine prof. Barbić već je sugerirao. Dobar razlog bi bio već i sam *amor intellectualis*, intelektualna radoznalost vezana uz vlastito biće. Ali osim toga postoji i pragmatički razlog, a to je potreba razumijevanja sadašnjega položaja i ustroja našega Sveučilišta koje ćemo bolje shvatiti ako utvrdimo kako je i kroz koje mijene ono nastajalo. Produbljenije razumijevanje sadašnjosti jednako kao i iskustva iz povijesti mogu pak predstavljati dobru orijentaciju za akciju danas.

To dugo razdoblje od 130 godina pokušat ću sažeti u sat vremena. Ono na što ću biti prvenstveno koncentriran je pitanje autonomije to jest odnosa nosilaca vlasti prema Sveučilištu i obrnuto te pitanje unutrašnjeg ustroja Sveučilišta. To su teme koje još od začetaka sveučilišnog obrazovanja u Bolonji prate instituciju sveučilišta koja se na neki način u tim napetostima gradi i potvrđuje. No, preskočit ćemo srednjovjekovnu genezu sveučilišta i tek se prisjetiti nastanka našeg Sveučilišta 1669. kada je Leopoldovom poveljom tadašnja Isusovačka akademija dobila sveučilišne privilegije. Te privilegije međutim nisu realizirane, jer su više isusovačke vlasti u Grazu, a i sveučilište u Grazu koje su držali isusovci, smatrali da će u novom sveučilištu u Zagrebu dobiti konkurenciju. Stoga su 1669. ostvarene samo neke od tih privilegija, ali sveučilište zapravo nije realizirano. Sljedeća stepenica je bilo osnivanje Kraljevske akademije znanosti od strane kraljice Marije Terezije 1776. Ta je Akademija imala Teološki, Pravni i Filozofski fakultet, ali se zapravo radilo o dvogodišnjim školama koje nisu bile na razini fakulteta iako je studij prava i teologije faktično bio četverogodišnji studij jer je prije upisa

ta dva viša studija trebalo završiti Filozofski fakultet – a to je u osnovi odgovaralo i strukturi sveučilišnih studija. No, Kraljevska akademija znanosti je imala državnog upravitelja, a suvremenici uglavnom nisu bili zadovoljni obrazovanjem koje je davala smatrajući da je osnovni razlog u tome što je ona bila pod neposrednom državnom upravom te nije imala slobodu unutrašnjeg organiziranja i poučavanja. Akademiju je ukinula carska vlada u sklopu reforme školstva u cijeloj Monarhiji poduzete 1850. Tada su dvije godine prijašnjeg Filozofskog fakulteta priključene do tada šestogodišnjoj Klasičnoj gimnaziji kao njen 7. i 8. razred dok je umjesto dvogodišnjeg Pravnog fakulteta osnovana trogodišnja Pravoslavna akademija. I kao što je prof. Barbić rekao - ako su filozofi bili prvi mi smo jedini na Sveučilištu koji imamo kontinuitet. No, ni Pravoslavna akademija kao obrazovna ustanova pod ravnanjem države, a ne slobodna znanstveno-nastavna ustanova, nije zadovoljila očekivanja suvremenika. Ipak, ta je visoka škola poslužila kao osnovica za formiranje sveučilišta. Naime, 1868. godine je trogodišnji studij pretvoren u četverogodišnji po uzoru na Pravni fakultet Bečkog sveučilišta, a dodane su i dvije katedre koje su trebale postati jezgro budućeg Filozofskog fakulteta. Godine 1869. je pak donijet vrlo kratki zakon o utemeljenju Sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu. No, Sveučilište je otvoreno tek 1874. nakon što je Sabor donio Zakon o ustroju Sveučilišta koji je bio dio reformi poduzetih za uprave bana Ivana Mažuranića.

I tako konačno dolazimo do početka našeg izlaganja. Oba su navedena zakona predvidjela osnivanje Sveučilišta sa četiri fakulteta – Bogoslovnim fakultetom, Pravnim fakultetom (izvorno Pravoslavnim i državoslovnim fakultetom), Filozofskim (Mudroslovnim) fakultetom te Medicinskim fakultetom. No, Sveučilište je 1874. otvoreno sa tri fakulteta dok je zbog nedostatka sredstava i osoblja Medicinski fakultet otvoren tek 1917. Sveučilište, koje je slijedilo klasični obrazac srednjoeuropskih fakulteta zasnovanih na povezanosti znanosti i obrazovanja, unijelo je posve novi zamah u hrvatski intelektualni i kulturni život u odnosu na prijašnje škole te postalo jedan od ključnih generatora procesa civiliziranja hrvatskog društva povezujući njegov razvoj sa kulturnim dostignućima u razvijenim europskim zemljama. Indikativno je da su do značajnijeg kadrovske osnaženja Sveučilišta koncem 19. stoljeća praktički svi privatni docenti prolazili specijalizaciju na najboljim srednjoeuropskim sveučilištima, a to se u nešto smanjenom opsegu nastavilo i kasnije.

Što se položaja i ustroja sveučilišta tiče ono je slijedilo austrijske propise odnosno model državnog sveučilišta. Ustroj Sveučilišta iz toga doba je prikazan u Tabeli I. (v. u prilogu). Fakultetom su upravljali dekan i profesorski zbor kojeg su činili svi redovni i izvanredni profesori koji su birali dekana na jednogodišnje razdoblje. Rektor sa jednogodišnjim mandatom je pak biran na posebnom tijelu sastavljenom od četveročlanih delegacija svakog fakulteta. Rektori su se mijenjali turnusno po unaprijed određenom redu po fakultetima. Uz rektora je na Sveučilištu postojao i Senat kojeg su činili rektor, dekan i prodekani. Radilo se o Sveučilištu s jakim fakultetima. To je vidljivo ne samo u kratkotrajnom mandatu rektora i njegovom turnusnom izboru već još i više u odlučivanju na Senatu. Naime, za odlučivanje na Senatu je bio potreban natpolovični kvorum u kojem je bio najmanje jedan predstavnik svakog fakulteta – tako je svaki fakultet, doduše više u teoriji nego li u stvarnosti, mogao blokirati donošenje bilo koje odluke na Senatu.

Što se tiče vanjskih odnosa Zakon iz 1874. je proglasio načelo slobode učenja i podučavanja, ali je Sveučilište bilo vrlo čvrsto vezano uz Zemaljsku vladu. Ni jedan ni drugi sveučilišni zakon (iz 1869. i 1874.) nisu ništa rekli o pravnoj osobnosti bilo Sveučilišta bilo fakulteta. Podaci u arhivskim vrelima – koje bi ipak trebalo podrobnije proučiti prije konačnog zaključka – upućuju na to da ni Sveučilište niti fakulteti nisu imali pravnu osobnost te nisu nastupali u pravnom prometu već je umjesto njih to činila Vlada. Tako je Vlada vršila nabavu materijala za Sveučilište i odobravalu pojedinačne isplate, a raspisivala je i natječaje za profesorska mjesta. Vlada je općenito kontrolirala jako puno toga jer su zapisnici profesorskih zborova preko Senata dostavljani na potvrdu Vladi koja je na taj način imala puni uvid u život i poslovanje fakulteta. S obzirom da su u Zakonu o ustrojstvu Sveučilištu bile nabrojene katedre, predmeti i osnova nastavnog plana to je Vlada putem nadzora zakonitosti zapravo kontrolirala i taj dio poslovanja fakulteta. Značajan je bio i način izbora profesora. Profesore je birao Profesorski zbor i svoju odluku preko Senata prosljeđivao banu. On je pak prijedlog dostavljao kralju koji je postavljao profesore u položaj visokih državnih činovnika. I rektora i dekane potvrđivao je ban. Vlada je, uglavnom u doba autoritarne vlasti bana Khuena Hedervarya, u nekoliko navrata iskoristila taj svoj jaki položaj. Tako je Khuen Héderváry već 1884. uredbom smijenio rektora Blaža Lorkovića jer nije po njegovoj uputi ozbiljnije proveo istragu nakon jedne javne političke provokacije studenata i to na proslavi desetgodišnjice osnivanja Sveučilišta. To smjenjivanje je odjeknulo i

izvan granica Hrvatske i više se nije ponovilo, ali je Vlada pokazala što može učiniti. Još je značajnija bila izmjena Zakona o ustroju Sveučilišta 1894. kojom je Vlada putem jedne nejasne odredbe dobila mogućnost da pokraj kandidata kojega je izabrao profesorski zbor kralju predloži svog kandidata za profesorsko mjesto. Tako je Vlada u tri navrata nametnula svoje kandidate Filozofskom fakultetu, a umirovila je trojicu nastavnika koji su pripadali političkoj oporbi. Zanimljivo je da su nakon umirovljenja dekana Filozofskog fakulteta 1907. studenti Filozofskog i Pravnog fakulteta u znak prosvjeda masovno napustili zagrebačko Sveučilište te se upisali na druga sveučilišta u Monarhiji, a u smanjenom se broju vratili tek sljedeće godine. Zanimljivo je i da su studenti od 1903. bojkotirali svečanu instalaciju rektora nakon uhićenja studenata koji su se nakon demonstracija sklonili u zgradu Sveučilišta sve dok Vlada 1907. nije izrazila žaljenje zbog toga jer je su redarstvenici provalili na „sveto i autonomno tlo zagrebačkog sveučilišta“. To mi se čini prilično značajnim jer upućuje na to da je postojao snažno razvijen osjećaj za autonomiju i svijest o tome da se za nju treba izboriti. Studenti su smatrali da je autonomija njihovog Sveučilišta bila pogažena, a Vlada je to prihvatila – iako ni sveučilišni niti redarstveni propisi ne sadržavaju takvo ograničenje.

Nakon 1918. godine i stvaranja Kraljevine SHS nove su se vlasti čak i intenzivnije upletale u sveučilište. Tako je vladin povjerenik za Hrvatsku i Slavoniju 1922. dekretom imenovao četvoricu profesora na Filozofski fakultet protivno volji većine Profesorskog zbora pozivajući se na spomenutu odredbu Khuenovog zakona iz 1894. i odgovarajuće presedane. Štoviše, povjerenik je navijestio potrebu revizije nastavnog osoblja u duhu „narodnoga i državnoga jedinstva“ i uklanjanje profesora koji primaju plaću od Kraljevine SHS, a „služe Radićevoj republici“. To je izazvalo oštru reakciju Senata koja međutim nije imala nikakvog učinka jer je 1924. Svetozar Pribičević kao ministar prosvjete protupravno umirovio trojicu oporbenih profesora Bogoslovnog, Filozofskog i Pravnog fakulteta na što su studenti zagrebačkog sveučilišta stupili u štrajk kojemu su se solidarno pridružili i studenti beogradskog i ljubljanskog sveučilišta. Nakon što je Stjepan Radić postao ministar prosvjete 1926. i on je umirovio devetoricu Pribičevićevih pristalica zbog nepravilno provedenih imenovanja te reaktivirao prethodno umirovljene profesore. Zagrebački je Senat tada tek izrazio žaljenje jer nije prethodno konzultiran u tim pitanjima. Drugi Radićev potez je bio da na Zagrebačko sveučilište protegne važenje Zakona o univerzitetu Kraljevine Srbije iz 1905. koji nije omogućivao aktivno miješanje

vlade u postupak izbora profesora, a sveučilišnim je nastavnicima jamčio stalnost zvanja.

Navedenim je zakonom uveden i drugačiji to jest centraliziraniji model upravljanja Sveučilištem. Spomenuti srbijanski zakon i novi jugoslavenski Zakon o univerzitetu koji je 1930. donijet po uzoru na njega izričito propisuju da sveučilište ima pravnu osobnost te da fakulteti nemaju pravnu osobnost. Sveučilište se gleda kao cjelina koja ima svoje vlasništvo pa tako na pr. donacije fakultetu postaju vlasništvo sveučilišta koje njima mora raspolagati u korist fakulteta kojem je donacija namijenjena. S novim je zakonom bitno drugačije strukturirana sveučilišna uprava i način odlučivanja (v. Tabelu II. u prilogu). Sada postoji Univerzitetsko vijeće kojeg čine rektor i svi redovni profesori, a glavna je nadležnost tog tijela izbor rektora i potvrda izbora profesora. Zadržan je Senat kojeg su i dalje činili rektor, prorektor, dekani i prodekani, ali je jedina značajna nadležnost tog tijela bila je izbor stegovnih vijeća i stegovnog tužitelja. Upravljačke funkcije bile su koncentrirane u Univerzitetskoj upravi koju su činili rektor i dekani svih fakulteta i koja je sastavljala godišnji proračun Sveučilišta, raspoređivala sredstva iz sveučilišnog proračuna, upravljala zakladama i nadzirala cjelokupnu imovinu sveučilišta itd. Položaj rektora je znatno ojačan jer je on biran na dvije godine i imao snažnije ovlasti u poslovanju i održavanju reda, a sa Univerzitetskom upravom je izrađivao godišnji proračun i upravljao imovinom. Nastavnike koje biraju fakultetska vijeća (prijašnji profesorski zborovi) potvrđivalo je Univerzitetsko vijeće koje je tu odluku sa cjelokupnom dokumentacijom prosljeđivalo ministru prosvjete. On je morao potvrditi izbor s time da je vrijedila negativna presumpcija o šutnji administracije to jest smatralo se da je ministar uskratio potvrdu ako je ne bi dao u roku od dva mjeseca. Na koncu je nastavnika u trajno i nesmjtenljivo zvanje postavlja kralj ukazom. Sveučilišni profesori su u Kraljevini Jugoslaviji bili u rangu vrlo visokih državnih činovnika i uživali su veliki ugled i privilegije. No, iako je ovakav sustav puno efikasnije štiti izbor profesora od utjecaja vlade u stvarnosti su „kapilarnim“ načinima utjecaja na tako dobro zaštićena mjesta ipak postavljeni privrženici režima.

Vrlo je zanimljivo i kako su bile postavljene financije. Sveučilište je imalo jedinstveni proračun organiziran po stavkama prema potrebama fakulteta, dakle neka vrsta *lump-sum* kojeg je sveučilište u cijelosti dobivalo od vlade. Međutim, zanimljivo je da proračun sveučilišta nije sjedao na račun sveučilišta već je bio deponiran kod Direkcije za financije dok je sveučilište imalo pravo vučenja tih

sredstava, tada se to zvalo „kredit“. Povlačenje sredstava je pak odobravao vladin organ pa je tako Vlada neposredno nadzirala financijsko poslovanje sveučilišta. Unutarnjim pravilnikom Sveučilišta u Zagrebu utvrđeno je da fakulteti svoja potraživanja trebaju najaviti Rektoratu mjesec dana ranije osim ako se radilo o hitnim i sitnim novčanim potrebama te sitnom i uredskom materijalu po koji se osobno išlo u Rektorat. Kako su pak izgledali neki od razgovora na Univerzitetskoj upravi i Senatu vezanih uz poslovanje može se vidjeti u zapisnicima. Tako primjerice Pravni fakultet traži od Rektorata da mu se dostave sredstva za telefonsku pretplatu za proteklih šest mjeseci te traži hitnu izradu dva ormara za seminarske učionice. No, rektor odgovara da izradu ormara ne može osigurati jer je sveučilišna stolarija prezauzeta, a rješenje vidi u centraliziranju svih postojećih fakultetskih stolarija. Medicinski fakultet pak traži dodatni koks za grijanje jer ugljena imaju, ali su im dotrajale cijevi u opasnosti od pucanja. Međutim, dekan Tehničkog fakulteta je prigovorio da je Medicinski fakultet već dobio i koks i ugljen u količini koja je trebala anticipirati moguću veću potrošnju pa to što Medicini nedostaje koks znači da su se grijali više nego su smjeli. Zbog toga je donijet zaključak da se na Medicinskom fakultetu zatvore radijatori u pojedinim sobama, a po potrebi da se zatvori i cijeli zavod.

Međutim, financiranje je bilo ozbiljan problem. To je dobro došlo do izražaja 1927. kada je u zemlji zavladao teška financijska kriza te su proračunska sredstva ozbiljno rezana. Tako je te godine zagrebačko Sveučilište dobilo 2/3 proračunskih prihoda iz prethodne godine, a vlada je otpustila značajni dio tehničkog osoblja. Novine su pak počele pisati o „inflaciji naučnih radnika“, o „hiperprodukciji intelektualaca“, o „suvišnosti triju sveučilišta“, a pronijele su se i glasine da se priprema ukidanje najmanje dvaju zagrebačkih fakulteta (govorilo se o Medicinskom, Tehničkom, Veterinarskom i Poljoprivredno-šumarskom fakultetu). Financijska uredba je naime ovlašćivala ministra financija da u svrhu štednje može ukinuti pojedine fakultete. U Zagrebu i Ljubljani je tada došlo do protesta studenata i nastavnika koje su podržale i zagrebačke gradske vlasti, a podršku su dali i beogradski nastavnici. Mješovita zagrebačka delegacija je tada ministru prosvjete uručila upozorenje da je zagrebačko Sveučilište jedno od najviših kulturnih stečevina hrvatskoga naroda koji bi u slučaju degradiranja te institucije reagirao s ogorčenjem koje se ne bi moglo kontrolirati. Međutim, većina nastavnika se povukla u izolaciju znanstvenog i nastavnog rada čemu se razlog može potražiti i u vezanosti dijela nastavnika

sa režimom odnosno prikrivenoj ovisnosti o režimu. Tako je na pr. izmjenom zakona umjesto prijašnjeg jamstva službe do 70-e godine života ministar prosvjete ovlašten da profesoru koji je navršio 65 godina produlji radni odnos do 70. godine. Stoga je već puno prije 65. godine života trebalo početi voditi računa kako će Vlada reagirati. Ipak, vjerojatno je vrenje u Zagrebu bilo dodatni razlog zbog kojega su u novoj sveučilišnoj regulativi donijetoj u doba Šestosiječanjske diktature (Zakon o univerzitetima iz 1930. i Opšta uredba o univerzitetima 1931) poimenično navedena sva tri sveučilišta, svi njihovi fakulteti i njihov broj, glavni predmeti i neki specifični predmeti što je trebalo jamčiti da neće doći do redukcije. No, zagrebačko će Sveučilište – koje je bilo ne samo najstarije nego i najveće - i u nastavku biti financijski diskriminirano. Iste je godine Senat zagrebačkog Sveučilišta donio izjavu povodom osnivanja Veterinarskog fakulteta u Beogradu (a niti deset godina prije se spominjala mogućnost da takav fakultet u Zagrebu bude ukinut) u kojoj je ustvrdilo da je u proteklih 18 godina zagrebačko Sveučilište konstantno financijski zakidano na račun dvaju mlađih sveučilišta. Iste je godine zagrebački rektor prilikom posjete svom beogradskom kolegi javno pozvao ministra prosvjete da napusti praksu da na konzultacije o proračunima sva tri sveučilišta poziva samo beogradskog rektora.

Navedena jugoslavenska regulativa je ukinuta uredbom Banovine Hrvatske 1940. kojom je vraćen prethodni „austrijski“ model uprave sveučilištem. Novost je bilo izričito utvrđenje da i fakulteti imaju pravnu osobnost te jamstvo slobode fakulteta u pogledu organizacije nastave, izbora i predlaganja nastavnika. Pa dok je u sveučilišnoj zajednici taj dio izmjena naišao na povoljan odjek žestoko je kritizirana odredba o novim ovlaštenjima bana koja su direktno zadirala u autonomiju sveučilišta. Ban je naime ovlašten da u slučaju ako fakultetsko vijeće ne bi moglo osigurati redovito odvijanje nastave, hitno potrebnu reorganizaciju nastave i uprave ili racionalizacije poslovanja imenuje vijeće od tri profesora koje će zamijeniti fakultetsko vijeće te jednog profesora kao vršioca dužnosti dekana. Vlada je tu odredbu opravdavala prisutnošću režimski usmjerenih nastavnika na Sveučilištu, ali zbog skorog raspada zemlje nije ni dobila priliku za njenu primjenu.

Nezavisna Država Hrvatska je Zakonskom odredbom o Hrvatskom sveučilištu iz 1941. uglavnom preuzela zatečeni model sveučilišta, ali je skora izmjena tog akta ovlasila poglavnik da uredbom imenuje rektora i dekane – što je u nekoliko navrata on i učinio. No,

o sveučilišnoj autonomiji u sklopu fašističkog totalitarnog sustava ni nema smisla govoriti.

Tako dolazimo do 1945. i drugog sustava totalitarne vlasti koja odmah po dolasku radi čistke na fakultetima, a sveučilišta stavlja pod neposredni nadzor pojedinih ministarstava. Moglo bi se reći da Sveučilište u pravnom smislu riječi zapravo i nije postojalo jer su pojedini fakulteti naredbodavno vezani uz odgovarajuća ministarstva pa je na pr. Pravni fakultet bio podređen Ministarstvu pravosuđa. Uredbom je pak zadržan postojeći ustroj sveučilišta i tako će biti do Općeg zakona o univerzitetima 1954. godine. Razdoblje do 1954. je na neki način bilo vrijeme poratne konsolidacije i „formatizacije“ sveučilišta koje je zanimljivo po više zbivanja kao i po nekim razvojnim procesima koji tada započinju.

Sveučilište su 1952. potresli turbulentni događaji pretežito vezani uz Tehnički fakultet. Godine 1951. skupina od pedesetak studenata kojima nije odobren upis u 9. semestar zbog nepoloženog predmeta Statistika proglasila je bojkot nastave i tražila povlačenje Rajka Kuševića, profesora tog predmeta, a u tome im se pridružila i veća skupina drugih studenata. Nakon tog za ono doba teškog incidenta u tisku se pojavila kampanja protiv Tehničkog fakulteta zbog nesređenih odnosa na fakultetu i lošeg izvođenja nastave, kritiziran je i mirni Medicinski fakultet jer se tamo partijska organizacija tek formalno sastajala dok su medicinari odlazili u praksu bez dovoljno znanja, a spominjan je i Poljoprivredni fakultet. Neposredni rezultat te kampanje je bio javno provedeni stegovni postupak protiv profesora Rajka Kuševića na kojemu je osuđen na jednu godinu gubitka radnog odnosa. Čini se da se on ipak vratio na fakultet i do umirovljenja 1959. nastavio obavljati funkciju predstojnika svog zavoda.

No, uz tu unutar-sveučilišnu reakciju (koja je očito bila inducirana izvana) 1952. je došlo i do otvorenog miješanja vlasti u sveučilišne nadležnosti. Naime, 1952. je Miloš Žanko, zloglasni ministar prosvjete, osim što je telefonski zabranio dalje izlaženje „Vjesnikovog zabavnog dodatka“ s obrazloženjem da djeca radije čitaju te stripove nego lektiru, sa Sveučilišta uredbenim putem uklonio Bogoslovni fakultet kao i sedmoricu nastavnika, četiri s Tehničkog fakulteta, dvojicu s Medicinskog i jednog s Poljoprivrednog fakulteta. Na uklanjanje Bogoslovnog fakulteta Senat uopće nije reagirao, ali je na uklanjanje nastavnika ipak digao glas. Naime, Senat je na prijedlog rektora Frana Bošnjakovića donio

izjavu da se u slučaju udaljavanja sedmorice nastavnika radilo o kršenju autonomije bez obzira na formalnu ispravnost rješenja. Takva je izjava u doba u kojemu su studentski denuncijanti kontrolirali profesorska predavanja, a prozivanje u partijskim novinama možda najavljivalo otkaz zahtijevala osobnu hrabrost. Zanimljivo je i tko je bio rektor Fran Bošnjaković. On je 1931. završio prestižnu Visoku tehničku školu u Dresdenu na kojoj se habilitirao za privatnog docenta, ali je nakon Hitlerovog dolaska na vlast kratko otišao na Tehnički fakultet u Beogradu, a potom na Tehnički fakultet u Zagrebu. Godine 1945. osuđen je na dvogodišnji prinudni rad jer je tijekom rata njegova firma prodavala plin njemačkim jedinicama. Paralelno su protiv njega otvorena dva, čini se posve izmišljena kaznena postupka koja su trebala poslužiti nacionalizaciji dviju firmi u kojima je on bio član upravnih odbora i koja su zamrla nakon nagodbe s vlasnicima. Nakon 1947. je rehabilitiran i štoviše odlikovan, a 1951. izabran za rektora. Godine 1953. otišao je u inozemstvo gdje je napravio svjetsku karijeru, a 1993., godinu dana prije smrti, izabran je za člana HAZU. No, ono što je posebno zanimljivo u zbivanjima 1952. jest da je Miloš Žanko formalno-pravno gledano imao pravo na udaljenje nastavnika koje je proveo temeljem Zakona o državnim činovnicima koji se na njih odnosio. Međutim, očito je na Sveučilištu postojala dublja ideja autonomije kao vrijednosnog načela jačeg i od zakona države. I Fran Bošnjaković je sa „iskustvom“ koje je imao morao biti posebno privržen ideji autonomije kao vrijednosnom sklopu za kojega se i unatoč riziku valja barem izjasniti.

Zakonsko uređivanje visokog obrazovanja započelo je sa Općim zakonom o univerzitetu 1954. koji je jamčio „slobodu naučnog i nastavnog rada“ i uglavnom slijedio zatečeni organizacijski model u koji je bila inkorporirana jedna bitna novina, a to je savjet sveučilišta i savjeti fakulteta sa vanjskim članovima (v. Tabelu III. u prilogu). U novom je ustroju postojala sveučilišna skupština koju su činili svi nastavnici i predstavnici suradnika i studenata, a njena je jedina nadležnost bila izbor rektora. Zadržan je i bivši senat pod nazivom sveučilišno vijeće. Kao što je rečeno konceptijski su posve nova tijela bili sveučilišni savjet sa 12 vanjskih članova koje je imenovao Sabor, a potom republičko Izvršno vijeće dok je svaki fakultet (tada ih je bilo 9) birao po jednog predstavnika. Ta su tijela trebala jamčiti društvenu odgovornost sveučilišta i njegovu povezanost sa društvom. Zanimljivo je da je u sklopu javne rasprave o nacrtu tog zakona u Senatu zagrebačkog Sveučilišta naš tadašnji dekan Rudolf Bičanić ustvrdio da je zakon prihvatljiv, ali da se kroz veliki

broj vanjskih članova u savjetu osjeća izvjesno nepovjerenje prema nastavnicima koji su bili zastupljeni u manjem broju pa bi bilo dobro nešto smanjiti broj vanjskih članova. Zaključak je bio da delegacija Sveučilišta trebala otići u Beograd gdje bi iznijela svoje primjedbe drugu Vlahoviću. I tako je ta, nazovimo je skupina marginalaca otišla u Beograd i provela se kao i svi marginalci te je zakon donijet bez obzira što oni o tome mislili. Taj zakon iz 1954. je u pogledu unutrašnjih odnosa bio relativno uravnotežen stavljajući ipak nešto veće težište na fakultete koji su imali pravnu osobnost i samostalnost u djelovanju, ali je sveučilišni savjet odlučivao o upravljanju imovinom, potvrđivao izbore u zvanja i odlučivao o svim pitanjima od zajedničkog interesa za sveučilište.

J. Barbić: Tada je ova zgrada prenijeta s Pravnog fakulteta na Sveučilište u Zagrebu.

D. Čepulo: U pedesetim godinama pada i početak organskog bujanja zagrebačkog Sveučilišta. Opet se vraćamo na Tehnički fakultet čija dioba predstavlja početak tog procesa. Podsjetiti ću vas da svoj početak Tehnički fakultet ima u 1919. kada je osnovan kao samostalna Visoka tehnička škola, sukladno stavu strukovnih udruženja koji su se zalagali za osnivanje samostalne škole, a ne fakulteta u sklopu Sveučilišta. No, kako je ta škola životarila to je 1926. uključena u zagrebačko Sveučilište kao Tehnički fakultet. Uključenje u sveučilište je trebalo osigurati održanje te institucije pokraj tehničkih fakulteta u Beogradu i Ljubljani koji su kao dijelovi sveučilišta imali sigurnije financiranje. Radilo se o složenoj instituciji sa većim brojem odjela. Zbog toga je 1956. Tehnički fakultet zatražio da se podijeli na 7 fakulteta, ali se Senat odlučno izjasnio protiv tog prijedloga. Argumenti su bili da je to loš presedan jer bi se uskoro i Filozofski fakultet i PMF mogli podijeliti, da se na taj način iz studija stvarno uklanjaju zajedničke temeljne discipline (matematika, fizika, kemija) te dodatno opterećuje ionako skromni sveučilišni budžet. Inače, PMF je osnovan 1946. sa „integrativnom“ svrhom kao mjesto na kojem će se istraživati i predavati fundamentalne discipline zajedničke svim fakultetima osim Pravnom i Filozofskom. Međutim, na Savjetu su vanjski članovi, protivno zalaganju većine nastavnika, donijeli odluku o diobi Tehničkog fakulteta na 3 ili 4 nova fakulteta. Potom je Sabor donio odluku o osnivanju Arhitektonsko-građevinsko-geodetskog, Elektrotehničkog, Strojarsko-brodograditeljskog i Kemijsko-prehrambeno-rudarskog fakulteta. Naravno, ti su se fakulteti u daljem razvoju podijelili na

nove fakultete, a oni opet na nove, a podijelili su se i neki drugi fakulteti.

Slijedi Opći zakon o fakultetima i univerzitetima 1965., a već i njegov naziv ukazuje da je težište bilo postavljeno na fakultete. Dok je Opći zakon o univerzitetima iz 1954. sveučilište definirao kao obveznu zajednicu fakulteta Zakon iz 1965. godine sveučilište definira kao dobrovoljnu zajednicu najmanje triju fakulteta. U ustroju sveučilišta više nije predviđeno sveučilišno vijeće dok su nadležnosti savjeta sveučilišta ozbiljnije smanjene u korist fakultetskih savjeta (v. Tabelu IV. u prilogu). Tako na pr. potvrdu izbora u zvanje više nije vršio sveučilišni savjet već fakultetski savjeti. Važno je i da je još 1960. sveučilište dobilo svoj proračun – prije toga su sveučilišna sredstva bila, kao i u prethodnim razdobljima, dio državnog proračuna. Zakonom iz 1965. fakulteti su postali i znatno samostalniji u raspolaganju sredstvima dobivenima iz proračunskih sredstava. Posebno je značajno da su još 1959. fakulteti dobili pravo da, povrh sredstava iz proračuna, prihode mogu ostvariti i na tržištu obavljanjem svojih nastavnih i znanstvenih usluga te da s tim sredstvima samostalno raspoložu. Svakako je zanimljiv podatak da su takva sredstva već 1968. činila čak 21,8% od ukupnih sredstava Sveučilišta u Zagrebu.

Slijedi Zakon o visokom obrazovanju iz 1971. kojim je Sveučilište definirano kao zajednica visokoškolskih ustanova te zajednica nastavnika i studenata. Udruživanje u sveučilište je po tom zakonu bilo obvezno, ali se ono vršilo samoupravnim sporazumom o udruživanju (to jest dogovorom, *bottom-up*) kojeg potvrđuje Sabor. Tih su godina, od 1973. do 1975., osnovana i nova sveučilišta u Rijeci, Splitu i Osijeku čiji su se fakulteti do tada pretežito nalazili u sastavu Sveučilišta u Zagrebu. Taj zakon više uopće ne predviđa sveučilišni savjet dok je sveučilišno znanstveno vijeće sa isključivo savjetodavnom nadležnošću „federalizirano“ te ga čini po jedan delegat svake znanstveno-nastavne organizacije (v. Tabelu V. u prilogu). Vanjski članovi su po novom zakonu, ali tek s malim udjelom, bili prisutni u Skupštini te u fakultetskim savjetima koji su potvrđivali dekane izabrane u fakultetskim znanstveno-nastavnim vijećima. Tako se po tom zakonu, dakako na formalnoj razini, Sveučilište puno više izmaknulo vanjskom utjecaju. Dakako 1971. odnosno 1972. godinu je posebno obilježila oštra represija kao reakcija vlasti na Hrvatsko proljeće. Zbog toga je vrlo zanimljivo da, po svim obavijestima koja sam dobio, unatoč vrlo izraženoj represiji u društvu ozbiljnije otvorene intervencije u sveučilišnu autonomiju nije bilo. Čini se da se vlast, na neki način, suzdržala od otvorenog

povređivanja autonomije Sveučilišta koje je bilo jedno od središta pokreta 1971. Udaljenje pojedinih nastavnika i suradnika sa Sveučilišta odvijalo se po sili zakona – onaj tko je pravomoćno osuđen na godinu dana zatvora gubio je posao po sili zakona – ili kroz ne osobito česte unutrašnje „diferencijacije“. Te su „diferencijacije“ uvelike bile inducirane izvana, ali otvorenih zahvata u sveučilišnu strukturu nije bilo, a može se pretpostaviti da je dio nastavnika koji bi u drugom okruženju izgubio posao, a možda i slobodu ostao na svojim mjestima. Po onome što sam čuo od vjerodostojnih sugovornika protiv konkretnih pokušaja intervencije vlasti na Sveučilištu se rezolutno postavio i Predrag Vranicki, rektor u razdoblju od 1972. do 1976. koji je ujedno bio član uredništva kritičkog časopisa *Praxis*, ljevičarske orijentacije. Tako se i u tom razdoblju ideja sveučilišne autonomije manifestirala kao vrijednosni obrazac i osnova suprotstavljanja pokušajima intervencije autoritarne vlasti u Sveučilište.

J. Barbić:

Ispričavam se, ali htio bih iznijeti samo jedan primjer. Vidite ovdje u kućici piše OOUR. Zakon je propisivao da fakulteti moraju imati OOUR-e. Ovaj fakultet to nikada nije učinio, jer je to bila besmislica. Mi smo to tada sabotirali i nitko nam ništa za to nije mogao. Tada sam bio prodekan Fakulteta i ignorirali smo političare koji su na nas pravili pritisak. Stoga smo formalno donijeli o tome odluku, ali je nikada nismo proveli u djelo niti smo takav ustroj upisali u sudski registar.

D. Čepulo:

Godine 1977. donijet je Zakon o visokom školstvu koji je uglavnom zadržao zatečenu strukturu iako je potvrda izbora nastavnika opet prešla na Sveučilišno znanstveno-nastavno vijeće (v. tabelu VI. u prilogu). Godine 1982. donosi se pak Zakon o usmjerenom obrazovanju po kojem sveučilište ima samo koordinativnu nadležnost i ne može osnivati nove organizacije, a ne može izvoditi ni interdisciplinarnе studije. Interdisciplinarnе studije mogu izvoditi samo članice u međusobnom dogovoru uz obavezu da takvu inicijativu prethodno stave na raspravu radi mogućeg uključenja i drugih članica Sveučilišta i racionalnije izvedbe. Po tom je zakonu Skupština donosila statut Sveučilišta te odluku o prestanku članstva pojedinih organizacija u Sveučilištu (v. Tabelu VII. u prilogu).

Preskočiti ćemo dalje razmatranje tog zakona koji ne donosi značajnije koncepcijske novote te dolazimo do Zakona o visokim učilištima Republike Hrvatske iz 1993. koji proglašava nepovredivost ne samo slobode znanstvenog i umjetničkog rada

već i „akademsku samoupravu“. Za razliku od prijašnjih propisa taj zakon bitno jača središnju upravu sveučilištem (v. Tabelu VIII. u prilogu). Rektor se sada bira na četiri godine, a njegove su nadležnosti znatno ojačane. U ustroj sveučilišta je vraćen senat kojega, sukladno tradiciji, čine rektor, prorektori i dekani, ali bitnu novotu predstavlja upravno vijeće. Na Sveučilištu u Zagrebu njega čini 12 članova (Zakon propisuje 6-12) koje imenuje Sabor i to 6 na prijedlog Sveučilišta, a 6 na prijedlog ministra znanosti. Upravno vijeće nije tijelo sa prilično ograničenim ovlastima poput prijašnjeg savjeta već ima vrlo jake ingerencije. Tako primjerice ono senatu predlaže kandidata za rektora, na prijedlog senata donosi statut sveučilišta, daje suglasnost na statute fakulteta, potvrđuje izbor dekana uz prethodno mišljenje rektora, na zahtjev senata razrješuje dekana i postavlja vršitelja dužnosti dekana, donosi odluku o osnutku i ukidanju fakulteta, uz suglasnost ministarstva utvrđuje ustroj radnih mjesta na sveučilištu, objedinjava sveučilišni proračun i predlaže ga Vijeću za novčanu potporu sveučilišta itd. Dekan je pak donosio statut fakulteta. Po tom je Zakonu i ministar znanosti imao je nadležnosti vezane uz utvrđenje uvjeta koje visoko učilište mora ispunjavati za vršenje svoje djelatnosti, utvrđenje kapaciteta visokih učilišta, a ministar je ovlašćivao visoka učilišta za izbor i davanje mišljenja u postupku izbora u znanstvena i stručna područja itd.. Međutim, najveći dio nabrojanih nadležnosti kao i više drugih odredbi je 2000. ukinuo Ustavni sud zbog toga jer se njima vrijeđalo ustavna jamstva autonomije sveučilišta i slobode znanstvenog, kulturnog i umjetničkog stvaralaštva. Ta je odluka zanimljiva i zato jer je u njoj Ustavni sud utvrdio pojam ustavom zaštićene sveučilišne autonomije. Prema toj odluci sveučilišna autonomija obuhvaća a) autonomiju sveučilišta prema institucijama izvan sveučilišta koje prema sveučilištu nastupaju iz nadzorne pozicije, b) autonomiju pojedinog sveučilišta prema svim drugim sveučilištima u zemlji i c) autonomiju visokog učilišta unutar sveučilišta prema drugim visokim učilištima na sveučilištu uz pravo na vlastitu samoupravu. Dakle, tri razine autonomije. Iz toga se izvodi zaključak o subjektima na koje se sveučilišna autonomija odnosi i to a) na autonomiju sveučilišta, b) na autonomiju svake članice sveučilišta i c) na autonomiju svih djelatnika unutar određene znanosti. Ustavni sud je osim toga utvrdio i sadržaj autonomije koji se ne može ograničiti niti zakonom, a to su sloboda znanstvenog i umjetničkog istraživanja, utvrđenje znanstvenih i obrazovanih programa, izbor čelnika, odlučivanje o kriterijima upisa, uređenje unutarnjeg ustroja. Ostali sadržaji autonomije se pak mogu ograničiti zakonom ako je ograničenje usklađeno s ustavnim

ciljevima, a konkretni javni interes za ograničenje jači od obrnutog interesa sveučilišta.

Sljedeći je bio Zakon o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju iz 2003. koji je i danas na snazi. Taj je zakon vodio računa o odluci Ustavnog suda, ali je zadržao koncepciju znatno ojačanih nadležnosti sveučilišta u odnosu na sastavnice uobličenu u pojmu „funkcionalne integracije“ (v. Tabelu IX. u prilogu). Prema tom zakonu sastavnice imaju ovlasti u pravnom prometu utvrđene statutom sveučilišta, a sastavnice osniva i ukida senat odlukom donijetom dvotrećinskom većinom. Na Sveučilištu u Zagrebu postoje vijeća područja (biomedicinsko, biotehničko, društveno-humanističko, tehničko, prirodoslovno i umjetničko područje) koje biraju svi pripadnici pojedinog područja. Senat se formira na način da prvenstveno predstavlja pojedina područja koje u Senatu sudjeluju prema utvrđenim kvotama s time da svaka sastavnica ima najmanje jednog predstavnika. Postoji i Sveučilišni savjet sa 12 članova od kojih su šest nastavnici sveučilišta, a na poziv Senata po dvoje članova imenuju Sabor i Hrvatska gospodarska komora, a po jednog Grad Zagreb i Grad Varaždin. Nadležnosti Savjeta ne mogu zahvatiti u autonomiju Sveučilišta, a obuhvaćaju davanje suglasnosti na strateške i razvojne odluke Sveučilišta te nadzor zakonitosti i racionalnosti djelovanja. Uz rektora postoji i Rektorski kolegij u širem sastavu koji donosi prijedlog proračuna koji potom upućuje Senatu kao i prijedlog o osnivanju, promjeni položaja i ukidanju sastavnica, utvrđenju upisnih kvota, troškova studija i školarina. K tome Senat dvotrećinskom većinom donosi statut Sveučilišta i daje suglasnost na statute sastavnica. Posebno je značajno da rektor u izvršenju svog prava nadzora zakonitosti i sukladnosti rada dekana sa statutom Sveučilišta ima pravo na upozorenje dekanu, a uz naknadnu potvrdu Senata i pravo na suspenziju dekana i postavljanje vršioca dužnosti dekana. Sredstva za rad sastavnica obuhvaćena kumulativnim proračunom Sveučilišta (*lump-sum*) čine sastavni dio proračuna sastavnica. No, odredbu tog zakona o „pravnom integriranju sveučilišta“ ubrzo je ukinuo Ustavni sud zbog povrede načela vladavine prava.

Preskočio sam školarine. Školarine su prisutne od samog početka to jest od 1874. kada se školarina naziva „naukovina“, a studenti su je uplaćivali u korist onih nastavnika kod kojih su slušali predavanje. To za Pravni fakultet nije bilo posebno značajno jer su skoro svi predmeti bili obvezni, ali je bilo značajnije za Filozofski fakultet sa više izbornih predmeta pa je onaj koji je imao više studenata nešto

više zaradio. No, 1894. godine se zaključilo da se radi o nedostojnom načinu financiranja te je vlada ukinula naukovine i uvela jedinstvene semestralne školarine koje su se uplaćivale u državni proračun, a svim su nastavnicima povećane plaće. U praksi su fakulteti težili širokom oslobađanju od plaćanja studenata koji su bili u težem socijalnom položaju (uz naknadnu kontrolu vlade). Tako je na Pravnom fakultetu do 1900. postotak studenata oslobođenih od školarina varirao između 38% i 68%. Školarine su postojale i nakon 1918. godine. Tako je rektor zagrebačkog Sveučilišta nakon jednog studentskog štrajka 1936. tražio dozvolu od ministra prosvjete da upiše studente bez plaćanja školarine, ali je ministar odbio njegov zahtjev pozivajući se na to da su školarine predviđene zakonom. Ne mogu pouzdano tvrditi kako je bilo sa školarinama nakon 1945. iako se čini očitim da do uvođenja kategorije studija za osobne potrebe redoviti studenti nisu plaćali školarinu dok su ih izvanredni studenti plaćali.

I na koncu da rezimiram. S obzirom na zastupljenost ustrojbenog modela očito je da je na Sveučilištu u Zagrebu prevladavao „austrijski“ model i njegove izvedenice karakterizirane jednostavnom organizacijom uz jaku zastupljenost fakulteta na sveučilišnoj razini. Općenito je razvoj Sveučilišta u Zagrebu karakterizirao jaki položaj fakulteta koji su bili nosioci razvoja s iznimkom u razdoblju od 1926. do 1930. Izričito utvrđena pravna osobnost fakulteta pak postoji neprekinuto od 1940. dok je od 1959. neprekinuto prisutno pravo fakulteta na samofinanciranje putem tržišta. Čelnici sveučilišta i fakulteta beziznimno su bili nastavnici sveučilišta (drugačija mogućnost u regulativi nikada nije ni bila predviđena), a uz iznimku razdoblja NDH, beziznimno su ih birala sveučilišna tijela. Izbor ili potvrda čelnika na mješovitim sveučilišnim tijelima sa vanjskim članovima u različitim je oblicima povremeno prisutan od 1954. do 1993., ali uglavnom sa ograničenim udjelom i smanjenim utjecajem vanjskih članova.

Uz ta nešto vidljivija zajednička mjesta treba istaknuti i neke temeljnije odrednice. Ono što mi se čini najznačajnijom odrednicom procesa razvoja Sveučilišta od 1874. pa sve do nedavno je gotovo trajno funkcioniranje Sveučilišta u okruženju autoritarne vlasti. U tom su se okruženju obrasci autoritarne političke kulture sukobljavali s nekom vrstom etičkog ili je možda bolje reći metajuridičkog poimanja autonomije kakvo je vladalo na Sveučilištu među nastavnicima kao i među studentima. Podsjećam vas na rektora Lorkovića koji nije htio postupati kao što je ban od njega tražio, na

Senat koji je 1922. i u teškoj 1952. godini prosvjedovao protiv kršenja autonomije makar se ono temeljilo na vrijedećim propisima, na 1971. godinu u kojoj se vlast suzdržala od ozbiljnijeg kršenja sveučilišne autonomije dok je nakon toga od diktata vlasti Sveučilište štitio „režimski“ rektor. Tako da se čini da postoji sukob autoritarne političke kulture i metajuridičkog poimanja autonomije koje se sa Sveučilišta stalno nastoji uspostaviti u praksi, ali i u regulativi. Vrlo značajno pitanje povezano s autonomijom je i (državno) financiranje Sveučilišta. Vidljivo je da državno financiranje pruža sigurnost, ali otvara i prostor nadzora i utjecaja na Sveučilište. U tome ni centralizirani model niti *lump-sum* ne predstavljaju dovoljno jamstvo autonomije kao što dobro pokazuje primjer razdoblja 1926-40. Konačno, valja spomenuti i izvanredno važan proces u razvoju Sveučilišta koji nije pravne prirode, ali je usko vezan uz uređenje unutarnjih odnosa, a to je organski rast Sveučilišta nakon 1956. prvenstveno putem diobe tehničkih fakulteta. Rezultat je tog procesa atipična veličina i složenost Sveučilišta u Zagrebu. To s jedne strane rađa vrlo otežanom upravljivošću iz središta koje je, čini mi se, nemoguće bez jasnog subjektiviteta sastavnica dok s druge strane utvrđuje Sveučilište u Zagrebu kao mjesto snažne koncentracije raznorodnih znanstvenih i nastavnih potencijala. Hvala vam lijepa.

J. Barbić: Zahvaljujem kolegi Čepulu na uvodnom izlaganju koje je bilo izvrsno, vrlo ilustrativno. Tu se može provući neka nit nečega što je konstanta. Sada je došlo vrijeme na vas. Poznato vam je da ćemo sve izrečeno u raspravi snimiti, ne u neke opake svrhe nego zato da biste ispise onoga što je izrečeno autorizirali kako bismo sve to mogli objaviti. Izvolite, mikrofon je vaš.

E. Midžić: Zahvaljujem kolegi na iscrpnom i sadržajnom predavanju, ali trebalo bi se još stvari prisjetiti zbog mladih ljudi koji ovdje sjede... Govoreći o ishodištu s Bogoslovnim, Pravoslovnim i Mudroslovnim fakultetima, te spominjati u razvoju Sveučilišta tehničke fakultete koji su se dijelili na manje, pa ulazak Medicine, treba reći i da je 1978-79. godina bitna razvojna stepenica zagrebačkog sveučilišta ulaskom umjetničkih akademija....sa svim posebnostima koje su akademije donijele. Bilo bi šteta u tome ne spomenuti 1990. godinu kada se na Sveučilište vraća Katolički bogoslovni fakultet. I to su bitni događaji za razvoj Sveučilišta. A što se pak autonomije tiče, sjećam se jer smo svi sudjelovali u tome, na koji način smo "**autonomno**" pristali sredinom 80-ih na zahtjev JNA da promijenimo prijemne ispite u rokovima koji nam ne odgovaraju....

I. Tomljenović: S obzirom da ste rekli da 1971. godine nije značajnijeg kršenja autonomije sveučilišta, zanima me je li upad policije u prostor studentskih domova kršenje autonomije sveučilišta ili nije? Imao sam dosta rasprava s kolegama o tome. Ako je riječ o kršenju autonomije, zbog čega je to tako; ako nije riječ o kršenju autonomije, zbog čega nije?

D. Čepulo: Dopustite najprije kratki komentar povezan s opaskom profesora Midžića. Pretpostavljam da bi se netko od kolega s umjetničkih akademija mogao javiti zbog izostavljanja zbivanja vezanih uz umjetničke akademije. Međutim, ovo je pregled od čak 130 godina razvoja izložen u sat vremena te je puno činjenica moralo biti izostavljeno, neke sam detalje preskočio, a neki detalji mi zasigurno nisu ni poznati ili ih nisam dospio dovoljno razmotriti mada su mi događaji koje spominje profesor Midžić dakako poznati. Time svakako nisam ništa loše mislio i ispričavam se ako je to tako shvaćeno, radilo se naprosto o čim racionalnijem izlaganju dugotrajnog razvoja. Što se tiče provale milicije u Studentski centar koji je bio dio Sveučilišta pretpostavljam da se to moglo tretirati kao nedozvoljeni ulazak na Sveučilište. Međutim, razgovarao sam s nekim sudionicima 1971. i onima koji se bave istraživanjem tog razdoblja i po njihovim procjenama ozbiljnije povrede sveučilišne autonomije nije bilo. No, moram priznati da nisam specijalist za 1971. godinu, ali Vas mogu povezati s kolegom koji se time bavi pa možete dobiti temeljniji odgovor. Ovo je prikaz razdoblja od 130 godina i ako se pitanja budu ticala pojedinih detalja bojim se da će teško biti dati posve zadovoljavajuće odgovore u svakom slučaju.

D. Boras: Čini mi se važnim spomenuti da se ni jedna vlast u svim tim državama koje je preživjelo Zagrebačko sveučilište čak i onda kad nije institucionalno bila regulirana ipak se poštovala autonomija, a sad ga je regulirana zakonom i kada je to ustavna kategorija imamo od naše države pokušaj da se ta autonomija na neki način ukine. To posebno trebamo naglašavati u raspravama i ova tema treba naglasiti te ideje. Što se tiče 1971. godine bio sam na 2. godini fakulteta jer sam 1970. godine upisao Elektrotehnički fakultet i završio ga 1974. godine. Bio sam predstavnik Upravnog vijeća i Fakultetskog vijeća kao predstavnik studenata (i to ne baš na zadovoljstvo tadašnjih struktura).. Mogu reći da policija tada, barem javno, nije ulazila na fakultete. Što se tiče studentskih domova to ne znam.

J. Barbić:

Samo da vam ilustriram stanje 1971. godine. Tada na ovom fakultetu nitko nije izgubio radno mjesto, a s nama je tada bio kolega Šime Đodan. Njemu je radni odnos prestao sudskom presudom. Nismo htjeli nikoga udaljiti i nitko nas nije mogao prisiliti da to činimo.

E. Zadavec:

Kao mladi odvjetnik 1972. godine branio sam 40 studenata iz Šarengradske ulice kod suca za prekršaje. Nakon što je žalba odbijena, podnio sam odgovarajući zahtjev Vrhovnom sudu Republike Hrvatske. Vrhovni sud je sve odluke o zatvorskim kaznama potvrdio. Ja sam naime u svojim žalbama upirao na to da nema dokaza da bi pojedini student sudjelovao u tadašnjim nemirima. Vrhovni sud je na taj moj prigovor uzvraćao: „Opće je poznato da su svi sudjelovali.“

Kolega Čepulo, Vaše je predavanje bilo neobično lijepo, ali je bilo benigno. Mi imamo problem koji je jednak onome u Egiptu. Taj problem se zove autonomija sveučilišta. Obrana autonomije sveučilišta zahtijeva ono što se dogodilo u Egiptu. Vi ste suprotstavili s jedne strane autoritarnu političku kulturu, a s druge strane autonomiju sveučilišta. Odakle ideja da se postupanje koje se sastoji u oduzimanju autonomije naziva kulturom? To se ne može nazvati kulturom, to je nekultura.

Svjedoci smo dnevno da recimo Vlada daje Saboru prijedlog za osnivanje poduzeća za vode. Onog časa kada shvati da je učinila glupost, ona povlači taj prijedlog, a onda se to povlačenje prijedloga reklamira kao neobično dobar potez. Drugim riječima Vlada hoće zavladata i vodama, i zrakom, i suncem, a kada vidi da to baš ne ide, onda te prijedloge povlači i to tumači kao svoj dobar potez. Naravno, sve je to u funkciji održavanja vlasti. Ja sam ovdje jedan od rijetkih koji nije iz sveučilišne zajednice. Držim međutim da je zahtjev za autonomijom sveučilišta važan zahtjev, pa vam se upravo zato i priključujem u Vašim nastojanjima za borbu za održanje autonomije sveučilišta. Kao jedan od važnijih elementa Vašeg predavanja naveli ste i državno financiranje. To nije državno financiranje. Država nema novaca. Država je sirota koja samo uzima zajmove. Ja kao čovjek koji plaća porez financiram državu, a time i sveučilišnu zajednicu. Svi mi koji plaćamo porez, financiramo sveučilišnu zajednicu. Drugim riječima, kada se govori o državnom financiranju, onda to ne odgovara istini. Zašto mislim da je potrebno ispraviti taj navod o navodnom državnom financiranju? Zato jer se ne smijete bojati te države i misliti da država financira, pa onda ne smijete ništa učiniti u očuvanju svoje autonomije. U obrani autonomije smijete činiti sve. Obrana autonomije nije nešto

apstraktno. Autonomija je naime jedini garant da ćete moći kreativno raditi i da ono što ćete raditi ima smisla.

J. Barbić: Zahvaljujem kolegi Zadravcu. Za informaciju vama koji niste stalno na ovim tribinama, kolega Zadravec je na njima redovito od početka njihova održavanja.

Z. Parać: Kolega Zadravec me prozvao, pa se čini da moram nešto i reći. Zgodno je kad čovjek dođe u neke poznije godine. Moje i nisu bog zna kako velike, ali su ipak dovoljne da izlaganje započnem riječima - sjećam se... Tako se, kad je riječ o autonomiji sveučilišta i fakulteta, prisjećam prve polovice sedamdesetih i kao dobrog primjera, ne samo autonomije nego i duha koji je vladao na ovom Pravnom fakultetu i na Sveučilištu, jedne male dogodovštine iz Znanstveno nastavnog vijeća. Iz meni još uvijek nedokučivih razloga kolege studenti izabraše me za člana studentske trećine u Znanstveno nastavnom vijeću Pravnog fakulteta. Godila mi je čast što kao mlad momak u društvu legendarnih imena hrvatske pravne misli mogah besplatno piti fakultetsku kavu, sjedeći pritom u ugodnim foteljama koje tada još krase našu Vijećnicu. Sve dok tu ugodu ne prekine prijedlog jednog nastavnika, učinjen po nalogu političkih struktura, da se rad studentske trećine u Znanstveno-nastavnom vijeću odlukom tog vijeća okarakterizira i osudi kao nacionalistički i kontrarevolucionaran. Nastade šuškanje i žamor negodovanja, a prof. Siniša Triva ustade i reče: „To je notorna glupost. Predstavници studenata u Znanstveno nastavnom vijeću nisu nikada prozborili niti jednu jedinu riječ osim kad bi tražili da se odobri dekanski rok“. I tako odluka koju je politika zahtijevala nikad nije donesena.

Zahvalan sam kolegi Čepulu na ovom divnom predavanju kojim mi otkrio niz stvari koje nisam znao. Istodobno je, međutim, izazvao i moju zabrinutost. Od tih davnih godina u koje seže povijest Sveučilišta u Zagrebu uočljiv je trend kontinuiranog jačanja autonomije u smislu jačanja svijesti o autonomiji Sveučilišta kao o metajuridičkoj kategoriji, kao o fenomenu koji je izvan prava, kao o pojavi koja mada nije normativno konkretizirana predstavlja svojevrsnu moralnu vertikalnu unutar sveučilišta, njegov temelj i kičmu istodobno. Sveučilište mora biti autonomno. Ukida li se ili ograničava ta autonomija zatire se sloboda mišljenja, nestaje sloboda govora, dokida se svaka intelektualna kritika. Moram s nelagodom zamijetiti da nas ovo što smo do sada mogli pročitati u nacrtu Zakona o sveučilištu vraća unatrag. Vraća nas u vrijeme koje je prethodilo danas osuđivanom mračnom i protunarodnom

komunističkom režimu. Vraća nas u vrijeme od 1926. do 1940. godine koje su bile obilježene bezočnim posizanjem političkih vlasti za Sveučilištem i njegovom autonomijom. Subordinacija Sveučilišta i cjelovite akademske zajednice jest ono protiv čega smo digli glas i protiv čega moramo i dalje dizati glas upravo u cilju očuvanja Sveučilišta i njegove autonomije kao trajne vrijednosti zapadne civilizacije.

F. Orehovec:

Svjedok sam 1971. godine. Bio sam seminarac docenta Đodana. Sve te događaje sam promatrao i moram biti pošten. Ivan Zvonimir Čičak tada je tražio nešto što nije bilo realno. Tražio je da se Hrvatska primi u Ujedinjene narode. Tu u ovoj dvorani dao mu je da na njegovom satu to propagira docent Đodan. To je bilo nešto što nitko razuman ne bi prihvatio. Dražen Budiša niti jednom riječju nije rekao da je protiv Jugoslavije. On je govorio: Kolegice i kolege, borimo se za ekonomsku ravnopravnost Hrvatske u federaciji, da devize ne idu u Beograd. Sada mnogi kojih 1971. nigdje ih bilo nije sada dižu glavu da su ovo ili ono radili. Nisu radili, lažu. Sada javno zahvaljujem javno akademiku Jakši Barbiću kad ste bili prodekan upisali ste 15 fratara na Pravni fakultet. Moj rođak je bio u fratarskoj školi na Odri. Išao sam pitati akademika Aleksandar Goldštajn da imam rođaka koji bi htio upisati pravo, ali je završio fratarsku školu koja nije legitimna. Rekao mi je ako položi prijemni ispit bit će upisan. On je njih još 14 povukao za sobom. Oni su položili prijemni ispit i na listi bili od 1-14. Bili su najbolji. Drugi dan lista pomaknuta, skinuti s liste i pozvani kod profesora Barbića koji im je rekao: „Vi nemate legalnu školu, ne smiju vas upisati.“ Otišao sam k njem i rekao da je dekan Aleksandar Goldštajn da će biti upisani. Tada mi je profesor Barbić rekao: „Idite kod Matijašeca.“ Matijašec me je poslao Narcisi Čemalović. Bila je to zamjenica Stipe Šuvara. Ona mi je rekla: „Stipe će to potpisati. Oni će polagati sva četiri razreda gimnazije.“ Polagali su u gimnaziji u Kušlanovoj. Profesor Barbić mi je rekao: „Mi ćemo ih čekati.“ Ti su ljudi za dva mjeseca položili gimnaziju i maturu i profesor Barbić ih je sve upisao. Nije bilo sve tako crno u onom sustavu kao se to hoće reći. Profesore Čepulo, niste rekli da je bilo vrijeme kada se sveučilište nije plaćalo i kada su radnici išli na sveučilište. Tada je jako puno radničke i seljačke djece završili tehnički fakultet. Osobno ih poznajem puno.

M. Dika:

Jedan sam od ovih prozvanih mariginalaca. Ne sjećam se puno onoga što je nekad bilo jer sam stariji od prof. Paraća pa počinjem zaboravljati. Sjećam se, međutim, o čemu je govorio i prof. Čepulo i htio bih na to sve podsjetiti. To je da u Hrvatskoj postoji Ustav i

Ustavni sud. U našem Ustavu je utvrđena autonomija sveučilišta i to je zajamčena ustavna kategorija. Prof. Čepulo je spomenuo jednu odluku Ustavnog suda. Postoje dvije izvanredno značajne odluke Ustavnog suda. Osobno sam ponosan na te dvije odluke koje sam analizirao i obradio. Ne znam što im je bilo da napišu tako lijepe i pametne odluke. Čini mi se da je Ustavni sud koji je po mom mišljenju ovlašten autentično interpretirati Ustav učinio jedan iskorak koji nas može podsjetiti na nešto što inače rade sudovi u Engleskoj i Americi, a to je da se usuđuju razraditi određene Ustavom zajamčene pojmove. Engleski sudovi si dopuštaju da govore o nečemu što nije izravno uređeno zakonom, ali proizlazi na neki način iz onoga što bi se moglo nazvati kulturom. Oprostite na digresiji, kažu što sve mora sadržavati priprema nekog zakona i kada se smatra da je jedan zakon donesen *lege artis*, a to uključuje i odgovarajuću raspravu. Jedna mlada dama s našeg fakulteta priprema analizu jedne takve rješidbe jednog visokog engleskog suda. Engleski sudac je rekao potpredsjedniku engleske Vlade da mu najavljeni zakon o nečemu nije dopušten zato što mu nije prethodila odgovarajuća demokratskoj Engleskoj primjerena procedura iako to nije propisano. Htio bih vas upozoriti na sljedeće. Ustavni sud je u tim svojim odlukama vrlo jasno i određeno rekao što znači autonomija sveučilišta. On je bit te autonomije apstrahirao, razvio i čini mi se da svi oni kojima je stalo da Hrvatska bude demokratska, pravna država, da bude država sretnih, odgovornih ljudi, država kojoj je stalo do znanosti i do perspektive moraju voditi računa o svemu što je rekao Ustavni sud. Ako izgubimo autonomiju, a ona se materijalno može i sadržajno na različite načine ugroziti, mi ćemo uništiti ono što je bit i pretpostavka za znanost, a to je sloboda duha. Ne smijemo biti zastrašeni, ne smijemo doći u situaciju da računamo što ćemo nakon 65. godine i da se u 55. godini počinjemo umiljavati onima o čijoj ćemo milosti ovisiti kad nam dođe vrijeme za umirovljenje. Htio bih naglasiti četiri razine autonomije. Autonomija sveučilišta, autonomija pojedinih sastavnica u odnosu na sveučilište koja mora biti funkcionalna autonomija da bi omogućila razvitak znanosti i nastave na pojedinim područjima, autonomija pojedinih sastavnih dijelova fakulteta u odnosu na fakultet i autonomija pojedinih znanstvenika u okviru fakulteta koji pretpostavlja. Ovu svoju intervenciju završio bih porukom onima koji pripremaju nove zakone jednom anegdotom iz pruske povijesti. Znaete da u Potsdamu postoji jedna dvorac koji se zove Sans souci, tj Bez brige. U njemu je boravio Fridrich II. Veliki. U blizini dvorca jbila je, međutim, jedna vjetrenjača. Šum krila te vjetrenjače je ometao njegovo veličanstvo i on je htio kupiti tu vjetrenjaču da bi je stavio

izvan funkcije, pa je, vlasniku, budući da nije htio prodati bio i zaprijetio. Vlasnik vjetrenjače mj je, međutim, uzvratio: "Veličanstvo, nemojte zaboraviti da u Potsdamu postoji sud." Čini mi se da i mi možemo reći: „Gospodo, vi koji pripremate ove zakone na način koji nije primjeren Ustavom postuliranoj poziciji hrvatske akademske zajednice, hrvatske znanosti, obrazovnoj djelatnosti u Hrvatskoj, nemojte zaboraviti da u Hrvatskoj postoji Ustavni sud“. Cijelo vrijeme gledam u skromnu tonzuru prof. Krapca i mislim da je nešto od mojih poruka doprlo do njega.

D. Krapac:

Sjećam se ljeta 1990. godine kada se radilo na nacrtu i prvoj verziji teksta koji je kasnije postao Božićni Ustav. Imao sam sreću, čast i zadovoljstvo da sam sjedio u velikoj komisiji za pripremanje toga nacrtu. Bilo je tamo puno uglednih stručnjaka svih profila, posebice naših profesora ustavnog prava. Došli smo do članka koji je tada govorio o slobodi znanstvenog i umjetničkog stvaralaštva u katalogu gospodarskih, socijalnih i kulturnih prava, pa sam pomislio da ne bi bilo loše da unesemo unutra i autonomiju sveučilišta. Smiljko Sokol prihvatio je tu ideju i tako je odredba o tome da se jamči autonomija sveučilišta ušla u tekst Božićnog Ustava. Iz osobnog iskustva znam da u tom trenutku, kad se to upisivalo u Ustav, nitko nije ni na trenutak pomislio da bi prof. Dika danas mogao s tolikim očekivanjem gledati u moju tonzuru. Kad se sjetim tih vremena, uvijek mislim kako je dobro da u komisijama koje pišu zakonske i druge normativne nacрте sjede pravници osim politologa, filozofa i drugih stručnjaka. S time se dakako ne želim zamjeriti nikome od njih. Svi su oni jako kompetentni, ali je činjenica što su pri stvaranju nacrtu ustava u komisiji sjedili pravници koji su potaknuli unošenje pojma, koji se u tom momentu svima možda činio samorazumljivim pa i nepotrebnim, potvrdila da uvijek može doći vrijeme kada ćemo se trebati oslanjati i na jedan tako "mali" pojam, u našem slučaju, na te krasne riječi u članku 67. da je sveučilište "autonomno".

A. Bjeliš:

Zahvalio bih prof. Čepulu i prof. Barbiću na ovoj tribini. Itekako je korisno biti ovdje, nakon što sam, moram priznati, u zadnje vrijeme pročitao veliki broj tekstova oko ove teme. Ove četiri značajke koje su iskazane pri kraju predavanja profesora Čepula mogle bi, svaka za sebe, pokrenuti dugačke rasprave. Kad gledam ovu prvu sintagmu, sintagmu autoritarne političke kulture, rekao bih kako mi se čini da smo u vremenu sve izraženije autoritarnosti političke nemoći. Za razliku od ranijih totalitarnih, pa i rojalističkih vremena, u današnjem vremenu državna vlast sve teže nalazi rješenja za sveučilište i općenito za potrebe visokog obrazovanja. To je ono što

se iz svih iskustava može zaključiti. Zahtjevi su sve veći i veći jer je visoko obrazovanje između ostalog sve masovnije, i jer su za kvalitetan istraživački rad potrebna sve veća sredstva. Država se s takvim potrebama posebno teško nosi, posebno u recesijskom vremenu u kojem ionako imamo akutan nedostatak sredstava. To nije značajka samo ove naše političke konfiguracije koju sada imamo, nego i u mnogih zemalja u Europi pa i šire. Države pokazuju tendenciju pomalo se izvlačiti iz obveze praćenja sveučilišta na pravi i djelotvoran način. Kako se to radi, to se može vidjeti i na aktualnom primjeru načina pisanja zakona, načina koji je zapravo jedno kombiniranje nesigurnosti, improvizacije, nesustavnog rada, u konačnosti izbjegavanja sa suočavanjem s ključnim pitanjima, pa stoga i izbjegavanja potrebne razine serioznosti u radu. Takav se način neminovno mora prikrivati i nadomještavati drugim načinima, načinima prozivki ili olako danih izjava. Reći danas da će visoko obrazovanje za sve biti besplatno tj. da neće biti nikakvih troškova od strane studenata i roditelja je ili vrlo odgovorno ili vrlo neodgovorno. Odgovorno bi bilo, kada bi iza izjave stajalo jako političko jamstvo o osiguranim novim značajnim sredstvima za tu svrhu. Neodgovorno je realizaciju takve najave jednostavno prepustiti vremenu koje će uslijediti, i koje će po svemu sudeći biti nesigurno i neizvjesno. U toj situaciji ono što sveučilište mora raditi, sa ili bez novih zakona, je pripremati se za izglednu mogućnost u kojoj će ga država u većoj mjeri prepustiti tržištu i tržišnim uvjetima djelovanja i opstanka. Mnoga sveučilišta u svijetu su se s time suočila, pa neće biti preveliko iznenađenje ako ćemo i mi doći u tu situaciju. Kod toga ćemo imati veliku odgovornost sačuvati mnoge elemente i tradicijske vrijednosti na kojima smo gradili ovo što imamo, uključujući i ideju autonomije, i uključujući dugo postojanje sveučilišta kao čvrsti zalog njegovog daljnjeg razvoja. Spomenut ću sveobuhvatnost koju naše sveučilište danas ima. Kao što smo vidjeli iz uvodnog prikaza, ona nije nastala sustavnim i planski osmišljenim radom. Razvoj sveučilišta do današnjih dana je međutim bio kakav je bio, tako da nam je sveobuhvatnost, što je rijetkost i u europskom i u globalnom sveučilišnom prostoru, danas dana kao prednost za koju nismo previše zaslužni, ali i za koju imamo odgovornost iskoristiti je na najbolji način za boljitak i sveučilišta, i zemlje, i njenog gospodarstva. U akademskom svijetu mnoga sveučilišta u Europi u zadnjih nekoliko godina prolaze kroz procese objedinjavanja i povezivanja, upravo kako bi postigla takvu sveobuhvatnost. To se veže na spomenutu sintagmu glomaznosti vezanu uz koncentraciju potencijala. Što je od toga veća smetnja, prvo ili drugo? Moje razumijevanje je da svi koje žele okupiti

potencijale rade to da bi od sveučilišta napravile jake kreativne sredine, da bi unutar sveučilišta osigurali uvjete za uspjeh jakih istraživačkih potencijala, i da bi do punog izražaja došla kreativnost u najširem mogućem smislu. Tu je naravno dragocjeno imati promišljeno rješenje za sam sustav, pa zatim i jednako kvalitetne norme koje osiguravaju uspješnost takvog sustava. Svako sveučilište priželjkuje koncentraciju sredstava i potencijala da bi moglo ući u nove pothvate, nove projekte i biti konkurentno na što širem planu, europskom i globalnom. Biti u europskom prostoru i potvrditi se ipak nešto znači. Glomaznost pak postaje smetnja ukoliko bi se sveučilište svelo na nakupinu nepovezanih, pa makar i jakih, jedinica. Ako je sustav rascjepkan, a bit će rascjepkan ukoliko ne bude dovoljno snažnog interesa za pokretanje već spomenutog kreativnog angažmana i učešća u globalnim procesima, tada nam doista ne treba velika cjelina i možemo se dijeliti na manje sredine, koje zbog bitno skromnijih ambicija mogu čak biti i varljivo ugodnije. U tom pogledu neće nam ni ministarstvo niti ikakva politička opcija reći što da napravimo. To moramo sami odlučiti, sami naći pravo rješenje. U tom pravom rješenju moramo biti spremni i na tržište, jer državna skrb će vjerojatno biti sve manje i manje dostatna. I još više, moramo biti spremni na tom tržištu biti jako dobri.

D. Vuletić:

Večeras sam siguran da se Sveučilište u Zagrebu suočava s jednom od najvećih prijetnji u svojoj višestoljetnoj povijesti i nisam siguran hoće li preživjeti. S obzirom da, kao zainteresirani pojedinac i netko tko radi na Sveučilištu, pratim već duže vrijeme događanja oko tri zakonska prijedloga o znanosti, visokom obrazovanju i sveučilištu moram reći da mi isprva nije bilo jasno je li riječ o nečemu što bi se moglo nazvati „šlamperaj“. Međutim, od kad sam čuo izjave ministra znanosti, obrazovanja i športa koji je *spiritus movens* navedena tri zakonska prijedloga o tome da su oni nužni u za pred pristupni proces i još k tome da je dobio podršku iz EU za njih, siguran sam da je riječ o zloj namjeri i razbijanju našeg najstarijeg Sveučilišta. Naravno, to nema veze, ne ulazi uređenje znanosti i visokog obrazovanja u doseg prava EU, na način na koji to ministar nastoji prikazati, riječ je, u pretežitom djelu, o otvorenim metodama koordinacije koje ne stvaraju obveze za države članice, kao niti za država kandidate za članstvo. Mislim da nije nužno loše da sveučilišta sudjeluju na tržištu. Međutim prema ovim prijedlozima ne vidim kako bi neovisni tržišni subjekt djelovao kad, primjerice, njime upravlja Sveučilišno vijeće, koje je, kako je doc.dr.sc. M. Baretić na jednoj od prošlih tribina primijetio, praktički uži kabinet Vlade.

N. Jovanović:

Htio bih prvo zahvaliti prof. Čepulu što nam je pokazao koliko su duboki korijeni borbe za autonomiju. Htio sam postaviti jedno teško pitanje za povjesničara, premda je prof. Dika već naznačio početke tog odgovora. Vi ste pokazali kako u zakonodavstvu ipak postoji jedan razvoj. Cijelo vrijeme zajednica prepoznaje važnost sveučilišta za društvo i ta svijest je postupno ulazila i u zakone. Profesor Krapac nam je pokazao da nekad može ući zahvaljujući jednom jedinom čovjeku koji je u pravom trenutku na pravom mjestu i ima dovoljno znanja i odlučnosti da to napravi. Zanima me kako sada ova akademska zajednica može podsjetiti zakonodavca kakve vrijednosti ugrožava nacrtima novih zakona. Kako se to može učiniti? Nažalost, moram izraziti i prilično nezadovoljstvo onime što sam čuo od rektora koji je rekao "očekujmo prepuštanje tržištu." Pitao bih: od koga da očekujemo, i znači li to da ćemo se mi svojevrijem prepustiti?

A. Bjeliš:

Ako ne možemo očekivati potporu države, ako će potpora države biti sve više nedostatna, a tome nažalost sve češće svjedočimo u današnjem realnom životu, preostaje nam drugi segment. sveučilišnog okružja, preostaju nam sredstva koja su dostupna na tržištu. Ne vidim trećeg. To je pitanje opstojnosti u danim okolnostima, vrlo praktičko pitanje koje se ne može zaobići. Naravno da je sveučilište otvoreno prema svim vrstama suradnji i s javnim i s privatnim sektorom, i da na tome neprestano radimo. To nije upitno. Sveučilište je do sada kroz razne povijesne epohe ovako ili onako imalo jedno jamstvo opstojnosti, jednu sigurnost, čak i u manje omiljenim režimima, pa i onim koji nisu imali sjedišta u Zagrebu. I u prijašnjim, i u ovoj današnjoj novoj hrvatskoj državi, u čije je nastajanje konačno i samo sveučilište dosta uložilo u svojoj dugoj povijesti, sveučilište je svoju opstojnost do sada temeljilo, ovako ili onako, na savezu s vlastodršcem. Ako se savez s vlastodršcem svede na demagogiju, svede na simboličke potvrde, svede na prazna obećanja, onda se međutim suočavamo s novim izazovom. Kad kažem „očekujmo tržište“, tada ga naravno ne priželjkujem, niti ga prizivam, već želim upozoriti kako se Sveučilište mora suočiti s nužnošću okretanja prema novim vidicima pa i novim prihodima. To je globalno tržište za koje se i cijela Hrvatska, svi mi, trebamo što bolje pripremati, pogotovo ako nam to do sada nije bilo u prvom planu. Očekujmo novo doba jer ovo stanje u kakvom danas naša država funkcionira, a funkcionira sve teže, objektivno neće moći osigurati dovoljnu kvalitetnu i dovoljno kompetitivnu globalnu poziciju sveučilišta, jer su omasovljenje studija s jedne strane i

narasle potrebe sudjelovanja u istraživačkom globalnom natjecanju s druge strane, takve da moramo tražiti i naći nova rješenja. Tu nema ništa skrivenog, to je ono što je teško ne uočiti.

J. Kregar:

Javljam se radi tri kratke intervencije. Nedavno sam napisao tekst o zakonu i kobasicama. I zakoni i kobasice se rade tako da je ponekad bolje za konzumente da ne znaju kako se i od čega rade. Ako vrijedi za kobasice sigurno ne vrijedi za zakone. U ovom slučaju mi se suočavamo s činjenicom da oni koji rade zakone ne znaju kako se oni rade. Žao mi je zbog te usporedbe, ali on odražava tu činjenicu. Ministarstvo koje radi zakone ne drži se one recepture dobrog donošenja zakona. Ne postoji niti partnerstvo sa sveučilišnom zajednicom, niti rasprava, niti konzultacije. Kolega Čepulo je posjetio na neka prošla vremena i kritizirao način na koji su se donosili zakoni. To ni tada ni danas nije dobro. Zakoni koji su rezultat takvog defektnog postupka ne bi se smjeli ni predložiti. Zbog tog postupka, i rektor je rekao, da se radi o zakonima za neku buduću Vladu. Zato je lako improvizirati jer nećeš snositi odgovornost. Od odgovornosti se ne može pobjeći .

Gospodina ministra treba posjetiti da izbori dolaze i da nije njegovo da vodi predizbornu kampanju. Vidljivo je u tome koja pitanja on ističe kao bitna, a koja zanemaruje. To je prije svega pitanje autonomije. Nije nevažno što će biti u našoj kulturi, a što će pisati u zakonu. No i u prijedlozima se jasno narušava autonomija. Zato nije dovoljno da se o tome slažemo već je potrebno da to i u zakonu piše. A piše drukčije. Zakoni moraju propisivati oni što je sazrelo u životu naroda. Ono što je naš stav prema autonomiji je jasno izraženo i odlukom Ustavnog suda i ono što mislimo mi članovi akademske zajednice, ali to mišljenje ne dijeli ministar i ne dijeli Vlada. Oni donose zakon s tumačenjem autonomije koji nije dobar. Autonomija mora podrazumijevati i organizacijsku samostalnost i financijsku autonomiju, ne biti samo jedno puko načelo koje će pisati u Ustavu, a neće biti u zakonu. Ako do toga dođe morat ćemo se pobrinuti za pravnu zaštitu.

Treća stvar je činjenica da na Sveučilištu postoje mnoga i različita mišljenja. Nažalost, mi se oko toga svađamo. Ako na sveučilištu postoje razlike u mišljenju vjerujete da na Pravnom fakultetu postoje još i veće razlike između nas. Ipak, otvoreno pismo, što je jedinstven slučaj u povijesti našeg fakulteta potpisali su praktično svi nastavnici na Pravnom fakultetu. Ono što je bitno je to da su ga pokrenuli mlađi nastavnici i da je to borba koja neće završiti nečijim

odlaskom u mirovinu. Ono zbog čega to naglašavam je da postoji jedna točka zbog koje su naša razmimoilaženja nevažna, a naše zajedničke točke vrlo važne. Ta točka je autonomija sveučilišta. Mi se možemo razlikovati u mišljenjima po centralizaciji ili decentralizaciji, koordiniranju ili samostalnosti, slobodi ili ovisnosti jer to je naša rasprava. Autonomija nam to omogućava. To je jedna situacija u koju mi se moramo poslužiti autonomijom zbog boljeg rezultata, ishoda te rasprave. Iz unajmljene zgrade ministarstva stvar izgleda puno jednostavnija: podijelit ćemo ih, svakome ćemo obećati nešto, zavadit ćemo ih. Mislim da je situacija sasvim suprotna, a to je da postoji autonomija. Autonomija kao zajednička točka nastojanja mnogih inače različitih interesa fakulteta. Ovo je posebno važno zbog trikova kojima profesore, pedesetak njih proglašavaju skupinom marginalaca. Po istima ono što bi trebao biti razumni glas mladih znanstvenika, proglašava se nevažnim ili obranom svog sitnog ekonomskog interesa. Koji je to naš nelegitiman interes? Koje je naše tržište? Zar ćemo prodavati naše mišljenje o tome što smatramo pravno dobrim ili ispravnim, da ćemo pri tome slijediti pravnu logiku novca ili ćemo biti u prilici slobodno razmišljati svojom glavom i držati se profesionalnih kriterija. Svakako da bi nam tržište na neki način pomagalo, ali nam tržište neće omogućiti slobodu koja nam je potrebna radi nastavka i akademske tradicije i znanstvene reputacije koju imamo. Mislim da je ovo trenutak u kojem nas je kolega Čepulo podsjetio da smo mi baštinici jedne tradicije koju ne smijemo zaboraviti, koju moramo čuvati; koja se vidi u našoj dva stoljeća dugoj tradiciji i održanje digniteta sveučilišta prema prestizanju države. Država neka se bavi svojim poslovima, a sveučilište neka ne brine o svom financiranju, nego brigu o svojoj unutrašnjoj organizaciji, programima, nastavnicima. Oni to ne znaju zato traže od nas.

D. Boras: U vezi s podjelama o kojima je govorio prof. Kregar. Filozofski fakultet nažalost ima u ministarstvu predstavnike koji ne govore kao što govori Filozofski fakultet. On je toliko jedinstven da se nisu usudili nuditi ni meni ni drugima bilo što.

D. Čepulo: Dopustite kratko pojašnjenje glede pitanja autoritarne političke kulture što je inače sociološki pojam koji je u širokoj upotrebi. On se ovdje ne iznosi kao fatum, sudbina kojoj se treba pokoriti već kao pokazatelj jednog gotovo trajnog i naslijeđenog obrasca ponašanja vlasti. Po i kod današnje vlasti koja se legitimira pozivom na demokratsku proceduru, a u raspravi zapravo nastupa s pozicija moći preskačući racionalnu i argumentiranu raspravu. Na drugoj je

strani naše tradicije ideja autonomije ukorijenjena u etičkoj, vrijednosnoj podlozi. Netko je konstatirao da je „dobro“ da su se Pravni i Filozofski fakultet konačno oko nečega našli. Pa naravno – to je tako jer je stvar došla do donje granice, do samih temelja koji su zajednički i rađaju potrebom reakcije.

B. Jeren:

Primjećujem čestu promjenu zakonodavstva a da ne prepoznajem da postoje strateški dokumenti na kojem se novo zakonodavstvo temelji. Znamo li kud želimo i koji nam je cilj visokoškolskog obrazovanja i znanosti? Trebamo li možda masovno obrazovanje po kojem će se naša sveučilišta transformirati u nešto što tada nazivamo pravim imenom – ŠKOLICE? Ili ipak želimo da poneko sveučilište ostane istraživačko sveučilište.

Svjedočimo opasan razvoj. Političkim odlukama, bez postojeće strategije a uz potpuno nerazumijevanje sustava, otvaraju se nova i nova „sveučilišta“. Gdje god postoji slobodna vojarna (Šibenik, Koprivnica, Bjelovar, Virovitica,..) eto velikog projekta otvaranja novog sveučilišnog CAMPUSA. Zanimljivo, nitko neće veleučilište. Vjerojatno se procjenjuje da je veleučilište nešto drugorazredno. Nije važno što su veleučilišta za gospodarstvo neizmjereno važna komponenta visokoškolskog obrazovanja. Meni je nezamisliva ta lakoća nalaženja milijuna kuna za obnovu zgrada derutnih vojarni. A dalje? Gdje naći nastavnike? Kako osigurati kvalitetu i namiriti novac za istraživanja na istraživačkim sveučilištima?

Pogledajmo kako se to radi u Kaliforniji. Kalifornija je 1988 godine imala 9 državnih sveučilišta na 27 milijuna stanovnika. Te su godine odlučili osnovati deseti campus. Za taj projekt im je trebalo „samo“ 17 godina aktivnog planiranja i odlučivanja gdje i kako. Prva školska godina na University of California Merced započela je tek 2005. godine. Ovo sveučilište je do 2009. dostiglo „čak“ 3414 studenata uz 217 nastavnika. Planiraju da će se za 30 godina primaknuti konačnom broj od 25000 studenata. Danas Kalifornija ima 37 milijuna stanovnika i osma je gospodarska sila svijeta. A mi? Kako je kod nas?

Godinama u godišnjem izvješću Sveučilišta u Zagrebu prepoznamo isti graf. Na grafu se vidi jasni porast državnog financiranja iz godine u godinu. No porast se očituje u porastu plaća koje čine neusporedivu većinu od ukupnog iznosa. Vidljiv je porast troškova poslovanja, koji je u apsolutnom iznosu znatno manji u odnosu na plaće. Na grafu je jedino konstantan, iako jedva zamjetljiv, iznos za istraživanja. Usudi li se netko kazati da je naše sveučilište istraživačko sveučilište? Mene ovakva shema financiranja Sveučilišta u Zagrebu podsjeća na financijsku shemu

dobro uhodane bravarske radione. Gazda se brine kako dati plaće da radnici budu zadovoljni. Gazda da i nešto novca za nove aparate za varenje. A novci za razvoj? Pa što će nam to, pa mi znamo kako se radi bravarija! Bojim se da i Sveučilište u Zagrebu klizi prema jednoj dobro uhodanoj školici, ili jao više njih, koje će masovno proizvoditi masovnu jeftinu radnu snagu. Već sad uočavamo da u nekim našim kompanijama vodeća mjesta zauzimaju stranci. Odgovor je jasan, bolji su od onih koje školuju naša sveučilišta. Hoće li biti bolja sudbina novootvorenih „sveučilišta“?

Zaključujem. Akademska zajednica ima odgovornost za razvitak hrvatske znanosti i visokog školstva i treba inzistirati na pripremi strateških dokumenata koji tek onda mogu biti temelj za novo zakonodavstvo.

F. Orehovec: Gospodine rektore, ustvrdili ste da je Hrvatska u recesiji, a savjetnik Vlade Borislav Škegro javno je objavio da je Hrvatska izašla iz recesije, a tko nije sam si je kriv. Moje je mišljenje da bi znanstvenici morali imati slobodu i sigurnost. Znanost ne smije ići na tržište. Na tržištu vlada logika profita. Prema tome, mogu se znanstvenici oprostiti od morala ako krenu tim putem.

M. Ježić: Htio bih čestitati profesorima Pravnoga fakulteta na izjavama i stavovima koje javno brane. Nama s Filozofskog fakulteta to također mnogo znači jer se ovaj put osjećamo malo manje osamljeni nego obično. Ovi zakoni mora da imaju mnoge vrline jer, kao što ste se vi uvijek razlikovali u mišljenjima, niti nas na Filozofskome fakultetu nije ništa ujedinilo kao ovih dana ovi nacrti prijedloga zakona. Vidi se da mislimo svi isto. To ne može biti ako zakoni nemaju sasvim izuzetne vrline. Možda je jako dobro da su nas nagnali da o nekim stvarima razmislimo. Vjerujem da bi akademska zajednica u demokratskoj sredini morala dobiti ovaj rat, ali čak i da izgubi neku bitku, samo da počnemo razmišljati o nekim problemima, već bi to bio dobitak! Veze s gospodarstvom, ako to ima nekakve veze sa kontekstom zakona, onda ja u zakonu jedino vidim takvu vezu da bi u jednom jedinstvenom Nacionalnom vijeću za znanost i visoku naobrazbu sjedio ministar financija. Da li ministar financija predstavlja život gospodarstva jedne zemlje, to može svatko prosuditi, možda ekonomisti najbolje. Znam da su razne prosudbene skupine modificirale neke prijedloge, ali javno su dostupni zasad samo nacrti prijedloga zakona. U tim se nacrtima zakona neke namjere vide, i oni koji misle da su ti nacrti zakona kaotični nisu čitali što tu piše. Oni su iznenađujuće konzistentni. Preko jedinstvenoga Nacionalnoga vijeća koje bi u cijelosti

imenovala Vlada, izvršna bi vlast upravljala cijelim područjem i znanosti i visoke naobrazbe! Sveučilišno bi vijeće također kontrolirala Vlada, ono bi imenovalo rektora, a takav bi rektor predlagao dekane, a profesorima davao i oduzimao dopusnice! Ako se misli da nije dobro da se politika miješa u gospodarstvo jer je ono presloženo za političare, jesu li znanost i visoka naobrazba dovoljno jednostavni da ih političari mogu lako pratiti? Mislim da su još složeniji od gospodarstva! Upravo to je smisao autonomije, da se ta silna složenost može provoditi, a ne to da mi dobro živimo i čuvamo svoje položaje. Mi smo tu da se borimo za ono što je bit sveučilišta, znanosti, instituta. Odnos s gospodarstvom sigurno je nešto što je dijelom neizbježno. Samo kakav odnos? Gospodarstvo je vrlo dinamično i možda je kraće ispričati anegdotu nego izložiti teoretski okvir. Kad sam bio u Nacionalnome vijeću za znanost, predstavnik Gospodarske komore pitao nas je zašto mi ne pitamo njih kakve studije trebamo imati na sveučilištima! Oni će nam svake godine reći kakve studije trebamo imati! Velik je problem što zbog svoje dinamičnosti gospodarstvo, kada se radi o potrebama intelektualnih usluga, misli da bi u nas sve trebalo biti vrlo kratkoročno. Ne možete sveučilište, bez kontinuiteta studija, na kratkoročnoj osnovi trajno preustrojivati. Bit ćete uvijek na početku. To da će se povremeno gospodarstvo priključiti i poduprijeti neke studije, dobrodošlo je, ali gospodarstvo neće dugotrajno podržavati ustanovu sveučilišta ukoliko nema političke strategije u državi koja zna čemu sveučilište služi. Gospodarstvo želi što više uštedjeti. Dovoljan je primjer bolonjska reforma: dobiti što više obrazovanih ljudi, u što kraćem vremenu, sa što manjim troškovima za njihovu naobrazbu. Što manji troškovi: jer će se kraće školovati i jer će biti egzistencijalno potpuno nesigurni jer im uporabljivost školovanja neće trajati duže od par godina. Onda će gospodarstvo naređivati kako da ih se doškoluje i preškoluje svakih par godina, i tako ćemo funkcionirati i kao potpuno neozbiljan servis sasvim drugoga područja. Svojevremeno je prosvjetiteljstvo jako kritiziralo da je filozofija nekoć bila ancilla theologiae. Danas je scientia ancilla oeconomiae. To je vrlo ozbiljna prijetnja, ne zato što bismo mi potcjenjivali važnost gospodarstva, nego zato što se ne može voditi dugoročna politika razvoja studija ni istraživanja na takvim kratkoročnim interesima kakvima bi gospodarstvo opteretilo sveučilište i znanost. Dijalog - da, ali diktat - ne! Ista je stvar i s politikom. Dijalog - da, ali diktat - ne! Inače će sve upropastiti! Političko se vrijeme često mjeri u mandatima, a sveučilišno se treba mjeriti u stoljećima! Tomu dijalogu s društvom, gospodarstvom, politikom i čuvanju zadaća i vrijednosti sveučilišta služi autonomija. Bez znanosti, sveučilišta i instituta, Akademije

znanosti i umjetnosti, koje predstavljaju zalog intelektualne slobode ne će biti ni ikakve druge slobode u zemlji! Bez njih sigurno ne bismo danas imali ni hrvatske države! Načelno ime za jedan bitan vid te slobode jest autonomija. Naravno autonomija se mora shvaćati supsidijarno. Ne tako da je sveučilište prema svemu drugome autonomno, ali unutar sebe se poštuje autonomiju sastavnica, jer se samo na načelu supsidijarnosti može poticati inicijativa i razvijati i znanstvena sloboda i razvoj studija. Kada ljudi imaju pred sobom perspektivu, tada imaju i veliku motivaciju da nešto razviju. Kada im ju oduzmete i pretvorite ih u sluge, možda će netko i funkcionirati željan zarade, ali pravi znanstvenici sigurno neće funkcionirati u takvoj zajednici! Nijedna ozbiljna nacionalna kultura si to ne dopušta. Autonomiju moramo čuvati jer ćemo bez nje izgubiti mnogo više nego što se to nekome na prvi pogled čini.

Z. Parać:

Kolega Bjeliš dao mi je svojim izlaganjem dva „šlagvorta“. Govorio je o tržištu i o tome da tržište dolazi, svjedočilo se to nama ili ne. Ne mogu, međutim, a da ne izrazim svoju bojazan odnosno upozorenje da je za autonomiju sveučilišta ovisnost o tržištu jednako tako opasna kao i ovisnost o politici. Drugi „šlagvort“ rektorove su riječi o kreativnosti. Zaista, kreativnost ili ako hoćete znanost, bitni su elementi autonomije sveučilišta. Autonomija sveučilišta bez znanosti lišava se svog supstrata.. Bojim se, međutim, da se propisima, koji se sada uz veliki pritisak nastoje donijeti, sveučilištu izvlači tepih ispod nogu. Sa sveučilišta se sistematično uklanja znanost. Sveučilište se želi pretvoriti u obrazovnu instituciju. Znanost će se razvijati negdje drugdje i njome će se baviti neki drugi momci. Zagrebačko sveučilište, bez znanosti će se svesti na razinu Veleučilišta u Virovitici. Svaka čast Virovitici, imam tamo dragog prijatelja, ali ovo sveučilište više ne bi bila akademska institucija koja bi mogla igrati ikakvu društvenu i kulturno povijesnu ulogu, a kamo li onakvu kakva joj je pripadala stotinama godina. Konačno, obrazovna institucija koja pretendira na to da stvara izvrsne kadrove (kako je to sada moderno reći) neće tu svoju funkciju moći izvršiti ako se ne bavi znanošću, ako nije kreativna nego je svedena na puku reprodukciju. To je velika opasnost skrivena između redaka zakonskih tekstova o kojima ovdje raspravljamo.

I. Rimac:

Čini mi se da je zagrebačko sveučilište, barem što se tiče zemlje u kojoj je nastalo, uvijek premašivalo ostale institucije u toj zemlji i po svojoj veličini i po dosezima te bilo nešto što je bilo izvan dosega i gospodarstva te zemlje i bilo kojih drugih aspekata života. Uvijek je predstavljalo centar čuvanja kulturnih dobara u ovoj zemlji. Kad se

suočimo s ovako snažnim transformacijama koje ne vode računa o tri stoljeća dugoj tradiciji čuvanja kulturnih dobara u bilo kojem području znanosti i obrazovanja onda se suočavamo sa time što sve gubimo ako narušimo da ta jedna velika zajednica, koja ima potencijal za nove kreativne izazove, prestane djelovati.

Što se tiče obrazovanja koje nije jedina funkcija sveučilišta rekao bih da nema besplatnih ručkova. Netko to obrazovanje mora platiti. Mi smo bili osuđeni da kao zemlja koja je bila vrlo slabo razvijena i koja ima nekakav sustav pređemo na model direktne naplate troškova školarine kao da se radi o počecima obrazovnog sustava. To smo učinili u zdravstvu. Od pacijenta se očekuje da plaća svaku uslugu i vraćamo se na predmoderni model vođenja društva koji ne vodi računa o tome da bi država trebala usmjeravati sredstva u održavanje takvih vrednota koje su opće dobro. U takvom predmodernom konceptu, ni politika kao djelatnost za javno dobro nema mjesta.

Je li pitanje tržišta rješenje za očuvanje svih funkcija koje Sveučilište u Zagrebu ima? Sigurno nije. Iako se znanstvene spoznaje dijelom mogu komercijalizirati, obrazovna funkcija u ovakvom okruženju ne može biti prepuštena tržištu. Kulturna uloga još manje. Neće nam ni Europska unija davati novce za održavanje naše kulture, jezika ili nečeg drugog. Nesreća je ovog sveučilišta da je u zemlji u kojoj nema partnera s druge strane s kim bi razgovarala. Javni radnici govore jezikom koji ne liči na hrvatski jezik, vrijednosti znanstvenih spoznaja nema jer se gospodarstvo ne okreće tim spoznajama kao mogućem izvoru zarade već degradira to znanje na razinu koja je ispod dostojanstva kulturne tradicije ove zemlje, pa i ove ustanove koja je tri stoljeća koncentrirala to znanje. Jer zagrebačko sveučilište nije samo obrazovana ustanova, nije čak ni samo znanstvena ustanova. To je kulturna ustanova koja tri desetljeća čuva kulturu ove zemlje.

Uvođenje ideje da bi zagrebačko sveučilište trebalo imati nižu razinu kako bi mnogo drugih ustanova moglo provoditi obrazovni model je nakaradno u odnosu na tu tradiciju i graniči s kulturocidom.

Ako govorimo o besplatnom obrazovanju moramo postaviti pitanje tko će platiti to obrazovanje. Za koga je besplatno i tko radi besplatno. U modelu koji predlaže MZOŠ očito je da profesori rade besplatno jer Ministarstvo ne misli financirati ono što do sada sustavno nije financiralo već nekoliko desetljeća. Prema tome, jedini model koji u ovom besplatnom školovanju nudi ministar ustvari je besplatni rad profesora. Danas smo usmjereni na obranu sveučilišta u pogledu autonomije da bi nam iza toga ostala financijska nesigurnost nedovoljnog financiranja. Mi ćemo autonomiju obraniti.

Obranit ćemo ju iz čisto objektivnih spoznaja da je naša koncilijantnost prema političkoj moći siguran put u propasti, a naš otpor, naša nezavisnost i naša autonomija duha, jedini put da očuvamo ono što je ova zajednica očuvala i što se cijeli niz stoljeća održalo u vrlo različitim uvjetima.

Međutim, pitanje je što je sada s onim što nas može hraniti da ostanemo ovakvi kakvi jesmo. Mi kroz realno gospodarstvo ne možemo. Ono je uništeno i zbog toga što smo mi sad prepustili to gospodarstvo nekome tko ne zna. Ako je ovo sveučilište premalo izlazilo u društvo i premalo to znanje prenosilo u društvo, možemo se pitati zašto smo mi prepustili političarima da sjede u upravim odborima, da upravljaju cijelim nizom društvenih resursa umjesto da to preuzme znanje i struktura koja je mogla donijeti nekakav napredak. Ta ista politička struktura koja je uništila gospodarstvo, osnovno školstvo, srednje školstvo pokušava zasjesti i na sveučilišta i uništi i ovu zadnju oazu znanja i kulture. Raspravu tko će financirati održavanje ove koncentracije znanja koja će čak i u europskim razmjerima dovoljno velika da producira nova znanja je bit naše rasprave. Ne o pojedinačnim našim pravima, ne o autonomiji kao takvoj ili o tome hoće li biti besplatnih ili ne besplatnih studija već o održanju koncentracije znanja koje ovu zemlju može izvaditi iz svih ovih nevolja u koje smo došli. Jer ako se ovo sveučilište prepusti samo neuspostavljenom tržištu obrazovanja, njegova kulturna i znanstvena uloga bit će nepovratno uništene.

H. Sikirić:

Samo nekoliko napomena. Prvo, prenoseći saznanje koje imam od jedne osobe koja je dobro upućena u rad povjerenstava, barem jednog od njih, mislim da u Ministarstvu uopće nemaju sluha, ili bolje rečeno ne prihvaćaju autonomiju sveučilišta onako kako je ona određena Ustavom Republike Hrvatske i protumačena odlukama Ustavnog suda Republike Hrvatske. S tog gledišta upitna je ustavnost i zakonitost mnogih rješenja koja se predlažu u sva tri prijedloga zakona. Drugo, kolega prof. Parać je spomenuo problem izvlačenja znanosti iz sveučilišta. Ne znam je li to rekao znajući kako je znanstvena djelatnost na sveučilištu uređena u prijedlozima novih zakona. Ako pogledate prijedlog Zakona o sveučilištu vidjet ćete da u njemu nije uređena znanstvena djelatnost na sveučilištu. O tome u tom zakonu nema odredbi. Bilo bi razumno očekivati da je onda znanstvena djelatnost na sveučilištu uređena u prijedlogu Zakona o znanosti. Međutim, ni tamo nema odredbi koje bi na primjeren način uređivale znanstvenu djelatnost na sveučilištu. Pravo ime za taj zakon, prema onome što se njime u prijedlogu zakona uređuje, drugim riječima, doista se, na određen način

znanost izvlači iz sveučilišta. I treće, financiranje znanosti. U prijedlogu Zakona o znanosti ne utvrđuju se kriteriji po kojima se znanstvenim ustanovama raspodjeljuju financijska sredstva. Postupak raspodjele, uvjete i kriterije za raspodjelu ukupnih financijskih sredstava trebao bi Ministar odrediti pravilnikom. Dakle, podzakonskim aktom. Osnovni financijski kriteriji, umjesto da se određuju zakonom, podliježu diskrecijskoj ocjeni Ministra. Na taj način se osnovni kriteriji mogu lako mijenjati a to za korisnike, znanstvene ustanove, znači pravnu nesigurnost.

J. Barbić:

Molim vas da se najprije pljeskom odužimo našem uvodničaru, jer nas je svojim uvodnim izlaganjem toliko motivirao da je ovo do danas tribina s najduljim trajanjem. To znači da smo pogodili temu koja je ovoj akademskoj zajednici itekako važna. No, ona nije važna samo za akademsku nego i za cijelu našu zajednicu jer je Sveučilište rasadnik znanja na kojemu bi trebala počivati ova zemlja. Jedina prava investicija je investicija u znanje. Ona, naravno ne i sama, može donijeti pravi rezultat. Uz to se moraju steći i neke druge stvari, ali bez investicije u ljude, u znanje, u sposobnost onih koji rade ili upravljaju nemamo baš neke izgleda za napredak. To je pokazala ekonomija na koju se sada svi jako pozivaju. Zemlje koje su ulagale u znanje postigle su dobre rezultate. Sam kapital za to nije dovoljan. Drago mi je da smo u kratkom vremenu dvije tribine posvetili tim stvarima.

Ovdje je izrečeno mnogo toga što može koristiti onima koji će donijeti političku odluku o ustroju i djelovanju sveučilišta. Takvu odluku mi ne možemo donijeti, ali ovdje možemo dati podlogu za donošenje ispravne odluke. Možemo se opet sastati nakon toga i postaviti pitanje zašto se ovdje iznijeti razlozi za odluku nisu uzeli u obzir pri njezinu donošenju, ako to ne bude učinjeno. Znanost, naime, djeluje samo snagom uvjerenosti svojih argumenata, a njih je danas ovdje izneseno dovoljno da se prihvate rješenja s kojima neće kasnije imati posla Ustavni sud. Valja imati na umu da se o nekim stvarima taj sud pred nekoliko godina već bio izjasnio. Treba preventivno djelovati, jer kad stvar dođe pred Ustavni ili bilo koji drugi sud, riječ je o pravnoj patologiji. Uvijek sam bio protiv patologije u pravu i uvijek za prevenciju. Zato djelujemo preventivno. Hvala vam na sudjelovanju i vidimo se idući mjesec na tribini na kojoj ćemo razgovarati o državnoj maturi.

Tribina Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
i
Kluba pravnika grada Zagreba

BILTEN BR. 77

Voditelj Tribine i urednik
Akademik Jakša Barbić

Sadržaj:

**Autorizirano izlaganje uvodničara
Prof. dr. sc. Vjekoslava Miličića**

Tema 157. tribine

DRŽAVNA MATURA

Zagreb, 15. ožujka 2011.

KLUB PRAVNIKA GRADA ZAGREBA

157. TRIBINA – 15. OŽUJKA 2011.

DRŽAVNA MATURA

J. Barbić: Kolegice i kolege, dobro došli na našu 157. tribinu. Kako vidite u posljednje vrijeme se nekako bavimo stvarima vezanim uz obrazovanje. Dva puta smo razgovarali o nacrtima zakona kojima se namjerava urediti znanost i visoko školstvo naročito sveučilište. Danas ćemo se baviti državnom maturom, novim institutom koji je nedavno kod nas uveden.

O tome postoje prva iskustva. Kakva su, jesu li dobra ili loša, o tome ćete više čuti na današnjoj tribini. Tema današnje tribine zaslužuje da ju se razmotri, naročito propisi kojima se uređuje državna matura. Kako smo pravnici, prvo raspravljamo temu sa stajališta onoga čime se bavimo. To znači da razgovaramo o tome kako je državna matura u nas uređena.

Zato smo zamolili kolegu Vjekoslava Miličića, našeg redovitog profesora koji se time bavio i proučavao tu materiju da nam o tome uvodno nešto kaže. Zamolio bih ga da uvodno iznese ono što ima za reći o toj temi kako bi mogla otpočeti rasprava. Kolega Miličić, izvolite.

Dr. sc. Vjekoslav Miličić, redoviti profesor

Državna matura i upis na studij - prijepori tzv. pravnih uređenja i provedbi

(Opća teorija prava i države; Uvod u opću teoriju prava i države; Retorika i pravo; Filozofija prava; Nomotehnika; Ćudoređe i deontologija profesije pravnik; Metodologija prava; Ćudoređe i deontologija znanstvenoga rada)

Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 10000 Zagreb, Trg m. Tita 3, tlf. 01-4597-536;

vjekoslav.milicic@pravo.hr * 10000 Zagreb, Kozjaćić 3, tlf/fax 01-2346-853

vjekoslav.milicic@zg.t-com.hr

U proteklih, najmanje trideset godina, unutar raznih znanstvenih projekata, iskustveno i teorijski, istraživao sam razne teme u predmetima i područjima kojima se bavim. Izdvojio bih, među novijim istraživanjima: prijepore radova u stjecanju najviših znanstvenih stupnjeva (metodološki, ćudoredno-deontološki, itd.); pojedine vidove/predmete sudske prakse Ustavnoga suda RH; ozbiljne prijepore novih prijedloga pravnoga uređenja Sveučilišta; višestruke, višeslojne a po posljecima nedopustive, probleme suđenja u razumnom roku; kao i temu državna matura i upisi na studij.

Izvan je svake sumnje da ideja državne mature, izravno i neizravno, uključuje najdragocjenije načelo – jednakosti, pravednosti! Dakle, načelne jednakosti svih pristupnika u mogućnostima, uvjetima, a nejednakosti njihovom različitošću/individualnošću, sposobnostima, htijenjima. Jednako se ne bi smjelo unaprijed sumnjati u dobre namjere začetnika i promicatelja državne mature.

Ako bih prosuđivao prednosti, moguća postignuća državne mature, izdvojio bih uspostavljanje i djelovanje Nacionalnog informacijskog sustava ... (NISpVU), zatim, bitno – mogućnosti i nastojanja u približavanju ka ujednačavanju mjerila, zahtjeva, uvjeta, ispita na maturi i upisa na studij. Nadalje, neupitno više mogućnosti u izboru studija, posebnu skrb za pristupnike s teškoćama, te veće mogućnosti u nepristranosti, provjerljivosti i poredbama.

Uvodni stavove vlasti su: „Srednjoškolsko obrazovanje učenika gimnazija i četverogodišnjih strukovnih i umjetničkih škola završava s polaganjem državne mature ...“ (čl. 69. izmj., čl. 17. Zak. o izmj. i dop. Zak. o sred. škol., (ZID ZSS) NN br. 81/05.).

„Cilj je državne mature provjera i vrjednovanje postignutih znanja i sposobnosti učenika, stečenih...“ /čl. 2. st. 1. Pravilnika o polag. drž. mat., (PPDM), NN br. 97/08./.

„Državna je matura najpravedniji, najjasniji, najrazumljiviji, najprikladniji i najučinkovitiji način ocjenjivanja i vrjednovanja učeničkih školskih postignuća“ (prof. dr. sc. D. Primorac, bivši ministar znan. ..., brošura ... III. 09., str. 5.).

„Svrha ... državne mature ... Vrjednovanje školskih postignuća učenika postaje pouzdanije, objektivnije i pravednije...“ (brošura ... XII. 09., str. 5., , dr. sc. R. Fuchs, ministar, ...).

U kojoj kakvoći i u kojoj mjeri je, zamisliva i provedbama, domišljeno i dosegnuto (sve) prethodno?!

Predlošci istraživanja bili su: pravni okviri, tzv. pravna uređenja brošurama ..., činjenični okviri ..., pojedinačna iskustava, iskustva medija. ¹

Ako je zamisao državne mature i upisa na studij ozbiljno, pravodobno, sustavno mišljena, onda su neshvatljive i nedopustive, a razvidno su učinjene, činjenične i pravne, potpuno neprimjerene improvizacije, nejednakosti, manipulacije, promašaji, nedorečenosti, ukratko visoka pravna nesigurnost, najprije i najviše, za **učenike/pristupnike i roditelje**. Ovo tim više i tim gore, jer je inače riječ, prirodom

¹ - Pravni okviri uređenja/neuređenja poput Ustav RH (URH), 2010.; Zakon o Nacionalnom centru za vanjsko vrednovanje obrazovanja (ZNCVVO), NN br. 151/04.); prije cit. ZID ZSS, 05.; Zak. o odg. i obraz. u osnov. i sred. školi ((ZOOOSŠ), NN br. 87/08./; prije cit. PPDM, 09.; PPDM, NN br.127/010., Zakon o znan. djel. i visok. obraz. ((ZZDVO), NN br. 123/03./ i dr. i Odluke visokih učilišta, 09., 010., 011. (?!), i dr.;

- Ali i tzv. prana uređenja **brošurama** poput: Ususret državnoj maturi, MZOŠ, Zgb., VIII. 08., str. 128., Vodič kroz ispite probne drž. mat. ..., NCVVO, Zgb., II. 09., str. 58., prije citirane Drž. mat., III. 09., str. 109., Drž. mat. 2009/2010. ..., XII. 09., str. 152., Vodič kroz ispite drž. mat. ..., Zgb., NCVVO, I. 010., str. 60., „Pravila“ o polaganju državne mature (inačica 3 od 20. 05.. 2010.), Odluke o pragovima prolaznosti, NCVVO, Zgb., VI. 010., Drž. mat. 2010/2011 i prijave za upis na stud. progr., studeni 010., Vodič kroz ispite drž. mat. ..., siječanj 011., Ispitni katalozi za drž. mat. 2010/2011., razne mrežne stranice o drž. mat. ..., itd. i dr.

- činjenični okviri poput Izvješća (godišnja) NCVVO o provođenju nacionalnih ispita 2006. (str. 25), 2007. (str. 166), 2008. (str. 102), Izvješće o priprav. i prov. prob. drž. mat. 2009. (str. 99), pojedini drugi dokumenti NCVVO, prije citiranih pet brošura, razne činjenice mrežne stranice Državna matura ..., razne činjenice mrežne stranice Postani student ..., itd. i dr.

- Pojedina osobna iskustva studenata škol. god. 010/011.

- Pojedine emisije elektroničkih medija, pojedini napisi u tiskanim medijima o drž. mat. i upisima na studije (05. – 011.), itd.

stvari, o stresnom stanju završnoga razreda, državne mature i upisa na studij i, o populaciji od cca 35.000 učenika te još brojnijim njihovim obiteljima!

S obzirom na smisao i važnost državne mature i, prvi put je, prijeko joj je potrebno trebalo posvetiti **cijeli zakon**, a ne tek neizravno i samo pojedine odredbe citiranog zakona (ZNCVVO) iz 2004., samo **dva** članka zakona (ZID ZSS) iz 2005. ili/i čak samo **jedan** članak (ZOOOSŠ) iz 2008., te nemušti i u glavnini prijeporni pravilnik (PPDM) iz 2008., ili/i još lošiji, a „novi“ Pravilnik iz 2010. (na mrežnim stranicama **12. XI. 010.**).

No, najgore i najneprimjerenije je (skandalozno) stvarno i „pravno uređenje“, „dakako **nezakonito**, putem citiranih **brošura** i u njima „informacija - pravila“, putem „**Pravila o ...**“ 2010., ili/i putem „informacija - pravila“ u vodičima. Da stanje bude apsurdnije i neshvatljivije, na početku brošure iz prosinca 2009. napisano je, više puta, upozorenje: „*Svaka promjena **podataka** u odnosu na ovu publikaciju bit će **zabilježena na internetskoj stranici www.postani-student.hr.***“ Dodatna neprimjerenost ovoga je, što neosnovano podrazumijeva, da svaki učenik u nas raspolaže kod kuće mogućnošću, stalnog, trajnog, i bez posebnih troškova, korištenja osobnog računala. Međutim, opakije je što upozorenje zaista podrazumijeva promjene, kojih je bilo, kada i koliko, koje su teško provjerljive, a što sve bitno može i doprinosi praktično potpunoj pravnoj nesigurnosti učenika i roditelja.

Dugo vremena baveći se istraživanjima sustava prava, uz objavljene radove, među njima i monografije, uz mjerodavne, matične nastavne predmete, susreo sam, i u najvećoj slobodi mašte, pojedine vrste, nazive, obilježja općih pravnih propisnika, poznatih (nomenklaturama) jedino kod nas. No, pravni izvor „brošura“, službeno neobjavljena „pravila“, „vodič“, i sl., točnije „**informacije - pravila**“ u njima, neupitno su u svim mogućim negativnim, neprimjerenim vidovima - novost. Ovo tim više, jer je u navedenim „pravnim izvorima“ obuhvaćeno i napisano do 1/2 bitnih odredaba „pravnoga uređenja“ državne mature i upisa na studij, navlastito u brošuri – „informacijama“ iz XII. 09., te XI. 010. (što „zaslužuje“ i, zbog važnosti i broja prijepora, posebnu prosudbu).

Dakako, da se u („brošurama“ - „informacijama“ *ne navode* (bez obzira na podatke impressuma) *podaci prijeko potrebni za ustanovljenje tko je, ili tko su tvorci, koja je, koje su tzv. pravne osnove tvorbe, kada je odlučeno, gdje su, u kojem su službenom glasilu i kada objavljenje, načini promjene i njihovo objavljivanje, gdje i kada, itd. i dr. - pojedinih bitnih odredaba/pravila. Dakle, zapanjujuće stanje, nehotimične/hotimične pravne nepismenosti, ili/i jednostavno nesnosna bahatost vlasti!? Otuda nije moguće utvrditi ni **tko je odgovoran** za te „informacije“ - odredbe /pravila u „brošurama“.*

Sličan, no zaseban je pravni košmar i u pogledu navedenih „Pravila o polaganju ...“ (treća inačica **tek od 20. V. 010.**). Naime, nema naznaka njihova tvorca, tvorca, njihove pravne osnove tvorbe, gdje, kada i kako su objavljeni, kada stupaju na snagu. Potpunom ruglu, nezakonitosti i zloupotrebi oblika prava doprinose činjenice da je dio teksta „pravila“ prepisan ad literam i konfuzno presložen, iz Pravilnika (PPDM) 2008., ili/i je dio izostavljen, ili/i je dio promijenjen, uz novo tvorene odredbe, zasebno ili/i povezano s prepisanim. Iako cijeli uradak u cjelini i u pojedinostima zaslužuje, u negativnom smislu (e. c. složenica „voditelj ispitnih prostorija“), metodološku („nomotehničku“) prosudbu, izdvajam još samo novi drugi i treći dio, kao osobito prijeporne. Stoga, jer „uređuju“

kršenje pravila, postupke i prisile pri tome. (I, vjerojatno su prve dvije inačice „Pravila o ...“ sadržane u „vodičima“, na njihovom kraju).

Već samo na načelnoj razini poredbe ono, skromno i neprimjereno, pravno uređeno zakonima, pravilnikom, „novim“ pravilnikom, s „informacijama – pravilima“ uređenja, u brošurama iz VIII. 08., III. 09. i XII. 09., XI. 010., dakako i tri inačice „Pravila o ...“; ili/ pak, poredbe „pravnog uređivanja“ – „informacijama“ u samim brošurama te i u inačicama „Pravila o ...“, ukazuje na **ne-red, nepripremljenost, improvizacije, nedorečenost, neusklađenost, manipulacije, nesnalaženje, neznanje**. Ovo sve tim više i tim gore, što je višestruko i izrijeком napisano, isticano od mjerodavnih aktera, da su svemu prethodili mjerodavni **znanstveni projekti, nacionalni ispiti 2006., 2007., 2008., probna državna matura 2009.**, a prirodom stvari bi trebali biti bitni podloga zamisli, uređenja i provedbi državne mature i upisa na studije.

Primjerice, najmanje pola od ukupnog opsega pravila uređenja državne mature i upisa na studije, a koja su sadržana u „informacijama“ brošure tek u XII. 09., trebali su pravodobno biti pravno uređeni i objavljeni u službenom glasilu - jedan dio je morao biti uređen zakonom, jedan dio pravilnikom ministra, **a najmanji dio pravilima NCVVO, no nisu?!** Ili, kako je treća inačica „Pravila o ...“ učinjena tek **20. V. 010.** praktično **nakon** što je bilo gotovo s glavninom ispita prvog roka državne mature?; Ili, kako je nakon trogodišnjih nacionalnih ispita, probne mature, **kalendar – vremenik** državne mature, i dalje razvidno višestruko neprimjeren (istodobnost ispitivanja u školi i matura, koji opseg gradiva je na ispitima mature koji su tijekom trajanja škole, da li do tog trenutka ili cjelina koja nije obrađena? No, ni jedno i ni dugo nije primjereno! U „novom“ još neobjavljenom Pravilniku o državnoj maturi, 2010., kao ni u Pravilniku o vrednovanju ... učenika ... (NN br. 122/010.), nema ni riječi o preklapanju tzv. vremenika i njihove provedbe. Ili, u brošuri od III. 09. je bila samo shema **o nacionalnom informacijskom sustavu** ..., itd., a dobar dio „informacija – pravila“ u vezi s tim, je **tek** u brošuri od **XII. 09.**

No, **upravo taj dio** (NISpVU), državne mature i upise na studije, **hvale vrijedan**. Zašto i kako to sve nije pravodobno i primjereno pravno uređeno i objavljeno?! Zašto su tek u brošuri u XII. 09. bitne „informacije – pravila“ o identifikaciji maturalnih uradaka i učenika, a što je trebalo biti uređeno zakonom ili pravilnikom ministra?!

Netko bi mogao pomisliti da zagovaram tzv. normativni optimizam, dakle da je važno i **dovoljno** da postoji primjereno pravno uređenje državne mature. Zasigurno ne. Primjereno pravno okruženje je prvi, prethodan uvjet, **bitno je ono što i kako slijedi**, dakle, hoće li se, kako, kada ozbiljiti primjereni propisi o državnoj maturi!

Ako je postojalo iskustvo nacionalnih ispita, probne mature, u pogledu **ključnog** i vrijednog – **kataloga ispitnih pitanja**, što je sa smanjenjem (ili uklanjanjem) mogućnosti, gdje je, prirodom pitanja, predvidiva neobjektivnost ocjenjivača, potom uravnoteženja složenosti, težine pitanja, zatim uređenje ocjenjivanja – načela u zakonu, a pojedinosti u pravilniku ministra. Potom, mjerodavnost, kojih i u kojem opsegu, udžbenika, ili, tek 14. VI. 010. učinjene su odluke o pragovima prolaznosti, itd.? Ili, u brošuri od VIII. 08. navode se stavovi visokih učilišta i njihov prikaz, dočim u brošuri od III. 09. i XII. 09., spominju se odluke visokih učilišta (no nema ih?), dakako uz promjene u prikazima.

Potpuno je neprimjereno i nedopustivo, drastično je neustavno i nezakonito, jer su po srijedi tzv. stečena prava (iura quesita salva esse debent), djelovanje propisa unatrag, da se **tek i to u brošuri od XII. 09.**, u „informacijama – pravilima“, umjesto prijeko potrebito u prijelaznim i završnim odredbama **zakona**, navode kategorije „ostali kandidati“. Dakle, kandidati koji su polagali maturu prije 2010., koji se nisu upisali na studij 2009. ili nisu iz objektivnih razloga, i dr.!: Ili/i „informacije – pravila“ vrjednovanja viših i nižih razina, naknadne prijave državne mature (neshvatljivo, sada i ovdje), rang liste, potvrda namjere, itd. i dr.?!

*No, ponovo najvažnije od svega toga, riječ je o stanju, visoke u nečem i potpune, a nedopustive **pravne nesigurnosti** učenika/pristupnika državne mature i **pravne nesigurnosti** roditelja učenika.*

Od početaka pravnih tradicija, nešto se smatra pravnim pravilom, propisom koji obvezuju, dakle koje treba poštivati, ako je o njemu odlučilo ovlašteno tijelo vlasti, ili/i s javnim ovlastima, **ako je objavljeno i to u službenom glasilu**, uz naznaku tvorca, pravne osnove, nadnevaka tvorbe, objavljivanja, stupanja na snagu. U suprotnom **pravila ne postoje i ne obvezuju!** I u bivšoj Jugoslaviji i u današnjoj Hrvatskoj nisu strana (naprotiv) „objavljivanja“ propisa u tajnim glasilima, ili/i „da se ne smiju objaviti“ u Službenom listu odnosno Narodnim novinama, ili/i da će biti objavljeni „na drugi način“. Antika poznaje suptilnije manipulacije poput objave propisa na kamenom stupu visokom 20 metara, dakle propis je objavljen no nedostupan je onima kojima je namijenjen.

Stoga, **obvezujuća su**, i jedino mogu biti, **određenja** u Ustavu, u navedenim zakonima (04., 05., 08., 03. ...), i u njima izrijekom propisanim ovlaštenjima za pravno uređenje državne mature i upisa na studij. Poput: (10) Sadržaj, uvjete, način i postupak polaganja državne mature te izrade i obrane završnog rada, **propisuje ministar**“ (čl. 82. (ZOOOSŠ)). Potom. Centar „organizira i provodi sve vrste ispita temeljenih na nacionalnim standardima uključujući i državnu maturu“ (ZNCVVO čl. 4. st. 2. podst. 6.), „izdaje potvrde i svjedodžbe o položenim ispitima“ (podst. 7.). Dakle, samo tada i u tome Centar (NCVVO st. 3.) „... ima javne ovlasti“.

Otuda bi trebalo biti neupitno, da glavninu i bitne provedbene propise pravodobno tvori, ili/i mijenja, ukida i objavljuje **u službenom glasilu** ovlaštenu ministar. Dočim, usko i taksativno određeno Centar (NCVVO), no i tada da su pravila pravodobno tvorena, pa **objavljena u službenom glasilu ...**

U **najnovijim obavijestima**, za drugi naraštaj, o državnoj maturi, na mjerodavnim mrežnim stranicama, dakako, **najavljuje se „nova brošura** u kojoj će biti objavljene sve upute ...“, supra cit. XI. 010.?!

Bitna je i nedopustiva manipulacija, **neistina**, navedena u brošurama VIII. 08. i III. 09., i promidžbom vlasti u medijima, kako je tek zakonom sredinom 2008. (i to samo jednim člankom) ..., stvoren „zakonski okvir“, „zakonski temelj“ za uvođenje državne mature, kada je to **notorno** učinjeno neizravno pojedinim odredbama zakona 2004., prije navedenim zakonom 2005. (u dva članka) i dr. Ovo tim više što je, istodobno tada, izrijekom bilo određeno da će „provedbene propise (npr. pravilnike ...) ministar ... donijet će u roku od 6 mjeseci ...“ Ministar, **koji je bio tada i do sredine 2009.**, doc. pa prof. dr. sc. D. Primorac, **nije**, ni u navedenom roku, ni 2006., ni 2007., ni (do novog zakona)

2008., učinio navedene prijeko potrebite **provedbene propise**. Otuda, je zamjetna vjerojatnost da se državna matura još **nije ni htjela**, jer je razvidno **pravno bila potpuno nepripremljena**. Jednako, da je, planiran i najavljen njen početak škol. god. 2008/09., također bio fiktivan, ili/i da je odgođena zbog prosvjeda učenika.

Tko je, kada, i s kojim učincima radio **poredbe i prosudbe** predviđenih i stvarnih, izravnih i neizravnih, **troškova** od 2004. (ili prije) do sada 2010. (istraživanja, propisi, projekti, nacionalni ispiti, probna matura, nova tijela javne vlasti, prva državna matura, promidžba, itd. i dr.), **i postignutog?!**

Podsjećam na uvodno citiranu odredbu zakona iz 2005. o državnoj maturi za gimnazije, strukovne i umjetničke škole i uspoređujem ju sada sa zakonom iz 2008. **Učenici u strukovnim i umjetničkim programima** diskriminirani su, drastičnom **nejednakošću** (čl. 65. st. 2., te čl. 14. st. 2. URH) u pristupima studiju, jer imaju dodatnu obvezu za upis na studij. Navedena diskriminacija je i u odredbama Pravilnika. **Ili/i državna matura, u načelu, je predviđena samo za učenike u programima za gimnazije?!**

Pravilnik (PPDM, 2008.) pak, je u cjelini i u bitnim odredbama visoko sporan propisnik. Kao bitne načelne primjedbe/prijepore izdvajam i ističem:

- Što su pojedine važne odrednice, poglavito **sadržajne**, nedopustivo i loše pravno uređene njime, umjesto zakonom. Ili, najprimjerenije je bilo, kako rekoh, **da je pravodobno i primjereno učinjen poseban zakon o državnoj maturi**.

- Što doslovno ni jednoga slova nema o bitnom: utvrđenje - identifikacija - obilježavanju pismenih zadaća pristupnika državnoj maturi, dočim su do pojedinosti propisani postupci e. g. kada pristupnik treba obaviti malu nuždu (brisani u „novom“ Pravilniku);

- Što je najvažniji dio - **o ocjenjivanju** (gl. VIII.) nedopustivo krajnje i višestruko nepotpun, nedorečen, nesustavan, dakle prijeporan, uz moguće ozbiljne i višestruke **zloupotrebe**;

- Što su dane, mahom **pravno neosnovano** otuda i nedopustivo, važne ovlasti Centru (NCVVO), da pravno uređuje i odlučuje o pojedinim bitnim vidovima vezanim uz državnu maturu. Pri tome se u Pravilniku nalaze odredbe (najmanje) o tri vrste, tri razine ovlaštenja Centra za postupanja: uređivanje i odlučivanje „uz prethodnu suglasnost Ministarstva“, „samosvojno“ uređivanje i odlučivanje, neupitno dogmatski neosnovano, te uređivanje i odlučivanje u pojedinačnim slučajevima.

Primjerice „Ispitne kataloge donosi Centar uz ... suglasnost Ministarstva ... objavljuje Centar na svojim mrežnim stranicama do početka školske godine u kojoj učenici polažu ispite, a mogu biti objavljeni i u tiskanom obliku“ Centar „će do 30. travnja tekuće školske godine (za prvi naraštaj pristupnika državnoj maturi, navedeni je rok potpuno bespredmetan, jer ga je nemoguće ostvariti, otuda još jedna diskriminacija prvoga naraštaja, te neorganiziranost, neplaniranje mjerodavnih tijela i osoba?!), uz ... suglasnost Ministarstva, donijeti kalendar polaganja ispita ... „Postotni bodovi postignuti iz svih dijelova ispita pretvaraju se u ocjene na temelju mjerila koje propisuje Centar“, „Ocjenjivači boduju dijelove ispita u kojima učenik upisuje odgovore riječju, rečenicom ili s više rečenica te u drugim slučajevima koje propisuje Centar“.

- Što nije navedeno gdje će biti i kada će biti objavljena pojedina pravila/odredbe Centra mjerodavna za državnu maturu, izuzev što je u dva/tri slučaja navedeno – na mrežnim stranicama?! Ovaj je način objave višestruko neprimjeren. Najprije stoga što je mogućnost nadzora i redovitoga praćenja objavljenoga na mrežnim stranicama, prema više mjerila, neznatna, dakle mogućnost je nehotimičnih, hotimičnih zlorotrebama zamjetna. No najvažnije, navedeni način, ponovo, neupitno podrazumijeva da svi učenici u Hrvatskoj imaju i u svakom trenutku su im dostupni (najprije kod kuće!) pristupi mrežnim izvorima što je nedvojbeno netočno, neistinito, dakle drastično diskriminirajuće!?

Navodim, primjerice neke pojedinačne prijedore Pravilnika:

- Neprimjereni, neustavni pozitivni diskriminaciju, najprije učenika klasičnih gimnazija, potom zamjetnije učenika pripadnika nacionalnih manjina: u izboru obveznih predmeta na državnoj maturi. Propisana diskriminacija, smatram, nema uporišta ni u mjerodavnim odredbama Ustava, ni Ustavnog zakona o pravima nacionalnih manjina, ni posebnih zakona, osobito ni uređenjem podzakonskim propisom. No, još gore, drastičnija je **nejednakost** i potpuno neshvatljiva, te neosnovana – dodatnim izdvajanjem učenika češke nacionalne manjine prema svim ostalim učenicima

- Ili odredbe, „Ako učenik iz opravdanih razloga prekine ispit...“ zamjetno su nedorečene o i s ozbiljnim mogućnostima manipulacija i zlorotrebama. Najprije, nije ni na koji način navedeno da li je pristupnik na maturi išta ili ništa učinio (?!), zatim što znači odredba „...ili će učeniku predložiti ocjenu u skladu s odredbama ovog Pravilnika“ (kojim odredbama, ocjenjivanje na osnovi čega, itd./?!/) koji joj je „smisao i doseg“ te koje su posljedice (?!), ili, odlučuje Centar, itd.

- Ili, „Dežurni nastavnik prethodno pokupi materijale na završetku pisanja te provjerava jesu li učenici vratili sve ...“, ... „Ukoliko broj omotnica s ispitnim materijalima ne odgovara broju prijavljenih učenika ispitni je koordinator dužan ...“. Da li je po srijedi višak ili manjak omotnica?, jer znači da je procedura neodgovarajuće uređena, ili/i odgovorne osobe u proceduri nisu profesionalno i savjesno obavljale svoje poslove i obveze. U odredbama nije navedeno koje su posljedice Dakako, i ovdje mogućnost zlorotrebama.

- Ili, „Sigurnim mjestom u školi smatra se sef, ormar ili prostorija koju se može zaključiti.“ Nije ozbiljna i primjerena odredba, u krajnje ozbiljnoj državnoj maturi, da se sigurnim mjestom smatra ormar ili prostorija ...

- Načelna primjedba, i ovdje, uz bitnu gl. VIII. Ocjenjivanje, **da su morali biti predviđeni i unaprijed te pravodobno potpuno pravno uređeni pismeni ispiti** državne mature na način, načine da neizbježna subjektivnost ocjenjivača i nejednakost ocjenjivanja pristupnika, prema načelu prirode stvari pojedinoga predmeta, ispita a, bude što manja. Dakle, da bude **lege artis i pravično, a što nije učinjeno!** Mjerila moraju biti unaprijed određena, napisana, objavljena, znana, dostupna?! Višestruko su prijedorne odredbe „Ocjenjivači boduju dijelove ispita u kojima učenik upisuje odgovore riječju, rečenicom ili s više rečenica te u drugim slučajevima koje propisuje Centar.“ Koji su to „drugi slučajevi“, s kojim ovlaštenjima ih propisuje Centar, kada i gdje će to biti propisano, objavljeno, dostupno?!

- Ili odredbe kojim je prosudba suvišna „**Nova ocjena** učenika može se odrediti: – ako su utvrđeni prekršaji postupka ili druge okolnosti u provedbi ispita koje bi mogle utjecati na ocjenu,

– ako je njegov uradak nakon što ga je predao uništen ili izgubljen, – ako iz opravdanih razloga nije polagao ispit u cijelosti, – u drugim slučajevima odlukom Centra. Kao osnova za određivanje nove ocjene ispita ili dijela ispita koristi se prosječna ocjena iz istoga predmeta u trećem i četvrtom razredu, a ako je ocjena između dvije ocjene, zaokružuje se na višu. ..“??

- Vrhunac neshvatljive **arbitrarnosti**, nedopustive nedorečenosti, otuda i krajnjih neprimjerenosti u primjeni su odredbe „U slučajevima kada učeniku nije moguće odrediti novi broj bodova u skladu s odredbama ovoga Pravilnika, Centar donosi odluku o načinu određivanja bodova te određuje ispitnu ocjenu za toga učenika.“ Itd. i drugo.

Što se pak tiče „**novog**“ Pravilnika, 2010.:

smatram da je trebao biti učinjen i objavljen već nakon probne mature, ili nakon prvog roka mature (npr. i stoga jer dio odredbi o tzv. vremeniku, za drugi naraštaj pristupnika promašen); hoće li se on odnositi stvarno (ili/i pravno) na treći, zimski rok prvoga naraštaja?; brojem su mala, jednako i važnošću poboljšanja i pojašnjenja; loše strane Pravilnika, 2008., **sada su još gore**; najprije stoga jer je važan dio odredbi o provođenju, navlastito, ili/i bitan dio članaka o ocjenjivanju, kolikogod bio prijeporan, sada je jednostavno **brisan**, ili/i je neprimjereno uopćen, nedovršen, itd.; već prosuđivanim diskriminirajućim odredbama, sada, su dodane i nove; odredbe kojima se je pokušalo dopuniti, pojasniti, npr. u vezi raznih nepravilnosti, u vezi ocjenjivanja, dane su proturječno, činjenično i pravno, nedorečeno, otuda nedopustivo; dodan je novi dio (VII.) „Kršenje pravila“ koji je, manje/više prije bio obuhvaćen fantomskim, pravno nepostojećim „Pravilima o ...“;

Ukratko „novim“ nije uređeno bitno, niti je trebalo, već zakonom (npr. netočan stav da su supstituirani razredbeni ispiti i, da je sada bitno lakše, obrnuto); razina stručnog pravnog i hrvatskog jezika nesnosna je; ovlasti Centra, neosnovano, zamjetno su veće i, jednako nedorečene; Prigovori o mogućim manipulacijama, zloupotrebama razredbenih ispita i moguće koruptivnosti Fakulteta, u percepciji i u zbilji, zasigurno su potisnute posvemašnjim, u pravnom kaosu, ovlastima Centra.

I bitno, nažalost „novi“ Pravilnik nedvojbeno **potvrđuje većinu prethodnih negativnih prosudbi** o zamisli, uređenju, provedbi državne mature – o **ne-redu, nepripremljenosti, improvizacijama, nedorečenosti, neusklađenosti, manipulacijama, nesnalaženju, neznanju!**

Na mjerodavnoj mrežnoj stranici pak piše (12. XI. 010.): „... na temelju dosadašnjih iskustava ... Novi Pravilnik donosi **poboljšanja u tehničko-provedbenom** smislu uzimajući za temelj primjere **dobre prakse** uočene tijekom ovogodišnje provedbe ... Prvenstvena je namjena novog **pravilnika zakonodavno pročistiti i učvrstiti sustav** polaganja državne mature“ (istaknuo V. M). Svojim očima čitajući, teško je povjerovati da se može u dvije rečenice toliko bez-smisla napisati i netočno tvrditi.

U novoj brošuri Državna matura 2010/2011. ..., XI. 010., ponovo je i prepuno NOVIH “pravila” o d. m. i upisu na studij?! No jedna od bitnih a primjerenih novina “pravila” je da

se ispiti d. m. polažu nakon završene nastave (izuzev eseja iz hrvatskog i engleskog jezika); Međutim, osnovna je građa i uređenje jednako kao i u brošuri iz XII. 09. Nova je neprimjerenost što je izostavljeno 2/3 bitnoga teksta brošure iz XII. 09. o studijskim programima na sveučilištima u RH; oni se sada mogu i moraju pretraživati, **pojedinačno i nepregledno**, na mrežnoj stranici [www. postani ...](http://www.postani...) (ili www.drzavna.matura.skole.hr, itd.).

Novi Vodič ..., siječanj 2011., dakako ima novi kalendar/vremenik no samo za ljetni rok državne mature?, a na kraju je izostavljen tekst o "Provedbi državne mature" (prijašnja "pravila").

U svijetlu svega prethodnoga (izražavajući se umanjenicom) **groteskni** su pojedini navodi/stavovi citirani na početku ili neposredno.

Moguće poredbe, sličnosti i razlike, primjereno/neprijemeno, itd., u pogledu državne mature u pojedinim zemljama Evrope, određene su strategijama i sustavima i, u tome posebnostima, nižeg, srednjeg i visokog obrazovanja u tim zemljama. Najkraće, smatram nama najbližim Sloveniju i Austriju, Švedsku najposebnijom. Dakako, da sve moguće poredbe, u bitnome bivaju bespredmetne, nažalost, s obzirom na sva prethodna neprimjerena utvrđenja u zamislima i provedbama u nas.

Na kraju, misao Juvenala „**Quis custodiet ipsos custodes**“ (Tko će čuvati same čuvare).

David, R., i Grasmann, G., Uvod v velike sodobne pravne sisteme, Ljubljana I. 1998., II. 1999.

Gutteridge, H. C., Comparative Law, Cambridge 1949.

Igličar, A., Sociologija prava, Ljubljana, 2004.,

Kelsen, H., O granicama između pravničke i sociološke metode, Beograd, 1927.

Koenig, Ch., Haratsch, A., Europarecht, Tubingen, 2003.

Losano, M. G., Pravna kibernetika, Split. 1990.

McLeod, I., Legal method, Palgrave Macmillan, New York, 2007., str.363.

Miličić, V., Metodologija prava - Nomotehnika, Zagreb 1998.

Miličić, V., Opća teorija prava i države, Zagreb 2008.

Miličić, V., Osobitosti tvorbe i promjene ustava, VP, br. 1(29)/2002.,

Miličić, V., Gaps in Law, u knjizi Croatian Judiciary: Lessons and Perspectives, Croatian Helsinki Committee for Human Rights, Netherlands Helsinki Committee, 2002.

Miličić, V., Osobitosti tvorbe podzakonskih propisnika, HPR, br. 8/2003.

Miličić, V., Osobitosti tvorbe pravnih pravila, propisnika prema stupnju u odlučivanju, prirodi pravnih pravila, stupnju uopćavanja, kao i osobitosti navođenjem, pozivanjem, skraćenicama, ZRPFS, br. 3-4/2004.

Miličić, V., Osobitosti tvorbe pravnih pravila, propisnika prilikom tzv. izmjena i dopuna, obvezujućih objašnjenja, pročišćenoga teksta, ispravaka pravnih pravila, HPR, br. 12/2005.

Miličić, V., Vjerodostojnost (legitimitet) znanosti u načelima ćudoređa i deontologije znanstvenika?, u knj. Znanost i društvene promjene, ur. Cifrić, I., HSD, FF, Zagreb, 2000.

Miličić, V., Opća pravna načela (pravo i moral) – Prijepori korupcije, HPR, god. VI., br. 9/2006.

Pavčnik, M. Teorija prava, Ljubljana, 2007.

Pavčnik, M., Cerar, M., Novak, A., Uvod u pravoznanstvo, Ljubljana, 2006.

Viandier, A., Recherche de legistique comparee, Berlin, New York, London, Paris, Tokyo, 1988.

Visković, N., Jezik prava, Zagreb, 1989.

Visković, N., Pojam prava, Split, 1981.

EUR - Lex, <http://www.eur-lex>

J. Barbić: Zahvaljujem kolegi Miličiću na uvodnom izlaganju. Iznio nam je detaljan pregled stvari, otvorena pitanja u vezi s državnom maturom, gledanja pravnog stručnjaka na pravno uređenje državne mature ne samo s pravnotehničkog stajališta, nego i u pogledu sadržaja onoga što se uređuje te kako su tu materiju uredili drugi. Sada ste na redu vi s vašim pitanjima, razmišljanjima i komentarima. Izvolite.

Štefica Knezović, Ministarstvo gospodarstva, rada i poduzetništva:

Zanima me gdje se sve mogu nabaviti katalogi sa svim ispitnim pitanjima?

V. Miličić: Mogu se „skinuti“ sa stranica www.postani-student.hr , www.drzavna.matura.skole.hr koje su dvije ključne stranice. No i mrežna stranica Ministarstva znanosti, Agencije za znanosti ..., Nacionalnog centra (NCVVO), itd. Operativna stranica za učenice/učenike koja su naraštaj za državnu maturu i upise na studij je www.postani-student.hr .

Š. Knezović: Na tim stranicama je i ovaj pravilnik?

V. Miličić: Prvi Pravilnik (PPDM) je objavljen u Narodnim novinama br. 97/08., a drugi u br. 127/010. Postoje i na navedenim mrežnim stranicama.

Š. Knezović: Ima li brošura u knjižarama?

V. Miličić: Brošure su se đacima dijelile besplatno, ostala objašnjenja, da ne ponavljam, dao sam tijekom predavanja.

Š. Knezović: Ima li na jednom mjestu sintetizirano dodatni klasifikacijski ispiti po svakom fakultetu?

V. Miličić: Da, to je jako važno. U brošuri od XII. 09. vrijedan prilog su bili studijski programi na pojedinim sveučilištima u RH, itd. (zadnje 2/3

brošure) Sada kako reko, u brošuri iz XI. 010. za 2010/2011., toga nema, već učenici/pristupnici moraju pretraživati, pojedinačno i nepregledno, na mrežnim stranicama. Mislim da ne treba komentara.

Ivica Štern, izv. prof. u. m., Fakultet kemijskog inženjerstva i tehnologije:

Do umirovljenja bio sam na Fakultetu kemijskog inženjerstva i tehnologije član komisija za razredbene postupke. Na Fakultetu je analizirano kako uspješnost studiranja zavisi od uspjeha u srednjoj školi i od rezultata na razredbenim ispitima. Utvrdilo se je da mnogo bolje rezultate, brže završavaju studij, postižu studenti koji su imali bolji prosjek ocjena u srednjoj školi. Uvodničar je izlaganje završio s jednom riječi, a to je korupcija. Danas sam listao isječke iz novina. Bivši ministar gospodin Primorac stalno je isticao da će se uvođenjem Državne mature onemogućiti korupcija pri upisu na fakultete i, nadalje, da će se omogućiti uspoređivanje rezultata nastave srednjih škola; što treba dovesti do povećanja njene kvalitete. O tome podaci nisu objavljeni. Mislim da je to trebao biti najveći rezultat uvođenja državne mature. Način na koji je napisan Nedostaci Zakona o kojem je ovdje riječ ništa ne iznenađuju. Imao sam iskustva sa zakonima o inženjerskim komorama. U jednom piše da se Ovlašteni inženjer može postati nakon: - završenog fakulteta, - odgovarajuće stručne prakse i - položenog stručnog ispita. Odnosno: praktičkog skustva, a to znači da fakultetska diploma nije potrebna. Zašto je to tako? Zato jer te zakone pišu amateri, često nemjerodavni, koji nisu radno prošli kroz proces za koji pišu zakonski tekst. To je odgovor na pitanje zašto se događa ono što je uvodničar opisao.

V. Miličić:

Zbog auditorija i akad. Barbića, bio sam dijelom suzdržan u prosudbama. Inače, mislim puno gore nego što sam govorio, pojedine stvari su neshvatljive. Vaš stav npr. o korupciji... Smatram da zamišlju, „pravnim“ uređenjem i provedbama d. m. mogućnosti za manipulacije su zamjetne, jednako za zloupotrebe. Recimo, važan dio pravila o ocjenjivanja d. m.... i ono malo i loše u Pravilniku iz 08., mahom je izostavljeno u „novom“ iz 010., ili/i je obuhvaćeno u „Pravilima“, brošurama, vodičima, ili/i pravila nema. Obeshrabrujući su bili razgovori u raznim medijima u proteklom vremenu, pojedinih čelnih, mjerodavnih osoba (e. g. ravnatelj NCVVO, pojedine osobe Ministarstva, FER-a, itd.), kako „objašnjavaju“, kako se razgovaraju, kako potpuno neprimjereno manipuliraju, ne odgovaraju, itsl. na stvarna i bitna pitanja o d. m. đaka (ili/i roditelja, ili/i srednjoškolskih profesora), pametnih, i obrazovanih, zabrinutih, otvorenih,

ambicioznih, a koji su itekako svjesni toga što ih i kako čeka.. Slikovito, djeca su njih pitala u ponedjeljak a oni njima odgovaraju u petak. Jedna nevjerojatna arogancija fraza, floskula politike umjesto struke. Ili, e. c. katalog pitanja. Unutra imate prijepora od sitnica do krupnica, ozbiljne stvari na štetu pristupnika. Razgovarao sam s pojedinim kolegama s drugih fakulteta i pitao ih što misle o katalogu pitanja u dijelu za koji su mjerodavni. Rekli su - bolje ništa ne govoriti. Među bitnim je da način, načini ispitivanja moraju biti, što je moguće više, objektivni. Navlastito i da se svede na minimum subjektivnost ocjenjivača.

B. Bošnjak: U ova vremena kada je prisutan ovolika nezaposlenost i problem je mladima naći posao. Čuli smo da je uvjet za upis na fakultet položena državna matura. Danas imamo veliki broj mladih koji su polagali staru maturu, završili fakultet i već su godinama nezaposleni. Veliki broj mladih ljudi koje sam sretao imaju namjeru upisati drugi fakultet. Da li ti mladi ljudi koji su završili fakultet, da li mogu upisati drugi fakultet da bi bili konkurentni tržištu i popuniti svoje slobodno vrijeme ili i oni moraju zbog ovih novih propisa polagati kao uvjet tu famoznu državnu maturu da bi se mogli upisati na drugi fakultet?

V. Miličić: Imaju dvije mogućnosti. Jedna je mogućnost da se natječu na neki fakultet bez državne mature, a onda imaju zamjetno manje bodova i šansi. i. Ako hoće imati punu šansu moraju ići na državnu maturu.

B. Bošnjak: To je prestrašno. Čovjek je završio pravni fakultet i sada bi htio biti konkurentan i želi upisati ekonomiju. Znači on sada mora polagati državnu maturu.

V. Miličić: „Pravila“ predviđaju određena vrednovanja, bodove, itd. Nadalje, jedna od ideja je bila da državna matura potpuno ili većim dijelom zamjeni razredbene ispite. No to nije postignuto, ili samo dijelom. Nekoliko atraktivnijih studija/fakulteta ozbiljno razmišljaju o dodatnim, razredbenim ispitima, ili/i samo o njima. Dakle, sadašnje stanje državne mature.....Ako hoćete imati ozbiljnije šanse za upis na studij primjereniji je izbor tzv. više razine (usput koja se određuje ispitnim katalogima!). Osim toga, državna je matura zamjetno ozbiljnija i teža od dosadašnje. Dalje, nezaobilazni su i ispiti iz izbornih predmeta (prije predmeti na razredbenom), da bi pristupnik bio konkurentniji. Dakako, da je, kao i do sada, početna pretpostavka biti što bolji đak u srednjoj školi.

- B. Bošnjak:** Imate čovjeka koji je završio pravni fakultet u 4 godine. Bio je izvanredan student. Želi se zaposliti, hoće upisati drugi fakultet, da se ne dosađuje i da stekne još veću naobrazbu. Njemu ništa ne znači što je čovjek s fakultetom i to se ništa ne priznaje.
- V. Miličić:** U pravu ste, malo bodova od toga (bez državne mature i dr.).
- E. Zadravec:** Akademike Barbić, molim najmanje jednom godišnje prof. Miličića zadužite s nekom temom. Njegovo današnje izlaganje kvalificira ga za redovnog predavača na našoj tribini, pa ga upravo zato moramo zamoliti da ponovno dođe. Sve što ste se, poštovani profesore Miličiću, opisivali u vezi državne mature, može se jednom riječju nazvati katastrofom. Međutim, nije samo tu katastrofa. Vrlo osjetljivo poglavlje 23. Pristupnih pregovora za Europsku uniju svima nam je nad glavama i svi se kunemo da smo sve ispunili i da smo napravili još više nego što je trebalo. Tako je primjerice Državno sudbeno vijeće objavilo u Narodnim Novinama broj 18/2011 na punih pet stranica oglase ili obavijesti o imenovanju sudaca gdje se navodi da se imenuje određena osoba za suca, a onda ispod toga piše da izabrani kandidat nastupa na dužnost dana tog i tog. Pisao sam predsjedniku Državnog sudbenog vijeća gospodinu Turudiću i rekao mu da na dužnost nisu istupili izabrani kandidati, nego suci. U Zakonu o sudovima upravo tako i piše. U zakonu naime piše da sudac stupa na dužnost. Sada imamo situaciju da će otprilike stotinjak sudaca suditi, a da nikada nisu stupili na dužnost jer na dužnost su stupili izabrani kandidati. Pojam kandidat nije identičan pojmu suca. Nakon otprilike 7-8 brojeva, te iste Narodne novine opet obavljaju oglase o imenovanju sudaca, gdje se ponovno navodi da na dužnost stupa izabrani kandidat. Područje o kojem je danas referirao profesor Miličić, spada u područje obrazovanja šire gledano. Hrvatska se deklarirala kao zemlja znanja. Svi predsjednički kandidati su obećavali da ćemo biti zemlja znanja. Svi znamo koje su mizerabilne plaće naših nastavnika. Da je situacija s državnom maturom katastrofalna vidjeli smo iz današnjeg predavanja. S neobičnom lakoćom smo proklamirali da smo zemlja znanja, a tu ništa nismo napravili. Čisti je slučaj htio da sam prošli tjedan bio u jednoj maloj zemlji koja se zove Lihtenštajn. Izgleda da je to najuspješnija zemlja u Europi. Kada sam u brošuri koja se dijeli svim posjetiteljima te zemlje pogledao statističke podatke o toj zemlji, onda sam utvrdio, na moje veliko iznenađenje, da su najbolje plaćene osobe koje su zaposlene u obrazovanju. Nevjerojatna stvar. Iza njih dolazi bankarstvo, javna administracija, odvjetnici i ostali. Lihtenštajn je dakle zemlja znanja. Lihtenštajn zna da može biti

uspješna zemlja ako je zemlja znanja, ali naravno da onda moraju svoje nastavnike i dobro nagraditi. Počeo sam s jednom sugestijom našoj Tribini. Opet se vraćam na jednu sugestiju. Naime, kad nam je gost Tribine bio predsjednik države prof. dr. sc. Ivo Josipović sugerirali smo mu da upotrijebi svoja ovlaštenja iz čl. 93 Ustava RH i da poduzme potrebno kako bi sustav funkcionirao. Sustav u obrazovanju, kako ste ga Vi profesore Miličiću opisali, očito ne funkcionira. Kako sam siguran da prof. Josipović čita naš Bilten onda mu se obraćam: „Dragi Predsjedniče Republike, budite dobri, poduzmite potrebno kako bi naš sistem obrazovanja i državna matura, koja je očito u katastrofalnom stanju, počeli funkcionirati.“

V. Miličić:

Zahvaljujem poštovanom odvjetniku, kolegi Zadravcu na ovim kolegijalnim, kurtoaznim riječima. Ako bude mogućnosti, prilika, predložiti ću akademiku Barbiću temu (kako rekoh jednu od) koju istražujem - problem suđenja u razumnom roku. Problem je dramatičan., s koje god strane gledali., u nas. Između ostaloga, što sam do sada o tome utvrdio, da obvezujućih, mjerodavnih odredaba o odgovornosti suca, sudaca koji u prvoj „rundi“ uzrokuje, uzrokuju neshvatljivo i nedopustivo stanje višestruko nerazumnog suđenja, „jednostavno“ nema. Prva ozbiljna posljedica za suca za nesuđenje u razumnom roku, moguće slijedi nakon rješenja Vrhovnog sud o utvrđenju toga (v. pojedine novije odredbe Zak. o sudovima i Zak. o državnom sudskom vijeću). Potom sudska praksa u nas, pa teorijske rasprave, pa poredbe izvan nas, i dr.

E. Zdravec:

Suđenje u razumnom roku jedna je od najvažnijih tema u Europskoj uniji. To je odredba sadržana u čl. 6 Europske Konvencije o ljudskim pravima i naravno da je ta odredba neobično važna. Jednog dana će ta odredba postati i za nas postati važna. Imam naime u kancelariji niz sporova koji sada ulaze u 36-u godinu.

V. Miličić:

Prije više godina bila je na televiziji emisija i razgovor o pravosuđu u nas (sudjelovala je tadašnja ministrica I. Antičević Marinović, tadašnji predsjednik Udruge sudaca Gredelj, tadašnji i sadašnji sudac Vrhovnog suda R. Marijan – sada i predsjednik Državnog sudskog vijeća, tadašnji državni odvjetnik kolega Zadnik i moja malenkost). Pripremajući se za razgovor, pitao starije kolege suce za neki krajnji primjer i dobio sam jedan (iz Zagreba) u kojem su svi akteri umrli prije završetka postupka. Logički i zbiljski neprimjerena je generalizacija, no to se je ipak dogodilo i ne na sudu „u selu na Hvaru“ gdje sam se rodio, već u Zagrebu.

- J. Barbić:** Dodat ću još bolji primjer. Ovog časa u toku je izvanparnični postupak osiguranja dokaza koji traje već 11-u godinu i ne može se provesti osiguranje dokaza zbog vanjskog pritiska kome je izložen sud. Namjerno ne želim reći s koje strane dolazi jer biste se prenerazili kad biste čuli tko intervenira u sudu da se postupak ne provede. Takvim se putem ne mogu ispuniti mjerila za zatvaranje 23. poglavlja u pregovorima se Europskom unijom. Udruga sudaca morala bi biti kritična i pokretati postupke za razrješenje sudaca koji ne rade ili ne znaju raditi ili neće raditi ili pak podliježu pritiscima pa i onima političke prirode ili od strane drugih državnih organa. Oni štete ugledu velike većine sudaca koji su korektni, koji rade, dobro i savjesno obavljaju svoj posao, jer zbog primjera kao što je ovaj koji sam iznio stječe se opći dojam o katastrofalno lošem radu sudova. Je li to točno? Je li to zaslužio dobar i savjestan sudac?
- F. Orehovec:** Gospodine akademiče Barbić, bio sam sudac i mislim da ste malo prestrogi. Ako sudac ne zna onda ga treba spustiti na rang sudskog savjetnika. Ako neće i ne radi onda ga treba otpustiti. On nije kriv ako ne zna.
- J. Barbić:** Kad ne znaš ne smiješ se primiti posla. Treba stvari naučiti, ali i stavljanje suca na položaj sudskog savjetnika bilo bi opet razrješenje suca.
- F. Orehovec:** Ne bih ga ostavio bez kruha.
- J. Barbić:** O tome nije bilo ni govora.
- B. Sedak-Benčić:** Pitao bih kolegu suca da li bi se on podvrgnuo kirurškom zahvatu nekome od kirurga kojemu ga je netko rasporedio da ga operira, a da ovaj nema potrebno znanje. To je identično. Vama netko dodjeljuje suca koji nema znanje.
- F. Orehovec:** Znamo kako se imenuju suci. Krivo je Državno sudbeno vijeće koje ga je imenovalo za suca ako on ne zna.
- B. Sedak-Benčić:** Dosta sam u kontaktu s ljudima iz drugih struka, koji nisu pravnici i koji su svašta doživjeli u kontaktu s pravosuđem i koji sigurno neće biti zadovoljni samo s razrješenjem sudaca. Tražit će mnogo više, ne samo ovu stručnu i položajnu degradaciju. Štete koje je proizvelo hrvatsko pravosuđe za ukupno društvo puno su dalekosežnije. Malo istočnije od nas su napravili potpuni reizbor svih pravosudnih dužnosnika što uključuje i suce i državne odvjetnike. Politika će

vjerojatno morati tražiti neka slična rješenja. Ljudi koji neće, a još više oni koji ne znaju ne bi se trebali javljati na nove natječe. Vezano uz poglavlje 23. ii vezano za funkcioniranje civilnog života u Hrvatskoj, prestrašno je ovo što se govori i što prof. Miličić govori, jer Vrhovni sud primjerice u postupcima zaštite prava na suđenje u razumnom roku štiti apsurdne stvari. Osobno znam slučaj da je niži sud dobio nalog da nešto riješi u roku od 6 mjeseci. Sutkinja ne samo da ne rješava u roku od 6 mjeseci ona neće niti uz požurnicu zakazati ročište u godinu dana, a kamo li riješiti stvar. Zahtjev se ponavlja nakon dvije godine. Županijski sud opet ništa ne rješava. O čemu mi pričamo? Tema je iz svakodnevnog života, oprostite ali udaljili smo se od današnje teme. Ako će prof. Miličić dubinski obraditi ovu temu, ona će bit zanimljiva i mnogima koji nisu pravnici.

V. Miličić:

Kad ste već spomenuli Vrhovni sud iz osobnog iskustva nešto ću dodati. Upravo Vrhovnom sudu je obveza prema Zakonu o sudovima da u roku od 3 mjeseca reagira na zahtjeva za ne-suđenje u razumnom roku. Skoro godinu dana sam čekao da Vrhovni sud za dva slučaja napravi rješenje. Dakle tri puta po tri mjeseca, itd. i dr. (reklo bi se jezikom logike *contradictio in adjecto!*)

E. Zadravec:

Kad je donesena zakonska odredba temeljem koje Ustavni sud osobama ima ovlaštenje da osobama koje ustaju s ustavnim tužbama radi dugotrajnog sudovanja dosudi i naknadu, rekao sam da je to pogrešno. Tu naknadu plaćaju naime poreski obveznici pa i ja koji sam oštećen tim dugim postupanjem. Tu naknadu trebali bi platiti suci koji loše rade, kod kojih spisi dugo stoje. Oni trebaju platiti tu naknadu. Sigurno se sjećate one poznate inspekcije Ministarstva pravosuđa u Gospiću, kada je utvrđeno da predsjednik suda ima 125 predmeta koji su u zastari, te mu je onda to prigovoreno. On je odgovorio da je on najbolji, jer svi drugi imaju 200 i više predmeta koji su u zastari. Evidentno je potpuno odsustvo osobne odgovornosti osoba koji su nosioci sudskih dužnosti. U američkom parlamentu, dakle u američkom Representative house, kad za zastupnika bude izabran neki sudac, onda on uživa posebnu čast i ugled u američkom parlamentu. Naime, njega njegovi kolege, dakle zastupnici u američkom parlamentu i dalje zovu sudac, jer je zvanje i zanimanje suca tako poštovano. Kod nas stvari očito stoje drugačije. Naime, kad kod nas sudac ima 200 predmeta koji odu u zastaru, nikom ništa. Eventualno će država platiti naknadu po odluci Ustavnog suda. Profesore Miličiću, imat ćete puno, puno, primjera kada budete referirali o ovoj temi.

- V. Miličić:** Ovlaštenje države na regres prema sucu (ne prema onom koji je u prvom redu, stvarno doveo do ne-suđenja u razumnom roku) postoji samo (u nas) kad je riječ o stanju nakon (prije spomenutoga), rješenja Vrhovnog suda i neposluha suca potom. Dakle, do tada ništa!?
- F. Orehovec:** Molio bih profesora Miličića da mi odgovori na pitanje. Ako je osoba u prošlom sustavu imala status sveučilišnog predavača kakva je njezina sudbina sada jer je prestala biti predavač? Može li ona to raditi opet ili mora magistrirati ili doktorirati? Prije je mogao biti predavač bez da je bio magistar. Konkretno na Filozofskom fakultetu?
- V. Miličić:** Status predavača inače smatram prijepornim i reliktom. No razlika je između visokih učilišta i veleučilišta, kako i što će biti dalje?
- J. Barbić:** Ova tema nas je odvela i na drugu stvar koja je vrlo važna. Za kraj, kolega Miličić, želite li nešto dodati.
- V. Miličić:** Ispričavam se najprije za (moje) moguće pogreške, nedorečenosti ili bilo što neprimjereno. Zahvaljujem svima Vama koji ste došli poslušati predavanje o temi državne mature i upisa na studij. Jednako zahvaljujem poštovanim kolegicama i kolegama koji su sudjelovali u razgovoru. Posebno se zahvaljujem voditelju Tribine akademiku Barbiću. Od početka sam na ovoj, višestruko jedinstvenoj, Tribini i posebna mi je čast sudjelovati predavanjem na njoj i, na ovaj način (ovo mi je drugi put kao predavaču, prvi puta, prije puno godina, tema je bila Čudoređe i deontologija profesije pravnik).
- J. Barbić:** Hvala lijepa našem uvodničaru kojem ćemo se odužiti pljeskom i zamoliti ga da nam pripremi neku dobru temu za neku drugu tribinu. Hvala svima koji ste došli na današnju tribinu. Vidimo se na sljedećoj tribini u travnju.

Tribina Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
i
Kluba pravnika grada Zagreba

BILTEN BR. 78

Voditelj Tribine i urednik
Akademik Jakša Barbić

Sadržaj:

**Autorizirano izlaganje uvodničara
Prof. dr. sc. Borislava Petrovića,
dekana Pravnog fakulteta
Sveučilišta u Sarajevu**

Tema 158. tribine

SVEUČILIŠTE U BiH – POUKE ZA HRVATSKU

Zagreb, 11. travnja 2011.

KLUB PRAVNIKA GRADA ZAGREBA
158. TRIBINA – 15. TRAVNJA 2011.
SVEUČILIŠTE U BIH – POUKE ZA HRVATSKU

J. Barbić:

Kolegice i kolege, dobro došli na našu 158. tribinu. Približava se kraj 18-te godine održavanja tribina. Drago mi je da je i nakon 18 godina ovdje prisutno toliko sudionika tribine. To znači da nismo promašili to što radimo. Nadam se da ste uzeli novi Godišnjak koji vam je od danas na raspolaganju. To je naš uobičajeni način djelovanja tako da nakon Biltena dajemo i Godišnjak u kojem je prikazano svih 9 tribina održanih u jednoj godini. Posebno me veseli što čujem da se Godišnjaci sve više čitaju. Traže se u vezi s pojedinim temama koje zanimaju čitatelje. Evo upravo gledam kolegu Eugena Zdravca koji je od početka njihova održavanja stalni sudionik naših tribina. Mislim da održavanjem tribina radimo jako dobru stvar.

Danas imamo na rasporedu posebno zanimljivu temu i našeg dragog kolegu prof. dr. sc. Borislava Petrovića kao uvodničara. S posebnim zadovoljstvom pozdravljam kolegu Petrovića, dekana Pravnog fakulteta Sveučilišta u Sarajevu koji će nam govoriti o za nas vrlo zanimljivoj temi *Sveučilište u BiH – pouke za Hrvatsku*. Poznato vam je da se u posljednje vrijeme jako bavimo pitanjima sveučilišta i da smo održali dvije sjajne tribine koje su izgleda ipak dale neke rezultate. Koliko, to ćemo još vidjeti. Zato smo htjeli da nam kolega Petrović kaže što se dogodilo u Bosni i Hercegovini. Je li to primjer koji treba slijediti ili koji moramo uzeti kao pouku i nastojati izbjeći? Kolega Petrović, budite ljubazni pa uzmite riječ. Posebno mi je zadovoljstvo da ste danas među nama.

B. Petrović:

Zahvaljujem uvaženom akademiku Barbiću na ovakvo divnom predstavljanju. Moram priznati da imam, osim odgovornosti kolegijalne i profesionalne, malo pozitivne treme obzirom na činjenicu zbog čega sam ovdje. Rekao bi čovjek lako je prenijeti neke stvari s kojima svaki dan živite i u njima sudjelujete bez obzira da li su dobre ili loše. Ali to i nije tako lako. Pripremajući se za dolazak na ovu Tribinu želio sam da u smislu neke dodatne odgovornosti, a analizirajući Zakon o Sveučilištu i Zakon o obrazovanju koji su u pripremi, razmišljam i o budućim pravcima razvoja visokog obrazovanja u Hrvatskoj. Vidite naslov kojim sam

označio ovo svoje izlaganje: "Putevi i stranputice visokog obrazovanja". On se dakako odnosi na Bosnu i Hercegovinu jer kako god bih to htio nasloviti, čini mi se da su "Putevi i stranputice..." najrealniji prikaz stanja kod nas. Ipak, možda bi ovakav naslov mogao odgovarati i izvan granica naše zemlje.

Uvažene dame i gospodo, drage kolegice i kolege, iznimna mi je čast da pred ovako respektabilnim skupom iznesem svoje stanovište o pravcima razvoja visokog obrazovanja, pa ako ikakve zaključke možete izvući o pravcima razvoja sustava visokog obrazovanja za Republiku Hrvatsku i vi s Pravnog fakulteta u Zagrebu i Sveučilišta, biće dobro. Moje izlaganje je utemeljeno na analizi aktualnog stanja visokog obrazovanja, a dizajnirano kako kritički, tako i samokritički, bez namjere da personalno pominjem neke osobe, jer od personalnih kritika mislim da nema neke koristi i da, u konačnici, nije ni korektno u ovakvim prigodama.

Arhitektura mog izlaganja sastoji se od nekoliko komponenti: a) stanje u Bosni i Hercegovini: kraći historijski osvrt, te šta nas očekuje; b) kraći osvrt na stanje u okruženju kao i c) moje viđenje stanja u Hrvatskoj, sa mogućim daljim implikacijama.

Univerzitet u Sarajevu sastavljen je od 25 članica - fakulteta i akademija. Na žalost, ne mogu vam precizno reći kakav je naš status. Čudno, ali je tako! Naime, prije više od dvije godine Zakonom o visokom obrazovanju Kantona Sarajevo (kod nas je visoko obrazovanje na razini Kantona, odnosno županije) Univerzitet u Sarajevu je označen kao pravna osoba sa svojim sastavnim članicama. Pri tome, sastavne članice – fakulteti i akademije nemaju svojstvo pravne osobe. Da bi taj zakon mogao zaživjeti u praksi bilo je potrebno, pored ostalog, da se donese Statut i za to je određen veoma kratak rok, mart 2009 godine. Međutim, Statut do danas nije usvojen pa ni zakon nije u funkciji. Dakle, Univerzitet još uvijek nije integriran, a Fakulteti još uvijek imaju pravnu osobnost. Inače, Fakulteti su imali podijeljena mišljenja o ovom zakonu, jednima je odgovarao a drugima ne. Pravni fakultet spada među one kojima ne odgovara gubitak svojstva pravne osobe. Isto misle i na ekonomskom, poljoprivrednom, građevinskom, kriminalističkom i fakultetu političkih znanosti. Smatramo da će to utjecati na razvoj znanstveno-istraživačkog rada, kreativnost i inovativnost nastavnog procesa, limitiranje akademske autonomije zbog učešća predstavnika vlasti u upravnom odboru, a pogotovo zbog ograničenosti raspolaganja

financijama. Moglo bi se reći da su financije i “udar“ na autonomiju ključni faktori neslaganja glede novog zakona o visokom obrazovanju. Pogotovo financije! Naime, Pravni fakultet u Sarajevu se financira iz budžetskih (29%) i vanbudžetskih sredstava (71%), pa se osjeća posebno ugrožen novim zakonskim konceptom. Velika rasprava o financijama, pogotovo vanbudžetskim, vođena je u fazi nacрта zakona. Većina je smatrala da se vanbudžetska sredstva trebaju dijeliti na način da onaj tko ih ostvaruje može samostalno raspolagati sa 5-10%, dok bi ostali dio išao na zajednički račun Univerziteta i raspodijeljivao se prema potrebama pojedinih fakulteta. Pravni i fakulteti istomišljenici su smatrali da trebamo dobiti tzv. podračune na kojima bi bila naša vanbudžetska sredstva s kojima bismo samostalno raspolagali u cjelosti, naravno prema utvrđenim podzakonskim aktima. Mi smo istrajali na ovakvom stajalištu i, u izvjesnom smislu, opstruirali stupanje na snagu novog zakona.

Ipak, finansijska kriza je uzela svoj danak i na Sarajevskom Univerzitetu. Prošle godina su nam umanjena budžetska primanja za 10%, a od početka ove godine za dodatnih 5%! Imajući na umu činjenicu da nam se ispisao veliki broj studenata (gotovo 2.000), došli smo u nezavidnu situaciju. Naša konkurencija uglavnom nema ovih problema, pogotovo što je finansijski neograničena. Primjera radi, upisnina za studente koji se sami financiraju na našem Fakultetu iznosi 450 Eura, dok je na privatnim trostruko veća!?! Oni imaju slobodu raspolaganja svojim sredstvima, mi nemamo. Stoga nam je u posljednje vrijeme postalo gotovo svejedno kakav će biti novi zakon, s obzirom u kakvu situaciju smo dovedeni, odnosno kako smo tretirani od države! Da malo relaksiram ovo izlaganje narodnom poslovice: “Valja nama preći preko rijeke, rijeka je zaleđena a nije nam poznata debljina leda“. Ipak, moramo dalje!

U Bosni i Hercegovini imamo deset javnih (državnih) visokoškolskih institucija i trideset jednu privatnu. Možda je, dok ovo izlažem osnovana još neka!? Javne su: 1) Univerzitet u Sarajevu, 2) Univerzitet u Istočnom Sarajevu, 3) Univerzitet u Bihaću, 4) Univerzitet u Zenici, 5) Univerzitet u Tuzli, 6) Univerzitet “Džemal Bijedić“ u Mostaru, 7) Sveučilište u Mostaru, 8) Univerzitet u Banja Luci, 9) Visoka škola za turizam i hotelijerstvo u Trebinju i 10) Visoka medicinska škola u Prijedoru. Privatne su: 1) Univerzitet za poslovne studije Banja Luka, 2) Univerzitet za poslovni inženjering i menadžment Banja Luka, 3) Nezavisni univerzitet Banja Luka, 4) Paneuropski univerzitet “Aperion“ Banja Luka, 5) “Slobomir P

Univerzitet“ Bijeljina, 6) Univerzitet “Sinergija“ Bijeljina, 7) Sveučilište/Univerzitet “Vitez“ Travnik, 8) Univerzitet u Travniku, 9) Internacionalni Univerzitet Travnik, 10) Univerzitet Sarajevo School of Science Tehnology, 11) Internacionalni univerzitet u Sarajevu, 12) Internacionalni Burch University Sarajevo, 13) Internacionalni Univerzitet “Philip Noel Beker“ Sarajevo, 14) “Fakultet za javnu upravu“ Sarajevo, 15) “Američki univerzitet u BIH“ Tuzla, 16) Sveučilište/Univerzitet Hercegovina Mostar, 17) “Fakultet međunarodnih financija i bankarstva“ Sarajevo 18) Fakultet društvenih znanosti dr. Milenka Brkića Međugorje, 19) Fakultet međunarodnih odnosa i diplomacije Mostar, 20) Fakultet za menadžment resursa CKM Mostar, 21) VŠ “Centar za poslovne studije“ Kiseljak, 22) VŠ “Koledž za industrijski i poslovni menadžment“ s pravnom javnosti Bosanska Krupa, 23) VŠ “Banja Luka College“, Banja Luka, 24) VŠ za primjenjene i pravne nauke “Prometej“, Banja Luka, 25) VŠ poslovnog menadžmenta “Primus“ Gradiška, 26) VŠ za uslužni biznis Sokolac, 27) VŠ “Koledž zdravstvene njege“ Bijeljina, 28) VŠ komunikološki koledž “KAPA FI“ Banja Luka, 29) VŠ “Koledž međunarodnog prava“ Banja Luka, 30) Visoka škola za ekonomiju i informatiku Prijedor i 31) Visoka poslovno-tehnička škola Doboj.

Po bilo kom kriteriju da cijenimo ove brojke – previše je! Mislim da prema međunarodnim standardima ide jedan univerzitet na milion stanovnika. Bosna i Hercegovina nema niti četiti miliona stanovnika, pa nije teško dati ocjenu ovolikog broja visokoškolskih ustanova.

Kada je riječ o pravnom obrazovanju, situacija je slijedeća: osam javnih, odnosno državnih i dvanaest privatnih pravnih fakulteta. Dakle, ukupno dvadeset! Privatne neću ni nabrajati, oni su članice nekih od prethodno pobrojanih univerziteta. Navodim samo javne. To su: 1) Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, 2) Pravni fakultet Univerziteta u Istočnom Sarajevu (Pale), 3) Pravni fakultet “Džemal Bijedić“ u Mostaru, 4) Pravni fakultet Sveučilišta u Mostaru, 5) Pravni fakultet Univerziteta u Tuzli, 6) Pravni fakultet Univerziteta u Banja Luci, 7) Pravni fakultet Univerziteta u Bihaću i 8) Pravni fakultet Univerziteta u Zenici. Ovakav nesrazmjer Fakulteta u odnosu na broj stanovnika i standard u Bosni i Hercegovini ne zaslužuje nikakav komentar. Barem ne akademski!

Kao što je vidljivo neki gradovi imaju po dva državna, a neki privatna pravna fakulteta; gotovo da nema grada koji nije univerzitetski centar (!?), a kad se tome doda da neki od ovih Fakulteta imaju i

svoja Odjeljenja izvan sjedišta, kao što su Goražde, Srebrenica, Orašje..., onda je slika potpuna, ili bolje rečeno potpuno katastrofalna! Ipak, svi funkcioniraju i malo tko se žali na uvjete poslovanja. Među te malobrojne spada Pravni fakultet Univerziteta u Sarajevu, čiji sam Dekan, jer naš kolektiv smatra da je ovakvo stanje nepotrebno, neakademsko, nerealno, nefunkcionalno i, samim tim, neodrživo! No, pošto smo u manjini proces nezaustavno ide dalje. A kako taj proces ide, odnosno ko su nositelji tog procesa?

Ispočetka smo se pitali otkud nam odjednom toliko doktora prava, kako je to moguće u ovako maloj i siromašnoj zemlji. Naravno da ih nema toliko da bi svi pravni fakulteti mogli funkcionirati. I ne samo to, već da bi uopće mogli biti osnovani. Mislim da je uobičajeni standard da Fakultet mora imati 70% nastavnika i asistenata u stalnom radnom odnosu, te adekvatan prostor, učila i financije! Prema tim kriterijima, mislim da bi samo tri državna pravna fakulteta u BiH mogla funkcionirati. Mada nemam sve pokazatelje pa ne mogu tvrditi, ali mislim da niti jedan privatni pravni fakultet ne bi mogao biti ni osnovan a kamoli funkcionirati. Ipak, svi funkcioniraju, imaju dovoljan broj studenata i imaju potrebna odobrenja za rad od nadležnih državnih tijela. Dakle, funkcioniraju legalno! Ako bi situaciju promatrali logično, onda bi bilo suvišno razmišljati o privatnim pravnim fakultetima, ako ni državni nemaju dovoljno kadrova, odnosno doktora i magistara prava, prostora i ostalih potrebnih uvjeta. Pogotovo što imamo puno nezaposlenih diplomiranih pravnika. Ali logike ovdje nema. Zašto i kako. Zato što su fakulteti ekipirani od profesora koji već rade na drugim fakultetima, zatim profesora iz inozemstva (najčešće Srbija i Hrvatska), umirovljenim profesorima, te doktorima prava koji se ranije nisu bavili znanstveno-istraživačkim radom. Svi ovi angažmani mogu se smatrati upitnim. Bez detaljnije elaboracije, jer ona za ovu prigodu nije potrebna, većina profesora sa drugih fakulteta zbog obavezne norme ne bi mogli učestvovati u nastavi izvan svog matičnog fakulteta. Međutim, uprave pojedinih fakulteta se snalaze na način da sa gostujućim nastavnicima zasnivaju stalni radni odnos tako da se stvara privid popunjenosti kadrovima. Naravno da je postupanje obje strane protupravno! Nadalje, tako "izabrani" nastavnici, domaći i inozemni, učestvuju u izboru novih kadrova, a svi zajedno uglavnom "pokrivaju" i one nastavne discipline na kojima nema biranih nastavnika. Također, učestvuju i u mentoriranju za magistre i doktore znanosti. Protupravnost djelovanja nastavnika sa državnih fakulteta ogleda se i u činjenici da pojedini od njih rade

na drugim fakultetima bez obavezne saglasnosti matičnog fakulteta, odnosno univerziteta (sveučilišta). Također i umirovljeni profesori, prema našim pozitivnim propisima, ne mogu učestvovati samostano u nastavnom procesu, čime se dodatno dovodi u pitanje legitimitet obrazovanja pravnika na ovim fakultetima.

Bez obzira što nemam relevantnih pokazatelja, ipak mogu reći da pojedini privatni univerziteti i fakulteti imaju bolje uvjete od pojedinih državnih, odnosno javnih, kako u pogledu kadrova, tako i prostora i ostalih uvjeta. Dakle, ne treba se obrušavati na privatne visokoškolske institucije i isključivo u njima tražiti krivce za ovakvo stanje u Bosni i Hercegovini.

Kako je i zašto došlo do ovakvog stanja u Bosni i Hercegovini? Odgovor je i lako i teško dati. *Lako*, jer se BH-visokoškolska stranputica može objasniti vrlo jednostavno: poratna tranzicija; nedovršen proces ustavno-pravnog ustroja države; neuobičajena decentralizacija nadležnosti u oblasti visokog obrazovanja (13 Zakona o visokom obrazovanju); razjedinjenost političkog rukovodstva po tom pitanju. *Teško*, jer je neshvatljivo da država (zakonodavna i izvršna vlast) niti obični građani uopće ne razmišljaju o kvalitetu obrazovanja mladih ljudi!?! Odgovornost također snosi i "Međunarodna zajednica" koja još uvijek učestvuje u kreiranju stanja i odnosa u Bosni i Hercegovini.

Na početku procesa osnivanja novih pravnih fakulteta (privatnih i državnih) i univerziteta iznosili su se različiti razlozi opravdanosti. Najčešći su bili: a) potrebna je konkurencija u cilju poboljšanja kvaliteta rada postojećih fakulteta i univerziteta, b) potrebna je dosljednija provedba bolonjskog procesa, a postojeći fakulteti i univerziteti su previše opterećeni naslijeđem i nisu to u stanju efikasno raditi, pa će prolaznost biti neprihvatljivo mala, c) narod je siromašan i ne može u dovojnoj mjeri financirati studij, pa je efikasnije da se fakulteti "približe" studentima, tj. da se osnivaju u što većem broju i u više gradova i d) treba dosljedno provoditi ustavno pravo na obrazovanje, a mnogi to ne mogu ostvariti zbog nedostatka financija. Naravno, pri tome se uopće nije vodilo računa o mogućnostima, tj. kadrovskim, finansijskim, prostornim, za osnivanje novih visokoškolskih institucija, te je cjelokupan proces tekao (i još uvijek teče) stihijski.

Posljedice ovakvog neakadenskog stihijskog procesa visokog obrazovanja u Bosni i Hercegovini ne mogu se u dovoljnoj mjeri ni

sagledati, ali se neke od njih permanentno manifestiraju. Neke od njih su:

- A) Uočen je proces ispisivanja studenata sa državnih fakulteta i odlazak na privatne jer se tamo brže stiže do diplome. Neoficijelna obrazloženja su da profesori i asistenti na novoformiranim fakultetima dosljednije provode bolonjski proces koji, pored ostalog, podrazumijeva i veći "protok" studenata (interesantno je da su većina tih profesora sa državnih fakulteta, pa se logično postavlja pitanje: kako je moguće da na matičnim fakultetima ne znaju provoditi bolonjski proces, a na privatnim znaju!?).
- B) Kako su neki od privatnih fakulteta uveli sistem 3+2, studenti koji završe dodiplomski studij ne mogu se zaposliti u pravosuđu. Potom pokušavaju da se vrate na državne fakultete. Međutim, pri takvom pokušaju nailaze na situacije da se mnogi ispiti ne mogu priznati jer su položeni pred nekompetentnim nastavnicima.
- C) Mada nema sigurnih pokazatelja, procjenjuje se da nivo znanja koji se stiže na pojedinim privatnim ali i državnim pravnim fakultetima nije na potrebitoj razini.
- D) Nekolegijalno postupanje (najblaže rečeno) profesora sa pojedinih domaćih ali i inozemnih pravnih fakulteta, ali ne samo pravnih, dovelo je do prave "estradizacije" visokog obrazovanja kod nas.

Privodeći kraju elaboraciju stanja u Bosanskohercegovačkom visokom obrazovanju iznosim vam nekoliko svojih zaključnih misli. *Prvo*, javni (državni) Fakulteti cijene da su u fazi kada ih je država "ostavila na cjedilu"! Izvjesnu nadu vidimo u nekim potezima novoformirane vlasti u našoj zemlji, koja je najavila proces akreditacije visokoškolskih institucija. Uz nekoliko loših, ovaj potez vlasti nam odgovara jer se nadamo da će tako ostati samo oni koji ispunjavaju sve uvjete za rad. Time bi se stvorila koliko-toliko zdrava konkurencija a tako i temelj svojevrsnog oporavka našeg visokog školstva. *Drugo*, razmišljamo da u razgovorima sa nadležnim državnim tijelima predložimo donošenje zakona kojim bi se studij prava i medicine proglasili studijem od državnog vitalnog interesa. Ti studiji bi bili mogući isključivo na javnim fakultetima, i to onim koji ispunjavaju sve akademske uvjete. Time bi se, po našem mišljenju, u velikoj mjeri uredilo stanje u nekim segmentima visokog obrazovanja. Naravno da je "oporba" odmah reagirala argumentom

da su npr. u SAD upravo privatni Univerziteti elitni! U tim raspravama sam istakao da mi nismo Amerika, niti se uopće možemo porediti sa njima! Za sada je i ta mogućnost aktualna. Treće, očekujemo od države da uredi temeljne pretpostavke za ostvarivanje javno-privatnog partnerstva u sistemu visokoškolskih institucija. Pogotovo što su čelnici nadležnih državnih tijela iskazali visok stupanj razumijevanja prilikom donošenja ranijih zakona, uvažavajući u velikoj mjeri mišljenje akademske zajednice. I nova vlast je najavila dijalog, što je za pohvalu.

Obzirom da sam član pravničke obitelji, u najširem smislu riječi, uzeo sam sebi slobodu iznijeti vam nekoliko svojih razmišljanja u uvjerenju da bi vam mogla poslužiti na putu uspostave što boljeg sustava pravnog obrazovanja u Hrvatskoj. S tim u vezi moje promišljanje ide u tri pravca: 1) razlozi koji vam idu u prilog, 2) razlozi koji vam ne idu u prilog i 3) razlozi koji vam mogu istovremeno koristiti i štetiti.

Razlozi koji vam idu u prilog:

- rezultati dugogodišnjeg uspješnog akademskog rada koji je prepoznatljiv i izvan Hrvatske;
- veliki akademski i intelektualni potencijal i ugled koji uživate,
- moguća potpora cijele pravne zajednice i
- uloga Predsjednika.

Smatram da ovim razlozima nije potreban poseban komentar! Napomenuo bih samo da je logično očekivati potporu pravne zajednice, jer je teško pretpostaviti da je sudijama, odvjetnicima i braniteljima svejedno kakvi pravници se obrazuju na pravnim fakultetima. Isto bi trebalo važiti i za druge profesije koje se obrazuju na Sveučilištu. Također, uloga Predsjednika Republike, našeg kolege Josipovića, može imati utjecaja. Naravno da on nije svemoguć, ali svakako može pomoći u parlamentarnom dijalogu.

Razlozi koji vam ne idu u prilog:

- Korupcijska afera na Zagrebačkom Sveučilištu,
- Legitimitet javnog dijaloga – bez obzira na ustavno pravo, pitanje konstruktivnog javnog dijaloga ponajviše zavisi od senzibiliteta nadležnih državnih tijela,
- Mobilizacija/potpora ostalih Fakulteta i Sveučilišta,
- Situacija u državama okruženja.

Ove razloge valja svakako uzeti u obzir. Korupcijska afera je argument za državnu vlast da traži učešće u upravljačkim tijelima Sveučilišta, sa obrazloženjem da bi to bilo korisno u antikorupcijskom smislu. Stoga vi trebate poraditi na uspostavi novih ili aktualizaciji postojećih Sveučilišnih antikorupcijskih tijela. Ovo je teža nego se i zamisliti može! To bi mogao biti dobar argument za očuvanje autonomije Sveučilišta. Naša iskustva govore da je akademska zajednica uvijek podijeljena i varljiva kada je riječ o reformama. Dakle, treba računati da mnogima možda odgovaraju najavljeni pravci reforme visokog obrazovanja u Hrvatskoj. Vaši "protivnici" će se uvijek pozvati na zemlje okruženja gdje su mnogi fakulteti i sveučilišta već formirana na privatnoj razini. U svemu tome ne treba zaboraviti osobni financijski efekat! Novi fakulteti, državni ili privatni, za mnoge profesore postojećih Fakulteta znače izvore dodatnih prihoda. A kada je novac u pitanju, onda se sredstva ne biraju, pa osobni interes prevladava!!!

Razlozi koji vam mogu kako koristiti tako i štetiti:

- Tradicija uspješnog akademskog djelovanja,
- Superiornost argumentiranog dijaloga,
- Istrajnost nepromjenjivog metoda dijaloga.

Ova kategorija razloga je, svakako, netipična. Namjerno sam je postavio provokativno, jer se tu mogu kriti mnoge zamke, ali i pravci zadovoljavajućeg koncepta visokog obrazovanja. Ni sam ne znam šta je bolje ili gore od pomenutog?!

Ako bi *tradiciju* promatrali u njenom pravom svjetlu, onda je vaše Sveučilište, Pravni fakultet posebno, bez premca u cijeloj široj regiji. To bi značilo da vam ovaj faktor svakako ide u prilog. Međutim, ljudi na Balkanu su čudni u pogledu tradicije – čini mi se da je puno ne uvažavaju. Svjedoci smo da se na ovim prostorima često iznalaze razni razlozi kako nam mnogi događaji, odnosi i stvari u bližoj i daljoj historiji nisu bili dobri i da to treba "poboljšati". Čudan je Balkanski mentalitet. Mnogi ljudi kad dođu u poziciju da nešto odlučuju smatraju da je ispravno jedino to što oni rade, te da bi tradicija trebala početi od njih. Takva razmišljanja i postupanja su veoma loša, ali kad ih detektirate uglavnom bude kasno da popravite neke stvari.

Uvjeren sam da dijelim vaše mišljenje da je akademska zajednica *superioran sugovornik* bilo kom partneru, pogotovo o ovakvoj temi – visoko školstvu. To bi moglo značiti da ćete u dijalogu sa donosiocem zakona argumentirano obrazložiti svoje stavove i da će se teško moći iznijeti neki protuargumenti. Ali to bi, istovremeno, moglo značiti i neargumentirano sučeljavanje partnera koji, morate priznati, ima veću moć, odnosno odlučujuće postupanje! Mnogi ne vole kada naspram sebe imaju superiornog partnera. Iz različitih razloga: kompleks manje vrijednosti, arogancija, netolerancija,...itd., ili kako (među)narodna poslovice glasi: “Sila Boga ne moli”! Mislim da je manje osoba koje su na pozicijama, a nemaju poslijediplomsko obrazovanje, koje sa velikim respektom tretiraju sugovornika koji je univerzitetski profesor. Možda vam ova moja ocjena izgleda prestroga, ali vjerujte mi puno puta sam se uvjerio u to.

Iz vašeg “Otvorenog pisma” zaključio sam da ste se opredijelili za takav *metod dijaloga* koji je zasnovan pretežito na akademskim principima. To je, naravno, dobro, jer tako ostavljate dojam ozbiljnog partnera neupitnog autoriteta zasnovanog na provjerljivim argumentima. Ipak, to vam ne trebam ni govoriti, partner će možda tražiti neke ustupke, korekcije ili, pak, alternativna rješenja. To vam je politika, diplomacija, dijalog, gdje svako hoće “profit”. Niko ne voli biti gubitnik. Ovo ističem zbog razloga da će možda nekada biti mudro napraviti neke ustupke. Tada bi valjalo malo promijeniti metod dijaloga sa vlastima, kako bi svi bili zadovoljni. Ne zaboravite ni onu narodnu: “od šume se ne vidi drveće”, jer u istrajnosti na vašem modelu reforme, možda u dovoljnoj mjeri ne sagledate neke stvari za koje smatrate da su nebitne ili da nisu značajne.

Na kraju, razmišljao sam kako bih karakterizirao ovo svoje izlaganje. U životu sam imao različitih učitelja, a za neke stvari sam samouk. No, jedno je nedvojbeno – PRIPREME u svemu znače više od pola urađenog posla! Dakle, moje misli koje sam vam iznio na ovoj Tribini, možda vam mogu poslužiti kao neki segment završnih priprema kod modeliranja budućeg sistema visokog obrazovanja. Ja bih bio sretan da vam ništa od ovog što sam govorio ne bude trebalo, odnosno da sve što ste do sada poduzeli bude dovoljno i da se vaši zahtjevi prihvate od zakonodavca. To bi bilo najbolje.

J. Barbić:

Zahvaljujem kolegi Petroviću. Zaista smo s velikim interesom saslušali njegovo izlaganje. Sve je bilo lijepo prikazano sa željom,

da upotrijebim njegov način izražavanja, da bude dobra i lijepa. Otvaram raspravu da vidimo možemo li doći do toga da bude „lijepa i dobra“. Po našem dobrom običaju sve ćemo snimiti, vi ćete to autorizirati, a mi objaviti ono što će biti izrečeno na Tribini. Kolega Petrović, jako ste nam dobro došli u vezi sveučilišta, fakulteta, dvostrukih radnih odnosa, potkapacitiranog personalnog sastava, prekapacitiranog pokazivanja tog sastava. Sve su to stvari koje su nam dobro poznate i zato molim sudionike Tribine da iznesu svoja iskustva i razmišljanja, da postavljaju pitanja na koja će kolega odgovoriti. Izvolite.

I. Rimac:

Reći ću neke stvari koje su u mom istraživačkom tipu uvida kao i kod kolege s Pravnog fakulteta u Sarajevu nekako nadošle kao iskustvene spoznaje. Male nacije obično obrazovanje koriste i za održavanje kulturnog identiteta. Uglavnom u tim malim nacijama visoko školstvo je po prirodi stvari dio želje za održanjem kulturnog i nacionalnog identiteta. Nije to samo na prostorima bivše Jugoslavije. To je i u Grčkoj i u mnogim drugim zemljama koje su držale do svoje kulturne tradicije, kulturnog opstanka. S druge strane imperijalistički kulturni sustavi mogli su razviti konkurentnost u visokom obrazovanju zato što je održanje kulturne tradicije nešto što je već preraslo potrebu zaštite i prešlo u imperijalno širenje. Anglosaksonski sustav naravno poznaje tržišno natjecanje u visokom obrazovanju, ali taj isti sustav nije to tržišno natjecanje ostavio divljem tržišnom natjecanju bilo čega. Britanski i američki sustav poznaju kontrolne mehanizme koji upućuju kolika kvaliteta se dobiva na pojedinom sveučilištu. Ne samo na sveučilištu nego i u srednjim školama čak i u osnovnim. Englezi liste rangova kvalitete škola objavljuju u novinama. Amerikanci imaju nešto suptilniji oblik, ali vrlo dobro se zna koja sveučilišta pripadaju kojoj razini kvalitete, barem kroz kriterije upisa. Tržišno natjecanje u visokom obrazovanju nije moguće bez izvanjskog kontrolnog mehanizma koji kompetentno provjerava koja kvaliteta se nudi u obrazovnom procesu. Obrazovni proces je predugo traje da biste se u njega upustili bez očekivanja o razini kvalitete. TO nije konzerva, da kupite drugu ako prva nije bila primjerene kvalitete. Primjer Bosne i Hercegovine, Srbije i nekih drugih zemalja, a uskoro možda i Hrvatske, pokazuje da tržište bez tog kontrolnog mehanizma kompetentne procjene kolika je kvaliteta obrazovanja nije moguće. Možemo se pitati treba li nam uopće tržište visokog obrazovanja ili nam treba model očuvanja kulturne tradicije kakav je postojao svih ovih stoljeća do sada. Naravno, globalizacija bi mogla zahtijevati da se moramo uključiti u globalno tržište obrazovanja što radimo i kroz

ERASMUS i druge programe. To ne znači da tradicija očuvanja i tradicija besplatnog školovanja mora biti ugrožena ili napuštena. Pitanje je kud dalje? Ako kontrolni mehanizmi budu postojali, a sva je prilika da naši novi zakoni to ne predviđaju, fakulteti za koje postoji pojačani interes mogli bi opstati i u ovom dvojnem financiranju, pola budžetsko, pola tržišno. Za to su potrebna dva preduvjeta, kvaliteta stečenog znanja i tržišna vrijednost tog znanja. Drugi dio fakulteta, bi se po logici premalih sredstava počeo gasiti, bilo zbog toga što ne postoji kvaliteta obrazovanja, bilo zato što ne postoji tržište za tu vrstu znanja pa ne nije razumno ulagati u obrazovanje pojedinca koji poslije svojim приходima ne može vratiti takvo ulaganje. Dio kolega s Filozofskog fakulteta jasno je iskazao poziciju svojih struka na tržištu znanja kroz parolu „Znanje nije roba“. Što će biti s visokoškolskim obrazovanjem u društvu u kojem ne postoji gospodarska aktivnost, već je država najveći poslodavac. U prvom redu postoji realna opasnost da bez obzira na kvalitetu dođe od propadanja sustava, jer nema tržišne perspektive za znanje kao vrijednost. Vrlo snažna potreba za očuvanjem kulturnog i nacionalnog identiteta neće spasiti integritet sveučilišta samo sentimentima. Prelijevanje malo zarade onih čije struke još imaju neku tržišnu nišu na puno korisnika nikad nije bilo sretno rješenje: broj onih koji privređuju je malen, a oni nisu motivirani hraniti sve koji ne privređuju. Jednostavno rečeno znanje je kolektivno dobro, a ne samo privatno vlasništvo onih koji su obrazovani. To je nešto što s današnje perspektive gledano vodi u sustav blizak ovome u Bosni i Hercegovini: degradiranje autoriteta znanja i frustraciju od gubitka identiteta. Slijed zakonodavnih aktivnosti u RH vodi nas upravo u tom pravcu.

F. Orehovec: Trebalo bi uvesti državnu maturu nakon fakulteta i ona bi bila kontrolni mehanizam dobivenog znanja na privatnim i državnim fakultetima.

Ž. Potočnjak: Zanima me kako se takva parcijalizacija, napose formiranje velikog broja privatnih pravnih fakulteta, odrazila na kvalitetu znanstvenog i nastavnog rada na vašem fakultetu? Očito je da imate manje novaca nego što ste ga imali prije. Kako u takvim uvjetima uspijevate osigurati kvalitetu znanstvenog i nastavnog rada?

B. Petrović: Kad smo vidjeli da će se osnovati prvi privatni pravni fakultet reagirali smo i pitati nadležno ministarstvo koji je cilj i zašto se to dozvoljava. Priznajem, osjetili smo se ugroženim. Dolazi netko novi. Onda su nam rekli da postoje dvije stvari s kojima ćemo se lako

suprotstaviti privatnim fakultetima, odnosno mogućnosti da čak ne budu niti osnovani. Jedna je stvar što će upisnine na tom privatnom fakultetu biti trostruko veće nego kod nas. Drugo, morat će puno plaćati kadrove iz inozemstva da ih dovedu jer nemaju svojih. Stoga mnogi neće dobiti dozvolu za rad. Obrazloženje nam je bilo smisljeno i činilo se da je sve ok. Međutim, svi koji su aplicirali dobili su dozvolu za rad, mada nisu ispunjavali uvjete. Dakle, sve je bilo i još je uvijek samo igra koja je prerasla u pravi business! Tako je to krenulo. Mnogi profesori su postali "putujućii", pa da malo uprostim, bave se planiranjem putovanja i slaganjem putničkih kofera, a sve manje ili nikako znanstveno-istraživačkim radom. Što je najgore, "selidbom" studenta sa nekih državnih na privatne fakultete, značajno se umanjio i vanbudžetski priliv sredstava što je umanjilo mogućnost znanstveno-istraživačkog rada na tim fakultetima!!!

J. Barbić: To je ozbiljan problem tamo gdje se sveučilište ne shvaća kao institucija koja ima znanstveno-nastavnu ulogu nego samo nastavnu ulogu. To nije ništa. To ne vodi ničemu.

M. Petrak: Još jednom bih zahvalio prof. Petroviću na izvrsnom izlaganju. Istaknuo bih da ovo što govorite odnosi se i na hrvatske pravne fakultete. Bio sam prije desetak dana u Osijeku. Tamo sam čuo da im se velik broj studenata ispisao zbog odjeljenja jednog bosansko-hercegovačkog pravnog fakulteta koje se otvorilo u Bosanskoj Posavini, a koje je iznimno blizu slavonskim gradovima. Tako je Osijek izgubio jako puno studenata u korist tog odjeljenja, premda je na njemu kvaliteta studiranja zasigurno znatno niža. No pretpostavljam da je mnogo lakše doći do diplome. Ističem to da bih rekao kako smo u ovim negativnostima malo dublje povezani nego što se čini na prvi pogled i da bi između nas trebalo pokrenuti još jedan dublji dijalog i međusobno informiranje kako bi se izbjegli ovakvi i slični problemi i daljnji gubitak akademske kvalitete.

J. Barbić: U vezi s time u Hrvatskoj postoji ozbiljna opasnost kada se rade novi zakoni. Nismo još vidjeli što se s njima sada sprema i kako izgledaju, ali imamo neke informacije. Izgleda da je sada trend u izmjenama prethodnog nacрта da se sve više prepusti autonomiji. Ako se prepusti da se na autonomnoj osnovi određuju kriteriji za izbor u znanstvena zvanja odnosno kako se to sada izgleda predviđa za izbor na radna mjesta, tj. da ih propisuju sama sveučilišta, to bi mogla biti katastrofa jer bi svako sveučilište to moglo kroititi prema sebi pa bismo dobili nekoliko nezamislivih situacija. Mislim da bi država morala propisati nekakve osnovne

kriterije za izbor na radno mjesto, kako se to sada zove. Vrlo dobro se sjećam kako su nekadašnji zakoni kojima se uređivalo visoko školstvo propisivali opisnim putem što se traži za izbor neke osobe u svako znanstveno-nastavno zvanje. Na temelju toga fakultetska vijeća koja su bila za to podobna ocjenjivala su ispunjava li neki kandidat uvjete za izbor u zvanje. Ako se to ne učini nego se zaista prepusti sveučilištima da sama određuju kriterije, dogodit će nam se da će desetak sveučilišta kreirati svoja vlastita pravila i da se više neće moći postići kvaliteta koja je bitna za svakoga tko se bavi znanstveno-nastavnim radom. Ne smije se zaboraviti da sveučilišta nisu nastavne institucije, ona su znanstveno-nastavne institucije s naglaskom na znanosti na koju se nadovezuje nastava. Ako se pretvore samo u nastavne, profesori će samo tezgarići putujući i prepričavajući nešto iz nekog udžbenika i tražiti od studenata da točno ponove što tamo piše. To više nije studij, to je srednja škola i potpuna degradacija sveučilišnih institucija. Tu više nema razvoja. To bi bilo tragično.

B. Petrović: Ovo što kolege Petrak i Rimac govore je, na žalost, stvarnost. Ako tu stvarnost kritizirate onda vas neko iz vlasti može pozvati i reći kako ste protivnik novih trendova, nekolegijalni i kako "kočite" bolonjski sistem obrazovanja. Kada je riječ o Odjeljenjima nekih Fakulteta, kao ovo u Orašju (a ono nije jedino), svaki komentar je suvišan i mislim da vam je sve jasno. Ipak, sve to funkcionira i još uz potporu državnih tijela, kako Bosne i Hercegovine, tako i Hrvatske i Srbije. To dodatno zabrinjava.

E. Zdravec: Prije mjesec dana održani su Dani hrvatskih odvjetnika. Hrvatski odvjetnici su se neobično energično ljutili što im ova država odnosno izvršna vlast ne dozvoljava sudjelovanje u donošenju zakona. S pravom su se ljutili. Eksperti za dobar dio prava nalaze se u odvjetničkim vodama i naravno da odvjetnici legitimno postavljaju zahtjev da i oni sudjeluju u donošenju zakona. Isti taj zahtjev s pravom postavlja i pravni fakultet. Zaista najveća količina pravne pameti nalazi se na pravnom fakultetu i normalno bi bilo za očekivati, a i poželjno da pravni fakultet pri donošenju svih zakona aktivno sudjeluje. Zašto to govorim? Vi ste kao jedno od pitanja postavili pitanje legitimiteta javnog dijaloga. To pitanje se u normalnoj demokraciji uopće ne može postaviti. Naravno da je javni dijalog legitiman. To je u srži stvari. Skoro bih rekao da je to načelo zapisano u Bibliji, a u svakom slučaju zapisano je u Ustavu. Ljudi su još od starog rimskog doba imali pravo sudjelovanja u donošenju odluka. Svugdje u demokraciji ljudi su imali pravo sudjelovati u

donošenju zakona. Postojao je dakle legitimitet javnog dijaloga. U ovoj našoj zemlji pravo sudjelovanja u donošenju zakona niti Odvjetnička komora, a niti pravni fakultet još nemaju. Izvršna vlast, u kojoj je centrirana sva vlast je onipotentna. Ona sve određuje i kako zamisli, tako stvari moraju i biti. Najbolje je to vidljivo u ovoj zbirci prijedloga zakona , koji se odnose na Sveučilište, a u kojim prijedlozima zakona je sveučilišna autonomija svedena na tragove te od prave autonomije nije ništa preostalo. Od interesa je Vaše ukazivanje na taj legitimitet javnog dijaloga. Svi mi znamo za Bismarcka, ali ne znamo da je to bio čovjek koji je uveo obavezno sveopće osiguranje u tadašnjoj Njemačkoj. Dakle, još u 19. stoljeću Nijemci su imali obavezno i sveopće socijalno osiguranje. To je bez ikakve sumnje jedan vrlo važan oblik demokracije. Na početku 20. stoljeća njemački odvjetnici osnovali su Deutscher Juristentag, koji u svojim pravilima ima među ostalim jednu vrlo važnu zadaću. Naime, jednom godišnje se sastaju svi pravници, naravno koji se odluče sudjelovati na konferenciji, nađe ih se dakle nekoliko tisuća, te donose odluke koje znače direktno sudjelovanje u procesu donošenja zakona. U pripremi konferencije izrađuju se ekspertna mišljenja, a sve u vezi zakonske inicijative koju predlažu pravnici. Formulacija u pravilu izgleda ovako:“Empfiehlt es sich usw. usw.“, dakle da li se preporuča da se izmjeni taj i taj zakon ili pak da se donese neki novi zakon, koji će neku životnu situaciju regulirati na određeni način. Kod Nijemaca je dakle već 100 godina institucionaliziran javni dijalog u postupku donošenja zakona. Vi ovdje danas, dakle 2011. godine, postavljate pitanje o legitimitetu javnog dijaloga. To pitanje javnog dijaloga, dakle sudjelovanja u procesu donošenja zakona, istovremeno je dobar pokazatelj stupnja razvoja demokracije. Po stupnju razvoja demokracije Njemačka je 100 godina ispred Hrvatske, a koliko je Hrvatska pred Bosnom, to ćete Vi sami znati procijeniti. Stoga Vam upućujem želju da se u Vašoj državi više ne postavlja pitanje legitimiteta javnog dijaloga. Svi mi imamo pravo na javni dijalog. Naravno, pritom se pravni fakulteti i u Bosni, ukoliko žele učestvovati u javnom dijalogu u procesu donošenja zakona, moraju pojaviti sa kvalitetom, dakle sa ekspertima. Morate činiti ono što su prof. Rimac i prof. Barbić predlagali, dakle da organizirate sustav u kojem će pravni fakulteti davati dobar kadar.

Z. Đurđević:

Obzirom da ste se dotaknuli žena osjećam se ponukana javiti se za riječ, a Vi procijenite poslije koja sam od te dvije iz Vašeg vica - lijepa ili pametna. Nadam se da frizura neće biti primarni kriterij. Puno Vam hvala na Vašem izlaganju, prvenstveno zbog Vaše

iskrenosti i samokritičnosti koju ste pokazali u odnosu na Vaš fakultet, sveučilište ali i cjelokupnu društvenu zajednicu. Mislim da u tom pogledu možemo učiti od Vas te se ne osjećam pozvanom nastaviti kritiku koju ste prema samom sebi odnosno Vašoj zajednici iskazali. Vaše izlaganje me je potaknulo da se osvrnem na dvije stvari vezano uz naš Fakultet. Jedna se odnosi na ulogu Fakulteta pri izradi zakonskih tekstova a druga na edukaciju praktičara. Sigurno je da nema fakulteta u našoj državi, a vjerojatno niti u drugima koji više sudjeluje u izradi pojedinih zakona nego što je Pravni fakultet u Zagrebu. Međutim, ta suradnja u izradi zakonskih tekstova je na individualnoj razini. Ne postoji pravni temelji za sudjelovanje Fakulteta, a čak niti zakonska obveza ministarstava da nakon što naprave nacrt dostave Pravnom fakultetu na davanje mišljenja. Mogu navesti zadnje moje negativno iskustvo u izradi prijedloga izmjena i dopuna zakona iz mog područja, a koji je jedan od glavnih zakona za funkcioniranje pravnog sustava. Saznali smo usmenom predajom da se rade izmjene i dopune te da su dostavljene na mišljenje pojedinim tijelima kao što je državno odvjetništvo, Policijska akademija, sudovi i sl. Kada je Katedra službeno tražila da nam dostavi prijedlog rekli su da nemaju što dostaviti jer nema gotovog prijedloga za javnu raspravu. Takvo ponašanje Ministarstva zasigurno ima veze i sa autonomijom sveučilišta i slobodom kritičkog mišljenja sveučilišne zajednice. To međutim ne mijenja na stvari slabu i pravno neutemeljenu ulogu Fakulteta u izradi zakonskih prijedloga. Drugo, htjela bih kazati da je Pravni fakultet u Zagrebu što se tiče razine edukacije studenata zaista ostao na visokoj razini. Mišljenja sam da im i dalje pružamo kvalitetno, svestrano i aktualno obrazovanje. Međutim, što se tiče obrazovanja praktičara koja je vrlo važna za poboljšanje pravnog sustava u Republici Hrvatskoj, fakulteti su u tom pogledu potpuno izgubili bitku. Obrazovanje praktičara je u zadnje vrijeme izraslo u zaseban i opsežan sustav u koji ubrajamo posebnu edukaciju u Pravosudnoj akademiji za pravosudni ispit, državnu školu za pravosudne djelatnike kao i permanentnu edukaciju praktičara kroz radionice Pravosudne akademije. Prvo, Fakultet na institucionalnoj razini ne sudjeluje niti u jednom od navedenih oblika edukacije. Individualno sudjeluju pojedini nastavnici, ali u nedovoljnoj mjeri i mjestimično. Drugo, edukacija studenata i njihov rad i ocjene na Pravnom fakultetu se posve minoriziraju a kasnije i eliminiraju iz daljnjeg napredovanja. Ta je situacija i ozakonjena. Prilikom izbora sudaca i državnih odvjetnika ocjene na pravnom fakultetu se uopće ne uzimaju u obzir. Prilikom izbora vježbenika u Pravosudnoj školi prije pravosudnog ispita sve ocjene na pravnom fakultetu se

uzimaju u obzir 50%, a drugih 50% čine 10% razgovor s praktičarom, a 40% ispit u vidu pisanja praktičnog rada. Znači taj jedan razgovor i ispit pred praktičarima jednako se vrednuje kao i rad studenta kroz pet godina, preko 30 ispita na Pravnom fakultetu.

V. Miličić:

Dopustite mi, uz prosudbe profesorice Đurđević u vezi Pravosudne akademije i napomenu da se na usmenom dijelu pristupnici (za suce i državne odvjetnike) ispituju i o svom (njihovom) „osjećaju pravičnosti“?! Pridružujem se izrečenom o večerašnjem gostu i i predavanju,. Profesore Petroviću zaista čestitam na iskrenosti, otvorenosti, kritičnosti i, distanci, dok ste govorili o stanju kod Vas i, kod nas. Puno Vam hvala.

B. Petrović:

Znam da je teško, ali ne i nemoguće, uvjeriti suca da nije uvijek u pravu. Evo jedan ležerniji komentar, iz vremena Otomanskog carstva i pravosuđa tog vremena, prema narodnoj sintagmi: “kadija te tuži, kadija ti sudi“. Dakle, čovjek koji je pokraden došao je kod kadije da prijavi krađu jer tada je takav propis važio. Kadija tu sjedi zajedno s hanumom (suprugom) jer je njegov dom i sudnica. Čovjek iznio svoj slučaj i pita kadiju je li U PRAVU što je došao njemu to prijaviti. Naravno – odgovara mu kadija – sad ću ja dalje postupati. Kadija izda nalog, žandari (policija) privedu osumnjičenika. Kadija ga upita je li on izvršio krađu i zašto. Osumnjičenik reče da jeste, te iznese svoje razloge zašto je to uradio. Siromašan je, gladan je i ukrao od onog koji ima više. Na kraju i on upita Kadiju da li je u pravu što je “uzeo“ od drugog koji ima previše. Kadija mu potvrdi da je i on U PRAVU (naravno, misleći pri tom na pravni postupak) ali da će na kraju presuditi prema važećem pravu. Sve to sluša hanuma pa pita kadiju: kako je moguće da je u pravu i onaj koji je krao i onaj koji je pokraden. Kadija, mudar i smiren čovjek, pogleda u svoju hanumu pa reče: i ti su U PRAVU!

Drage moje kolegice i kolege, čini mi se da je najgora situacija kada smo svi u pravu, jer neko uvijek mora nastradati! Ja sam sretniji kada sam zadovoljan nego kad sam u pravu! Jer, čini mi se da je zadovoljstvo bliže pravdi nego je to pravo!? Slično kao poruka “Mletačkog trgovca“ – da je pravo dosljedno provedeno nitko ne bi bio zadovoljan, ni tužitelj niti tuženi! Stoga vam toplo preporučam Shakesperovog “Mletački trgovac“ (The Merchant of Venice), jer smo lektiru davno čitali, i to zbog ocjene u školi a manje zbog životnih pouka. Glavni akteri filma Al Pacino i Jeremy Irons su odlično dočarali odnos prava i pravde, pa to vrijedi pogledati!

J. Barbić:

Najprije se pljeskom zahvalimo našem uvodničaru na ovako lijepom, slikovitom i iskrenom izlaganju jer nam je zaista pokazao sliku onoga što se i nama može dogoditi. To se jako dobro uklapa u naše dosadašnje rasprave o pravnom uređenju sveučilišta. Mislim da je ono što nam je prikazao kolega Petrović realistična dimenzija s kojom moramo računati i moramo se prema tome znati postaviti. Zato Vam, kolega Petrović, velika hvala na onome što ste nam iznijeli. Rado bismo Vas opet vidjeli na našim skupovima. Kad imate neku temu koja bi zanimala sudionike naših tribina, javite nam se, rado ćemo Vas opet slušati. Zato Vam se od srca zahvaljujem u ime svih sudionika Tribine.

B. Petrović:

Hvala lijepo. Čast mi je i zadovoljstvo, vjerujete. Srećan sam što sam dobio priliku da dođem na ovu Tribinu. Ovo nije nikakva kurtoazija. Vaša sredina i pažnja koju ste mi poklonili trajno će mi ostati u lijepom sjećanju. Ako nešto bude od koristiti bit će mi drago. Puno vam hvala na svemu.

J. Barbić:

Sve će to biti objavljeno u Biltenu i kasnije u Godišnjaku br. 10. Kolegice i kolege, hvala vam lijepa. Vidimo se na sljedećoj tribini u svibnju.

Tribina Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
i
Kluba pravnika grada Zagreba

BILTEN BR. 79

Voditelj Tribine i urednik
Akademik Jakša Barbić

Sadržaj:

**Autorizirano izlaganje uvodničara
Doc. dr. sc. Davora Adriana Babića,
prodekana Pravnog fakulteta
Sveučilišta u Zagrebu**

Tema 159. tribine

**ARBITRAŽA PREMA DVOSTRANIM MEĐUNARODNIM
UGOVORIMA O ZAŠTITI ULAGANJA**

Zagreb, 25. svibnja 2011.

KLUB PRAVNIKA GRADA ZAGREBA
159. TRIBINA – 25. SVIBNJA 2011.
ARBITRAŽA PREMA DVOSTRANIM MEĐUNARODNIM
UGOVORIMA O ZAŠTITI ULAGANJA

J. Barbić:

Kolegice i kolege, evo nas na 159. tribini. Drago mi je da ste ovdje s nama. Tu je kolega doc. dr. sc. Davor Adrian Babić, prodekan Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu koji će nam govoriti o temi o kojoj još nismo govorili. Mislim da je zanimljiva, jer je riječ o arbitražama prema dvostranim međunarodnim ugovorima o zaštiti ulaganja.

Poznato vam je da države sklapaju bilateralne ugovore o zaštiti ulaganja i o izbjegavanju dvostrukog oporezivanja. To su međunarodni ugovori koji se sklapaju da bi se potaklo ulaganja građana i pravnih osoba jedne države na područje neke druge države. Hrvatska ima sklopljene brojne takve ugovore. To su danas već u svijetu standardizirani ugovori. Postoji nekoliko njihovih tipova. U njima se između ostaloga predviđaju arbitražne klauzule po kojima se arbitraži može obratiti onaj tko traži da se zaštiti njegovo ulaganje koje je nečime povrijeđeno. Obično se radi o tome da država koja jamči sigurnost ulaganja i odgovara ako bi njezinim radnjama ili propustima, a tu nije riječ o radnjama ili propustima države u užem smislu riječi nego i raznih drugih tijela samouprave na njezinu teritoriju, bila pricinjena šteta nekome tko je uložio kapital na njezinu teritoriju.

Neću više govoriti o arbitraži. Imao sam prilike arbitrirati i sudjelovati kao ekspert u dvije takve arbitraže i imam u tome neka iskustva o kojima možemo razgovarati u raspravi. Zamolili smo kolegu Davora Babića koji se bavi s današnjom temom da nam ukratko iznese o čemu je ovdje riječ. Koja je problematika otvorena, kakve su tu arbitraže, koja je njihova značajka i onda ćemo o tome moći više razgovarati. Kolega Babić, bit će nam drago da nam iznesete nešto na ovu temu. Izvolite.

D. A. Babić:

Hvala, profesore Barbiću, na pozivu, ali i na tome što ste na vrijeme zaustavili i niste održali čitavo predavanje umjesto mene, što biste očito bez velikih priprema mogli učiniti.

Investicijske arbitraže su dosta rijetka pojava, ali se u poslovnoj praksi vrlo često susreću slučajevi koji daju povoda za razmišljanje je li u pojedinom slučaju došlo do povrede odnosno remećenja ulaganja protivno međunarodnoj zaštiti stranih ulagatelja. Primjerice, neki kolege su me uoči ove tribine pitali može li država biti tužena pred investicijskom arbitražom ako donese zakon kojim će onemogućiti većinsko stjecanje dionica INA-e od strane MOL-a. U vezi MOL-a postavlja se i pitanje ima li MOL pravo inzistirati na tome da INA ne isplati dividendu ili ima li on neka prava u vezi s nedavnim postupanjem HANFA-e. Ne mogu suditi tko je u tome u pravu ili nije, ali vjerujem da oni koji su pristrani MOL-u mogli bi tvrditi da postoji argument za to da je postupanje prema MOL-u protivno ne samo pravu EU već i zaštiti ulaganja koja je osigurana dvostranim ugovorom s Mađarskom o zaštiti ulaganja. Postoje i mnogi drugi primjeri gdje se postavlja pitanje primjene ugovora o zaštiti ulaganja. Jedan od najpoznatijih je Rockwool kojemu je lokalna zajednica osporavala pravo na obavljanje djelatnosti unatoč tome što je ishodio sve potrebne dozvole. Pored toga, slučaj Orko završio je mirenjem kojim je spriječena arbitraža prema mjerodavnom dvostranom ugovoru o zaštiti ulaganja. Još jedan slučaj još je uvijek aktualan i o njemu ću nešto kasnije govoriti, a to je zakon kojim su propisane posebne naknade za telekomunikacijske usluge kojima se dio prihoda telekomunikacijskog sektora slijeva u državni proračun. Ti slučajevi mogu poslužiti kao uvod u temu kakva je međunarodna zaštita ulaganja prema dvostranim međunarodnim ugovorima i kako se ona može ostvariti.

Zaštita stranih ulaganja ima drevne korijene u diplomatskoj zaštiti stranaca i u tom smislu ona ne predstavlja veliku novost. Ta zaštita postojala je na razini običnog međunarodnog prava, dok je danas pretežno kodificirana u međunarodnim ugovorima. Međunarodno običajno pravo nije irelevantno, ono danas služi kao oblik za tumačenje međunarodnih ugovora i kao izvor pravila subsidio, ali temeljni izvor prava su međunarodni ugovori. Oni su u ovom području pretežno dvostrani. Jedini višestrani ugovor koji je za nas zanimljiv je Energy Charter Treaty, temeljem kojeg je HEP, kao što možda znate, pokrenuo arbitražu protiv Slovenije koja je uspješno završila za HEP. U praksi su najvažniji međutim dvostrani ugovori

kjih ukupno ima oko 2.800. Prvi je bio sklopljen koncem 50-ih godina između Pakistana i Njemačke. Broj sklopljenih ugovora počeo je eksponencijalno rasti 90-ih godina u doba Washingtonskog konsenzusa i otvaranja međunarodne gospodarske suradnje. Ti ugovori se najčešće zovu ugovori o promicanju i zaštiti ulaganja, ali se puno više bave zaštitom stranih ulaganja nego njihovim promicanjem. Odredbe o promicanju uglavnom su deklaracije koje ne pružaju investitorima konkretna pravna sredstva. Primjerice, Agrokorovi pokušaji da stekne Merkator, koji su ovih dana aktualni, nisu zaštićeni ugovorima o zaštiti. No ako bi jednom Agrokor u tome uspio, zaštita toga ulaganja mogla bi se ostvariti konkretnim pravnim sredstvima. Premda između dvostranih ugovora postoje velike i važne sadržajne razlike, postoji visok stupanj konvergencije u standardima zaštite investitora koji se tim ugovorima ostvaruju. U tom smislu se govori i o „multilateralizaciji“ režima međunarodnih ulaganja: stvaraju se određena opća međunarodnopravna načela zaštite stranih ulaganja. No i dalje je izuzetno za svaki pojedini slučaj proučiti sadržaj konkretnog ugovora koji je za to ulaganje mjerodavno.

Ugovori o zaštiti ulaganja s jedne strane sadrže materijalne norme o standardima zaštite ulaganja, a s druge strane procesne norme o mehanizmima njihove pravosudne zaštite. Standardi zaštite su norme međunarodnog javnog prava, a po sadržaju riječ je pretežno o upravno-pravnim normama, tj. normama koje uređuju standarde postupanja državne uprave prema stranim ulagačima. Procesne norme, s druge strane, uređuju pravosudno ostvarenje standarda zaštite. Jedna vrsta postupaka su postupci „*state to state*“: jedna država ugovornica obraća se drugoj sa zahtjevom da se zaštiti njezin državljanin. To je tradicionalni način zaštite koji se može ostvariti pred Međunarodnim sudom pravde ili u međudržavnoj arbitraži. No za to je potreban kompromis, prethodna suglasnost država, do koje rijetko dolazi i ovakvih sudskih i arbitražnih predmeta bilo je vrlo malo.

Druga mogućnost, koja se u suvremenoj praksi puno češće koristi, jest da sam ulagač pokrene arbitražu protiv države primateljice ulaganja zbog povrede ugovora (investor-to-state arbitration). Nadležnost arbitražnog suda za spor između ulagača i države ugovornice temelji se na pristanku obje strane da spor riješe arbitražom. Pristanak države na arbitražu sadržan je u odredbi mjerodavnog međunarodnog ugovora o zaštiti ulaganja koja predviđa pravo ulagača da protiv države pokrene arbitražu.

Sklapanjem međunarodnog ugovora država zapravo daje trajnu ponudu zaštićenim ulagačima da sporove s državom iznesu pred arbitražu prema ugovoru. Pristanak ulagača na arbitražu očituje se u samom činu podnošenja tužbe u arbitražnom postupku.

Prema podacima UNCTAD-a, od 1990., kada je provedena prva arbitraža temeljem tužbe ulagača, do konca 2007. provedeno oko je 300 arbitražnih postupaka.

Premda arbitražni sudovi u investicijskoj arbitraži nisu vezani pravorijecima iz ranijih arbitraža, zbog tekstualne sličnosti dvostranih ugovora o zaštiti ulaganja u praksi je uobičajeno da se pravorijeci iz prethodnih arbitraža citiraju kao autoritativni. Premda je judikatura međunarodnog investicijskog prava još u razvoju i po mnogim pitanjima nedosljedna, raniji pravorijeci ipak znatno olakšavaju tumačenje i primjenu ugovora o zaštiti ulaganja.

Većina investicijskih arbitraža provodi se pri ICSID-u – Međunarodnom centru za rješavanje investicijskih sporova (International Centre for Settlement of Investment Disputes). ICSID je međunarodna ustanova koja djeluje u okrilju Svjetske banke. Osnovana je Konvencijom o rješavanju ulagačkih sporova između država i državljana drugih država (ICSID Konvencija) koja je potpisana u Washingtonu, 18. ožujka 1965.. Ukupno 144 države su ugovornice ove konvencije. Na dan 30. lipnja 2009., broj predmeta registriranih pred ICSID-om od njegova osnivanja je 292, od čega su čak 154 administrirana u prethodnoj godini. Tijekom fiskalne godine 2009. registrirana su 24 nova arbitražna predmeta, od čega je u 20 predmeta arbitraža bila pokrenuta temeljem dvostranih ugovora o zaštiti ulaganja. U istom razdoblju okončano je 35 postupaka, od čega 20 donošenjem arbitražnog pravorijeka.

ICSID nije arbitražni sud, već sudište (arbitražna institucija) koje pruža pravni i organizacijski okvir za arbitražu i mirenje između država ugovornica i ulagača koji su državljani drugih država ugovornica. ICSID konvencija ne uređuje sadržaj zaštite stranih ulaganja već samo postupovni okvir za rješavanje ulagačkih sporova arbitražom i mirenjem. Materijalna pravila uglavnom su sadržana u ugovorima o zaštiti ulaganja i, u manjoj mjeri, drugim izvorima međunarodnog prava (ponajprije u običajnom pravu). Pri ICSID-u se rješava oko dvije trećine svih ulagačkih sporova. Ostali sporovi rješavaju se uglavnom ad hoc (neinstitucionalnom) arbitražom, pri Arbitražnom institutu Trgovačke komore Stockholma (Arbitration Institute of the Stockholm Chamber of Commerce) te pri

Međunarodnom arbitražnom sudištu Međunarodne trgovačke komore (International Court of Arbitration of the International Chamber of Commerce).

Koji su standardi zaštite predviđeni dvostranim ugovorima o zaštiti ulaganja? Najčešće je riječ o sljedećim standardima: pravično i pošteno postupanje prema ulaganju, puna zaštita i sigurnost ulaganja, zabrana narušavanja ulaganja samovoljnim ili diskriminirajućim mjerama, načelo nacionalnog tretmana i najpovlaštenije nacije, načelnu zabranu izvlaštenja te slobodan prijenos plaćanja u vezi ulaganja.

U današnjem izlaganju usredotočio bih se na standard koji se najčešće susreće u međunarodnoj arbitražnoj praksi, a to je pravično i pošteno postupanje (*fair and equitable treatment* ili skraćeno FET).

Taj standard je ujedno i najopćenitija materijalna norma međunarodnih ugovora o zaštiti ulaganja. Ono se često primjenjuje kada se pravna zaštita ne može ostvariti prema nekim posebnim pravilima mjerodavnih međunarodnih ugovora (npr. pravilima o izvlaštenju ili sigurnosti ulaganja). Ipak, pravila o pravičnom i poštenom postupanju nisu samo rezidualne naravi: ona se primjenjuju i onda kada dolaze do primjene i posebna pravila o zaštiti ulaganja.

Većina prvih odluka međunarodnih tribunala o poštenom i pravičnom postupanju odnosila su se na postupanje sudbene vlasti država primateljica prema ulagačima, zato što je vrijedilo pravilo da je ulagač morao iscrpiti sva pravna sredstva u državi ulaganja prije negoli može tražiti međunarodnu zaštitu. Kako je u suvremenom sustavu dvostranih međunarodnih ugovora to pravilo napušteno, u novijoj praksi ulagači uglavnom traže od arbitražnih sudova da utvrde da su tijela izvršne, upravne ili zakonodavne vlasti države primateljice ulaganja povrijedila pravila o poštenom ili pravičnom postupanju.

„Pošteno i pravično postupanje“ („*fair and equitable treatment*“) je sintagma koja ima jedinstveno pravno značenje. Riječima „pošteno“ i „pravedno postupanje“ ne treba pripisivati zasebne, međusobno različite konotacije.

Pošteno i pravično postupanje je pravni standard. Kriteriji o tome koje postupanje se smatra poštenim i pravičnim nisu unaprijed određeni već se uobličuju u sudskoj i arbitražnoj praksi. Prema ocjeni arbitražnog vijeća u predmetu *Mondev*, „odluka o tome je li neko postupanje pošteno i pravično ne može se donijeti apstraktno; ona ovisi o činjenicama konkretnog slučaja“. Pri tumačenju ovoga standarda nije dovoljno uzeti u obzir pojedine dramatične incidente u izolaciji, već ih treba razmotriti u gospodarskom i političkom kontekstu u kojemu su nastale. U mnogim slučajevima se bez pomne činjenične analize ne može unaprijed pouzdano utvrditi je li došlo do povrede ovog standarda. Ipak, temeljem dvostranih i višestranih ugovora o zaštiti ulaganja razvila se znatna arbitražna praksa koja omogućuje da se njegov sadržaj donekle konkretizira.

Zaštita prava na pošteno i pravično postupanje prema međunarodnim ugovorima nije uvjetovana time da ulagač dokaže da je ulaganje u stvarnosti ugroženo. U tom pogledu se ovaj standard bitno razlikuje od standarda poštenog i pravičnog postupanja kako je on uređen običajnim pravom kao i od zaštite od samovoljnih i diskriminirajućih mjera. Npr. u predmetu *Pope & Talbot*, arbitražni sud je našao da su nejasne i proturječne izjave upravnih tijela dane prema ulagaču kao i netransparentnost u postupanju predstavljale povredu prava na pošteno i pravično postupanje premda konkretnih nepovoljnih posljedica za ulaganje nije bilo. Slično tome, povreda prava na zaštitu postoji i onda kada država nepošteno i nepravično postupi prema ulaganju koje više nema nikakvu tržišnu vrijednost.

Sadržaj standarda poštenog i pravičnog postupanja ne može se odrediti jednoznačnom definicijom dovoljno konkretnom da obuhvati sve slučajeve njegove povrede. Umjesto toga, iz postojeće arbitražne prakse mogu se izvesti određene opće osobine poštenog i pravičnog postupanja. U komentarištkoj literaturi, koja nastoji sistematizirati postojeću međunarodnu praksu, navode se njihove različite podjele i kategorizacije. Postoji međutim suglasnost da pravni standard poštenog i pravičnog postupanja podrazumijeva: 1) zaštitu opravdanih očekivanja ulagača, 2) transparentnost u donošenju i provođenju odluka, 3) zaštitu proceduralnih prava ulagača, 4) zabranu zlonamjernog postupanja.

Zaštita ulagačevih opravdanih očekivanja je prema postojećoj arbitražnoj praksi najvažniji element poštenog i pravičnog postupanja (*legitimate expectations*). U praksi se u tom pogledu najčešće citira odlomak pravorijeka arbitražnog vijeća u predmetu

Tecmed v. Mexico prema kojemu taj pravni standard „traži od država ugovornica da osiguraju međunarodnim ulaganjima tretman koji ne krši temeljna očekivanja koja je strani ulagač imao u vrijeme ulaganja.“ Ta opravdana očekivanja uglavnom se, prema međunarodnoj praksi, odnose na stanovitu pravnu sigurnost i stabilnost regulatornog režima ulaganja. Riječima arbitražnog vijeća iz predmeta *CMS*, „pošteno i pravično postupanje neodvojivo je od stabilnosti i predvidljivosti.“

Prema ocjeni arbitražnog suda u predmetu *Saluka*, standard pošteno i pravično postupanje treba shvatiti kao „postupanje koje, ako već proaktivno ne potiče ulazak stranog kapitala, barem ne sprečava strana ulaganja time što obeshrabruje strane ulagače. Odluka o ulaganju temelji se na procjeni stanja prava te ukupnosti poslovnog okruženja u vrijeme ulaganja kao i na očekivanju ulagača da će ponašanje države u koju ulaže nakon ulaganja biti pošteno i pravično.“

S druge strane, međunarodni ugovori o zaštiti ulaganja ne jamče apsolutnu stabilnost i nepromjenjivost pravnog sustava. Oni ne dokidaju prerogative država da suvereno uređuju pravni okvir za strana ulaganja na svom području. Prema arbitražnom pravorijeku u predmetu *Parking*, kako svaka država ima neotuđivo pravo i privilegij vršiti svoju suverenu zakonodavnu vlast, ulagači moraju očekivati da će pravo države u kojoj ulažu evoluirati, ali država ne smije pritom djelovati nepošteno, nerazumno ili nepravično.

Iz navedenog slijedi da utvrđivanje povrede ovog standarda zahtijeva „vaganje tužiteljevih opravdanih i razumnih očekivanja s jedne strane i tuženikovih regulatornih interesa s druge“. Arbitražni sud ili drugo tijelo koje primjenjuje međunarodni ugovor o zaštiti ulaganja treba, prilikom odlučivanja o tome je li došlo do povrede standarda poštenog i pravičnog postupanja, ispitati opravdanost interesa države ulaganja da uvede neku mjeru kojom se remeti strano ulaganje.

U tom pogledu često se citira stav arbitražnog suda iz predmeta *Saluka*: „Strani ulagač zaštićen međunarodnim ugovorom u svakom slučaju ima pravo očekivati da će država implementirati svoje politike u dobroj vjeri, ponašanjem koje se u pogledu tog ulaganja može razumno opravdati javnim interesom države te da takvo ponašanje neće očito vrijeđati standarde konzistentnosti, transparentnosti, ujednačenog pristupa i zabrane diskriminacije.“

Poseban tretman stranog investitora osobito se ne smije temeljiti na nerazumnom izdvajanju ili zahtjevima i mora se opravdati razumnom vezom s racionalnim politikama čiji cilj nije pogodovanje drugim ulaganjima.“

Arbitražna praksa pokazuje da je ispitivanje javnih interesa zbog kojih je određena mjera donesena iznimno važan element odlučivanja o standardu poštenog i pravičnog postupanja. Ako je država imala objektivnog razloga uvesti određenu mjeru, to upućuje na zaključak da nema povrede standarda poštenog i pravičnog postupanja, osobito ako ta mjera nije imala nerazmjern učinak na ulagača koji traži zaštitu.

Pri ocjenjivanju jesu li promjenom pravnog režima povrijeđena opravdana očekivanja ulagača, arbitražni sudovi uzimaju u obzir relevantne političke i gospodarske okolnosti u državi ulaganja. Arbitražna praksa uvažava da ulagači koji ulažu u države u tranziciji ili u razvoju ne mogu očekivati jednak stupanj stabilnosti i pravne sigurnosti koji se može očekivati u razvijenim državama. U arbitražnoj praksi se katkada izrijeком i naglašava da ulaganje u tržišta u razvoju donosi određene veće prinose koje u pravilu prati i veći rizik od promjena regulatornog okvira te da to ulagači moraju uzeti u obzir.

Arbitražna praksa uvažava da u uvjetima nužde država može donijeti mjere koje bi inače bile protivne standardima zaštite koje predviđaju ugovori o zaštiti ulaganja. Svi investicijski arbitražni postupci koji se tiču ovog pitanja pokrenuti su protiv Argentine u kontekstu mjera koje je Argentina provela u energetsom sektoru u uvjetima ekonomske i financijske krize koja je započela 1999. U tim predmetima tužbe su podnijela strana društva koja su uložila u poduzeća za distribuciju plina u Argentini temeljem očekivanja da će tarife za obračun cijena plina prema potrošačima biti obračunate u dolarima uz dodatnu indeksaciju. Radi suzbijanja krize, Argentina je kasnije uvela tarifni režim u pesosima i zabranila distributerima povećanje cijena. Arbitražna vijeća ICSID-a zauzela su različite stavove o tome jesu li ove mjere bile nužne s obzirom na krizu. U predmetima CMS , Enron i Sempra arbitri su ocijenili da Argentina nije uspjela dokazati da su te mjere bile nužne, a u predmetu LG&E da jest. Ostali arbitražni postupci o ovom pitanju još uvijek su u tijeku.

Prema međunarodnoj praksi, ulagač će u arbitražnom postupku lakše dokazati da su njegova očekivanja bila opravdana ako se temelje na izričitim izjavama ili uvjerenjima koje je primio od države. Primjenu dvostranih ugovora o zaštiti ulaganja u ovom smislu povezuju se s međunarodnopravnom odgovornošću država za njihove jednostrane akte.

Takve izjave ili uvjerenja mogu biti dana u kojem obliku. Ona se najčešće pojavljuju u obliku ugovora između države i ulagača, koncesije, dozvole ili odobrenja za obavljanje neke djelatnosti, premda mogu biti dane i usmeno. Povredu pravnog standarda poštenog i pravičnog postupanja lakše je dokazati onda kada su te izjave sasvim određene i nedvosmislene i kada su upućene određenoj osobi ili skupini osoba.

Primjerice, u predmetu *Metalclad*, ulagač je primio izričita uvjerenja od savezne vlade Meksika da je njegovo namjeravano ulaganje u odlagalište opasnog otpada bilo u skladu s meksičkim propisima o zaštiti okoliša i komunalnim propisima. Unatoč tome, organi lokalne samouprave odbili su izdati ulagaču građevinsku dozvolu zbog razloga zaštite okoliša. Arbitražni sud našao je da je ulagač mogao opravdano očekivati da lokalna samouprava zbog ovog razloga neće odbiti izdavanje potrebnih dozvola. U predmetu CMS i drugim sličnim predmetima se očekivanje ulagača temeljilo na tarifnom režimu koji je bio uređen posebnom uredbom vlade i naveden u licencama društava za distribuciju plina.

Ako se ulagač razumno pouzdao u uvjerenja koja je primio od državnih tijela, tada postupanje države protivno tim uvjerenjima krši ugovor o zaštiti ulaganja i onda kada je uvjerenje bilo dano protivno unutarnjem pravu te države. Npr. u predmetu *Southern Pacific Properties*, arbitražni sud je ocijenio da su radnje određenih dužnosnika Egipta bile „odjevene u ruho državne vlasti i prenesene kao takve stranim ulagačima koji su se na njih oslonili prilikom ulaganja. Bez obzira na to jesu li te radnje bile zakonite prema pravu Egipta, one su stvorile očekivanja koja su zaštićena međunarodnim pravom.“ Slično tome, u predmetu MTD je Odbor za strana ulaganja Čilea odobrio ulaganje malezijskog investitora koji je namjeravao sagraditi novo naselje u Čileu, premda je ulaganje bilo protivno čileanskim urbanističkim propisima. Nakon što je tužitelj izdvojio znatna sredstva za kupnju zemljišta i izgradnju, nije uspio ishoditi građevinsku dozvolu. Arbitražno vijeće je utvrdilo da je time

povrijeđen standard poštenog i pravičnog postupanja predviđen mjerodavnim dvostranim ugovorom o zaštiti ulaganja.

Ako država primateljica nije dala izričite izjave na koje se ulagač mogao osloniti, teže je dokazati da je očekivanje ulagača bilo opravdano. Ipak, zaštitu temeljem standarda poštenog i pravičnog postupanja može se ostvariti i onda kada takvih izjava nema. Ilustrativan je u tom pogledu predmet *Saluka* u kojemu je tužitelj, većinski dioničar jedne češke banke, tvrdio da je Češka Republika povrijedila načelo poštenog i pravičnog postupanja kada je toj banci odbila pružiti financijsku pomoć koju je pružila četirima velikim bankama tijekom krize bankarskog sektora. Arbitražno vijeće utvrdilo je da nije bilo razumnog opravdanja za različito postupanje prema tužitelju i utvrdilo da je Češka Republika povrijedila ugovor o zaštiti ulaganja. Prema stavu arbitražnog suda, tužitelj je imao pravo na zaštitu premda mu Češka Republika nikada nije dala izričita uvjerenja o financijskoj pomoći. Tužitelj je, prema ocjeni suda, prilikom ulaganja mogao i bez toga razumno očekivati da će, ako ikada dođe do ozbiljnih financijskih poteškoća u bankarskom sektoru, imati jednak tretman u pogledu financijske pomoći kao i banke koje su pomoć primile.

Pokušajmo navedeni standard pravičnog i poštenog postupanja staviti u kontekst jednog primjera, a to je Zakon o naknadi za pružanje usluga u pokretnim elektroničkim komunikacijskim mrežama iz 2009. i pitanja mogu li investitori u sektor mobilnih telekomunikacija u Hrvatskoj tvrditi da je uvođenjem naknade prema tom zakonu došlo do povrede standarda pravičnog i poštenog postupanja prema mjerodavnim dvostranim međunarodnim ugovorima.

Navedeni zakon Sabor je usvojio u paketu tzv. „*kriznih poreza*“. On propisuje dužnost operatera koji pružaju usluge u elektroničkim i komunikacijskim mrežama da mjesečno u korist državnog proračuna uplaćuju 6% prihoda iz SMS i MMS poruka. Pitanje koje se postavlja je je li ovakva mjera opravdana. Zašto je ta mjera uvedena i na koji način utječe na investitora. Obrazloženje tog zakona je sljedeće. „Posljednjih godina ubrzano se razvija tržište elektroničkih komunikacijskih mreža i usluga, a time se povećava i broj korisnika te je i ukupan prihod od svih djelatnosti elektroničkih komunikacija značajno porastao. Razlog za donošenje ovog Prijedloga zakona je značajan fiskalni učinak koji neće negativno utjecati na rast i razvoj tržišta elektroničkih komunikacijskih mreža i

usluga. Analizama je utvrđeno da bi se primjenom predloženog Zakona povećali prihodi državnog proračuna za otprilike 430 milijuna kuna godišnje, što bi imalo pozitivan učinak na raspodjelu sredstava iz sektora manje pogođenih ekonomskom krizom na one dijelove gospodarstva i skupine stanovništva značajnije pogođene negativnim kretanjima.“

Ovo obrazloženje može se shvatiti ovako: uzimamo od telekomunikacijskog sektora u vremenima krize zato što tamo ima novaca. Ima li ta mjera eksprijacijski učinak? Može li se na taj način to tumačiti? Jedan dosta blizak predmet ovome bio je Telenor protiv Mađarske iz 2006. U tom predmetu je Telenor, koji je stekao dionice mađarskog mobilnog operatera Pannon, podnio tužbu protiv Mađarske tvrdeći da je povrijedila mjerodavni ugovor o zaštiti ulaganja (ugovor između Mađarske i Norveške) zato što je znatno povećala naknade za mobilnu telefoniju. Prema tužiteljevim tvrdnjama, iz time prikupljenih sredstava država je financirala univerzalnu uslugu fiksne telefonije čime je pogodovala operateru Matáv koji je tada bio jedini operater fiksne telefonije i koji je bio u državnom vlasništvu. Ugovor o zaštiti ulaganja između Mađarske i Norveške predviđa nadležnost arbitražnog suda samo za zahtjeve temeljem odredaba o zabrani izvlaštenja, ali ne i za zahtjeve zbog povrede standarda poštenog i pravičnog postupanja. Telenor je u arbitraži tvrdio da je povećanjem naknada došlo do povrede tog standarda, ali kako prema mjerodavnom ugovoru o zaštiti ulaganja za sporove o tom standardu nije bila predviđena arbitraža, arbitražni sud se oglasio nenadležnim te se nije mogao očitovati o toj tvrdnji. Telenor je također argumentirao da je povećanjem naknade došlo njegovo ulaganje bilo izvlašteno. Kako je prema međunarodnoj investicijskoj praksi pretpostavka za izvlaštenje potpuni ili znatan gubitak ulaganja, a Telenor je prema tvrdnjama iz tužbe zbog povećanja naknade pretrpio tek manji gubitak prihoda, arbitražni sud je utvrdio da Telenorovo ulaganje nije bilo izvlašteno. Arbitražni sud nije, međutim, imao nadležnost za odlučivanje o pravičnom i poštenom postupanju koju bi imao prema ugovorima koji bi za konkretne investitora prisutne na hrvatskom tržištu postojala.

Možemo dakle samo spekulirati o tome da li bi zakonom poput ovoga donesenog prije dvije godine u Hrvatskoj bilo povrijeđeno pravo na pravično i pošteno postupanje. Je li investitor mogao opravdano očekivati da će se u vremenu krize ovako nešto dogoditi? Naravno da investitor opravdano može i mora očekivati da će biti određenih fiskalnih davanja i da sustav tih davanja nije

nepromjenjiv. Naravno da može očekivati da će pored poreza plaćati i određene naknade, ali onda za te naknade nešto treba biti i dano, kao što je to uobičajeno za naknade u telekomunikacijskoj industriji gdje se takvim naknadama financira rad regulatora. Ovdje investitor, tj. društvo u kojemu je on dioničar, ne dobiva za naknadu nikakvu protuvrijednost od države.

Može li se ova mjera opravdati krizom? Republika Hrvatska mogla bi tvrditi da je naknada bila uvjetovana krizom javnih financija. Prema međunarodnoj arbitražnoj praksi, država može time opravdati ovu mjeru samo je ona bila nužna, tj. ako se proračunska sredstva nisu mogla osigurati na drugi način. Teret dokaza u tom pogledu je na državi. Nije dovoljno da država dokaže da je mjera bila oportuna, već da je bila neizbježna. Postojeća arbitražna praksa, koja je proizašla iz argentinske krize, upućuje na zaključak da bi država teško mogla udovoljiti tom teretu dokaza. Većina arbitražnih sudova koji su do sada odlučivali o pitanju je li Argentina povrijedila standard poštenog i pravičnog postupanja reguliranjem cijena plina za potrošače u vrijeme krize, našli su da nije bilo nužno da Argentina uvede tu mjeru. Vjerojatno bi investitor tvrdio da je kriza u kojoj se našla Hrvatska u vrijeme donošenja zakona bitno manja od argentinske.

S obzirom na to da je arbitražna praksa o ovom pitanju još u nastajanju, krajnje je nezahvalno spekulirati o tome kakva bi prava investitori mogli imati povodom ovog zakona. No, iz njihove pristrane perspektive lako se mogu naći argumenti da je ovdje došlo do povrede mjerodavnih međunarodnih ugovora o zaštiti ulaganja.

Na kraju možemo postaviti pitanje što se može očekivati od sustava međunarodne zaštite ulaganja? Je li on ispunio očekivanja koja su pred njega postavljena? Cilj te zaštite bio je pospješiti međunarodnu gospodarsku suradnju i potaknuti ulaganja. Ekonomisti se ne slažu u smislu konkretnih ekonomskih učinaka tih ugovora. U nekim krugovima izražava se sumnja da ti ugovori pogoduju interesima razvijenih zemalja na štetu nerazvijenih. To se osobito problematizira u kontekstu prakse povezane s državama Latinske Amerike. Najnovija ilustracija u tom smislu je tužba koju su protiv Ekvadora u arbitražnom postupku podnijeli Chevron odnosno njegovi pravni sljednici. Drugi iznose prigovor da je međunarodna investicijska arbitraža igra u kojoj dobijaju samo veliki. Primjerice, Amerika do sada nije izgubila nijednu takvu arbitražu. Nikada se nije dogodilo da se neka velika odvjethička tvrtka koja ima istaknute

reference u investicijskim arbitražama angažira na strani tužitelja protiv Kine. Treća zamjerka je nedosljedna arbitražna praksa. Mnogi arbitražni postupci su izuzetno skupi, dugotrajni, kompleksni i neizvjesni. Istraživanja su dokazala da tužitelji puno češće gube nego u komercijalnim trgovačkim arbitražama što ukazuje na određenu pravnu nesigurnost.

Unatoč tome, bilo bi vrlo korisno da naša državna tijela kao i naša trgovačka društva koja ulažu u inozemstvo, znaju više o tome kakva prava i obveze imaju iz ovih ugovora. Najljepša hvala na interesu.

J. Barbić:

Zahvaljujem kolegi Babiću na uvodnom izlaganju. Nije baš jednostavno čitavu tu materiju izložiti na ovakav način i obuhvatiti ono što je bitno da bi se dobila slika o međunarodnim konvencijama i o mogućim arbitražnim sporovima i što tu treba uzeti u obzir, način razmišljanja, kako to arbitraže rade i što se tu događa. Tu su stajališta raznorodna i teško je danas reći da je nešto općeprihvaćeni stav za to i to jer u svakom pojedinom slučaju on može biti i drukčiji, što sve ovisi o okolnostima slučaja. Te su pak okolnosti vrlo različite.

Hrvatska je bila u nekoliko navrata tužena, meni su poznata dva takva slučaja i u njima je dobro prošla. U obadva predmeta je uspjela u sporu. U jednome sam bio arbitar, u drugome vještak za pravo. Možda bi vas zanimali ti slučajevi, ali bez spominjanja tužitelja.

Strani ulagač koji je inače bio naš državljanin, ali je prešao u državljanstvo druge države ustao je s tužbom tražeći naknadu štete zbog toga što je njegovo ulaganje bilo uništeno zbog ratnih operacija za vrijeme Domovinskog rata. Tvrdio je da država nije ništa poduzela da to spriječi tim više što je pripadnik manjinskog naroda u Republici Hrvatskoj pa ga zbog toga država nije zaštitila. Utvrdilo se da je stvar vrlo jednostavna. Pokazalo se da su on i ljudi s kojima je radio bili maksimalno nesposobni i upropastili ulaganje, a ono što je stradalo uslijed rata stradalo je na jednak način njemu i svima drugima na području ratnih djelovanja koja država nije mogla spriječiti.

U jednom drugom slučaju država je bila tužena zbog toga što je domaći partner u stranom ulaganju bila njezina tvrtka. Tužitelj je tražio obeštećenje jer se po njegovu mišljenju nije postupilo u skladu s ugovorom zbog toga što je u fazi pretvorbe društvenog

poduzeća u dioničko društvo postupljeno tako da se ne ispuni ugovorena obveza. Po mišljenju tužitelja pretvaranje ranijeg pravnog oblika u novi, riječ je bila još o pretvaranju pravnih oblika po nekadašnjem ZUR-u u društveno poduzeće i kasnije u dioničko društvo, onemogućilo ispunjenje obveze. Dokazalo se da nije bilo tako, da ništa od toga nije stajalo i tužba je bila odbijena.

Prema našem dobrom običaju sad ste vi na redu s pitanjima i komentarima.

B. Vukmir:

Jako mi je drago da se kolega Babić upustio u analizu jednog jako važnog područja koje je do sada bilo zanemarivano kod nas. Ne znam da se time itko bavio osim prof. Sajka i mogu reći ja s nekoliko članaka. Niti se je oduzimanje imovine stranih ulagatelja izučavalo kao jedan dio međunarodnoga javno prava, a to je neobično važno područje s ogromno literaturom, i s obilnom judikaturom. Jednom sam napisao jedan članak po naslovom Novi pravni okviri za strana ulaganja. Taj sam naslov dao upravo analizirajući ugovore o zaštiti stranih ulaganja koje se u okviru međudržavnih odnosa u ogromnom broju sklapaju. Tako da države nekada i nisu svjesne u što ulaze. Nadležnost u sporovima koji mogu nastati zbog državnog uplitanja u područje stranih ulaganja tim su međudržavnim ugovorima već je unaprijed riješena i kad dođe do sporovca nema više dogovaranja o nadležnosti budući da je ta u pravilu dogovorena i to najčešće pred ICSID-om (International Centre for Settlement of Investment Disputes) sa sjedištem u Washingtonu kao dio Grupe Svjetske banke. Kao primjer mogu spomenuti jedan slučaj gdje je sekretar ICSID-a imenovao mene kao arbitra za Kazahstan. Budući da smo kolega Barbić, kolega Sajko i ja imenovani od Vlade RH kao hrvatski arbitri u ICSID-u, bio sam na popisu arbitara. U jednom sporu do kojeg je došlo između Kazahstana i velike američke internacionalne firme AIG, Kazahstan se oglašio na poziv suda da imenuje arbitra. AIG je tužio. U roku od nekoliko mjeseci ICSID je imenovao za predsjednika arbitražnog suda jednog uglednog indijskog advjetnika, a mene kao arbitra za Kazahstan. Tužitelj AIG je uredno imenovao jednog arbitra sa svoje strane. Sud je na taj način bio vrlo brzo bio formiran i počeo s radom. U roku od godinu dana odluka je bila donijeta, a u roku od daljnih 9 mjeseci i napisana. Kazahstan se poslije uključio u spor kad je vidio da svojom nesuradnjom ne može više zaustaviti odvijanje postupka i na kraju je izgubio spor. Radilo se o jednom građevinskom pothvatu u kojem je AIG preko jedne od svojih filijala na zemljištu za koje je dobio urednu građevinsku dozvolu od Grada Alma Ate blizu vile

predsjednika Kazahstana počeo graditi jedno naselje vila. Očito se predsjedniku to nije dopalo i Grad je ukinuo to rješenje o dodjeli zemljišta, nakon što je AIG već uložio novce u projektiranje i početak građenja. Grad je ponudio AIG jednu drugu lokaciju. Budući je ta bila lošija od one na kojoj je gradnja već bila započela, AIG je tu ponudu odbio i započeo spor pred ICSID-om. Nadležnost ICSID-a bila je ugovorena Sporazumom o zaštiti stranih ulaganja koji je Kazahstan sklopio s SAD. Kazahstan je izgubio spor jer se je očigledno radilo o povredi prava stranog ulagača koja je bila protivna načelima i pravnim pravilima međunarodnog javnog prava o postupanju sa stranim ulaganjima. Iz tog se primjera veoma dobro vidi da se putem međudržavnih ugovora o zaštiti stranih ulaganja zaista radi o jednom novom pravnom okviru za strana ulaganja.

Do sada su propali svi napori da se na međunarodnoj razini dogovori jedna multilateralna konvencija o zaštiti stranih ulaganja. U okviru Ujedinjenih naroda o tome su se kroz više od deset godina vodile rasprave i to kao pokušaj da se usuglasi jedan Kodeks o ponašanju transnacionalnih korporacija. Taj, kao i još jedan kasniji pokušaj stvaranja međunarodne suglasnosti o zaštiti stranih ulaganja, su propali. Tada su razvijene države intenzivno započele sklapanje međudržavnih-bilateralnih ugovora o zaštiti stranih ulaganja, a tome su se priključile i zemlje u razvoju koje danas sklapaju takve ugovore i sa razvijenim državama i između sebe. Zanimljivo je da države na bilateralnom planu prihvaćaju pravila međunarodnog javnog prava, koja ne multilateralnom planu odbijaju. Ti su bilateralni sporazumi, kojih ima preko 3 tisuće, zaista danas stvorili novi pravni okvir za strana ulaganja koji se ne može zaobići. Države tu moraju biti jako oprezne jer je ugovorena nadležnost ICSID-a, a praksa tog sudišta je u tom pogledu jasna. Ako države, njihove jedinice ili javna poduzeća pod njihovom kontrolom, postupaju diskriminatorno ili oduzimaju imovinu stranih ulagatelja, međunarodno javno pravo sadrži jasna pravila. Takvih slučajeva povreda prava stranih ulagatelja ima mnogo, tako da je arbitražna praksa ICSID-a veoma bogata i obilna. Najveći broj tih odluka je dostupan na internetu, tako da je ta praksa dostupna. S hrvatskog stajališta bilo bi jako pametno da se o tom pitanju vodi više računa i da se analiziraju pravila međunarodnog javnog prava i svjetska arbitražna praksa.

J. Barbić:

Ono što je kolega Babić dobro napomenuo to nije samo postupak države. To je postupak i zadnjeg seoskog funkcionera. Prema tome, lokalna jedinica samouprave može onemogućiti neko ulaganje.

Hrvatska država je dužna na svom teritoriju osigurati sve ono što je predviđeno konvencijom. Tu nema izgovora. Ne smiju se donositi ni propisi kojima bi se povrijedila ta obveza niti se smije poduzeti bilo koja radnja koja bi do toga dovela. To je vrlo široko predviđeno konvencijom. Kada toga ne bi bilo, konvencija ne bi postigla svoj cilj. U tim stvarima država mora biti vrlo oprezna.

Zamislite štedne uloge u Ljubljanskoj banci za koje je Slovenija ustavnim zakonom na diskriminatoran način onemogućila vraćanje štedišama. Što je Slovenija napravila? Prenijela je imovinu iz stare Ljubljanske banke u novu banku i odredila da će svi slovenski štediše biti podmireni, a bili su podmireni i štediše iz drugih država osim štediša iz područja bivše Jugoslavije koje su ostavljeni da budu vjerovnici stare Ljubljanske banke bez imovine, jer je ona prenesena na novu banku. I u Elektrani Krško bila je učinjena slična stvar. To su sve slučajevi koji potpadaju pod zaštitu konvencije o zaštiti ulaganja. Točno je da je odnos štediše i banke njihov privatni pravni odnos, ali je država napravila transfer i onemogućila podmirenje obveze prema štedišama. Da stvar bude gora podmirila je i druge štediše samo ne one s područja bivše Jugoslavije. To je zrelo za podizanje tužbe.

D. A. Babić: Kao što je rekao prof. Vukmir literatura i praksa o tome je izuzetno dostupna i bogata i raste jer sve veći broj poduzetnika prepoznaje potencijale te pravne zaštite. U pravilu međutim, pokretanje arbitražnog postupka je izlazna strategija i zato se investitori nerado odlučuju na taj, relativno radikalni potez.

J. Barbić: Konvencije nekada štite i ulaganja učinjena prije nego što su sklopljene, mislim da je to baš slučaj sa Slovenijom.

U arbitraži u kojoj sam bio arbitar dogodila se zanimljiva stvar. Tužitelj je inzistirao na tome da se svi podnesci i sve odluke koje se tiču postupka uredno objavljuju na internetu, jer da je to u općem interesu. Ukazao je na nekoliko slučajeva u kojima se tako postupilo. Njegov zastupnik u sporu je to obrazložio tako da je iznio kako je to vrlo važno za investicijsku zajednicu tako da svi znaju što se događa u nekoj državi kako bi ju se opametilo. Arbitražno vijeće je mudro postupilo i postavilo strankama pitanje žele li da se tako postupi. Tuženik se s time nije složio i nije bilo nikakvih objava. Takve stvari mogu biti javne samo ako stranke to traže. One se s time moraju složiti. Arbitraža je u načelu tajna osim ako se stranke ne izjasne za nešto suprotno tome. U praksi ipak dolazi do objave

arbitražnih odluka, u pravilu institucionalnih arbitraža, ali se, osim izuzetno i pod navedenom pretpostavkom, ništa ne objavljuje za vrijeme trajanja postupka .

B. Vukmir:

Zaista mnoge od tih odluka se i ne objavljuju jer se jedna od stranaka u sporu tome protivi. Međutim, daleko veći broj se objavljuje. Ima jedan časopis koji se izdaje ICSID (Foreign Investment Law Journal) u kojem se objavljuju rasprave iz tog područja, a veoma često i važni izvodi iz donijetih arbitražnih rješenja. Naime, neke se države slažu da se arbitražne odluke objave, dok se druge s tim ne slažu. Ipak, ono što je već objavljeno dovoljno je da se već raspolaže s bogatom judikaturom koja pomaže i da se razviju i učvrste i pravila o postupanju država sa uloženom stranom imovinom . Što se tiče izuzeća o kojem je govorio prof. Babić, evo još jednog slučaja. Tražilo se izuzeće jednog odvjetnika koji je radio u kancelariji koja je preuzela protivnu stranu za zastupanje u jednom drugom predmetu. On je bio samo u odvjetnik u toj kancelariji i nije se bavio tim predmetom. Sud je došao do zaključka da nema sukoba interesa jer on nije radio na drugim predmetima. Praksa ICSID-a daje zaista bogati uvid u razne aspekte arbitraže.

J. Barbić:

Ispričat ću slučaj koji se meni dogodio. Bio sam arbitar u jednom predmetu između naše tvrtke i inozemne tvrtke. Te tvrtke su poslovale i domaća tvrtka je imala račun u Zagrebačkoj banci, običan račun na kome je bio utržak oko kojega se vodio spor i tu je trebao biti sve dok se stranke u sporu ne dogovore kako će ga podijeliti. Kako sam potpredsjednik Nadzornog odbora Zagrebačke banke inozemna stranka u sporu je prigovorila da je arbitar potpredsjednik Nadzornog odbora Zagrebačke banke pa da u tome postoji njegova zainteresiranost u sporu. To je zaista bio prigovor stavljen bez veze, jer u sporu nije sudjelovala spomenuta banka niti je imala ma kakav interes u ishodu spora. Osim toga Nadzorni odbor nema nikakve veze s vođenjem poslova banke. Da je banka bila uključena u spor, to bi bilo nešto drugo. Ona je ovdje samo držala nečiji račun. Na to sam se očitovao i to iznio te sam ostao arbitrirati u sporu.

U jednom drugom slučaju u kome je stranka bio inozemni tužitelj prigovorio je moju zainteresiranost u sporu kao arbitra i tražio moje izuzeće za što je naveo razlog da sam sveučilišni profesor, da država financira sveučilište na kome sam zaposlen a ona drži sve

dionice u stranci u sporu. Riječ je bila o arbitraži Međunarodne trgovačke komore i Sudište je odbilo taj zahtjev s obrazloženjem da sveučilišta u Republici Hrvatskoj uživaju autonomiju zajamčenu Ustavom pa da ne može biti riječi o mojoj zainteresiranosti u sporu. Svašta možete doživjeti u ovakvim situacijama jer kad nekome gori pod petama koristi se svakojakim sredstvima.

E. Zdravec: Našem uvodničaru, gospodinu docentu Babiću postavio bih pitanje, da li dobro razumijem cijelu konstelaciju, u kojoj je zaštita o kojoj ste Vi referirali, samo dio samo zaštite investicija i investitora. Naime, pada mi na pamet da je u vrijeme predsjednikovanja Richarda Nixona Američki kongres je donio zakon, temeljem kojeg je onda i osnovan i OPIC (Overseas Private Investment Corporation). Korporacija imala svrhu promicanja investicija američkih investitora u inozemstvu. Je li moja percepcija cijele situacije korektna, da investitori osim zaštite koju imaju temeljem međunarodnih sporazuma o kojima ste Vi referirali, imaju i dopunsku zaštitu prema domaćem zakonodavstvu? Prema odredbama statuta OPIC-a ta korporacija je nadoknađivala štete koje bi eventualno nastale američkim investitorima u drugim državama. Je li na taj način područje zaštite potpuno zaokruženo, dakle jesu li američki investitori zaštićeni ne samo po međunarodnim konvencijama, nego i svojim unutarnjim pravom?

D. A. Babić: To je svakako povezano s međunarodnopravnim uređenjem o ulaganjima. Ta pitanja ne spadaju u zaštitu ulaganja, ali postoji tzv. *export credit agencies* i razni drugi sustavi aktivnog promicanja u kojima država kreditira, subvencionira i osigurava štetu koja nastupi za njihove investitore u inozemstvu.

J. Barbić: Sve ozbiljne zemlje izvoznici koje nastoje poticati izvoz ne samo da kreditiraju nego i osiguravaju investicije svojih državljana i tvrtki u inozemstvu. Tu je problem naših investitora koji nisu na odgovarajući način praćeni. Hrvatska nažalost nema tu mogućnost u mjeri kako bi to trebala.

Mislav Mataija, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu:

Mislim da se ovdje radi o jednom neobičnom hibridnom pravnom režimu. S jedne strane kad pogledamo materijalno o čemu se tu radi, radi se o ekonomskoj politici, o suverenosti države, o mogućnosti države da regulira itd. To bi se moglo usporediti s

postupcima u okviru Svjetske trgovinske organizacije, u pravu EU itd., a ne s klasičnom arbitražom. S druge strane, proceduralni mehanizam kroz koji se sve odvija je zamišljen za privatne sporove. Kad razmislimo o tome, a mislim da niste o tome govorili, na ICSID sporove ne primjenjuju se mogućnosti iz Njujorške konvencije o priznanju i izvršenju arbitražnih odluka, odnosno domaći sudovi ne mogu ništa učiniti da se usprotive izvršenju arbitražne odluke. To je jedan vrlo jak režim za zaštitu prava investitora i zato je dosta kontraverzan. Spominjali ste investicijske ugovore kojima je stranka Hrvatska. Što se događa s tim investicijskim ugovorima s ulaskom u Europsku uniju, naročito ako su sklopljeni s drugim državama članicama? O tome se puno priča i nije sasvim riješeno. Neki od njih mogli bi biti protivni europskom pravu. Investicijske ugovore bi trebalo smatrati isključivom nadležnošću Europske unije i postojanje dvostranih investicijskih ugovora između članica Europske unije pa čak i između članica Europske unije i trećih država je problematično. Spominjali ste i neke primjere arbitraža protiv Republike Hrvatske. Jesu li to bile ICSID arbitraže ili nešto drugo?

D. A. Babić:

U prvom sporu, u kojem je arbitar bio prof. Barbić, radilo se o *ad hoc* arbitraži sa sjedištem u Stockholmu. Republika Hrvatska bila je tužena od strane ulagatelja koji je tvrdio da je bio diskriminiran po osnovi nacionalnosti. U drugom predmetu, u kojemu je arbitar bio prof. Sikirić, tužitelj je bio austrijski investitor koji je tražio naknadu štete zbog ulaganja zbog povrede ugovora o zajedničkom ulaganju koji je sklopio s Hrvatskom lutrijom. U oba predmeta Republika Hrvatska je uspjela u sporu. Pitanje odnosa s pravom EU je, kao što kažete, vrlo aktualno i vrlo kompleksno. S jedne strane, standardi zaštite prema međunarodnim ugovorima u velikoj mjeri se podudaraju sa zaštitom koju nudi pravo EU. S druge strane, vrlo je aktualno i pitanje nadležnosti EU u odnosu na treće države. Također, potpuno ste u pravu da je riječ o hibridnom institutu: standardi zaštite su po izvoru međunarodno javno pravo, po sadržaju upravno pravo, a pravosudno ostvarenje nalaze u privatnom suđenju – arbitraži.

M. Kralj Miliša:

Ovo u Libiji su komercijalne stvari. To nema veze s investicijskim ugovorima. Tu nema šanse. Niti u Siriji.

D. A. Babić:

Tu postoje dvije razine: ugovorni, trgovačkopravni odnosi i odnos investitora prema državi. U pogledu ovog drugog pitanja, ova tema

je važna za građevinska ulaganja naših trgovačkih društava u Libiji koja su morale ostaviti iza sebe zbog rata. Kao što znate, uvjet za dobivanje bilo kakvih građevinskih poslova je da u državi u kojoj radite osnujete podružnicu ili društvo kći. Za ta ulaganja je Libija odgovorna po ugovorima o zaštiti ulaganja obešteti naša društva.

B. Vukmir:

Htio bih samo napomenuti da ova najnovija situacija u Libiji nije prvi puta da se je tako nešto dogodilo. Imamo nekoliko primjera iz nedavne prošlosti u kojima je međunarodna zajednica postavila uvjete i postupak pod kojima su poduzeća koja su bila obeštećena za gubitke nastale kao posljedica unutarnjih nemira ili ratova. Takav je bio slučaj Iraka kada je u Ženevi osnovan posebni fond iz kojeg su se po određenoj proceduri plaćale odštete poduzećima koja su bila oštećena zbog ovih izvanrednih situacija. Mislim da se poduzeća u takvim slučajevima neće željeti služiti ICSID-om da bi došla do odštete. Smatram da ima izgleda da u slučaju Libije dođe do istog takvog razvoja i da ima izgleda da će ove velike firme koje su također oštećene zbog građanskog rata u Libiji i njihove države prisiliti Libiju da se stvori fond iz kojeg će se plaćati pretrpljene štete. U slučaju Libije, novac neće biti problem, jer će naftni prihodi omogućiti formiranje takvog fonda i isplate naknade.

Što se tiče nadležnosti ICSID-a za sporove nastale iz investicija, to je zanimljivo pitanje. Konvencija kaže da je ICSID nadležan ako do spora dođe „izravno iz investicije“. Postavlja se pitanje što se pod tim podrazumijeva. Kad je objavljena Konvencija ICSID, napisao sam jedan članak o tome i u tom sam članku naveo da „spor iz investicija“ znači da sporovi iz, na primjer, ugovora o građenju, nisu obuhvaćeni tom nadležnošću. Taj je članak došao u ruke A. Brochasu, koji je u ono vrijeme bio Podpredsjednik Svjetske banke i glavni tvorac Konvencije. Brochas mi je napisao pismo u kojem je ustvrdio da i sporovi iz građevinskih radova, pod određenim okolnostima, mogu potpasti pod domašaj Konvencije. Poslije je došlo i do objavljivanja tkzv. Additional Facility Rules temeljem kojih neke kategorije sporova između država i državljana drugih država koji izlaze iz okvira Konvencije, također mogu biti predmet razmatranja i biti vođeni od Sekretarijata ICSID-a iako ne u okviru Konvencije. Između ostalih takvih kategorija, spadaju i predmeti koji ne proizlaze izravno iz investicija, pod uvjetom da temeljni posao nije obična trgovačka transakcija.

D. A. Babić:

U pravilu supsidijari države u kojoj poslujete.

E. Zadravec: Javljam se vezano za stvari naše Udruge. S velikim zanimanjem sam pročitao Vaš članak, profesore Barbić, u Informatoru u vezi teorije i prakse, prakse i teorije. Ovo večeras je savršena ilustracija onoga što ste tamo pisali. Obično ljudima dajemo pohvale kad umru. Vama se svaki dan mora dati pohvala. To je bio razlog što sam se javio za kraj. Zahvaljujem Vam, profesore Barbić, na trudu, a posebno što ste nam doveli do sada najmlađeg predavača na tribini i koji je svoju zadaću neobično lijepo napravio. Ta veza između prakse i teorije je temelj. Ovdje je cijelo vrijeme jaka veza između prakse i teorije. Generacija koja je polako na odlasku i ove druge neobično je dragocjena stvar za našu tribinu.

J. Barbić: Zahvaljujem se na ovim riječima. Moja teza je cijelog života bila da se ne možete baviti teorijom, a da ne uzimate u obzir praksu pa i da se njome ne bavite. Isto kao i što nema šanse da se dobro djeluje u praksi, ako se ne prati teorija. To mora ići zajedno. Nekoliko puta sam rekao ako ste sveučilišni nastavnik, a posebno na pozitivnom pravnom predmetu, i ne djelujete u praksi tada ste kao nogometni trener koji će sve ispričati igračima kako treba udariti loptu, ali sam to nije u stanju učiniti i tako zorno pokazati ono o čemu govori. To ne vodi ničemu. Što se mladih generacija tiče uvijek sam bio pobornik da mladima treba dati šansu i poticati ih. Ništa niste napravili u karijeri ako iza sebe niste ostavili dobre nasljednike.

Neobično mi je drago da ste zadovoljni s izlaganjem kolege Babića. Natjerali ste me da kažem nešto što bih inače rekao na kraju. Jako sam zadovoljan s ovim izlaganjem. Bilo je izvrsno. Ponovno pozivam sve naše mlađe kolege na Fakultetu da se uključe u ovu tribinu i da ju nastave. Bila bi zaista šteta da se s tim stane. Ima vrlo zanimljivih tema kao što je bila i ova. Kolega Babić, želite li Vi nešto još dodati za kraj?

D. A. Babić: Želim još jednom zahvaliti na ljubaznom pozivu da održim ovo predavanje i hvala na komplimentu što ste me uvrstili u mlade.

J. Barbić: Odužimo se pljeskom našem uvodničaru ne samo za to što nas je uveo u raspravu nego i za vrlo kompetentno vođenje stvari tako da se o današnjoj temi dobije potpuna slika.

Na tribinu idućeg mjeseca doveo bih naše svjetske studentske prvake u poznavanju europskog prava. Njima bih pridodao našeg doajena akademika Vladimira Iblera. Sposobni mladi ljudi koji su

postigli uspjeh treba da nam kažu što su i kako radili da bi postigli taj uspjeh, kako su sve pobijedili u natjecanju. To je zaista bilo briljantno, ali to pokazuje i da možemo obrazovati mlade ljude kad za to imamo uvjete. Htio bih da idući puta dođete i vidite te mlade ljude, razgovarate s njima, da im postavljate pitanje. Organizirao sam da ih primimo u Hrvatskoj akademiji znanosti i umjetnosti, sjedili su s nama u našem salonu. Svaki Akademijin razred tamo ima svoj stol. Rekao sam im da pogledaju stol u uglu, jer bi to mogao jednog dana biti i njihov stol. Vrlo su zanimljivi, dođite, razgovarajte s njima i bit ćete ugodno iznenađeni s tim mladim ljudima. Hvala lijepa i doviđenja do lipnja na 160.-oj tribini.

Tribina Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
i
Kluba pravnika grada Zagreba

BILTEN BR. 80

Voditelj Tribine i urednik
Akademik Jakša Barbić

Sadržaj:

**Autorizirano izlaganje uvodničara
akademika Vladimira Iblera i studenata
Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu**

Tema 160. tribine

**NAJSTARIJI PROFESOR PRAVNOG FAKULTETA
U ZAGREBU I SVJETSKI STUDENTSKI PRVACI
ANA BOBIĆ, VANDA JAKIR, BRANKA MARUŠIĆ,
IVANA KORDIĆ, IVAN ZRINJSKI, VEDRAN BARIŠIĆ,
DORA HORVAT, ANA LAH, NIKA BAČIĆ
I KRISTINA MANDIĆ U POZNAVANJU PRAVA
EUROPSKE UNIJE**

Zagreb, 14. lipnja 2011.

KLUB PRAVNIKA GRADA ZAGREBA

160. TRIBINA – 14. LIPNJA 2011.

NAJSTARIJI PROFESOR PRAVNOG FAKULTETA U ZAGREBU I SVJETSKI STUDENTSKI PRVACI ANA BOBIĆ, VANDA JAKIR, BRANKA MARUŠIĆ, IVANA KORDIĆ, IVAN ZRINJSKI, VEDRAN BARIŠIĆ, DORA HORVAT, ANA LAH, NIKA BAČIĆ I KRISTINA MANDIĆ U POZNAVANJU PRAVA EUROPSKE UNIJE

J. Barbić: Kolegice i kolege, s ovom tribinom navršavamo osamnaest godina od kako smo počeli s održavanjem tribina. Ova 160. tribina bit će malo drukčija. Neću je ja voditi, samo ću je otvoriti i za to imam poseban razlog. Ovdje danas imamo naše mlade studentice i studente koji su postigli veliki uspjeh. Neću o njemu govoriti, sve ćete čuti od njih, pitajte ih i oni će vam odgovoriti. S nama je danas i daleko najstariji profesor Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Tu su i naše mlade kolegice i kolege koji su na početku i pripremaju se za pravničko zvanje a već su nešto pokazali svojim radom.

Mislim da može služiti na čast ovom fakultetu da ima ovakve svjetske prvake, istaknute mlade studentice i studente koji su natječući se u ozbiljnoj svjetskoj konkurenciji pobijedili na studentskom natjecanju, što dokazuje da naš sustav studija i nije tako loš kao što se ovih dana općenito govori za sve studije u našoj zemlji. Mi imamo jedan drugi problem, ne možemo sebi dozvoliti da netko ima 20 studenata i da samo s njima radi. Situacija je drukčija jer imamo teškoća s prosječno velikim brojem studenata koji otpadaju na jednog nastavnika, ali kada se uporno i ozbiljno radi s manjim brojem studenata zaista se mogu postići veliki rezultati.

Ovo društvo je nažalost pomalo raspadnuto, u njemu nema sustava vrednovanja. Danas su za naše medije značajnija neka bizarna događanja nego nečiji veliki uspjeh u ozbiljnim stvarima. Kad se dogodi ovako nešto, u pravilu imate u medijima bilješku od par redaka i više nitko u javnosti o tome ne razgovara. U ovom slučaju napravljena je svojevrsna iznimka, ali mu još uvijek nije poklonjena i takva medijska pozornost kakvu zaslužuju naše mlade kolegice i kolege.

Ovom tribinom želimo pokazati nešto drugo. Mladim ljudima moramo dati šansu, moramo ih potaknuti da postignu uspjeh ali ne samo zbog onih koji su ga već postigli jer oni su već opijeni time što su napravili i krenuti će dalje. Oni moraju biti primjer drugima kako se radi. Danas će naša tribina biti posvećena tome.

Akademik Vladimir Ibler kratko će reći što treba za uspjeh i kako se dolazi do nečega, a članice i članovi dviju pobjedničkih ekipa će se predstaviti i kratko reći što su i kako radili. Nakon toga ih prepuštamo vama. Pitajte ih sve što vas u vezi s time zanima, saznajete detalje, saznajte pikanterije kojih uvijek ima. Mislim da će biti vrlo zanimljivo.

Gospodine akademiče Ibler, prepuštam Vam razgovor s mladim ljudima i mislim da takva kombinacija i usporedba vaših iskustava s njihovima može biti vrlo zanimljiva.

V. Ibler: Gospođe i gospodo, jedan problem sam riješio odmah na početku služeći se pozivom. Znam kako ću titulirati mlade kolege koji ovdje sjede. S moje lijeve i desne strane sve su prvaci. Srdačno pozdravljam auditorij. Zapanjen sam odazivom, nisam očekivao ovoliki odaziv. Čuli ste od kolege Barbića i ne znam jesam li dobro shvatio koja je moja uloga tu, ali ćemo to vidjeti tokom našega rada. Vidim da je kolegi Barbiću strašno stalo do ovog kontrasta. Zahvaljujem što sam tu u ovako strahovito mladom društvu. Mogao sam to mjesto i izgubiti. Kolega Barbić je tražio najstarijeg profesora. Da je našao starijega, ja sada ovdje ne bih sjedio. Upitao sam se što bih trebao reći, što će me netko pitati, zašto sam zanimljiv. Mislim da bi naši prvaci htjeli dobiti neki utisak kako je to bilo davno nekoć. U prvom kontaktu s četvoricom od ovdje prisutnih, to se i potvrdilo. Smatram da se njihov interes kreće u okvirima i međunarodnog javnog prava. Mislim da bi na početku trebalo reći nešto malo o tom predmetu na ovom Fakultetu. Time i odati počast profesorima koji nisu više prisutni i to već dugo. Međunarodno javno pravo započinje na ovom Fakultetu 1928. godine. Možete reagirati tako da kažete da je to dosta kasno, a možete i obratno. Nakon tih godina bilo je još dosta fakulteta na svijetu koji su smatrali da ne treba taj predmet. Taj predmet nema onu masu koju društvo traži od pravnog fakulteta. Suci, uprava, odvjetništvo, a ne vanjska politika. Mnoge države dugo nisu imale pravnika u ministarstvima vanjskih poslova, nego su to povjerali nekom izvan svoga ministarstva. Mi smo to dobili razmjerno kasno. Ipak po mom sudu 1928. Godine, a prvi profesor bio je profesor Andrassy. On je prvi koji je zadužen isključivo za međunarodno pravo. To je bila njegova dužnost. Moram reći da oni koji su prethodili njemu bili su dva profesora ustavnog prava Pliverić i Polić. To su bila dva profesora koja treba jako pohvaliti. Radili su ono što se nije od njih tražilo, ali su ipak predavali nešto međunarodnog javnog prava i objavljivali u tadašnjem časopisu Mjesečnik. Nisu svi profesori ustavnog prava to radili. Kako je to bilo u jednom potpuno drugačijem sustavu gdje se moglo svršiti pravni fakultet na taj način da ste samo četiri puta došli u svom studentskom životu u ovu zgradu. Nakon prve godine jedan ispit, nakon druge godine jedan ispit. Uvijek su to tijelo koje je ispitivalo činile četiri osobe. Poslije

treće godine ništa. Tek poslije četvrte godine ostatak svega. Dakle, ono što se zvalo sudski i politički. Ako ste to položili postali ste diplomirani pravnik i nije bilo onih dvadeset ili trideset puta dolaženja na ispit. Profesor Andrassy je svoj predmet vrlo uredno i pripremljeno predavao. Osim predavanja bili su i seminari. Silom prilika koje uopće nisu zanimljive, ja osobno nisam počeo studirati ovdje nego u Beogradu. Prve dvije godine sam obavio tamo. Nakon toga smo se vratili u Zagreb. Sjećam se mog prvog kontakta s profesorom Andrassyjem. Bila je 1934. godina ili početak 1935. godine. Ušao sam u prostoriju i vidio odmah o čemu se radi. Italija je vodila rat protiv Abesinije i oko toga smo se vrtili. Upleo sam se odmah u tu raspravu, vjerojatno ne baš jako mudru, ali suviše temperamentno. Odmah me smjestio u grupu pretemperamentnih studenata. Što se onda trebalo znati? Onda se nije moglo ući u nekakvu debatu ako se nije imalo nekakve pojmove o Ligi naroda. Onda je Liga naroda bila otprilike ono što su danas Ujedinjeni narodi. S tim u vezi bih rekao, ova generacija kojoj vi pripadate, uspjesima što ste postali prvaci valjda ste se jako koncentrirali na ono što je bilo taj čas nužno. Mislim da morate malo raširiti vaš interes i početi se baviti cijelim međunarodnim pravom i konkretnom situacijom i tako da možete u svim debatama sudjelovati. Bit ću znatiželjan da čujem vaša pitanja. Mislim da ovaj sistem ležernog rada dopušta da se odmah upletete u diskusiju. Nas ovdje nema tako puno da bi se morali držati nekog stogog reda. Svatko ako to želi može odmah upasti u raspravu. Ono što očekujem od vas su vaši utisci u toj aktivnosti koja vas je učinila prvacima. Zanima me i da li bi se već moglo pomalo naslutiti što su vaše osobne želje i vaši interesi? Koji su profesionalni interesi vašeg budućeg života? Tu se može jako biti različit, od većeg angažiranja u politici pa do akademskih zvanja. Imate jedan raspon gdje bi mi starci mogli dati savjete i informacije. Ponovit ću moj naivni slučaj pa možda kroz njega možete postati manje naivni nego što sam ja bio. Otkrio sam u jednom momentu da se približava kraj studija i a ću za 14 dana dobiti taj papir koji mi daje neka prava. Prije toga nisam baš puno razmišljao. Zanimao me je jedan predmet, bio sam bolji student. Jednog dan sam se zapitao što ja zapravo želim biti. Učio sam s jednim vrlo bistrim našim Hercegovcem, sinom jednog odvjetnika u Mostaru koji je znao što želi biti jer je već imao odvjetničku kancelariju i počeo razmišljati što želim biti. On je bio jako bistar i rekao mi je lakše ćemo doći do rezultata ne tako da kažeš što želiš biti nego da iskreno kažeš što nikako ne želiš biti. Onda smo si dali jedan rok i razmišljali o tome što neću. Kad je došao taj moment da kažem što neću obadvoje smo imali isti rezultat. Važna stvar – neću imati šefa, ne želim imati radno vrijeme. Nije mi bilo jasno, ne želim li nešto nedostižno. Probajte i vi sad misliti što nemate pa ćemo lakše doći do toga što želite. Mogu reći svoja iskustva. Jedne godine sam bio gost profesor na pravnom fakultetu u Kielu i kad sam došao tamo i pitao ih što žele da ja radim, radio sam vrlo malo.

Dali su mi priliku da radim što hoću, ali nešto je trebalo ipak učiniti. Rekli su da imam jedino zadatak da pomognem trojici koji su spremali doktorsku disertaciju i ti su se željeli samo razgovarati. Nekad su me pitali stvari koje ne znam pa sam onda morao ići tražiti odgovore. Razgovori su bili obostrano vrlo zanimljivi.

J. Barbić: Sada ćemo nastaviti tako da članice i članovi svake od ekipa iznesu što su i kako postigli.

V. Barišić: Bio sam u timu koje je pobijedio 1. travnja (prvoaprilski) i druga ekipa koja je pobijedila 1. svibnja (prvomajski) tako da smo slikoviti. Nas je bilo 6 u prvoj grupi. To su Branka, Ivana, Ivana, Vanda, Ana i ja. Počeli smo s pripremama još početkom prošle godine. Prvo je predmet bio objavljen na internetu. Mi smo to čitali i razmišljali. Onda se nas 6 našlo, počeli smo se sastajati i podijeliti se što će tko raditi. Samo natjecanje podijeljeno je na tri osnovne faze. U toj prvoj fazi pripremali smo pismene podneske za tužitelja i tuženika. Sam predmet je bio iz područja televizijskog oglašavanja što je u to vrijeme bila aktualna tema s Mađarskom i njihovim zakonodavstvom. Pripremali smo se 10 tjedana. Bila su pitanja na koje smo morali dati odgovore. Bila su široko postavljena i neka od njih su bila su do tada još ne riješena tako da smo imali jako veliku širinu i mogli smo ponuditi neka rješenja za koja smatramo da bi bila dobra. Dobili smo posebnu prostoriju u Tkalčićevoj ulici i tamo smo se sastajali i pripremali. To je bilo dosta bitno i ključno. Radilo smo po cijel dane – od jutra do navečer, subotom i nedjeljom. Bili smo u jednoj sobi i vijesti su samo cirkulirale, ideje i uvijek se prodiskutira. Nakon što smo napisali podnesak na engleskom jeziku i sažetak na francuskom jeziku. Onda smo imali nekih dva tjedna praznika i čekali smo rezultate. Ove godine prijavilo se 71 ekipa ukupno. Od tih 71, prošli smo u 48 najboljih i kvalificirali se na temelju tog pismenog podneska. Bilo je 58 timova iz cijelog svijeta jer su ove godine sudjelovala sveučilišta iz Azije, Sjeverne Amerike, Južne Amerike. Cijeli svijet je sudjelovao. Organiziran su bila četiri regionalna finala. To su jednostavno tako nazvali. Bili smo u Barceloni. Onda je bilo natjecanje tu u Zagrebu, jedno u Dublinu i jedno u Heidelbergu. U Barceloni su bili timovi iz Europe. Zanimljivo je da smo došli u finale s timom u Maastrichtu koji nosi reputaciju jednog od najboljih timova koji sudjeluju na ovom natjecanju jer su već 9 puta bili u finalu i 5 puta su pobijedili. Dosta ozbiljno to shvaćaju i dosta njih je na doktorskim studijima. Mi smo neka diplomatska razina. Uspjeli smo ih pobijediti u finalu i to u obje kategorije što se tada prvi put dogodilo. Postoje dvije kategorije. Jedna je nezavisni odvjetnik, a druga je tim tuženi i tužitelj. Nezavisna odvjetnica je bila Vanda, a mi ostali tužitelj ili tuženi. Kako je nas bilo 6, a službeno može biti prijavljeno 4. Dvoje nije moglo sudjelovati. Nakon što smo prošli pismeni imali smo usmeni dio pred

sucima. Sud jer bio na katedri, ekipa je bila ispred jedna protiv druge. Uspjeli smo pobijediti Maastricht i bilo je nezamislivo da pobijedimo pogotovo u obje kategorije. Pobjeda je još veća time što je prije u finalu Maastricht pobijedio ekipu u Zagrebu, a mi smo ih sada „pomeli“. Nakon Barcelone kvalificirali smo se u veliko finale u Luxembourg. Na četiri regionalna finala dolazi po jedna ekipa, predstavnik nezavisni odvjetnik i predstavnici komisija. U Luxembourggu smo bili na sudu pravde gdje su sudili suci. Među ostalima je bila nezavisna sutkinja Sharpston, nezavisna odvjetnica Kokott, slovenski sudac Ilešič. Bila su tu vrhunska imena prava. U polufinalu smo se susreli s University of Columbia. Njih smo pobijedili i u finalu smo pobijedili tim iz Levena dok se Vanda kao nezavisna odvjetnica borila protiv nezavisnog odvjetnika iz Belgije, ali iz Bruggea. Suci su bili impresionirani nama i našim nastupom. Rekli su da smo bili puno bolje pripremljeni nego odvjetnici koji dolaze na raspravu. Imaju uglavnom napisan taj svoj govor. To se referira pred sudom i to je to. Suci u pravilu ne postavljaju njima pitanja dok je u našem slučaju bilo obrnuto. Imali smo načelan govor kojeg smo se držali, a suci svaku rečenicu prekidaju i postavljaju pitanja. Tako da je došlo do situacije da su doslovno uzeli neki tekst presuda koji smo mi koristili i pitali iz koje je to presude. Bili smo dobro pripremljeni i zato smo pobijedili. Vratili smo se u Hrvatsku i bilo je posebno lijepo jer su nas već na aerodromu dočekali i televizije i bilo je malo više od jedne notice. Bilo je zaista zapaženo. Pozvale su nas sve moguće institucije. Bili smo u Hrvatskoj akademiji znanosti i umjetnosti, Predsjednika Republike. Primili smo veliki broj čestitaka. Drago nam je da ste nas i ovdje pozvali i to nam puno znači. S Europskom suda ponuđeno je svima nama da se javimo i da tamo obavljamo staž. Nezavisni odvjetnici nudili su svoje podsjetnice i nudili nam da im se javimo.

V. Ibler: Jeste im se javili?

V. Barišić: Nismo još, ali budemo. To je jako dobra prilika.

K. Mandić: Zahvaljujem profesoru Barbiću na ukazanoj prilici. Moje ime je Kristina Mandić i zajedno s Anom Lah, Dorom Horvat i Nikom Bačić bila sam član tima Pravnog fakulteta koji je sudjelovao i pobijedio na regionalnom natjecanju iz europskog prava poznatijem kao Central and Eastern European Moot Court koji se ove godine održavao u Vilniusu. Kao što je Vedran već rekao oni su 1. travnja ostvarili, možemo slobodno reći, neponovljiv uspjeh. Nakon mjesec dana došli smo mi tzv. mali „mutovci“ i ostvarili, također, značajan uspjeh za PFZG. Naime, po prvi put, pobijedili smo kao tim i osvojili smo i dvije pojedinačne nagrade za govorništvo. Danas smo zaključili da je najmanje što smo mogli uraditi nakon pružene nam potpore i ulaganja u nas od strane Katedre jest da donesemo pobjedu

kući-što smo naposljetku i učinili. Natjecanje organizira British Law Centre u suradnji sa University of Cambridge. Svake godine održava se u drugom gradu. Ove godine na usmenom dijelu natjecanja sudjelovalo je 16 ekipa iz Istočne Europe. Slučaj se bavio ograničavanjem pružanja usluga. Naime, inspiraciju za slučaj dobili su prema istinitom događaju jer je jedan od naših sudaca bio na bečkom aerodromu gdje nije mogao iznajmiti auto tj. mogao ga je iznajmiti pod uvjetom da ga ne smije voziti u određene europske zemlje. Zašto to spominjem? Spominjem zato što ti slučajevi iako jesu fiktivni imaju svoju svrhu-obično se radi o stvarima koje zanimaju i profesore i suce jer se radi o novim pravnim situacijama i načinu na koji se mogu riješiti. Praktički nama prepuštaju sav težak posao istraživanja i analiziranja, iako je to, na kraju, na obostranu korist. Za nagradu smo dobili jednotjedno studentsko putovanje na Cambridge. Dora je također dobila dvotjedni staž na Europskom sudu pravde. Zašto sudjelovati na moot-u? Zašto je došlo do ovog rezultata? Prije svega, mislim da je to produkt jako kvalitetne suradnje profesora s Katedre za europsko javno pravo i nas studenata. Zanimljiva je činjenica da je oba tima istovremeno trenirala jedna osoba. To je znanstveni novak Filip Kuhta kojeg ćemo ovom prilikom pohvaliti i zahvaliti mu jer to ne bi bilo ostvarivo bez njega. Suci su najviše hvalili naši inovativnu pravnu argumentaciju. Bilo je zanimljivo i njima i nama. Primjerice, ročište bi trebalo trajati 40 minuta, ali njima je bilo toliko zanimljivo vidjeti što mi sve znamo i imamo za reći da su znali produžiti i na više od sat vremena. Bilo je to uredu, ali kada je trebalo žuriti na sljedeće ročište koje je za 15-20 minuta bilo je poprilično naporno.

- V. Ibler:** Mene zanima da li ste vi između sebe dolazili u konfliktne? Da li ste imali iste sudove o stvarima i istu ideju kako da branite vašu tezu? Još kao sudski pripravnik slušao sam par dobrih diskusija među sucima istog vijeća. Je li toga bilo među vama ili ste uvijek isto mislili?
- A. Lah:** Svaki član tima je dobio pitanja koja je morao riješiti, tako da smo ih prvo samostalno analizirali nekoliko dana i davali prijedloge za rješenja. Nakon toga smo tražili "greške" jedni drugima, komentirali, prepirali se. To je možda bio i najzanimljiviji dio.
- V. Jakir:** Znali smo jako se svađati o nekih stvari i vikati jedni na druge, ali to nije bila svrha posvađati se nego da testiramo to što smo smislili. Mislim da je to bio ključ uspjeha. Ne može jedna osoba sama toliko znati i reći koliko može kada ju netko izazove, kada izazove njezino razmišljanje i njezin set zaključaka. Mislim da je bilo dobro što nas je više jer smo jedni druge nadopunjavali.

- K. Mandić:** Glavna prednost moot-a je upravo taj praktični dio, gdje se samostalno mora istraživati mnoštvo materijala, shvatiti bit određene norme i znati izvući ono najbitnije za svoj slučaj. To je bilo jako korisno i zanimljivo pogotovo uzimajući u obzir da su, nažalost, rijetki trenuci na Pravnom fakultetu kad se ne radi samo o što bržem usvajanju i reprodukciji određenih informacija.
- V. Barišić:** Poanta toga je da smo mi morali funkcionirati kao tim i mislim da je dobro na fakultetu steći tu vještinu i raditi s drugima. Kasnije će sigurno doći do situacije sa hrpom ljudi da svatko ima svoje mišljenje i uz te različitosti dobiti nešto dobro. Mislim da smo mi to jako dobro radili. Imali smo i jednu ploču na koju smo crtali da bi bolje pojasnili. Bilo je vrlo zanimljivo.
- V. Ibler:** Naučili ste na samom početku svoje karijere da nije važno samo znati govoriti i braniti svoje stavove i da treba znati slušati drugoga. Slušanje ima neka svoja svojstva. Morate biti strpljivi, morate biti tolerantni, ne smijete preći kontra i suviše debatirati. Mislim da ste imali lijepu priliku da naučite neke stvari koje ne pišu u udžbenicima, a koje su jako bitne.
- I. Kordić:** Želim reći nešto o našim sukobima u razmišljanjima. Ista stvar vrijedi za veliki i mali MOOT. Na početku oba natjecanja sve ekipe dobivaju isti slučaj na kojem će raditi, isti činjenični supstrat. U njemu su istaknuta pitanja na koja trebaju dati odgovor. Pitanja su vrlo široki postavljena. Nakon par tjedana rada shvati se da postoji više različitih načina na koje se može dati odgovor. Neka osoba odgovara u određenom pravcu i smatra da jednim argumentima treba dati prednost, druga smatra da su neki drugi bitniji. Nekada nam se znalo dogoditi da 10 dana diskutiramo o određenom pitanju. Mislim da to reflektira činjenicu da se i u stvarnim slučajevima istim pravnim pitanjima može pristupiti na više načina, argumentirati odgovore na različite načine. Kroz diskusije i ispitivanja dobro smo spremili jedni druge. Naučili smo i ponekad odustati od nekog argumenta koji se ostalim članovima ekipe nije svidio ili nisu smatrali da je relevantan.
- V. Ibler:** Jeste li imali priliku slušati druge? Jeste li nešto naučili od drugih? Kako su vaši „neprijatelji“ prošli?
- I. Zrinjski:** Pravila su tu bila prilično stroga. Na samom natjecanju u Barceloni sistem je da do polufinala ne bi se smjelo gledati suprotne ekipe i slušati njihove argumente. Mi smo imali malu prednost da nas je bilo 6 pa smo mogli malo pogledati raspored drugih timova. Nismo zaobišli nijedno pravilo.
- V. Ibler:** Što to znači? Da ste bili u jednom prostoru u kojem ne smijete biti?

- I. Zrinjski:** Smije se biti u tom prostoru, ali nije predviđeno. Situacija je bila sa su sa Sveučilišta poslano više o 4 osobe pa oni koji su višak mogu poslušati. Možda će ovo zvučati malo bahato, ali od svih tih ekipa nismo čuli nešto što nismo već i sami prošli. Tokom ta 4 mjeseca od jutra do mraka u jednom prostoru i svi zajedno tešete argumente, masu je tekstova, presuda dođete do trenutka kad ne možete nešto ekstremno zanimljivo naći. Znali smo čuti jednu ili dvije presude koje nismo sami koristili kao argument ili dodatnu potporu, ali to nije bilo ništa presudno u konačnici. Mislim da ekipa sasvim normalno može doći na natjecanje i pobijediti bez da uzima tuđe argumente.
- E. Zadavec:** Profesor Barbić je bio pažljiva pa nije odao dob profesora Iblera. Nisam tako pažljiv i fina pa ću reći da ima 98 godina. Zašto to spominjem? Način kako sudjeluje u ovom razgovoru, način kako slijedi misli, način kako vas sluša i postavlja potpitanja pokazuje vam svu ljepotu ove naše pravničke struke. Koliko je važno biti aktivan. Moje pitanje za profesora Iblera. Profesore, što Vi ovog časa radite, što pišete, što je u žiži Vašeg zanimanja.
- V. Ibler:** Ovog časa nešto radim, ali ne znam da li ću to objaviti. Ovisi o tome kako će mi se sviđati to što napravim. Konkretno, nije nikakva specijalna tajna. Zanima me Stockholmski sporazum. Čitam ga, idem članak po članak, osvrćem se na njega na jedan način koji se može koji puta zvati analiza, a može se reći i komentar. U ovom auditoriju ima dvije tri osobe kojima ću to pokazati i pitati ih što o tome misle. Imate pred sobom tekst objavljen u Narodnim novinama s originalnim tekstom i hrvatskim prijevodom. Taj sadržaj vam se sviđa ili ne sviđa. Smatrate da je on u suprotnosti s nekom normom. Volio bih čuti što o tome mislite. U internom pravu odvjetnik i sudac će doći u tu situaciju da moraju analizirati jedan tekst. Tu ima zgodnih problema. Kolega Barbić je sudac i može nam reći što se događa u tom konkretnom slučaju kao norma, ali nije nego je rečenica iz jednog ugovora koju rečenicu ne razumiješ. Što onda sudac radi kad ne razumije neku rečenicu ili čitav stavak? Mi si moramo dati truda da tuđe rečenice razumijemo da pokušamo kroz gramatiku, sintaksu, logiku uhvatiti što ta rečenica kaže. Ako ipak se ništa ne razumije sudac stoji pred situacijom da kaže da ne može presuditi.
- J. Barbić:** Iznijet ću jednu indiskreciju. Kolega Zadavec je rekao koliko naš profesor Ibler ima godina, a ja ću učiniti nešto što je on učinio pred koji mjesec. Pokojni akademik Eugen Pusić je u Akademijinom Razredu za društvene znanosti bio urednik časopisa Rad. Svaki razred već godinama sudjeluje u izdavanju tog Akademijinog časopisa tako što uređuje pojedine njegove brojeve u kojima svoje radove objavljuju članovi tog razreda. Kad je umro

akademik Pusić, postavilo se pitanje tko će činiti novo uredništvo Razreda za društvene znanosti. Izabrali smo urednika i pitali kolegu Iblera bi li on bio član uredništva. Odgovorio je: „Nemam ništa protiv, ali da to traje samo do moje stote godine.“

V. Ibler: Ne znam, možda promijenim mišljenje.

E. Zadravec: Ovo pitanje postavio sam iz znatiželje. Naš profesor radi, ali je puno važnije nešto drugo – da vi mladi ljudi vidite koliko daleko se taj posao može raditi i koliko se zadovoljstva u tome može naći. Ovo vam je najbolja ilustracija. Izdržite, makar do 98.

V. Ibler: Da li ste ovom pobjedom dobili daljnje agresivne impulse. Želite li dalje negdje nastaviti borbu? Da li vam se uopće sviđa natjecati se?

I. Zrinjski: Sami sebi smo izgledali kao odvjjetnički tim. Imali smo svi podijeljene uloge i svi smo bili posvećeni tom cilju da pobijedimo. Nakon što smo dobili u Barceloni nitko od nas sljedeći mjesec i pol dana do finala u Luxembourggu nije krenuo spavati, a da nije pomislio kako bi to bilo pobijediti u Luxembourggu. To je jedan dobar osjećaj i mislim da se zadržao kod svih nas do te mjere da vjerujem da ćemo jedno ga dana imati profesionalne karijere.

V. Ibler: Očekivao sam takav odgovor. Uspjeh je nešto što stimulira i traži još jedan uspjeh.

M. Seršić: Moja uspješna studentica Branka Marušić je multiprvakinja pa sam htjela pitati da nam nešto više kažete o tim debatnim natjecanjima. Možda, Vi, kolegice Jakir i na koji način? Možda i kolegica Marušić da odgovori koliko vam je to koristilo? Ipak u debati imate 15 minuta. Ovo je malo drugačije. Pripremate se 15 mjeseci.

V. Jakir: I Branka i ja debatom smo se počele baviti još u srednjoj školi. Bavljenje debatom omogućuje kako naći argumente za dvije suprotne strane i kako to prezentirati. Kad kažete da postoji samo 15 minuta priprema pretpostavljam da mislite na studentsku debatu u kojoj je to tako. Osobno se nikada nisam bavila studentskom debatom nego nakon srednjoškolskog bavljenja preuzela sam vođenje kluba u XVI. gimnaziji i sada sam to prepustila mlađima. Općenito debata je tu korisna. U timu je bilo nekih polemika je li to dobro ili nije. Mislim da je dobro da u timu postoji netko tko se bavio debatom čisto jer zna unaprijed da se neće zablokirati na ročištu. Možda će mu biti malo lagodnije govoriti pred ljudima. Zaista se pokazalo

da trud oko pronalaženja mnogih informacija oko kojih se može argument izgraditi je ono što čini debatanta boljim.

B. Marušić: Debata daje ljudima stav. Ono što je nužno pri svakom ročištu kad branite određenu temu je imati stav. Znači, sam sebe treba uvjeriti da si u pravu. Bilo je problematično jer je bilo 5 debatanata od 6 ljudi. Vrlo teško su odustajali od svojih argumenata. Sve te svađe su bile argumentirane. Nije bilo neke histerije nego normalno. Ono što je bila dobra stvar je bila da smo znali argumentirati svoje odgovore i kad bi te odgovore čuli s druge strane na ročištima. Dakle, argumentirano vas nauči kako odgovarati na određene stvari i kako svoje stavove braniti.

V. Ibler: Da li se većina vas sada bavi mnogo prizemnijim stvarima? Koliko znam među vama je jedan ili dvojica diplomiranih. Čime se bavite, kako radite?

K. Mandić: Neki od nas namjeravaju sljedeće godine sudjelovati i na „velikom“ moot-u, tj ELMC-u.

D. Horvat: Osobno, bilo je mi dosta teško prebaciti se na ovaj naš tip učenja na koji smo navikli. Zadnjih par mjeseci isključivo sam primjenjivala pravo kroz literaturu. To je drugi način razmišljanja od reprodukcije podataka koje smo usvajali kroz cijeli studij.

V. Ibler: Iz toga bi mogli zaključiti da vam je ovo natjecanje i škodilo.

B. Sedak-Benčić:

Poslužio bih se poznatom engleskom anegdotom o tri londonska krojača. Prvi je istaknuo na reklami da je najbolji krojač u Engleskoj. Drugi je bio skromniji pa je ispisao reklamu da je najbolji krojač u Londonu, dok je treći bio najpraktičniji pa je na reklami jednostavno napisao najbolji krojač u ulici. Da anegdota ne bi bila neprimjerena pitao bih mlade kolege na koji način razmišljaju sada nakon što su postali svjetsko prvaci, postati prvaci u Hrvatskoj i to u sustavu popularno nazvanom poglavlje 23, koji je evidentno defektan. Konkretno imate li vi planove i razmišljanja za uključivanje u domaće prvenstvo ili ste sada kada su vam u struci otvorena vrata Evrope, svoju budućnost usmjerili na odlazak iz Hrvatske.

V. Barišić: Osobno me dosta smeta u zadnje vrijeme jer nakon što mi čestitaju na uspjehu obično me pitaju gdje ću. Stječe se utisak da svih 6 moramo otići negdje van. Gotovo nas svi nagovaraju na to. To je žalosno jer želim ostati i svi mi želimo ostati. Planiramo otići van, steći nova znanja i vratiti se ovdje. Mislim da ćemo se sigurno baviti ovim problemima i da ćemo u tome uspjeti. Nisam siguran koliko će se naš način razmišljanja uklapati u sustav

koji vlada ovdje u Hrvatskoj iz onog starog sistema samo o normi. Nikakva kreativnost, nikakva šira interpretacija. Nadam se da ćemo se uspjeti u to uklopiti i nametnuti neki novi način rada ili drugačiji način razmišljanja kakav način razmišljanja je i u Europi. Moramo se svi tome prilagoditi. Hoće li na uspjeti? Nadam se da hoće.

V. Ibler: Dvije su mogućnosti. Jedna je ići van i ne vratiti se. Druga je situacija kad čovjek ide van po logici svoje službe ili interesa. Slažem se da treba biti kritičan prema ideji da se odseliš.

J. Barbić: Preporučio bih vam da to kretanje bude dvosmjerno. Da se ode, da se steknu iskustva, da se dobiju znanja i da se vrati natrag. Tu i društvo mora učiniti svoj dio priče i stvoriti takve uvjete da mladi ljudi budu potaknuti da se vrate natrag. Naša je tragedija da imamo odljev mozgova. To je najgore što nam se može dogoditi. To će nam se dogoditi i nakon ulaska u Europsku uniju, jer će kretanje prema drugima biti znatno pojačano i u tome se krije velika opasnost.

Vidjeli ste kako se radi na ozbiljnim velikim sudovima. Vidjeli ste i banalne stvari, kako se, recimo, piše podnesak. Najbanalnija stvar, kako se piše podnesak, kako se moraju priložiti prilozi, kako moraju izgledati, kako se pregradnim numeriranim kartonima postižu lako snalaženje i preglednost, kako mora izgledati popis priloga.

Kad biste obišli naše sudove i razgledali spise bili biste šokirani. Uspoređivao sam to jer već 30 godina arbitriram po svijetu i vidim podneske vodećih svjetskih kancelarija. Oni naši odvjetnici koji rade s inozemstvom koriste sasvim drukčiju tehniku pisanja i iznošenja stavova, sve je jasno, pregledno, u svemu se može lako snaći, da počnemo od sasvim banalnih stvari pa nadalje.

S druge strane mogu vam ukazati na primjere koje sam ovdje doživio da bih najradije tom odvjetniku bacio podnesak koji je krajnje neuredan, nepregledan, s nesustavnim navođenjem pa čak ni s numeriranjem priloga, ali kao predsjednik arbitražnog vijeća to ne smijem učiniti da se ne kaže da sam pristran. Zato moram sam sređivati spis. Kad vam se u građevinskom sporu naniže sa svake strane po nekoliko desetaka dokaza, a da nijedan nije numeriran, možete zamisliti kako da se čovjek snađe u toj hrpi nesređenih papira. To treba učiti u inozemstvu ili u doticaju s njime. Kakva se praksa stvara, kako se radi, ali da se to prenese u zemlju.

Nemojte zaboraviti da se u svim tim zemljama sa pravnim zastupnicima iz kojih ste bili u doticaju i gledali uzore pravo razvijalo stoljećima u jednom

pravcu. Nije bilo šaranja u promjeni pravaca razvoja kao kod nas. Pravnicima se u Hrvatskoj u posljednjih 60-tak godina svakih 15-ak godina mijenjao pravni sustav. Na nekim područjima se kretalo svaki puta iz početka. Zato se neke stvari nisu razvile kako treba i stoga treba pokupiti ono što se može saznati od drugih i pozitivno stečeno znanje i iskustvo prenijeti ovdje. To bi bilo rješenje. Uvijek sam pledirao da mladim ljudima treba omogućiti specijalizaciju i znanje, ali nastojati da se vrate natrag, a ne da ostanu vani. Vani možete postići uspjeh, ali tamo ste uvijek stranac. Uvijek se na vas drukčije gleda. Koliko god se govori o ravnopravnosti to nije uvijek baš tako, a to očito pokazuje i činjenica da se o tome stalno govori. Ono što postoji i što je notorno o tome se u pravilu ne govori jer za to nema potrebe. Preporučujem vam, vratite se kući.

- V. Jakir:** Što se svih nas tiče nema puno bojazni. To je plan svih nas. Budući da naš Fakultet i Katedra za europsko javno pravo ima dugu tradiciju sudjelovanja na mootovima, u Luxembourgu su bili tri puta u finalu. Mislim da samo jedna osoba koja je sudjelovala na ovakvom natjecanju nije se vratila natrag. Možda mi imamo drukčiju percepciju stvari. Mislim da do trenutka kad ću doći do vaših godina da situacija u Hrvatskoj neće biti apsolutno ista. Imam osjećaj da u tome moram sudjelovati ako želim da se promijeni. Otići vani, biti tamo, malo mi je preapstraktno. Mislim da je to najnormalnije razmišljanje.
- J. Barbić:** To je najnormalnije razmišljanje. Treba ići van, vratiti se i nešto pridonijeti svojoj zemlji.
- I. Kordić:** Mislim da se pred osobe kojima se otvaraju vrata i mogućnost da odu van postavlja poseban odabir. Ako odlučiš otići, dolaziš u sustav koji je bolje uređen, u kojem je lakše raditi jer se ne treba uzrujavati oko nekih stvari koje su sulude, za koje znaš da se mogu odraditi puno bolje. Ne moraš jurišati na vjetrenjače ljudske gluposti. S druge strane ako ostaneš ovdje to je drugi tip izazova. Raditi na postizanju promjena na bolje u vlastitom društvu donosi jedan osjećaj ispunjenja koji ne možeš dobiti kada odeš van. No, isto tako uvjerena sam da teško možemo naučiti sve što će nam trebati u tom procesu bez da steknemo neko iskustvo života i rada vani. Možemo, ali bi smo s novim znanjima i vještinama mogli još i bolje doprinijeti da se stvari ovdje pomaknu. Nama nedostaje pristup. Način kako riješiti i napraviti neke stvari i neki posao obaviti efikasnije. Boravak na postdiplomskom studiju ili rad u nekoj instituciji Europske unije u jednoj dužoj perspektivi može značiti jako puno kada se jednog dana vratimo.

V. Miličić: Poštovane Kolegice i Kolege studenti, slavljenci sa svjetskoga pravničkog natjecanja, sjajni ste bili i sada ste sjajni. Izvrsna je ideja profesora Barbića da budete gosti Tribine. Kada smo se vidjeli na promociji njegovih knjiga u HAZU, nedavno, pitao sam ga - koja je teme Tribine. On mi je odgovorio - **oni su tema!** Svima sam Vam već čestitao i pojedinačno i katedri EJP na uspjehu, sada to činim opet. Šteta što nije bilo više, sadržajnije, publiciteta o Vašem uspjehu. Zadivljujuće je i stvara mi komplekse, da naš profesor, akademik, Ibler s tim respektabilnim godinama, toliko je suveren u razgovoru, komunikaciji i praćenju Vas danas, da mi je neugodno kako u toku predavanja zaboravim, nakon digresije, gdje sam stao. Izmišljam viceve ili nešto drugo da bih se prisjetio i nastavio dalje. Profesor Ibler je večeras spomenuo jednu veliku istinu u retorici, a to je da najprije treba naučiti dobro slušati, jednako i, kao savjet u svakodnevnim ljudskim odnosima, prijateljstvu, braku itd. Privilegij je, smatram, svih nas večeras ovdje, biti prisutni i sudjelovati na ovoj Tribini. Hvala Vam!
Zahvaljujem posebno i kolegi studentu Ivanu Zrinjskom.

J. Barbić: Ovaj primjer koji je iznio profesor Miličić kako se zaboravi na predavanjima je znak da je počeo stariti, za razliku od profesora Iblera, i to je razlog što ovdje sjedi profesor Ibler, a ne profesor Miličić. Vezano za to da treba slušati druge iznijet ću jedno iskustvo. U parnicama ovisno o prilikama, nikada nemojte previše reći, ali zato dobro slušajte onog drugog jer će ako puno govori uvijek reći nešto viška, onako pomalo nekontrolirano za što ćete se moći uhvatiti i to izvući u svoju korist. To vam je kao u nogometu kad igrač napravi tri sjajna poteza i umjesto da se riješi lopte učini četvrti i sve upropasti. Prema tome, važno je slušati, vrlo pažljivo slušati i tražiti svoju priliku u onome što onaj drugi kaže.

K. Mandić: Htjela bih nešto dodati. Mislim da govorim u ime sviju nas. Ovo je bila jako dobra godina za europsku Hrvatsku i uspjeh jest relativno neponovljiv. Mislim da ne želimo da ostane tako već želimo da to preraste u jednu tradiciju pobjeđivanja. Mi smo svoje odradili. Sad je na vama je starijima da to prepoznate i da nam date priliku da radimo nešto i ovdje. To ste relativno uradili i sa ovom tribinom i mi vam još jednom zahvaljujemo na pozivu.

J. Barbić: To i treba. Moj životni moto je uvijek bio da treba dati šansu mladima i forsirati mlade, ali s jednom zadržkom. Treba ih ubaciti u vatru onda i onoliko koliko su za to sazreli. Ako niste potpuno u stanju podnijeti teret nečega, doživjet ćete šok a posljedice mogu biti katastrofalne, može doći do nesigurnosti a to izaziva strah i odbojnost prema novim izazovima.

Prema tome treba ulaziti u stvari onoliko koliko je to moguće i potrebno, ali uvijek omogućiti mladim ljudima da idu naprijed.

Na mojoj sam katedri u jednom času ostao sam. Pogledajte koliko je danas kolegica i kolega na Katedri za trgovačko pravo i pravo društava. Silno sam ponosan na tu činjenicu jer mislim da se profesora kad odlazi u mirovinu vrednuje po onome što je ostalo iza njega. Ovo neka bude glas svima da su dužni omogućiti mladima pravi razvoj. Meni se ovo jako sviđa s vaše strane, ta želja da se uključite u tako nešto, a naročite da stječete znanja, ali da ih koristite u vlastitoj zemlji. Nisam optimista na kratku stazu, ali na dugu sam veliki optimist. Pred vama je duga staza. Doživjet ćete nešto što mi danas ne možemo zamisliti. Nadam se da će jednog dana biti privilegija živjeti u Hrvatskoj i to će biti u vrijeme vaše zrele životne dobi.

E. Zdravec: Profesore, mi u pravilima naše tribine imamo jednu odredbu koja kaže da možemo počasne članove uzimati. Predlažem da ove mlade ljude uzmemo kao počasne članove i na taj način ih obavežemo da dolaze na tribine. Da li se prijedlog prihvaća?

J. Barbić: Apsolutno. Sad smo navršili 18. godinu rada i imamo nove članove. Ozbiljno, pogledajte malo teme, bit će vrlo privlačnih tema na tribinama pa pogledajte oglasnu ploču i uključite se.

I. Zrinjski: Spominjali ste da ostavimo nešto drugima. Mislim da je red da se zahvalimo svima koji su nam pomogli da pokažemo svoje znanje. Treba na tradicija u ulaganju i uspjeh. Profesor Miličić već puno godina vodi nastavu retorike. Iz prijašnjih generacija, dvaput su bile druge, troje ljudi je konstantno odlazilo na retoriku. Imam i ja tu povlasticu da idem na nastavu retorike kod profesora Miličića što je definitivno dalo svoj doprinos u kritičkom razmišljanju i slušanju drugih, načinu formiranja. Debata je bila jedna od drugih stvari od srednjoškolske razine do fakultetske i funkcionira na način da starije generacije ostavljaju neki know how način razmišljanja i način kako biti uspješan u tome što radiš. Na samoj katedri imali smo pomoć ne samo od profesora nego prvenstveno pomoć prijašnjih generacija mootovaca. Svi su nam pomagali, dolazili u kasne noćne sate u našu malu sobicu u Tkalčićevoj ulici da bi radili s nama. To u nama budu želju da pomažemo budućim MUT-ovcima i u ovom društvu ako je to moguće ostavimo neki svoj pečat i da jednog dana živimo u Hrvatskoj i možemo reći da je to privilegij.

J. Barbić: Molim vas da pljeskom pozdravimo naše goste. Postali su članovi Tribine pa prema tome očekujem da dođete izlagati ako imaju neku temu. Kolegice i kolege, zahvaljujem vam svima koji ste nas uvodili u raspravu i svima koji

ste došli danas ovdje. S time smo zaključili osamnaestu godinu rada. Devetnaestu godinu, ako budemo živi i zdravi, nastavljamo u listopadu, a do tada se dobro odmorite i provedite ugodno ljeto. Naći ćemo neku zgodnu temu za 161. tribinu, a ako je imate, javite nam i rado ćemo udovoljiti vašoj želji. Hvala vam lijepa i doviđenja do listopada.

Tribina Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
i
Kluba pravnika grada Zagreba

BILTEN BR. 81

Voditelj Tribine i urednik
Akademik Jakša Barbić

Sadržaj:

**Autorizirana izlaganja uvodničara
prof. dr. sc. Siniše Rodina
i doc. dr. sc. Tamare Perišin,
Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu**

Tema 161. tribine

**ČLANSTVO U EUROPSKOJ UNIJI
I AKADEMSKA MOBILNOST**

Zagreb, 6. listopada 2011.

KLUB PRAVNIKA GRADA ZAGREBA

161. TRIBINA – 06. LISTOPADA 2011.

ČLANSTVO U EUROPSKOJ UNIJI I AKADEMSKA MOBILNOST

J. Barbić: Kolegice i kolege, s današnjom 161. tribinom otpočinjemo 19. godinu našeg rada na stalnim mjesečnim tribinama. Srdačno vas pozdravljam i otvaram tribinu.

Mislim da je sada vrijeme da narednih nekoliko tribina a možda i cijeli njihov ovogodišnji ciklus posvetimo raspravi o pitanjima koja su nam zanimljiva s obzirom na ulazak Republike Hrvatske u Europsku uniju. Potrebno je razmotriti i razjasniti sve što je aktualno s obzirom na institucije društva i države, građane i njihova prava i obveze, ekonomiju i poslovanje vezano uz članstvo Hrvatske u Uniji. Danas ćemo početi s prvom temom. Vjerojatno ćemo tribine sa spomenutim temama redom održavati do ljeta, osim ako se u međuvremenu ne pojavi neka posebno aktualna tema koja zahtijeva da se o njoj odmah raspravlja. S takvom bismo temom prekinuli taj niz i nakon nje ga odmah nastavili.

Bilo bi logično da smo ciklus tribina otpočeli s temom o ugovoru o pristupanju. Kako ga u vrijeme dogovaranja teme i sazivanja Tribine još nismo imali mogućnost proučiti, tu ćemo temu ostaviti za kasnije. Smatramo da je potrebno početi s nečim pripremljenim a svakako aktualnim, tj. s temom o kojoj se sve zna i bez ugovora o pristupanju – članstvom u Europskoj uniji i akademskoj mobilnosti.

Za tu temu imamo dvoje uvodničara: kolegu Sinišu Rodina kojega dobro znate jer je već nekoliko puta na našim tribinama imao priliku izlagati stvari koje su vezane uz europsko pravo i kolegicu Tamaru Perišin, docenticu Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Zamolio bih kolegicu Perišin da prva iznese svoj dio uvodnog izlaganja. Kolegice Perišin, izvolite.

T. Perišin: Zahvalila bih akademiku Barbiću što je predložio ovaj ciklus tribina o Europskoj uniji i europskom pravu i što nas je pozvao. Osobito mi je draga ova tema pa sam odmah skočila na ponudu da o tome govorim. Uvodno bih rekla da zapravo je teško razumjeti akademsku mobilnost u Europskoj uniji bez da znamo da se cijela Europska unija temelji na ekonomskoj integraciji. Zapravo je još Schumanova ideja iz 1950. godine bila da se države u Europi počnu povezivati u području ugljena i čelika, da se ta suradnja "prelije" u ostala ekonomska područja (što se naziva "spillover"), a da iz ostalih ekonomskih područja se suradnje "prelije" u neekonomska područja kao što su zaštita potrošača, okoliša, ljudskih prava

itd. Kroz to prelijevanje i tu suradnju Schuman je zamišljao da će doći do jednog ekonomskog blagostanja, podizanja kvalitete života te da će države Europe postati ekonomski povezane na način da rat na području Europe postane nezamisliv. Dakle, i mir u Europi bio je jedan od ciljeva. Do svega to što je Schuman zamišljao 1950. godine je doista i došlo.

Današnja Europska unija temelji se na četiri tržišne slobode. To su slobode kretanja roba, osoba koja u sebi obuhvaća radnike i poslovni nastan, sloboda pružanja usluga i sloboda kretanja kapitala. Te četiri tržišne slobode se u Europskoj uniji smatraju temeljnim slobodama te su zajamčene europskim ekonomskim ustavom. Pomoću njih nastoji se podići kvaliteta života i povećati konkurentnost prema drugim državama na svijetu. Zapravo skoro sve što Europska unija radi pa tako i područje obrazovanja služi ostvarivanju tih tržišnih sloboda. Europski prostor visokog obrazovanja treba promatrati u svjetlu tržišnih sloboda i sam „Bolonjski proces“ treba gledati u tom svjetlu.

Pojednostavljeno rečeno, „Bolonjski proces“ ima dvije temeljne zadaće. Jedna zadaća je povećanje mobilnosti, a druga zadaća je skraćivanje formalnog obrazovanja. Nijedna od tih zadaća nije sam sebi svrha. Njihova svrha je da se poveća nekakva konkurentnost Europe i da se bolje ostvare tržišne slobode. S jedne strane, mobilnost doprinosi kvalitetnijem obrazovanju i kvalitetnijem radnom potencijalu Europske unije. Također osobe koje su kao studenti putovale i studirale u drugim državama članicama će kasnije možda lakše otići u drugu državu članicu raditi. Na taj način dolazi do optimalne alokacije radnih resursa i veće konkurentnosti Europe prema trećim državama. S druge strane, i skraćivanje obrazovanja doprinosi većoj konkurentnosti. Na primjer, studij prava u Engleskoj traje tri godine, u Njemačkoj formalno pet godina, ali se često studira i duže (kao i kod nas). Stoga engleski pravnik s trideset godina života već ima mnogo godina iskustva, a njemački pravnik je često tek na samom početku svoje karijere. To sigurno utječe na konkurentnost.

Glavni dio izlaganja mog izlaganja bit će strukturiran u tri dijela: - prvo bih se osvrnula na mobilnost studenata; drugo bih govorila o mobilnosti nastavnika; a treće bih govorila o mobilnosti samih sveučilišta odnosno o tome kako sveučilišta izvršavaju slobodu poslovnog nastana i slobodu pružanja usluga.

Prvo, o mobilnosti studenata. Vjerojatno i sami znate da Europska unija ima niz programa kroz koje nastoji potaknuti mobilnost studenata. Najpoznatiji program je Erasmus program studentske razmjene. Naše Sveučilište postalo je nositelj Erasmus povelje još 2009. godine, a od ove akademske godine postali smo punopravni član Erasmusa. Što to konkretno znači? Recimo, Pravni fakultet je kroz taj Erasmus program zaključio 60 sporazuma o suradnji sa stranim sveučilištima. Još deset

sporazuma sklopili smo izvan zemalja Europske unije. Kroz te sporazume mi svake godine možemo razmjenjivati 100 studenata odnosno možemo poslati 100 naših studenata na studij u inozemstvo, a ujedno i primiti 100 stranih studenata. To su ogromne brojke. Također svi ugovori predviđaju mobilnost nastavnika i mobilnost nenastavnog osoblja. Što se tiče odlazne mobilnosti studenata, budući su ovo tek počeci Erasmusa u Hrvatskoj za ovu godinu nisu bila osigurana dovoljna financijska sredstva, tako da Fakultet ima osiguranih 100 mjesta za naše studente, ali neće svi moći dobiti stipendije. Naime, nitko nije previdio da će se fakulteti toliko angažirati u sklapanju ugovora i da će im biti potreban tako veliki broj mjesta. Kad sam prije dvije godine postala prodekan, na prvi Erasmus natječaj kojeg sam provodila prijavilo mi se osam studenata. Na zadnji natječaj koji sam provodila prijavilo se 100 studenata. Što se tiče dolazne studentske mobilnosti, ove godine nam po prvi put dolazi čak preko četrdeset stranih studenata i za njih smo uveli nastavu na engleskom jeziku.

Kod studentske mobilnosti je vrlo bitno, a to treba gledati u kontekstu tog unutarnjeg tržišta, da boravak na partnerskom sveučilištu nije učenje stranih jezika niti turističko putovanje nego je to dio studijskog programa mladog studenta. Zbog toga se za svakog studenta koji putuje u inozemstvo sklapa ugovor o učenju (*learning agreement*) kojim se ugovara koje će predmete taj student u inozemstvu polagati. Najčešće su to izborni predmeti. Bitno je da se ti izborni predmeti ne trebaju poklapati s izbornim predmetima koje mi nudimo na Pravnom fakultetu. Dapače, da su to drugi predmeti. Kad bi bili isti predmeti, zašto bi studenti uopće išli u inozemstvo ako bi isto mogli slušati kod nas. Nadalje, student u inozemstvu može položiti neki obavezni predmet. Na primjer, student može u inozemstvu položiti obiteljsko pravo, kazneno pravo itd, a taj kolegij mu se priznaje. Pravilnik o mobilnosti propisuje se predmet mora priznati kao obavezni kao se s našim obaveznim predmetom preklapa u 70% ishoda učenja te da to treba procjenjivati po načelu maksimalne fleksibilnosti.

Što su to ishodi učenja? Kako uspoređujemo da li se predmet trgovačko pravo položeno na nekom pravnom fakultetu u Nizozemskoj poklapa u 70% ishoda učenja s predmetom trgovačko pravo na našem Fakultetu. Kod nas nisu još dovoljno definirani ishodi učenja. Ishod učenja su neka znanja i vještine, ali ne u smislu znanja na pamet pravnog udžbenika ili zakona od korica do korica. To ne bi bili ishodi učenja. Pod pojmom ishodi učenja misli se na neke drugačije, univerzalnije i trajnije vještine i znanja. Zamislite pravnik iz Španjolske koji je cijeli život studirao i poslije radio po španjolskim propisima i pravnik iz Hrvatske koji je cijeli život studirao i radio po hrvatskim propisima. Iako su obojica cijeli život studirala i radila po sasvim drugačijim propisima postoje neka znanja i vještine po kojima su

oni obojica pravnici. Po nečem su njih dvojica ipak vrlo slični. A različiti su od politologa, sociologa, zubara i drugih visoko obrazovanih osoba.

Kad razgovaram s našim profesorima i studentima primjećujem da je nekima teško prihvatljivo da se priznaju kolegiji iz inozemstva kad su drugačiji zakoni. U Europskoj uniji je to sasvim logično jer je to povezano sa slobodom pružanja usluga i poslovnog nastana. Recimo, njemački odvjetnik *Rechtsanwalt* može bez polaganja ikakvih dodatnih ispita otići u Italiju i tamo pružati svoje odvjetničke usluge pod njemačkom titulom. Nakon što bi tri godine pružao odvjetničke usluge u Italiji u suradnju s talijanskim odvjetnikom, mogao bi automatski može dobiti titulu *avvocato*, talijansku odvjetničku titulu. Ne traži se nikakvo polaganje razlike ispita na fakultetu, nikakav novi pravosudni ispit. Odvjetnici se vrlo lako mogu kretati diljem Europske unije. Stoga, ako se priznaje cijeli taj status odvjetnika naravno da se priznaje i pojedini kolegij na studiju.

Dakle, U Hrvatskoj i konkretno na Sveučilištu u Zagrebu i Pravnom Fakultetu je puno napravljeno u području mobilnosti, ali postoji još niz prepreka. Na primjer, naše - titule nisu prepoznatljive, nismo usklađeni s kvalifikacijskim okvirom itd., a o tome će pričati prof. Rodin.

Sada ću se osvrnuti na mobilnost nastavnika. Trenutno nismo sasvim usklađeni s europskim pravom u pogledu mobilnosti nastavnika jer imamo dosta restriktivna pravila o dolaznoj mobilnosti nastavnika. Zamislimo jednog fantastičnog profesora s Oxforda, recimo mog mentora s magistarskog studija. Taj profesor je ujedno i odvjetnik jer britansko pravo dozvoljava da netko bude i profesor i odvjetnik. On naravno ne zastupa stranke u sporovima manjeg značaja već ima dva-tri spora godišnje u kojima zastupa Ujedinjeno kraljevstvo pred Europskim sudom, zastupa *British and American Tobacco* itd. Sada zamislimo da taj profesor iz bilo kojeg razloga želi doći raditi na Pravni fakultet u Zagrebu. Možda želi doći jer je bolja klima nego u Engleskoj, možda ima nekakav projekt vezan za državu kandidatkinju ili iz bilo kojeg drugog razloga želi doći. Da li bi on mogao doći? Vrlo, vrlo teško. Prvo, taj profesor nema doktorat. Zašto nema doktorat? Zato jer se u Engleskoj doktorat ne traži da bi se postalo profesorom. On je autor nekoliko vrlo opsežnih knjiga i znanstvenih članaka objavljenih u najprestižnijim časopisima, ali doktorat nije pisao jer se to u Engleskoj ne traži. Osim toga, engleski profesor bi se trebao upisati u Upisnik znanstvenika u Hrvatskoj, a i to bi bilo povezano s vrlo velikim poteškoćama. Potom bi trebao proći izbor u zvanje iako je u Oxfordu već i više nego redoviti profesor. Ovdje bismo ga vjerojatno izabrali u zvanje docenta jer ne bi ispunjavao hrvatske uvjete. Dakle, postoje dosta velike prepreke. Statut Sveučilišta u Zagrebu omogućava stranim profesorima da kod nas izvode nastavu do dvije godine bez izbora u zvanje, ali za duže boravke se mora proći izbor u zvanje. Ovakve prepreke nisu protivne samo

nekakvoj romantičnoj ideji akademske mobilnosti nego i konkretnim odredbama Ugovora o funkcioniranju Europske unije koje se odnose na slobodu pružanja usluga i slobodu kretanja radnika jer stranim nastavnicima znatno ograničavaju pristup tržištu. Na primjer, Europska komisija je pokrenula postupak protiv Grčke zbog grčkih pravima da se svi znanstvenici moraju upisivati u upisnike znanstvenika, a to je zapravo nepotreban teret. Ono što je još posebno zanimljivo u slučaju engleskog profesora s obzirom na činjenicu da je on u Engleskoj i profesor i odvjetnik je činjenica da bi on zapravo po europskom pravu (kada Hrvatska postane članica EU) imao pravo doći u Hrvatsku raditi i kao profesor i kao odvjetnik. Tu će se dogoditi jedan zanimljivi paradoks da će engleski profesor moći doći u Hrvatsku i raditi kao odvjetnik, a hrvatski profesor u Hrvatskoj neće moći biti odvjetnik. Također, engleski odvjetnik će moći doći u Hrvatsku i raditi na Pravnom fakultetu u Zagrebu, a hrvatski odvjetnik neće moći raditi na Pravnom fakultetu u Zagrebu. Trebali bismo malo razmisliti kako napraviti veću propusnost između odvjetništva i profesure za dobrobit i cijele profesije, a i građana.

Još za kraj bih se osvrnula na mobilnost samih sveučilišta odnosno na slobodu pružanja usluga i slobodu poslovnog nastana samih sveučilišta. Kada Hrvatska postane članica Europske unije, strana sveučilišta će u Hrvatskoj moći puno lakše otvarati svoje podružnice odnosno svoje kampuse. Po sadašnjim propisima sveučilište da bi djelovalo mora imati dopusnicu, mora biti upisano u registar ustanova, upisnik visokih učilišta, imati akreditacije i sl. U budućnosti strana sveučilišta neće morati udovoljavati svim tim zahtjevima hrvatskog prava. Bit će dovoljno da imaju dozvolu za rad i izvođenje nekog programa po pravu neke od članica EU i s tim dozvolama će moći otvarati kampuse i izvoditi program Hrvatskoj. Dosta složene procedure kojima su podvrgnuta hrvatska sveučilišta neće vrijediti na primjer za Sveučilište iz Maribora ako će htjeti osnovati kampus u Zagrebu. Stranim sveučilištima se neće moći diktirati niti struktura programa (5+0, 4+1, 3+2), to će se sve na primjer Sveučilište u Mariboru moći raditi po svojoj vlastitoj akreditaciji. Time se u akademskom svijetu stvara dosta velika konkurencija. Postaju važniji kvaliteta akademskog programa, trajanje akademskog programa itd.

Naši fakulteti koliko god se postepeno privikavaju na tu ideju još zapravo nisu sasvim svjesni da su tržišni subjekti. Fakulteti pružaju uslugu obrazovanja na tržištu, za koju su plaćeni i podvrgnuti su tržišnim pravilima. Najnoviji zanimljiv primjer iz Nizozemske. Dva nizozemska sveučilišta – Universiteit van Amsterdam i Vrije Universiteit Amsterdam su se dogovorili koliko će i jedni i drugi naplaćivati magistarski studij i uspostavili su zajedničku tarifu. Studenti su primijetili da master program jednako košta na oba sveučilišta pa su krenuli to istraživati na kraju su uspjeli su dokazati

da doista postoji sporazum između dva sveučilišta. Postojanje sporazuma su prijavili nizozemskoj agenciji za zaštitu tržišnog natjecanja i nizozemska agencija je pokrenula postupak protiv sveučilišta tvrdeći da se radi o kartelu. Kod nas, naprotiv, je još uvijek redovita praksa da se prije donošenja svih važnijih odluka u Zagrebu se konzultiraju Sveučilišta u Rijeci, Splitu i Osijeku. Zapravo stvaramo kartele. Činjenica da se radi o javnim sveučilištima u smislu da nam je osnivač država ne znači da nismo podvrgnuti tržišnim pravilima.

J. Barbić: Hvala lijepo kolegice Perišin. To je prvi dio izlaganja, a sada bih zamolio kolegu Rodina da iznese svoj dio izlaganja.

S. Rodin: Svoje izlaganje htio sam grupirati oko jedne središnje misli, a to je da je magistarski studij ono mjesto i ona forma u kojoj se događa akademska mobilnost u Europi danas. Sve što budem govorio reći ću imajući na umu tu činjenicu. Magistarski studij je 90% europske mobilnosti. Kod preostalih 10% polovica se odnosi na doktorske studije. Ono što se odnosi na prvi bolonjski ciklus je znatno manje. Prije nego što počnem s kontekstualnim napomenama vezano uz ovu moju glavnu misao htio bih samo dodati nekoliko riječi na ono što je kolegica Perišin rekla o tome kako ustvari ne prepoznajemo još nove normativne strukture i sadržaje koji u stvari počinju uređivati naš život ovdje na sveučilištu. Istina, navikli smo gledati na visoko obrazovanje kao na aktivnost države. Međutim, sveučilišta su danas institucije koje čak naplaćuju i školarine. Po europskom pravu to je dovoljan razlog da ih se smatra ekonomskim subjektima jer pružaju usluge na tržištu. Apsolutno je točno da u onoj mjeri u kojoj sveučilišta nastupaju na tržištu, na njih europsko pravo gleda kao na ekonomske subjekte, kao i na svakog drugog poduzetnika. To ima značajne konzekvence, budući da Europska unija, u kojoj vrijede četiri tržišne slobode, utječe i na svakodnevne aktivnosti sveučilišta koje mi smatramo javnima, dok one, u stvari, predstavljaju tržišne aktivnosti. Vratimo se središnjoj misli. Magisterij je glavno mjesto mobilnosti. Moramo najprije razjasniti neke pojmove. Za „Bolonjski proces“ smo svi čuli. On nije nešto što bi bilo potaknuto ili inicirano od Europske unije. „Bolonjski proces“ provodi se kao otvorena metoda koordinacije, odnosno, to je proces vlada europskih država i to ne samo država Europske unije nego i šire. Ni mi nismo članica Europske unije, ali smo ipak dio „Bolonjskog procesa“ kao što je i Ukrajina. „Bolonjski proces“ iz početka nije imao izravne veze s Europskom unijom. Zašto to kažem? Jer se zadnjih godina razvija dosta negativan stav o „Bolonjskom procesu“ i odmah se to povezuje s Europskom unijom, te moram reći da to uopće nije tako. Drugi bitan pojam je europski kvalifikacijski okvir i ima veze s Europskom unijom. To je sustav kvalifikacija koje je izrađen kao čvrst normativni okvir u okvirima Europske unije gdje je svo obrazovanje od

„kolijevke pa do groba“ podijeljeno u osam razina. Mi još uvijek koristimo neke stare nomenklature. 7/1 je viša stručna sprema, 7/2 je visoka itd. Prema europskim kriterijima, osma razina je najviša razina doktorata znanosti, sedma je magisterij, šesta razina je ono što mi nazivamo prvostupništvom i sve do osnovne škole, razine jedan. Što je karakteristično za europski kvalifikacijski okvir? Svaka razina obrazovanja je tržišno prepoznatljiva. Razine europskog kvalifikacijskog okvira su, na neki način, prenesene u „Bolonjski proces“. Svaka razina obrazovanja mora biti završna i prepoznatljiva na tržištu rada. Ako imate trogodišnji ili četverogodišnji studij kojega mi nazivamo prvostupništvom, odnosno, mi to nazivamo preddiplomski studij, onda diploma takovog studija mora davati kvalifikacije koje su prepoznatljive i zaposlive na tržištu rada. Onaj tko završi tri ili četiri godine šumarstva ili ekonomije, u Europi ima kvalifikacije koje su opće prepoznatljive. Već sam rekao da je sedma razina magistarska razina i ta ona nam u stvari ne daje prvu punu visokoškolsku kvalifikaciju, kako je to kod nas zakonom propisano, nego nam daje dodatnu kvalifikaciju koja nije nužni uvjet za obavljanje profesije. Neke države su to učinile. Mi smo opstruirali tu mogućnost, te pravnoj profesiji uopće ne možete biti baccalaurus (prvostupnik). Uopće ne postoji pravni bakalaureat u Hrvatskoj. Rekli smo da pravni studij mora trajati pet godina. Bilo bi dovoljno, što se tiče europske regulative, da pravni studij traje četiri godine kao što je uvijek i trajao. Ja sam studirao četiri godine, kolegica Perišin je studirala četiri godine, akademik Barbić je studirao četiri godine i vi svi ovdje ste studirali četiri godine osim naših mladih kolega koji moraju dulje. Nitko nam nije rekao da mi nismo dovoljno dobri pravnici niti ovdje niti izvan zemlje. Što se toga tiče, Europska unija kaže četiri godine baccalaureata je dovoljno da bi se ušlo u profesiju. Kolegica Perišin je otvorila temu ishoda učenja. Ti ishodi učenja mogu biti generalni, mogu biti specifični, u svakoj disciplini moraju biti posebno definirani. Što su općenitiji to vrijede šire. Pročitat ću što je europski kvalifikacijski okvir rekao za magistarsku razinu obrazovanja. Njome se stječu „Kvalifikacije za samostalno upravljanje teoretskog i praktičnog učenja pri čemu je jedan njegov dio stvaranje novog znanja u specijaliziranom području i predstavlja osnovu za originalnost u razvoju često u kontekstu znanstvenog istraživanja. Kvalifikacije također pokazuju sposobnosti integracije znanja i formuliranje sudova koji uzimaju u obzir socijalne i etičke probleme i odgovornosti te odražavaju sustav upravljanja u kompleksnom području.“ Dakle, to bi trebao znati i moći učiniti svaki magistar bilo koje struke u Europi. Što bi to značilo za pravnika? Samostalno upravljanje, teoretsko i praktično. Znači da studenti magistarske razine profesora posjete jednom ili dvaput u dva tjedna koji im kaže da istraže određenu stvar, te su ti studenti sposobni učiti na takav način da jedan dio njihove aktivnosti predstavlja stvaranje novog znanja. Treba istražiti dosad neistraženo

područje ili doći do potrebnih informacije koje se onda koriste na nov način. Na toj razini se događa mobilnost studenata u Europi. Dakle, nakon što su studenti već stekli prvu potpunu kvalifikaciju, tj. kvalifikaciju prvostupnika ili baccalaureusa i stekli uvjete za pristup profesiji. Tada, nakon toga, dolazi do najvećeg dijela mobilnosti, te studenti odlaze na magisterij u drugu državu, na drugo sveučilište. Postaje jasno zašto je mobilnost potrebna jer student obogaćuje ne samo sebe nego i to sveučilište i tu akademsku zajednicu na koju su došli budući da već jesu kvalificirani u području u kojem jesu pa su onda u stanju usporediti kako je neko rješenje postavljeno u Španjolskoj, kako u Hrvatskoj i znaju, sposobni su donijeti sud koji podrazumijeva socijalne i etičke probleme u Španjolskoj i Hrvatskoj. Pitam, ako imate integralni petogodišnji studij, a to nije slučaj samo s pravnim fakultetom nego je to slučaj sa svim našim fakultetima bez obzira što imaju strukturirano 3+2 ili 4+1, možete li prenijeti studentima ove kompetencije o kojima sam govorio. To je apsolutno nemoguće jer se očekuje da svi studenti koji su upisali studij, doista i magistriraju. Mogu li se magistarske kompetencije prenijeti ako profesor mora raditi s dvjesto ili tristo studenata na petoj godini studija koja je magistarske razine. Što bi trebalo učiniti da bismo hrvatski visokoškolski sustav otvorili prema Europi? Prvo, moramo priznati da je reforma koja se u nas provodi od 2003. godine propala. Mislim da je to preduvjet. Jednostavno treba reći – oprostite dragi građani Republike Hrvatske, dragi studenti, bili smo u krivu, sve smo radili krivo ovih osam godina, nećemo više nikada. Drugo, po meni, nužno je vratiti se starom četverogodišnjem tradicionalnom hrvatskom modelu visokoškolskog obrazovanja. Dakle, četiri godine koje vode zaposljivoj kvalifikaciji. „Bolonja“ dopušta 3+2 ili 4+1, ali zašto? To je zato jer su oni koju su upisali Bolonjsku deklaraciju postupali induktivno pa nisu htjeli oktroirati taj sustav, nego su pogledali koji modeli postoje u Europi. To su bili modeli 3+2 i 4+1 što obuhvaća sve obrazovne modele u Europi, kako engleski koji je baziran na tri godine, tako i njemački koji je baziran na četiri godine. I tri i četiri godine su jednako dobre i vode prvoj zaposljivoj kvalifikaciji. Povratak na četverogodišnji studij potreban je da bi se izbjegla velika odstupanja između trogodišnjih i četverogodišnjih studija u istom području. Stoga bi duljinu studija valjalo propisati zakonom kao četverogodišnju, plus jedna godina magisterija. Nakon toga, a to ima veze i s mobilnošću i s financiranjem, potaknuti sveučilišta da se upravo na jednogodišnjim magistarskim studijima otvore prema Europi, prema razmjeni studenata i nastavnika. Tko će uopće ići studirati u drugu zemlju na petoj godini studija ako zna da zbog toga, na svom matičnom sveučilištu neće dobiti potpunu kvalifikaciju. Ako zna da će imati problema s priznavanjem ispita. To jednostavno nije za očekivati. Tu se, naravno, postavlja i pitanje doktorata. O tome smo manje govorili. U Hrvatskoj postoje institucije (mogu se nabrojiti na prste jedne ruke) koje su ušle su

institucionalnu suradnju sveučilišta na doktorskoj razini. Na doktorskoj razini nema dovoljno mobilnosti i suradnje. Jedan od razloga je to što kod nas na doktorski studij studenti dolaze nepripremljeni, budući da nisu prošli kroz pravi magistarski studij, već kroz njegov surogat u obliku pete godine studija. Osim toga, u nas doktorski su studenti uglavnom već zaposleni negdje drugdje, a sustav im ne priznaje studentska prava. Oni čak imaju problema s posuđivanjem knjiga u knjižnicama. To smo zadnjih godina uspjeli urediti. Na europskoj razini doktorski studenti imaju isti status kao i redovni studenti. Oni obično imaju neku državnu stipendiju i imaju sva studentska prava kao prijevoz, korištenje studentske menze, studentskog doma. Doktorat traje nominalno tri ili, najviše, četiri godine. Ukoliko ne doktorirate u četiri godine vi ste neuspješni.

Vratimo se na zajedničko tržište Europske unije i čemu ono služi. Obrazovanje služi za stvaranje funkcionalnih eksperata u različitim područjima. Rekli smo na početku da u ovom trenutku na Pravnom fakultetu u Zagrebu imamo preko 40 stranih studenata. Ti će studenti otići i novi neće više dolaziti ukoliko se pročuje da se u nas nema za naučiti ništa funkcionalnoga. Čitav smisao reforme visokog obrazovanja i mobilnosti bi trebao biti u tome da se sveučilišta integriraju u europsko tržište rada. Sveučilišta je moguće uspoređivati sa nogometnim klubovima koja se međusobno natječu u ligi gdje jedan klub kupuje igrača drugoga kluba i gdje navijači odlaze na gostujuće utakmice. Kada to postignemo onda ćemo znati da smo uspjeli. Moj kolega Zoran Kurelić kaže ako student iz Stockholma ne bude mogao studirati u Heidelbergu kao što studira u Üpsali, onda Europa nema smisla. Onda Europa nije konstituirana na smislen način, a akademska mobilnost joj upravo pokušava dati taj smisao. Hvala lijepo.

J. Barbić: Zahvaljujem našim uvodničarima što su nas ovako dobro uveli u temu. Vidite kako se slobode koje se u Europi čine temeljnima odražavaju i na ovom području. To je za nas vrlo značajno. U Hrvatskoj akademiji znanosti i umjetnosti uskoro ćemo održati znanstveni skup o znaju koji će biti jedno od više dosadašnjih, nažalost bezuspješnih, obraćanja Akademije javnosti u vezi sa znanjem i njegovom važnošću u hrvatskom društvu. Nastojat ćemo da Predsjedništvo Akademije nakon toga dade izjavu za javnost o važnosti znanja za izlazak Hrvatske iz krize čime bi se potaklo Vladu da nakon izbora koristi preporuke što će biti upućene i njoj i javnosti. Obrazovanje će u toj izjavi zauzeti značajno mjesto. Tu je vrlo važna propusnost o kojoj su govorili naši uvodničari, nema mjesta zatvorenosti jer to vodi u stagnaciju i nazadovanje.

F. Orehovec: Najprije bih zahvalio profesoru Rodinu što mi je dozvolio da prisustvujem obrani doktorske disertacije Kosjenke Dumančić na temu europskog prava.

S. Rodin: Obrane su javne.

F. Orehovec: Možda sam krivo razabrao, ali iz ovog Vašeg izlaganja proizlazi da na magistarskom studiju Vi kao mentor studentu dajete zadatak da istraži neko novo područje. Dobio sam dojam da je to novo područje ono koje ni sam mentor ne zna jer ako mentor zna onda to nije novo područje. Ako student postdiplomskog studija mora istražiti nešto novo onda to novo mentor ne zna. Jesam li dobro shvatio?

S. Rodin: Ovo što ste sada rekli može vrijediti za doktorski studij. U okviru dokorskog istraživanja doktorski kandidat doista mora nešto novo napraviti, nešto što još do tada nije postojalo. To nužno ne znači da mentor to ne zna. Jednostavno mora napraviti jedan dodatni korak dalje od postojećeg znanja koji još nitko nije napravio. Ja sam kao mentor više naučio od svojih doktorskih studenata nego oni od mene. Na magistarskom studiju još uvijek nismo došli do toga. Magistarski studij je priprema kandidata za samostalno doktorsko istraživanje. Student, ako mu se posreći, možda doista otkrije nešto novo. Međutim, na magistarskom studiju je ključno da se pod nadzorom mentora student osposobljava za samostalno stjecanje novih znanja na doktorskoj razini. Što smo mi napravili? Ukinuli smo naše magistarske studije koje smo imali ranije. Upravo je tome nekadašnji magistarski studij služio. Pripremi za samostalno doktorsko istraživanje. Nakon što smo takve magisterije ukinuli, nismo omogućili, nismo stvorili pravi „bolonjski“ magistarski studij koji bi ga zamijenio. Mi ustvari imamo petogodišnje preddiplomske bakalaureate. Mi smo samo produžili naš preddiplomski studij s četiri na pet godina. Kod nas ima godišnje deset do petnaest studenata koji usvajaju učenje magistarske razine. To su najbolji studenti. Namam podatke, kolegica Perišin, koja je do nedavno bila prodekanica za međunarodnu suradnju zna koliko studenata diplomira godišnje. Oko 7% studenata od onih koji diplomira doista ide dalje. Drugi ne. Oni niti su na petoj godini studija napravili nekakvo znanstveno istraživanje, niti su radili s mentorom.

J. Barbić: Nitko od profesora ne zna sve. Ako studentu na doktorskom studiju date zadatak, kao profesor ćete radeći zajedno s njime naučiti i neke nove stvari ili ćete produbiti ono što ste od ranije znali. Vaš će zadatak biti da ga kanalizirate u istraživanju, da ga uputite u korištenje metodama istraživanja i da pazite da posao obavi *lege artis*. Sve ćete s njime raspravljati i iz toga ćete oboje imati koristi. To je prava suradnja i zapravo timski rad na novim stvarima kojim će student najprije prikupiti potrebnu građu i pretražiti sve

moguće izvore, a vi ćete s njime to sustavno raspraviti i tako će on uz vaše savjete to obraditi. Onaj tko se ne bavi nekim područjem i duboko u njega ne ulazi zna opće stvari, poznaje metode istraživanja i zna se njima koristiti, ali nema osjećaj dubine koji se stječe temeljitim ulaskom u materiju. Ne možete se svemu posvetiti jednako duboko. Zato je potrebna sinergija između kandidata kojeg vodite i vas kao vrsnog poznavatelja materije u kojoj je ono što se istražuje samo jedan mali dio. Tako je to kad se ulazi u nove stvari.

Hrvoslav Bašić:

Zanima me što se tiče mobilnosti pravnika kad Hrvatska postane članica Europske unije i dobije mogućnost pružanja svojih usluga na stranim tržištima i obratno. Hoće li hrvatski odvjetnik biti u težem položaju od konkurencije odvjetnika iz Engleske, Njemačke i možemo li očekivati ono što se dogodilo u zemljama jugoistočne Europe?

T. Perišin:

Ulaskom Hrvatske u EU će se sigurno povećati i konkurencija u odvjetništvu. Naravno, ta konkurencija će biti jaka u određenim područjima npr. u području trgovačkog prava i drugim područjima u kojima su česte prekogranične situacije; a za zastupanje u "lokalnim" sporovima npr. sporovima oko međe, smetanja posjeda i sl. ne očekujem dolazak strane konkurencije. Naši odvjetnici moraju ujedno znati da se za njih otvaraju i nove prilike – strana odvjetnička društva će za mnoge poslove angažirati domaće odvjetnike. Osim toga, svi hrvatski odvjetnici će moći pružati svoje usluge ili se nastaniti u svim državama EU te tako mogu konkurirati na tržištu od pola milijarde ljudi, a ne samo na tržištu od četiri milijuna stanovnika. Na primjer, hrvatski odvjetnik će moći otići u Austriju i otvoriti svoj odvjetnički ured u Austriji (sloboda poslovnog nastana). Moći će iz Hrvatske pružati usluge u Austriji (sloboda pružanja usluga). A moći će otići u Austriju i zaposliti se za odvjetničko društvo koje tamo postoji (sloboda kretanja radnika). Dakle, stvorit će se konkurencija, ali i nove mogućnosti.

S. Rodin:

Kada se naši studenti po prvi puta susretnu s pravom Europske unije onda stoje pred odlukom hoće li se u životu baviti brakorazvodnim parnicama ili ometanjem posjeda ili misle da će im trebati pravo Europske unije. Doći će do diferencijacije. Biti će uvijek lokalnih odvjetnika, možda čak i individualaca kao što je kod nas dosta dugo bilo, ali doći će do okrupnjavanja odvjetničkih društava. Jedan moj kolega sa studija iz Michigana radi kao odvjetnik u Chicagu. Partner je u odvjetničkom društvu koje ima stotinjak partnera. Kaže da mu je bilo bolje dok nije bio partner. Dok nije postao partner, uvijek je prvoga u mjesecu dobivao plaću. Nakon što je postao partner, najprije se mora izračunati ostaje li kakva dobit, da bi se mogla isplatiti. Čim imate veliko tržište naravno da su tu i veliki igrači.

Jadan dio posla će se odviti na sljedeći način je taj da će investitori koji će ovdje dolaziti. Npr. Ikea. Doći će ovdje s već gotovim rješenjem koje će s Hrvatskom imati onoliko veze koliko je potrebno da se razgraniče od svojih susjeda od parcele i da se upišu u registar ako uopće budu i to trebali jer su već registrirani u Švedskoj. Imat će svoje in house odvjetnike koji će obavljati za njih većinu stranih postupaka.

J. Barbić: Veća protočnost bit će tamo gdje se usvoje međunarodni standardi, a to je naročito primjerice područje prava društava i trgovačko pravo. Tu su stvari vrlo slične i zapravo poslovne konstrukcije k nama dolaze iz drugih razvijenih zemalja. To je područje u kojem će iz inozemstva dolaziti pravници s unaprijed pripremljenim modelima koje će primjenjivati i kod nas. Prilagodba hrvatskog prava europskoj pravnoj stečevini dovela je do toga da je veliki broj tih standarda manje-više ujednačen pa će tu i protočnost biti puno veća. Ona danas postoji tako što u pravilu velike inozemne odvjetničke kuće angažiraju domaće odvjetnike koji poznaju domaće pravo, a onaj drugi međunarodni dio posla obavljaju inozemni pravници. Tako se neke stvari danas rade. Ne očekujem da će neki inozemni pravnik uređivati međe u Hrvatskoj ili baviti se smetanjem posjeda. To je ionako područje koje nije uređeno zajedničkim europskim pravnim standardima. Inače je sigurno da će doći do spomenutih kombinacija. Recimo, inozemni će odvjetnici otvoriti ovdje podružnicu, zaposlit će nekoliko domaćih kolega koji će se baviti ovim našim specifičnim stvarima koje su vezane za nešto što se događa u Hrvatskoj. Naravno, s vremenom to će se polje širiti i doći će do međusobnog prekrivanja. Ulazak u Europsku uniju otklonit će pravne barijere, upravne barijere koje sada sprječavaju da inozemni odvjetnici neposredno djeluju u Hrvatskoj i obrnuto.

S. Rodin: Mi ćemo morati ponovno početi promišljati način funkcioniranja i našeg fakulteta i načina na koji razmišljamo o pravu. Razmišljamo o pravu kao građanskom pravu, kaznenom pravu, obiteljskom pravu, radnom pravu. Te podjele više ne postoje. Čak ni pravo Europske unije. Kad smo se njime počeli baviti to je bila jedna periferna disciplina. Danas svaki odvjetnik koji funkcionira u Europi, u nekom većem uredu, mora poznavati pravo EU kao preduvjet za bilo koji posao. Odvjetnici će reći da rade spajanja poduzeća, međunarodne brakorazvodne slučajeve, direktno investiranje, a ne građansko pravo, trgovačko pravo ili kazneno pravo. Dolazi do takvih specijalizacija da se više ne pita za teritorijalnost. Za pravo EU podrazumijeva se da je jedan od izvora prava, ali specijalizacije idu potpuno drugim tokom od onoga što smo mi naučili. Vi kažete da ste kazneni pravnik. U redu, ali što točno u kaznenom pravu. Recimo, bavite se međunarodnim izručenjima. To onda nije više samo kazneno pravo. Tu je i upravno pravo, tu ima i obiteljskog prava, međunarodnog prava, prava

EU. Neke tradicionalne discipline se funkcionalno spajaju. To je proces koji je potaknut globalizacijom, ali ne samo globalizacijom nego ekonomskom integracijom u Europi.

Blaženka Musulin, odvjetnica iz Zagreba:

Moj sin je na četvrtoj godini Pravnog fakulteta i mene i kao odvjetnicu i kao majku budućeg kolege zanima što će strani studenti kod nas raditi i učiti i kako će to utjecati na buduće odvjetnike koji će dolaziti ovdje i u kojem smislu naši studenti kad izlaze van i odlaze na razmjenu mogu nešto naučiti, što točno da bi poslije eventualno mogli raditi vani?

T. Perišin: Ove godine će preko četrdeset stranih studenata doći studirati na naš Fakultet. Dvadeset pet ih je već došlo. To su "pravi" stranci koji nisu hrvatskoj porijekla i ne govore hrvatski jezik. Takvim studentima moramo ponuditi nekakve transnacionalne sadržaje jer njih ne zanima da tijekom mobilnosti nauče hrvatski Kazneni zakon, ZKP, ZUP i slično. Do sada smo im ponudili predmete europskog, međunarodnog ili komparativnopravnog karaktera. Najčešće se radi o izbornim predmetima, ali može se raditi i o predmetima koji su kod nas obvezni. Na primjer, na predmetu Ustavno pravo se uvijek materiji pristupalo komparativnom metodom – ne obrađuje se samo hrvatski Ustav, nego se analiziraju i američki, britanski i francuski ustavi te se uče nekakvi ustavnopravni instituti koji su univerzalni i transnacionalni. Slično je i naši studenti kada idu u inozemstvo. Manje zemlje u kojima se ne govore svjetski jezik (npr. Nizozemska, Švedska, Slovačka) uglavnom imaju programe na engleskom jeziku koji su onda otvoreni (kao i naši programi) i za dolazne studente i za domaće studente te svi skupa uče iste sadržaje. U državama čiji su jezici svjetski poput Ujedinjenog kraljevstva, Francuske, Španjolske, Italije, Njemačke, Austrije u pravilu se nude predavanja baš na tim jezicima. Mnogi naši studenti govore te jezike i rado koriste priliku da studiraju npr. na španjolskom, francuskom, njemačkom. U tim zemljama su naši studenti potpuno integrirani tj. slušaju iste kolegije koje slušaju svi domaći studenti, naravno prema studentovim interesima i prema godini studija jer se od druge do pete godine individualno ugovara koje predmete student upisivati. Ono što je najvažnije je da se sve što student položi tijekom mobilnosti priznaje. Znači student ne gubi ni pola godine ni godinu.

Dražen Kozulić, Novi informator:

Jedan mali komentar na međunarodnu suradnju. Svojim akademskim zvanjem moje je mišljenje da dajemo uslugu. Nismo fizikalci kao akademski obrazovani građani. Što se tiče akademskog obrazovanja podijelio bih ga u dvije razine. S jedne strane imamo prirodne, egzakte znanosti; s druge strane društvene znanosti. Kad gledamo prirodne

znanosti tu nema nikakvih problema. Gledajte matematiku, fiziku, biologiju. Tu traje međunarodna suradnja od kada traju i ti fakulteti. Sin mog prijatelja završio je biokemiju i sada ima priliku raditi doktorat negdje u svijetu. One module koje je on učio na našem fakultet i oni su međunarodno priznati. Ako mi imamo, a tu pozivam Hrvatsku akademiju znanosti i umjetnosti. Treba nam koordinacija Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti trebali bi dati vjetar u leđa da dođe do standardizacije hrvatskih studija s europskim studijima. Polazišni model je sasvim dobar model. Ono što se događa kod prirodnih znanosti. Što se tiče pravnih znanosti kroz tu razmjenu su se već neke stvari iskristalizirale. Svi padamo na rimsko pravo. Da ili ne? Treba koristiti modul rimskog prava gdje svaki student prava u Švedskoj, Njemačkoj, Engleskoj, Hrvatskoj mislim da rimsko pravo mora polagati na latinskom što nije kvalificirano da jednako to pravo položi u Hrvatskoj. Možda se može pronaći nekakav modul po kojem svi studenti prava to mogu polagati. Treći modul je pravo Europske unije. Četvrti modul je ljudska prava. Modul po kojem bi svi europski studenti gdje kod studirali trebali jednako po nekakvim standardima polagati. Još jedna stvar. Čini mi se da svi pravni fakulteti u Hrvatskoj trebali bi napraviti nekakvu koordinaciju ili konferenciju gdje bi na neki način usuglasili neke module koje bi mogli predložiti prema Europskoj uniji i na taj način aplicirati da svi studenti ne samo zagrebački i stani nego i riječki i osječki budu jednaki. Čini mi se da toga još nema. Moja je sugestija da se tu nešto napravi i da se vezano uz ovaj ERASMUS program to uklopi i krene dalje.

B. Blažević: Vrlo je važna pravna znanost u gospodarstvu.

Što će se i kako događati sa pravnim naukovanjem za suce. Oni moraju pokrivati mnogo područja a ne samo uska specijalistička. Da li će uspijevati samo sa vježbeničkim stažom i pravosudnom akademijom? Pravosudna akademija sa dobro osmišljenim programom i kvalitetnim predavačima može biti izlaz za početak, ali bi trebalo nastaviti sa povremenim usavršavanjem, što poznaju i rade u nekim drugim strukama. Seminari u Opatiji i Zagrebu obuhvaćaju mali dio sudaca i usko područje pa nisu rješenje.

Sadašnja situacija je loša jer je sustav rezultirao da dio sudaca godinama radi sa skromnim iskustvom pa i znanjem a pogotovo ako nisu činili mnogo toga da prate primjenu novih propisa.

S. Rodin: Konačno smo osnovali tu samostalnu instituciju Pravosudnu akademiju. Reći ću što ja mislim. Nisam sasvim siguran da smo na pravi način to napravili, ne samo u pogledu Pravosudne akademije. Pravno obrazovanje traje nominalno pet godina. Naši najbolji studenti koji pobjeđuju na međunarodnim natjecanjima studiraju pet i pol godina. Izvršni studenti studiraju šest do sedam godina. Prosječni studenti studiraju osam godina.

Što se zbiva nakon osam godina? Onda moraju imati dvije godine staža da bi mogli prijaviti pravosudni ispit pa je to deset godina. Ako žele biti sudac ili sutkinja onda moraju ići još četiri godine u Pravosudnu akademiju. Četrnaest godina za prosječnog studenta. Ako se fakultet upiše sa osamnaest godina sa trideset i dvije se postaje sudac. To nije sustav koji je racionalno postavljen. Morali bi skratiti najprije temeljno pravničko obrazovanje i povezati praksu s Pravosudnom akademijom. Nema nikakvog razloga da ukupno pravničko obrazovanje (fakultet, praksa i pravosudna akademija) traje duže od sedam-osam godina. Kod nas se studira deset godina. Za deset godina svijet se promijeni. Ono što ste znali prije deset godina potpuno je irelevantno. Kao da niste uopće studirali.

Još nismo spomenuli jednu čarobnu riječ, a to je cijeloživotno učenje. Nije cijeloživotno učenje zamišljeno tako da si ljudi uzmu jedan ili dva tjedna za dodatno studiranje, ili nekoliko seminara koje će otići odslušati negdje na more. Cijeloživotno učenje upravo proizlazi iz potrebe da se da odgovor na dinamičan razvoj kompetencija i znanja koji su potrebni za rad u profesiji. Ako uspijete za četiri godine diplomirati, imate temeljno obrazovanje. Možete ići raditi. Onda ćete za tri godine upisati magisterij iz npr. međunarodnog prava, jer ste vidjeli da vam to treba. Uzmete si godinu dana neplaćenog dopusta da to završite jer ste u međuvremenu uštedjeli dovoljno novaca da si to priuštite. Ne morate studirati osam godina do prve kvalifikacije i onda ići raditi. Cjeloživotno obrazovanje je zamišljeno kao jedna fina večera u kojoj dobijete odvojeno predjelo, glavno jelo, desert i još čašu vina, a ne da vam, kao sada u nas, konobar stavi sve na jedna tanjur, to zamiješa i kaže moraš to pojesti u određenom roku, a nakon toga više nema ništa za jesti do mirovine. To je razlika koju mi moramo napraviti, a to ne možemo napraviti ako smo rekli da moramo imati integralni petogodišnji studij do prve kvalifikacije.

B. Bošnjak: Imam konkretno pitanje. Slušajući ove natuknice o mobilnosti u Europskoj uniji, postavlja se pitanje o mogućnosti zapošljavanja u EU. Svjedoci smo opće nezaposlenosti visokoobrazovanih kadrova u Hrvatskoj. Sve su to mladi diplomirani stručnjaci, koji se nakon završenih fakulteta javljaju na tržište rada i završavaju na Zavodu za zapošljavanje. Ti mladi ljudi čekaju da se otvore vrata Europske unije, da bi i oni tamo konkurirali na slobodna radna mjesta. Zanima me koliko ti naši diplomci imaju šanse da se zaposle u zemljama Europske unije, da npr. jedan naš diplomirani pravnik koji ima završen pravni fakultet u Hrvatskoj i dvije je godine nezaposlen, da ali uopće on može realno očekivati da će se moći zaposliti u zemljama Europske unije ?

S. Rodin: Odgovora su dva. U formalnom smislu apsolutno. To je već zapisano u naš pristupni ugovor. Diplome svih pravnih fakulteta bit će dovoljna kvalifikacija da naši mogu raditi u Europskoj uniji i tu nema apsolutno nikakve dileme. To je riješena stvar. U institucijama EU postoje nacionalne kvote. Ako će trebati hrvatskog pravnika onda će zaposliti hrvatskog pravnika. Drugo je pitanje zapošljavanja na slobodnom tržištu. Hoće li naši pravници ići npr. u Brisel ili London i natjecati se za radno mjesto u privatnom sektoru? Pitanje je da li bi li velike odvjetničke kuće htjele zaposliti studente s našom diplomom? Odgovor je pozitivan. To se već dešava. Jedna velika američka odvjetnička kuća prisutna u Briselu primila je našu bivšu studenticu, ali tek nakon što je otišla na magisterij na University of Michigan. Ona je završila kod nas četiri godine, otišla je na godinu dana u Ameriku, magistrirala, i oni su bili sretni da mogu zaposliti. Opet je tu neka međunarodna mobilnost je u igri. Bi li je zaposlili bez njenog magisterija u Americi? Vjerojatno ne bi. Dobila je temeljno pravno obrazovanje, prvu kvalifikaciju ovdje i bila je sposobna studirati još godinu dana na jednom visokokvalitetnom svjetskom sveučilištu i dobila posao u renomiranoj multinacionalnoj tvrtci.

B. Bošnjak: Da li se svi naši fakulteti, dakle, ekonomski, tehnički i ostali priznaju u Europskoj uniji kao ravnopravni sa fakultetima u EU i da li u slučaju natječaja naši diplomci mogu ravnopravno sudjelovati na takvim natječajima i samo poslati svoje papire, kao što to može neki Nijemac ili Austrijanac ili treba nešto još tu napraviti da bi oni mogli ravnopravno konkurirati na takvim natječajima u EU ?

S. Rodin: Postoji nekoliko direktiva koje se odnose specifično za odvjetnike i postoje regulative koje se odnose na regulirane profesije. Recimo, razgovarao sa svojim zubarom. Kad pogledate koji je sadržaj obrazovanja zubnih liječnika, vidjeti ćete da je to jako detaljno regulirano. U nevjerojatne detalje je propisano koje kompetencije mora imati zubni liječnik. Pravnici nemaju takav katalog. Ne postoji paneuropska udruga pravnika koja bi propisivala obavezne ishode učenja kao što postoji paneuropska stomatološka organizacija. Mi još nismo došli do toga da se na taj način uskladimo. Politolozi već donekle jesu. Europska stomatološka udruga kaže da bi netko mogao biti zubar mora znati raditi točno te i te zahvate na taj i taj način. Ako naš program to propisuje onda je sve uredi. Mi smo to napravili. Mi smo to morali napraviti u procesu pregovora: liječnike, stomatologe, primalje itd. Morali smo točno uskladiti sa zahtjevima koji su propisani u europskom zakonodavstvu i koji se bazira uglavnom na dokumentima paneuropskih profesionalnih udruga. Dodatno, imate čitav niz profesija koje uopće nisu regulirane. Recimo, šumarstvo nije regulirana profesija. Ako imate šumarski fakultet u Hrvatskoj i hoćete ići u Mađarsku

zaposliti se kao šumar apsolutno nikakvoga problema nema. To je kao da hoćete iz Zagreba u Split. Profesije koje nisu regulirane one se automatski priznaju i možete sa svojom zagrebačkom diplomom ići raditi u Švedsku.

F. Orehovec: Profesore Rodin, koliko će se intelektualaca moći zaposliti u administraciji Europske unije kad Hrvatska postane članica? 500, 1.000?

S. Rodin: Svi.

M. Lazić: Možda bih ja gospodinu mogla odgovoriti na njegovo pitanje. Prije godinu dana prošla sam trening "Zapošljavanja u institucijama EU-a" koje su organizirali Ministarstvo vanjskih poslova i europskih integracija RH i Veleposlanstvo Republike Francuske u RH. Bila sam sedam dana po sedam sati. Trening je držala Julie Leprêtre, voditeljica Odjela za pripreme za natječaje za rad u institucijama EU-a, CEES (ENA). Tako imala sam se priliku upoznati se sa znanjima o Europskoj uniji koja su potrebna za pristupanje spomenutim natječajima, ali i s metodologijom provođenja natječaja. Mogu reći, to je nemoguća misija za one koji nisu upoznati sa načinom testiranja. Kod kuće imam punu kutiju testova. Treba biti dobro upućen, učiti i vježbati ko lud ako hoćeš proći. Također, jako je velika konkurencija. Selekcija kandidata provodit se po novoj proceduri koja se temelji na provjeri vještina, a ne isključivo činjeničnog znanja i koja će umjesto dosadašnjih u prosjeku 18 mjeseci trajati upola manje. Nova procedura temelji se na anglosaksonskom modelu testiranja verbalnih i matematičkih sposobnosti, sposobnosti za apstraktno razmišljanje i snalaženje u situacijama koji je prilagođen europskim institucijama. Potrebno je poznavanje stranih jezika na kojem se provodi testiranje (engleski, francuski ili njemački) i materinjem jeziku. Novost je testiranje kandidata u Centru za procjenu u Bruxellesu gdje će oni koji prođu predselekciju morati dokazati svoje vještine te sposobnost rada u grupi. . Koliko su radna mjesta u europskim institucijama atraktivna najbolje govori podatak da se na jedan nedavni natječaj za 105 slobodnih radnih mjesta javilo 30.000 kandidata. Zaista je teško. Tko to uspije , svaka čast.

S. Rodin: Europska unija i broj radnih mjesta pri Europskoj uniji otprilike odgovara broju radnih mjesta u administraciji nekog srednje velikog europskog grada. Cijela priča o zapošljavanju u Europskoj uniji zanimljiva je jednom uskom krugu ljudi, ali Europska unija ima teritorijalno 500 miliona stanovnika i govorimo o tome da ćemo morati svoje obrazovanje prilagoditi zapošljavanju na tom velikom tržištu. Zapošljavanje u institucijama EU je jedan mali segment tog velikog tržišta rada. Mi moramo svoje obrazovanje prilagoditi industrijskim standardima koji vrijede na europskom kontinentu. Tu su mogućnosti jako velike. Nas ima 4 miliona, a Europljana ima 500

miliona. Mi ne govorimo o zapošljavanju u institucijama, nego o bilo kojoj državi članici u okviru profesije, a tu se otvara tržište.

M. Lazić: Inače sam na postdiplomskom studiju europskog prava, radim već 6 godina praktično po europskom pravu. Sudila sam na jednoj konferenciji, predavala sam, radim u zaštiti osobnih podataka. Kad sam počela raditi činilo mi se to jako usko područje. Mislim sa svim tim što smo govorili otpočeka profesor, mentor, tržište, potrošač. Razgovarala sam s prijateljem, on je ekonomist i ima svoju menadžersku tvrtku i radi kao savjetnik u časopisu. Rekao je dobro je to što radiš na zaštiti osobnih podataka. Treba biti u tom svijetu na tržištu poznat po nečemu. Nitko ne može biti doktor europskog prava. To je nemoguće. Vezano za zaštitu osobnih podataka svaki dan saznajem nešto novo. Mislim da bi bilo bolje organizirati neke doktorate za neke grane specifično europskog prava i sakupiti ljude koji baš to hoće.

H. Bašić: Mi smo se malo dotakli i teme oko velikog broja nezaposlenih pravnika i ekonomista. Zanima me da li Pravni fakultet u Zagrebu, Splitu ili ostali razmišljaju o upisnim kvotama. Stalno se govori da treba postojati veza između fakulteta i gospodarstva. Fakulteti bi trebali dati pravnika koliko naše gospodarstvo treba. Čini mi se da danas postoji veliki nesrazmjer između toga. Mislim da se može očekivati da će brojni budući pravници raditi na poslovima izvan njihove struke. Razmišlja li se o tome?

T. Perišin: Pravni fakultet u Zagrebu stalno smanjuje upisne kvote. Pred petnaestak godina se na studij prava upisivalo oko 1.500 studenata. Ove godine smo upisali nešto manje od 800. Dakle, svakih nekoliko godina se kvota smanjivala za oko 100 mjesta. Međutim, dok smanjivanje upisnih kvota podiže kvalitetu studija jer omogućava rad u manjim grupama, sprječava pretjeranu opterećenost nastavnika itd, ujedno ima i negativne posljedice za financiranje znanosti i visokog obrazovanja. Na Sveučilištu u Michigan, koje je spomenuo prof. Rodin, školarina za jednu godinu studija prava iznosi otprilike 40.000 dolara. Kod nas školarina iznosi oko 1.000 dolara i veliki broj studenata ju ne plaća jer su najbolji studenti i studenti koji primaju socijalnu pomoć oslobođeni plaćanja. Pravni fakultet u Zagrebu trenutno svega 45% svojih prihoda prima od države što ne pokriva niti sve nužne materijalne troškove, a kamoli pretplate na baze podataka, plaće itd. Svi znamo da da smo htjeli biti bogati vjerojatno ne bi radili u znanosti, ali razmislimo kakve će se osobe zapošljavati na Fakultetu ako dođe do daljnjeg pada standarda uvjeta rada. Na primjer, kada diplomira jedna od najboljih studentica u svojoj generaciji, onda ima mogućnost zaposliti se velikom odvjetničkom društvu gdje ubrzo može zarađivati dva-tri puta veću plaću nego na fakultetu. Osim toga, možda bi neki pomislili da Fakultet ima

bolje neke druge uvijete rada nego odvjetnički ured, ali sve češće odvjetnički uredi imaju i pretplate na baze podataka, kupuju najnovije knjige, i plaćaju usavršavanje svojim djelatnicima. Živimo u tržišnoj ekonomiji i zapravo je Pravni fakultet izložen pritiscima da zadrži određeni standard kako bi i dalje zapošljavao kvalitetan kadar te mu omogućavao uvjete za kvalitetan rad. Dok god preko 50% fakultetskih prihoda dolazi od školarina, a školarine su relativno male jer država ne dozvoljava da podignemo školarine, do tada je Fakultet pod pritiskom da upiše veliki broj studenata.

S. Rodin: Samo bih dodao, jer ste pitali imamo li previše pravnika. I da i ne. Ustvari, što se tiče modela pravnog obrazovanja, još uvijek živimo u 19. stoljeću. Mislimo da svi kvalificirani pravници moraju znati sve i da se moraju obrazovati određeni broj godina i odslušati i položiti točno određene predmete s točno definiranim sadržajem i da je to ono što ih čini pravicima. To ima samo kod nas i ponekoj sličnoj državi. Primjera radi. Zašto bi netko trebao učiti pravo Europske unije koje je obavezan predmet, radno pravo ili pomorsko pravo ili bilo koji drugi predmet. Koliko se pravnika u Hrvatskoj bavi pravom Europske unije, pomorskim pravom ili radnim pravom. Jedan mali dio. Mi smo iz nekog razloga rekli da svi moraju znati sve. To je užasno neefikasno. Vi 800 studenata tjerate da pet godina sjede u klupi i da svi uče isto. Čak smo i na poslijediplomskoj razini zakonom zabranili da se osniva ono što se u svijetu zove "graduate school" što je forma u kojoj se odvija najkreativniji dio učenja. Ta forma podraunijeva da postoje fakulteti koji djeluju samo na magistarskoj i doktorskoj razini i kod njih ne postoji ono što zovemo dodiplomska razina. To je kod nas zakonom zabranjeno. Da biste mogli organizirati poslijediplomsku razinu morate imati preddiplomsku. Vjerojatno će se pojaviti privatna inicijativa i na kraju će država popustiti pod pritiskom tržišta i prepustiti privatnim pravnim školama da posluju. Onda ćete imati specijalizaciju s jedne i ono što se naziva core curriculum, s druge strane. Jako se malo predmeta kvalificira kao core curriculum: građansko pravo, kazneno pravo, ustavno pravo, građansko i kazneno procesno pravo. Neka se profesor Barbić ne uvrijedi, ali vi možete funkcionirati kao savršeno dobar pravnik ako niste trgovačko pravo i pravo društva nikad vidjeli u svom životu. Isto vrijedi i za mnoge druge tradicionalne grane prava. Jednostavno, mi moramo prestati inzistirati da svi pravници moraju znati sve. Zanimljiv je podatak pravno obrazovanje u SAD ne traje više niti tri godine. Obavezno je dvije i pol godine, pet semestara. U okviru tih pet semestara istraživanja pokazuju smanjenje satnice pravnih predmeta. Sve je više različitih drugih društvenih i humanističkih pa čak i prirodnih s time da nisu ni ti koji se nude nisu obavezni. Pravno obrazovanje u svijetu se mijenja i mi ćemo morati to osjetiti. Trenutno naša država stoji na vrlo krutoj

tradiciji koja gotovo onemogućuje privatne investicije kod visokog obrazovanja, obeshrabruje međunarodnu mobilnost, dovođenje stranih profesora i njihovo zapošljavanje

H. Bašić: Slažem se sa svim što je rekao profesor Rodin. Tako je i na ekonomiji. Svi uče sve i računovodstvo i financije. Tako je pohvalno to što je rečeno. Također možemo reći da školarina stvarno nije visoka obzirom na mogućnosti. Više se nauči o drugim fakultetima u Hrvatskoj. Mislim da ne žele raditi tako veliku grešku zbog velikog broja pravnika koji ne mogu onda naći zaposlenje.

J. Barbić: Mislim da polako idemo kraju i da smo danas raspravili dosta pitanja. Predložio bih da se pljeskom odužimo našim uvodničarima. Doista smo imali vrlo dobru raspravu.

Ovime bih zaključio današnju tribinu. Nastavljamo s razmatranjem pitanja vezanih uz ulazak Hrvatske u Europsku uniju. Hvala lijepa što ste bili s nama i doviđenja do iduće tribine u studenome.

Tribina Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
i
Kluba pravnika grada Zagreba

BILTEN BR. 82

Voditelj Tribine i urednik
Akademik Jakša Barbić

Sadržaj:

**Autorizirano izlaganje uvodničarke
prof. dr. sc. Tamare Čapeta
Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu**

Tema 162. tribine

**SUDOVI I SUDOVANJE NAKON
ULASKA REPUBLIKE HRVATSKE
U EUROPSKU UNIJU**

Zagreb, 2. studenoga 2011.

KLUB PRAVNIKA GRADA ZAGREBA
162. TRIBINA – 02. STUDENOGA 2011.
SUDOVI I SUDOVANJE NAKON ULASKA REPUBLIKE HRVATSKE
U EUROPSKU UNIJU

J. Barbić: Kolegice i kolege, otvaram 162. tribinu Kluba pravnika Grada Zagreba i Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu i tako nastavljamo s obradom tema s područja europskog prava i prilagodbe Hrvatske životu koji je očekuje u Europskoj uniji. Danas obrađujemo drugu temu s tog područja. Naša kolegica profesorica Tamara Čapeta govorit će nam o sudovima i sudovanju nakon ulaska Republike Hrvatske u Europsku uniju. Na tom će području biti značajnih promjena. Namjerno neću uvodno o tome ništa govoriti nego ću prepustiti kolegici da vam to objasni. Promjene su dosta značajne. Vidjet ćete što će sve morati primijeniti naši suci, što će sve morati znati i koja su sve pravna sredstva moguća nakon što uđemo u Europsku uniju. Kolegica Čapeta, mikrofon je Vaš.

T. Čapeta: Hvala lijepa. Danas sam pozvana da održim predavanje o temi koja se tiče promjena koje će se dogoditi zato što ćemo ući u Europsku uniju. Naravno, krećemo od toga da ćemo ući u Europsku uniju iako to nije izvjesno. Vjerujem da su institucije koje će biti najviše pogođene transformacijom koja će se dogoditi upravo sudovi. Uskoro ću vam objasniti i zašto. Cijela pravnička struka, a posebno odvjetnici morat će se u to uključiti. Moram reći da su oni najviše zakinuti u čitavom ovom procesu obrazovanja u svrhu uključivanja u Europsku uniju jer suci su već dosta čuli o europskom pravu. S različitih strana su stizale inicijative i novci da se obrazuju suci. Odvjetnici su nekako ostali zanemarena skupina u toj čitavoj priči što je jako loše jer će bez odvjetnika biti teško uključiti europsko pravo u svakodnevnu primjenu pred sudovima. Sudovi jednostavno neće stići kopati po čitavom europskom pravu bez da im netko podastre takve argumente.

Sudski sustav Europske unije sastoji se od dvije vrste sudova. Neću reći razine jer se tu ne radi o nikakvoj hijerarhiji tih dvaju vrsta sudova. Na jednoj strani imamo Sud Europske unije koji se danas sastoji od tri institucije, a na drugoj strani imamo sve nacionalne sudove. Svaki, baš svaki sud u državi članici je zapravo sastavni dio sudstva u Europskoj uniji. Ono što je bitno jest da na neki način europsko pravo daje i organizira mandat nacionalnih sudova kad se ponašaju i sude kao europski sudovi. Podjela nadležnosti između tih dviju vrsta sudova je takva da većinu posla obavljaju nacionalni sudovi. Sud Europske unije kao institucija je sud vrlo

ograničenih nadležnosti. Njegove nadležnosti su zapisane u osnivačkim ugovorima i one se svode na tri glavne stvari. Kao prvo, taj Sud interpretira europsko pravo kroz različite postupke, a najvažniji je onaj kroz koji mu se obraćaju nacionalni sudovi, tzv. prethodni postupak, o kojem će uskoro izaći knjiga s ovog fakulteta. Druga nadležnost koju ima Europski sud jest da vrši sudski nadzor, da kontrolira valjanost akata koji proizlaze iz europskog političkog procesa. Dakle, akata koje donose europske institucije. Treća, glavna stvar koju radi Europski sud jest da kontrolira provode li države članice svoje europske obveze, u jednom postupku koji uglavnom pokreće Europska komisija. Natjerati države da izvrše svoje obveze u tom postupku bitno je manje efikasno od onoga što se može dogoditi pred nacionalnim sudovima.

Dakle, većinu tereta primjene europskog prava nose nacionalni sudovi. Bilo koji spor koji se događa između dvaju pojedinaca ili pravnih osoba ili između pojedinca i države ne može se uopće rješavati pred Europskim sudom. Europski sud nema nadležnost takav tip spora saslušati. Svi takvi sporovi događaju se i rješavaju pri nacionalnim sudovima. Europski sud se može uključiti tako da ga nacionalni sud traži za pomoć kroz spomenuti prethodni postupak, ali većinu tereta primjene europskog prava snose nacionalni sudovi. Oni svakodnevno od trenutka kad se uđe u Europsku uniju počinju primjenjivati europsko pravo. Neki podaci govore da je danas 80% pravnog sustava na neki način pod utjecajem europskog prava. Bilo da europsko pravo izravno nešto regulira, bilo tako da ograničava regulatorni prostor koji ostaje državama. O tome će, koliko znam, biti riječi na sljedećoj tribini kad će se govoriti o slobodama unutarnjeg tržišta. Ovo je izvadak iz jednog predmeta, relativno novijeg, gdje je sud u jednoj rečenici sažeo što se očekuje od nacionalnih sudaca u europskom pravnom poretku (spojeni predmeti C-397/01 to C-403/01 Pfeiffer, para. 111). Sud je rekao da je upravo na tim sudovima da pruže pravnu zaštitu koja pripada pojedincima temeljem prava Europske unije i da osiguraju da je ta zaštita djelotvorna. Ne, dakle, samo da pruže zaštitu, nego da pruže djelotvornu pravnu zaštitu pravima koja proizlaze iz pravnih normi europskoga prava.

Posljedica ovakvog europskog mandata nacionalnih sudaca jest j repozicioniranje sudova u kontekstu organizacije vlasti u svakoj državi članici. Sudovi postaju jače institucije u društvu, jača njihova uloga i u odnosu na zakonodavnu i u odnosu na izvršnu vlast. Sve to ima određenih posljedica i na internu hijerarhiju unutar sudstva, ali bitno je da suci u odnosu na zakonodavce i u odnosu na izvršnu vlast stječu jednu nezavisnu ulogu ravnopravne grane vlasti što nije nužno bilo tako u svim europskim državama, a niti u Hrvatskoj. Sudove se, između ostalog, priznaje kao

pravno kreativne institucije. Priznaje se njihova pravno kreativna uloga. Priznaje se da nije samo zakonodavac taj koji donosi norme nego i suci imaju svoj udio, ali zajedno s tom većom ulogom sudaca u društvu mora nužno rasti i njihova društvena odgovornost. Sudovi su trenutno skriveni iza zakonodavca i kad se događa nešto što se društvu ne sviđa sudovi kažu: 'kriv je zakonodavac i treba promijeniti zakon. Mi samo primjenjujemo zakone.' Europsko pravo više neće dozvoliti da se na taj način sudovi sakrivaju.

Taj europski mandat da pruže djelotvornu zaštitu pravima koja proizlaze iz pravnog poretka Unije sudovi mogu i moraju rješavati kroz nekoliko različitih instrumenata, koji proizlaze iz svojstava europskog prava kakvo ono danas jest. Kroz sudsku praksu i interakciju Europskog suda i nacionalnih sudova i politika u državama članicama, danas su ovi učinci koje ima europsko pravo i posljedične obveze koje imaju nacionalni sudovi prihvaćeni. Nije sporno da Hrvatska danas kada ulazi u Europsku uniju ulazi u Europsku uniju koju obilježava izravni učinak, nadređenost, interpretativne obveze sudova i još neke dodatne obveze. Iako niti jedna od tih stvari nije izričito zapisana nigdje u osnivačkim ugovorima Europske unije.

Osnovni instrumenti kroz koje sudovi ostvaruju tu djelotvornu zaštitu prava koja pojedincima dodjeljuje norme prava Unije jesu izravni učinak i nadređenost i interpretativni učinak. Nešto ću reći o ta dva instrumenta. Više o ovom prvom jer nemamo dovoljno vremena da detaljno o tome razgovaramo. Više možemo i kroz raspravu. Ovo zadnje načelo, načelo ekvivalentnosti i djelotvornosti pravne zaštite je jedno načelo koje je relativno novijeg razvoja i koje je u posljednje vrijeme omogućilo sudovima, otvorilo vrata da samostalno počnu mijenjati ono što se uvijek smatralo nedodirljivim za suce, a to su vlastita procesna pravila po kojima postupaju, no o njemu neću stići govoriti na ovom skupu.

Prvi možda najpoznatiji instrument jest izravni učinak zajedno s konceptom nadređenosti europskog prava. Izravni učinak znači da norma koja nastane na europskoj razini, u europskom političkom procesu izravno prodire do svakog pojedinca u državi članici bez potrebe da država tu intervenira ni na koji način. Takva norma izravno stvara za sve namjeravane subjekte u državi subjektivna prava. Ta subjektivna prava su ostvariva pred nacionalnim sudovima. To je sve obuhvaćeno u konceptu izravnog učinka. Koncept nadređenosti kaže da norma prava Europske unije u primjeni barem ima prvenstvo pred nacionalnim pravnim normama. Ta dva koncepta zajedno rezultiraju obvezom nacionalnih sudova da u postupku primjene normu prava Europske unije, a ukoliko u istom prostoru postoji

nacionalna pravna norma koja situaciju regulira suprotno od europskih pravnih normi da takvu normu ne primijene, da je ostave postrani. Kad europska norma kaže bijelo, a nacionalna kaže crno, onda iz ova dva koncepta zajedno proizlazi da sudac mora primijeniti europsku, bijelu, normu, a istovremeno ostaviti neprimijenjenu nacionalnu normu. Na prvu se to čini jasno. To se čini kao jedno pravilo konflikta. Međutim, vidjet ćemo da je to u većini država stvorilo, pa i u Hrvatskoj će stvoriti, velike probleme za suce kako da to provedu. Nije još izvjesno je li naš novi Ustav, izmijenjen za potrebe Europske unije, tu nešto pomogao ili nije. Izravni učinak imaju sve norme europskog prava, ne samo norme sadržane u osnivačkim ugovorima, nego norme svih onih 110.000 stranica EU zakonodavstva, o kojem se puno govorilo u Hrvatskoj i koje se moralo apsorbirati tijekom cijelog ovog procesa harmonizacije. Sve norme uredbi i direktiva, norme odluka i norme međunarodnih ugovora kakve sklopi Europska unija imat će u Hrvatskoj izravni učinak i za suce će stvarati obvezu da primijene njih, a ne nužno neki nacionalni zakon koji s njima nije sukladan. Počeci svega toga su u jednom predmetu koji se zvao Van Gend en Loos i koji ću prepričati. Može poslužiti za to da nam ilustrira što je to izravni učinak. Van Gend en Loos se događa šezdesetih godina. Van Gend en Loos je jedno trgovačko društvo koje uvozi u Nizozemsku iz Njemačke jedan proizvod koji se zove urea-formaldehid i vrlo je važan za proizvodnju gnojiva. Osnivački ugovor, tada Ugovor o Europsko-ekonomskoj zajednici je, između ostaloga, namjerio stvoriti između europskih država zajedničko tržište (unutarnje, interno tržište). Tržište u kojem će se ukloniti interne granice različitim protocima roba, ljudi, usluga i kapitala. Na putu ka tom cilju jedna od faza je bilo stvaranje carinske unije. Carinska unija se ne može stvoriti preko noći. To je trajalo kroz nekoliko faza. Smanjivale su se postupno carine do nule, ali dok se sve to događalo u ugovoru je stajala jedna klauzula, kakva stoji u svim trgovinskim ugovorima i svim trgovinskim ugovorima koje je Hrvatska ikad bila potpisala (bilateralnim, trgovinskim, multilateralnim). To je klauzula koju zovemo klauzula mirovanja, koja kaže da od trenutka stupanja na snagu ugovora se ne mogu više povisivati međusobne carine u trgovini između država koje sudjeluju. U ugovoru tadašnje Europsko-ekonomske zajednice je postojala upravo takva klauzula koja je zabranjivala da se postojeće carine kakve su bile 1958. Godine, kada je ugovor stupio na snagu, povisuju. Van Gend en Loos je do 1960. i neke godine uvezio ureu-formaldehid iz Njemačke u Nizozemsku po carini od 3%. 1961. godine kad ju je ponovo uvezao odjednom su mu carinici na carini razrezali carinu u iznosu od 8%. Van Gend en Loos posluje na tržištu. Oni se ne mogu sporiti s carinicima i riskirati da ostanu bez robe. Što napraviti? Plate, jer imaju kupce. Nakon što su platili tuže Nizozemsku na povrat carine koju su im protupravno naplatili. Razlog zašto tvrde da nisu morali platiti jest ova ugovorna odredba koja glasi: „od

stupanja na snagu ovog ugovora države članice neće u međusobnoj trgovini povisivati carine.“ Ono što se pred sudom pojavilo, između ostalog, kao pitanje jest kakve to ima veze s poduzetnikom koji uvozi iz jedne države u drugu državu članicu. Radi se o međunarodnom ugovoru koji obvezuje države. Dok države ne primijeni takav međunarodni ugovor, on nema zapravo nikakvog doticaja s fizičkim i pravnim osobama u državama koje su ga sklopile. Europski sud u tome trenutku u tom predmetu tvrdi, a ta tvrdnja je danas uglavnom prihvaćena, da Europsko pravo nije klasično međunarodno pravo, da je to jedan novi pravni poredak drugačijeg karaktera koji, između ostalog, karakterizira da njegove pravne norme direktno prodiru u svaki nacionalni pravni poredak i stvaraju tamo subjektivna prava za pojedince. Ova konkretna norma ne bi imala smisla ako ne stvara pravo za uvoznike da uvoze po određenim carinama. Sud kaže radi se o normi koja je dovoljno jasna u svom tekstu i kontekstu da sud iz nje vrlo lako može zaključiti da država ima obvezu zadržati carine kakve su bile i da iz toga proizlazi korelativno pravo uvoznika da uveze upravo po takvim carinama. To je bio Van Gend en Loos. U Van Gend en Loosu se nikada nije postavilo pitanje što se događa s nizozemskim carinskim zakonom. Nizozemski sudac koji je o tome odlučivao imao je pred sobom dvije pravne norme. Ovu normu iz ugovora o kojoj sam govorila koja je pročitana kao norma koja kaže uvoznik ima pravo uvoza pod određenom carinom i drugu normu koja je u Zakonu o carinskoj tarifi Nizozemske, koja je govorila drugačije, povisila je carine. Pitanje koje se dalje postavlja nije se postavilo u Nizozemskoj zato što je Nizozemska oduvijek u svojem Ustavu imala sadržano pravilo da u ovakvom tipu situacija norme međunarodnih ugovora nadvladavaju zakone. Nizozemski sudac je temeljem nizozemskog Ustava mogao primijeniti međunarodni ugovor. Kasnije se postavilo pitanje u državama koje nisu imale takvo pravilo, a koju normu će sada primijeniti nacionalni sudac. Europska norma stvara subjektivno pravo, ali i zakon stvara određena prava i, ako su oni u koliziji, što se onda događa. Ono što sam prije pokazala, izravni učinak u kombinaciji s načelom nadređenosti, a to je jasno proizašlo iz jednog predmeta koji se naziva Simmenthal. Pa to možemo nazvati Simmenthal mandatom sudaca. On zahtijeva od sudaca da primijene europsku normu i zanemare za potrebe tog predmeta nacionalnu normu koja je suprotna. To ne znači da se s nacionalnom normom nešto dogodilo. Ona je i dalje postojeća u pravnom sustavu. U nekoj drugoj situaciji u kojoj europsko pravo možda nije primjenjivo takvu normu će suci opet moći primijeniti, ali u sljedećoj situaciji u kojoj će se pojaviti neka druga europska norma s kojom će ova biti u koliziji, neće moći. U tom slučaju morat će izuzeti iz primjene takvu nacionalnu normu. U Van Gend en Loosu radilo se o ugovornoj normi. Kasnije je sud potvrdio da i druge norme kao što sam rekla imaju takve izravne učinke i jednake takve posljedice. Stvaraju obvezu za suca

da izume iz primjene nacionalnu normu pa bila ona i zakon, bila ona i Ustav. U svakodnevnim situacijama u državama članicama pojavljuju se zakoni ili drugi propisi koji su suprotni nekim europskim normama i sudovi u tim državama danas više nemaju problema da izuzmu iz primjene te nacionalne norme, ali nije im bilo lako. I njima je trebalo vremena.

Ono što se, dakle, događa temeljem izravnog učinka i nadređenosti u kombinaciji jest da sudovi stječu ovlast sudskog nadzora i nad zakonodavstvom. Vi svi znate da naš Ustav odnosno Ustavni zakon o Ustavnom sudu ovo ne dozvoljava. Ustavni Zakon o Ustavnom sudu kaže da ako sudac smatra da je zakon nevaljan zato što je suprotan Ustavu, ne može sam odlučiti da ga ne primijeni u postupku, nego mora, ako ga ne želi primijeniti, zastati s postupkom i tražiti od Ustavnog suda da ocijeni ustavnost takvog zakona, pričekati odgovor i tek tada nastaviti s postupkom. To se u praksi ne događa. U praksi ima svega nekoliko primjera da sudovi pokreću postupak za ocjenu ustavnosti zakona. Kad uđemo u Europsku uniju to se neće smjeti događati u odnosu na europsko pravo. Dakle, nacionalni sudac koji se susretne sa zakonom koji je moguće suprotan europskom pravu ne može tražiti od Ustavnog suda da ga proglasi neustavnim. On mora sam primijeniti europsku normu, ostaviti za potrebe tog predmeta po strani zakon u pitanju. Naravno da i zakonodavac ima svoju nezavisnu ulogu i obvezu ako se utvrdi da postoji zakon koji je suprotan europskoj normi. On mora zakon prilagoditi, ali to je drugačije obveza od one koju imaju sudovi. Sudovi u svakom slučaju moraju primijeniti europsku normu. Naš Ustavni zakon o Ustavnom sudu mogao bi biti prepreka tome, ali ne mora nužno biti prepreka tome, ovisno o tome koliko će kreativni sudovi Ustavni sud biti u njegovoj interpretaciji. Danas još nema sudske prakse o tome koja je svrha te odredbe u Ustavnom zakonu o Ustavnom sudu, a ovisno o tome može se doći do različitih rešenja.

Da objasnim koliko izravni učinak ovlašćuje sudove i što će sve zahtijevati od sudova najbolje je da vam objasnim kako to funkcionira na unutarnjem tržištu, iako će sljedeća tribina biti posvećena tome. Ispričat ću vam jedan primjer koji pokazuje da je upravo činjenica da je sud ovlastio svakog pojedinca da dođe pred nacionalni sud, pozove se na europsko pravo i time izazove posljedicu ne-primjene nacionalnog zakona, nešto što u bitnome pojačava položaj nacionalnih sudova, a osim toga zahtijeva od regulatorne države, od zakonodavca i od Vlade da se opravdaju. Država se od početka europske integracije stalno mora opravdavati pred sudom i to je imalo jako korisne posljedice. Države su otkrile jedan veliki broj propisa koji su smetali u pravnom poretku, u njihovom internom poretku. Ti propisi nisu smetali samo zbog europskog prava, nego su države shvatile da takvi

zakoni i drugi propisi nemaju zapravo nikakvog opravdanja da uopće postoje. Napravljena je jedna velika inventura pravnih sustava. Kako funkcionira izravni učinak na unutarnjem tržištu. Dakle, pravila koja reguliraju tržišne slobode o kojima sam ranije govorila, zabranjuju državama da ograničavaju takve slobode. Tako su zabranjena ograničenja uvoza roba iz drugih država članica koje nameće država. Države reguliraju svašta na tržištu i izvan tržišta što može ograničavati trgovinu. Recimo, štite potrošače, štite okoliš različitim normama. Sve takve norme utječu na trgovinu. Ako imate propis koji kaže da morate pakirati deterdžente u kartonsku ambalažu koja nije štetna za okoliš, u takvom slučaju proizvodi iz država članica gdje ne postoji takav propis imaju dodatni teret koji poskupljuje njihov proizvod da bi se mogli prodavati na tržištu države koja ima takav propis. Države mogu regulirati takva pitanja jer brojna takva pitanja Unija nije ni ovlaštena regulirati, ali mogu ih regulirati samo tako da ne ograničavaju pretjerano trgovinu. Uvoznici, trgovci ili bilo koje druge osobe koje su na tržištu, stekle su s izravni učinkom mogućnost da se obrate nacionalnom sudu i kažu taj i taj propis ograničava me u mojem radu da slobodno uvozim iz drugih država članica i to dovodi državu pred sud. Država se u tom trenutku mora pojaviti pred sudom ako želi spasiti propis i opravdati ga. Dakle, država mora izaći pred sud i reći razlog zašto ima neki propis, primjerice njime štitimo potrošače. To je bio slučaj i u predmetu koji sam vam navela na ovom slideu, a koji je jedan od poznatijih predmeta na internom tržištu, predmet Cassis de Dijon. Radilo se o trgovini cassisom, koji je jedan liker od crne borovnice koji se uglavnom proizvodi u Francuskoj. Nijemci su imali propis koji je rekao da se na njemačkom tržištu alkoholno piće može prodavati kao liker samo ako ima preko 25% alkohola. Cassis je imao 15% alkohola. Da bi ušao na njemačko tržište moralo se nešto dogoditi. Morao se prenazvati ili se morao pojačati. Morao je proći određenu transformaciju. To je bilo ograničenje trgovine. Jedan njemački uvoznik doveo je slučaj pred sud u Njemačkoj osporavajući taj njemački propis koji tvrdi da bi alkoholno piće da bi se prodavalo na tržištu kao liker moralo imati više od 25% alkohola. Jedno od opravdanja koje je nudila Njemačka bila je zaštita potrošača. Argument je bio da njihovi potrošači očekuju da su likeri pića koja su jača alkoholna pića. Oni će biti zbunjeni ako se dopusti da se na njemačkom tržištu pod imenom liker prodaju i pića koja su slabijeg alkoholnog postotka. Europski sud je rekao da je to u redu opravdanje. Zaštita potrošača jest prihvatljiv javni interes koji svaka država može isticati da bi spasila svoj propis. Međutim, to nije dovoljno. Da bi spasila propis država mora dokazati da propis u pitanju doista služi tome. Prvo da je prikladan. On možda i jest prikladan, jer potrošači su manje zbunjeni ako znaju da su likeri na njihovom tržištu uvijek s većim postotkom alkohola. No, osim što mora biti prikladan država mora dokazati da ne postoji manje

ograničavajući propis koji postiže isti legitimni cilj. Manje ograničavajući za što? Za slobodan protok roba. U tom trenutku većina propisa pada u vodu jer uvijek možete pronaći neki manje ograničavajući način na koji ćete postići isti cilj. U ovom konkretnom slučaju napisati velikim slovima na etiketi da ovaj liker sadrži samo 15% alkohola i time su potrošači informirani. Jedna od tema za razmišljanje u ovom kontekstu jest predloženi Zakon o INA-i. O tome možemo poslije na raspravi. Test proporcionalnosti u ovoj podjeli poslova između Europskog suda i nacionalnih sudova ne provodi Europski sud. On to sam čini vrlo rijetko, samo ako je jako bitno. U najvećem broju slučajeva, to je posao nacionalnih sudova. Nacionalni sudovi su ti koji na koncu moraju reći – ne, nacionalni zakon nije proporcionalan zato što postoji manje ograničavajuće rješenje i zbog toga on u kontekstu europskog prava nije primjenjiv. To će biti posao nacionalnih sudova.

Nacionalni sudovi nisu naviknuti na to da moraju dirati u zakone. Učili smo, kad sam ja studirala na fakultetu da se pravo primjenjuje, da suci moraju primijeniti pravo. Suci nemaju što drugo raditi nego primijeniti normu koja dolazi od zakonodavca i ne mogu dirati je na bilo koji način, a pogotovo ne mogu odlučiti da je ne primjene. Stoga je sudovima teško suočiti se s novom ovlašću koja dolazi iz europskog prava, a traži od njih da ne primjene zakon. Istovremeno je ta ovlast i obveza. U današnjem stupnju razvoja europske integracije ova je obveza sudova prihvaćena i više se ne osporava. Tako je i hrvatski ustavotvorac znao gdje smo kad smo se pripremali za članstvo u Europskoj uniji. Zato je uvrstio novu glavu u Ustav koja se odnosi na Europsku uniju, no koja još nije na snazi, već će stupiti na snagu tek kada Hrvatska postane članica. Ovaj članak (141.c) ako pročitate obrazloženje izmjena Ustava, jest članak koji bi trebao poslužiti sucima da primjenjuju izravni učinak. Primijetiti ćete, kad pročitate članak, da u njemu nema riječi „izravni učinak“ ni „nadređenost“. Pogotovo nema nigdje skrivene nadređenosti u samom tekstu članka. Prema tome, ono što će ovaj članak tražiti da bi bio iskoristiv hrvatskim sucima jest jedna kreativna interpretacija. Suci će moći na temelju odredbe koja kaže da suci štite subjektivna prava u skladu sa stečevinom Europske unije zaključiti da direktno temeljem europskih normi doista nastaje subjektivno pravo koje oni moraju štiti. Ili će to moći zaključiti iz stavka prije po kojem će se akti i odluke koje je Hrvatska prihvatila u institucijama EU primjenjivati u skladu s pravnom stečevinom Unije. Pravna stečevina zahtijeva izravni učinak, pa se može pročitati i da Ustav RH također ovlašćuje na ovo o čemu smo do sada govorili. To naravno nije uopće nužno, jer ulaskom u Europsku uniju mi na neki način prihvaćamo još jedan dodatni ustav, koji se doduše ne zove ustav jer je propao pokušaj da ga se nazove ustav, ali u svojoj naravi on jest ustav jer organizira pravni poredak Europske unije i prava i obveze

koje iz njega proizlaze. U njihovom europskom mandatu hrvatskim će sucima obveza da primjenjuju izravno europsko pravo proizlaziti iz tog europskog ustava. Svim sucima je ipak lakše, i to se dogodilo gotovo u svim državama članicama, pronaći uporište za ovako veliku novu ovlast i u domaćem ustavnom poretku. Do danas su gotovo svi pravni poredci interpretirali svoje ustave ili ih čak i izmijenili tako da omogućе sucima da primjenjuju izravni učinak. Danas je stvarnost takva da suci to doista svakodnevno čine.

Izravni učinak i nadređenost su jedna tehnika i ta tehnika je laka, jer zahtijeva dvije jednostavne radnje. Kao prvo, prepoznati europsku normu i prepoznati nacionalnu normu. Kao drugo, ako su suprotne, primijeniti europsku normu i zanemariti nacionalnu normu. Ona je skopčana s problemima kako opravdati takav postupak, ali sam postupak je relativno jednostavan. Teži postupak jest interpretativni učinak. On je teži za upotrebu, ali je lakši za opravdati, i za sudove i za zakonodavca. Interpretativni učinak dovodi do istog rezultata. On dovodi do toga da osoba koja tvrdi da ima subjektivno pravo utemeljeno u europskoj pravnoj normi doista takvo pravo zaštiti pred nacionalnim sudom, ali ne tako da nacionalni sud izravno primijeni europsku normu, nego tako da nacionalni sud primijeni nacionalnu normu, ali nacionalnoj normi dade značenje koje odgovara onome što traži europska norma. Interpretativni učinak zahtijeva od nacionalnih sudova da, davanjem novog značenja postojećim nacionalnim normama, postignu upravo onaj rezultat koji traže europske norme. Takvu interpretativnu obvezu opet stvaraju sve norme europskog prava: i osnivački ugovor i sekundarno pravo, tj. akti koji su proizašli iz europskih institucija od onih zakonodavnog karaktera do najmanjeg provedbenog akta. On se u praksi pokazao najvažnijim u odnosu na direktive je direktive imaju jedan polovični izravni učinak. To mnogi kritiziraju u praksi Europskog suda, ali trenutačno je tako. Na njih se pojedinci mogu pozivati protiv države što zovemo vertikalnim izravnim učinkom, ali se ne mogu pozivati protiv ostalih pojedinaca. Drugi pojedinac kojem eventualno neka norma dodjeljuje subjektivno pravo, ali mu obvezu duguje isto tako drugi pojedinac, moći će se eventualno koristiti interpretativnim učinkom da na kraju bude postignut onaj rezultat koji europska norma doista i traži. Predmet Von Colson i Kamman je bio prvi predmet u kojem je interpretativni učinak uveden i dobar je za objasniti o čemu se radi. Radilo se o jednoj direktivi, koja je danas donekle promijenjena, koja garantira jednakost između spolova (rodova) u zapošljavanju. Dakle, garantira jednakost muškaraca i žena u zapošljavanju. Ovo se događa u predmetu. Dvije gospođe, jedna se zove Von Colson, druga Kamman, obe su Njemice i socijalne radnice, predaju svoju molbu za zaposlenje u jednom zatvoru. Njihova molba bude odbijena

pošto je proveden intervju, s obrazloženjem da se radi o muškom zatvoru i zbog toga je prikladnije da se zaposle muškarci na toj poziciji nego žene. Nitko ne spori da se radi o direktnoj diskriminaciji temeljem spola. Ono što se pojavljuje kao problem pred sudom, a spor se događa pred njemačkim radnim sudom, jest pitanje kakva je posljedica te diskriminacije dviju žena. Što one mogu od suda tražiti da naloži poslodavcu koji ih je diskriminirao kao određenu sankciju i satisfakciju u takvoj situaciji. Postoji jedna direktiva u europskom pravu koja kaže da osobe kojima se dogodi diskriminacija imaju pravo na djelotvornu pravnu zaštitu. Direktive su akti koji od država zahtijevaju da ih prenesu u nacionalni pravni poredak. Dakle, direktiva koja kaže da države moraju osigurati djelotvornu pravnu zaštitu zahtijeva da države pronađu svaka različiti načina (kakav misli da je najbolji) ostvarivanja ovakvog prava na jednaki tretman. Gospođe Von Colson i Kamman traže od suda dvije stvari. Prvo traže da ih se zaposli, a alternativno traže naknadu štete u određenom iznosu koji podrazumijeva štetu koja se sastoji i izgubljenim plaćama, a ne samo u troškovima javljanja na taj oglas. Europski sud mora odgovoriti na dva pitanja. Prvo, da li direktiva u pitanju daje pravo da ih se zaposli. Sud kaže ne. Imamo odredbu koja je u tom pogledu neodređena. Da bi imala učinak ona mora biti dovoljno jasna da je sudac može primijeniti. Da je direktiva rekla da osobe koje su žrtve diskriminacije imaju pravo od poslodavca tražiti da ih se zaposli onda ne bi bilo problema. Međutim, odredba samo kaže države moraju odrediti djelotvorno pravno sredstvo. Koje? To sredstvo je na izboru države. Tužiteljice stoga ne mogu tražiti temeljem direktive da ih se zaposli. Sud nadalje kaže da kad je država izabrala neko pravno sredstvo, onda je vrlo jasno iz direktive da to sredstvo mora biti djelotvorno. Što znači djelotvorno? Znači da oni koji su žrtve takve diskriminacije prvo moraju dobiti zadovoljavajuću satisfakciju. Drugo, da to mora imati odvratajući efekt na poslodavce da u budućnosti ne počine takvu diskriminaciju. Ako je država izabrala naknadu štete, ne može se raditi samo o simboličnoj naknadi. Mora se raditi o naknadi štete koja će djelotvorno pružiti satisfakciju oštećenima i djelovati na poslodavca. Njemački građanski zakon koji je navodno bio izmijenjen upravo zato da udovolji direktivi u pitanju predviđa kakva vrsta naknade štete se može u ovakvim slučajevima tražiti. Radi se o šteti koja nastane zbog vjerovanja da neće doći do diskriminacije, i način na tu odredbu interpretiraju u tom trenutku njemački sudovi jest da se može nadoknaditi ona šteta koju su stvarno pretrpjele osobe kad su odlazile na intervju očekujući da ih se neće diskriminirati. U našem slučaju radilo se o autobusnoj, tramvajskoj ili metro karti u iznosu od tadašnjih 7 DM. Ono što njemački sud tvrdi da ono što po tadašnjoj situaciji njemačkog građanskog zakonika može dosuditi jest 7 DM. Očito suda se to ne čini dovoljno dobrim i sudac pokreće postupak pred Europskim sudom pitajući možemo li ipak napraviti nešto više. Vrlo je

zanimljivo da se u postupku pred Europskim sudom umiješa njemačka država zastupljena kroz Vladu. Ona tu zastupa njemačkog zakonodavca koji je na kraju i izmijenio taj građanski zakon provodeći direktivu. Ono što Njemačka država tvrdi jest da nije istina što njemački nacionalni sud tvrdi. Njemačka država tvrdi da nema nikakve prepreke da se u ovakvoj situaciji primijene opća građanska pravila o naknadi štete koja bi omogućila ovim gospođama da dobiju izgublenu korist. Na neki način sam zakonodavac u tom predmetu je dao mig sudu da postoji mogućnost da se nacionalno pravo doživi drugačije od onoga kako ga uobičajeno doživljavaju nacionalni sudovi. U takvom kontekstu Europski sud je razvio načelo posrednog učinka. Ja ga više volim zvati interpretativnim učinkom jer je odmah jasno o čemu se radi. To načelo ne samo da ovlašćuje, već i obvezuje nacionalne sudove da adekvatnom interpretacijom odnosno reinterpretacijom nacionalnog prava postignu onakve rezultate kakve od njih zahtijeva europsko pravo. Takav interpretativni učinak istovremeno je u interesu sudaca, jer oni ne idu protiv zakonodavca u takvoj situaciji. Ako uspiju interpretirati nacionalnu normu u skladu s europskom – nisu rekli da je zakonodavac pogriješio, iako su popravljali za zakonodavcem. On je istovremeno i u interesu zakonodavne države. Ako sud kaže da može postići učinak kakav zahtijeva europska norma, onda za njih nije nastala šteta. Zakonodavac se oslobađa barem jednog dijela odgovornosti za neprovedbu ili neispravnu provedbu europskog prava. U svakom slučaju neće odgovarati za štetu koju je time kao zakonodavac pojedincu, što je isto institut koji poznaje danas europsko pravo, u kojem pojedinac može tužiti državu za naknadu štete koju je pretrpio zbog toga što zakonodavac nije uskladio nacionalno pravo s europskim. Neće odgovarati za štetu, jer šteta neće nastati ako nacionalni sud udovolji zahtjevu pojedinca tumačeći nacionalnu normu u skladu s europskom.

Znate da se cijeli hrvatski proces harmonizacije s europskim pravom odvijao kao *copy-paste* posao. Odredbe direktiva ili uredbi i drugih akata jednostavno su kopirane iz tih akata u jedan ili više zakona ili drugih propisa, bez puno razmišljanja. Nije se stiglo razmišljati. Sve skupa je išlo prilično brzo. Vrlo brzo će nam se u praksi pokazati koliko je to zapravo nedovršeno. Direktive zahtijevaju doradu u državama. Direktive postavljaju regulatorni cilj, ali ne sadrže punu normu. To će se vrlo brzo pokazati u praksi. Obzirom da se to tako događalo, ona institucija koja će u konačnici biti odgovorna za usklađivanje hrvatskog prava s europskim pravom bit će hrvatski sudovi kroz interpretativni učinak koji ih počinje obvezivati na temelju europskog prava od trenutka kad uđemo u članstvo. Hrvatski će sudovi morati popravljati za svim propustima koji su se dogodili kroz harmonizacijski proces koji je tekao kroz relativno kratko vrijeme, prilagođavajući kroz interpretaciju hrvatske propise europskima.

Interpretativna obveza zahtijeva veliku kreativnost sudaca i zato kažem da ju je puno teže primijeniti od izravnog učinka. Međutim, ona ima i svoje granice, ali granica o kojoj se danas razgovara, a koju je priznao Europski sud jest da se ne mora ići *contra legem*. Ona zvuči lijepo i jasno. Ne može se od sudaca zahtijevati da idu protiv zakona. No, što znači *contra legem*? U kojem trenutku ste protumačili zakon *contra legem*? Ako imate četiri moguće interpretacije kako znate koja je *contra legem*, a koja nije... Vrlo često postoji više mogućih načina za čitanje jednog zakona ili neke druge norme. U svakom slučaju ono što interpretativna obveza ne dozvoljava jest da nacionalni sud zaključi da je onako kako je do tada radio jedino ispravno, a sve ostalo je *contra legem*. Kad bismo to tako doživjeli, onda interpretativna obveza ne bi značila ništa. Onda je Europski sud nije trebao niti uvoditi. Ona očito zahtijeva od sudaca promjenu u načinu razmišljanja kako da dođu do pravog značenja pravnih pravila. Ona podrazumijevaju kreativnost.

Ovo je isto izvadak iz već spomenutog predmeta (spojeni predmeti 397-403/01 Pfeiffer, para. 115). Zahtijeva od nacionalnih sudova da barataju cijelim pravnim poretkom, ne samo jednom pravnom normom koja im se slučajno našla na stolu u tom trenutku, ali koja ne postiže rezultate koje zahtijeva europska norma. Europski sud zahtijeva od nacionalnih sudova da posegnu za različitim dijelovima pravnog sustava. Da primjerice, normu koja im stoji na putu isključe iz primjene kao, primjerice, neustavnu pa zaključe da tu postoji pravna praznina koju će popuniti u skladu s onim što zahtijeva pravna norma europskog prava. Dakle, zahtijeva se od sudova da pronađu kreativne tehnike koje su izvan njihovog uskog područja. Ako se radi o sucu koji sudi u kaznenom pravu on ne može ostati samo u kaznenom pravu, on mora posegnuti i za Ustavom, i za različitim drugim instrumentima ne bi li postigao onaj rezultat koji zahtijeva pravo EU. Naravno da je to ogroman posao za suce pogotovo za naše suce koji nikako da dostignu i smanje broj predmeta koji čekaju na rješavanje. Očito je da zbog svakodnevnog posla to predstavlja veliko opterećenje za suce i zato je vrlo važno da se u to uključe i odvjetnici. Dok se ne uključe i odvjetnici neće doći do toga da će suci sami kopati po mogućim europskim normama s kojima bi u skladu morali interpretirati ili koje bi morali izravno primjenjivati.

J. Barbić: Zahvaljujem kolegici Čapeti na ovom prikazu kojim nam je zorno pokazala što sve očekuje naše suce. Čeka ih vrlo ozbiljan kreativni, ne samo interpretativni pristup stvarima što se bitno razlikuje od onoga kako sudovi danas rade. Tu će biti teškoća. Već i sama činjenica da smo prilagodbom pravnoj stečevini Unije modernizirali pravne norme, a pravni sustav učinili nepreglednim pokazuje što će nam ubuduće činiti teškoće. Bit će dosta

teško tumačiti i primjenjivati pravne norme prema njihovoj svrsi kada će tu svrhu trebati utvrđivati iz pravnog sustava kao cjeline. Prema tome, mora se odmah pristupiti usklađenju pravnog sustava, doradi pojedinih normi koje su preuzete na temelju pojedinih direktiva ali nisu razrađene do kraja, jer sustav mora biti takav da omogućuje da se u njemu lako i jednostavno snalazi. To danas s našim pravnim sustavom nije slučaj. Dobro je što je na to ukazano i da se o tome razmišlja. Sad ste vi na redu s pitanjima i razmišljanjima.

N. Petrović: Može li malo više objašnjenja kako se sve to odnosi na kazneno pravo?

T. Čapeta: Izravni učinak nije problematičan. Ako europska norma predvidi kazneno djelo, i ta se norma izravno primjenjuje, nema problema s načelima kaznenog prava, poput *nulla poena sine lege*. Međutim interpretativni učinak jest problematičan u tom smislu, jer interpretativni učinak zahtijeva od nacionalnog suca da bude jako kreativan i kroz tu kreativnu interpretaciju eventualno bi mogao dovesti do stvaranja nove kaznene odgovornosti. Prepričat ću predmet u kojem se to događalo i u kojem je Europski sud postavio još jednu granicu interpretativnoj obvezi koju prije nisam spomenula. Predmet se zvao *Kolpinghuis Nijmegen*. Tu se država (Nizozemska) pokušala pozvati na jednu direktivu koju sami nisu proveli u jednom kaznenom postupku protiv jednog kafića. Kafić je punio običnu vodu iz slavine i stavljao u nju CO₂ i prodavao je kao mineralnu vodu. Postoji nizozemski propis koji je ovlašćivao inspektore da pokrenu postupak protiv kafića i predviđao novčanu kaznu za takvo postupanje, s tim da je nizozemski propis govorio da se zabranjuje i kažnjava prodavanje vode nezdravog sastava. To je sve što je stajalo u nizozemskom propisu. Nizozemska država je trebala dokazati da se radi o vodi nezdravog sastava i u tu svrhu joj je trebala direktiva Europske unije o mineralnim vodama koja je uređivala što su to mineralne vode. Naravno da tamo nije stajalo da je to voda koja se puni iz slavine i dodaje joj se CO₂. Pokušali su iskoristiti tu direktivu da bi objasnili da je kafić u pitanju počinio prekršaj. Postavilo se pitanje da li doista nacionalni sud može samo kroz interpretaciju nacionalnog prava u skladu s direktivom stvoriti novi prekršaj. Europski sud je rekao, ne, tu doista povlačimo granicu. Granica interpretativne obveze nacionalnog suca nastaje u trenutku kad bi se kroz interpretaciju stvorilo novo kazneno djelo, nova kaznena odgovornost ili pooštrila postojeća kaznena odgovornost. To je danas pravilo u europskom pravu. Kad se radi o građanskoj odgovornosti onda toga nema. Možete stvoriti obvezu građanskog tipa za pojedinca bez ikakvog problema isključivo kroz interpretaciju i reinterpretaciju nacionalnog prava, ali ne i kaznenu odgovornost. Ako to pokušate opravdati, onda to zapravo ne stoji. Ako tvrdite da je ono što sud čini interpretacija onda je zapravo to kazneno

djelo postojalo i ranije samo što je sud tek sada objasnio da postoji. Problem, međutim, postoji s pravnom sigurnošću i očekivanjima subkekata, što je ozbiljnije u kaznenom pravu nego u građanskom, pa je Europski sud to prihvatio, iako u teoriji dolazi do paradoksalne situacije kada to pokušavate objasniti.

B. Tuškan: Kolegica Čapeta je iznijela pravila i neka načela ponašanja domaćih sudaca kod interpretativnih mogućnosti i potreba da se interpretira europsko pravo. Međutim, to je spomenuto samo u materijalnom pitanju. Mi imamo danas u kaznenom procesu pred Europskim sudom za ljudska prava slučaj Maresti koji se od donošenja Presude u lipnju mjesecu 2009. god. primjenjuje kao potvrda načela *ne bis in idem*. Tako je unatrag 6 mjeseci Vrhovni sud RH donio jednu rješidbu kojom je rečeno da pojedinac koji je osumnjičen za određeno kazneno djelo a odgovarao je prekršajno, kazneno ne može odgovarati jer bi došlo do povrede pravila zabrane dvostrukog sudovanja u istoj stvari. Primjećujem da se u interpretaciji ove Presude domaći suci pomalo gube. Neki apsolutno primjenjuju predmet Maresti pa čim se osumnjičenik pozove na činjenicu da je prekršajno kažnjen odmah obustavljaju kazneni postupak a drugi pak ovu Presudu jednostavno ignoriraju. Međutim, upravo će tu biti sudci dužni znati pravilno interpretirati a potom i primijeniti presudu Maresti na konkretan slučaj a to znači pročitati i protumačiti svih onih 17 izuzetno zanimljivih stranica Presude i tada pravilnom interpretacijom odlučiti da li uopće upotrijebiti tu presudu kao domaći izvor prava ili ne. U procesnom smislu je to vrlo bitno pa je na sucima doista velika odgovornost.

L. Ofak: Uočila sam jedan slučaj da je krivo prevedena direktiva, što je imalo takav učinak da je u Zakonu o zaštiti okoliša provedena na pogrešan način. Zanima me što suci koji primijete loš prijevod mogu poduzeti?

T. Čapeta: Moram komentirati prvo ono što ste naveli kao posljedicu slučaja Maresci. Činjenica je da u jednoj fazi dolazi do različitih interpretacija što naravno nije dobro za pravni poredak, ali je neizbježno. To se naravno događa i u europskom pravu. Suci i svi mi ćemo neko vrijeme kružiti oko toga što neka norma znači upravo zato što interpretativna obveza nema jasnu definiciju što trebate raditi, pa će jedan sudac zaključiti jedno, drugi sudac zaključiti drugo. Ono što postoji u europskom pravu (pravu EU) a ne postoji u strasburškom pravu, a slučaj Maresci potiče od Europskog suda za ljudska prava iz Strasbourga, jest mehanizam prethodnog postupka koji omogućava sucima da se obrate Europskom sudu da bi dobili ujednačenu interpretaciju europske norme. Oni to ne moraju napraviti dok se ne dođe do zadnje instance u konkretnom postupku. Sud zadnje instance to, pak, mora napraviti ako postoji sumnja u interpretaciju europskog prava. To je

zamišljeno tako, jer suci viših instanci imaju više utjecaja na interpretaciju nacionalnih normi i pred ostalim sudovima. Zato je na sudovima zadnje instance zapravo najveća odgovornost. Sva odgovornost koja će nastati za suce, a o kojoj sam govorila, nije toliko velika dok se ne dođe do velikih sudaca. Na njima će ležati najveća odgovornost da usklade interpretaciju s onom europskom, jer imaju utjecaja i na ostale sudove. Niti jedan sudac neće dopusti da se zauvijek ukidaju njegove odluke. Kad-tad će prihvatiti interpretaciju europskog prava kakva dolazi od strane viših sudova. U tom smislu najveća odgovornost će biti na najvećim sudovima da uvedu takvu interpretaciju i naprave reda zapravo interno.

Ovo drugo postavljeno pitanje je jako dobro postavljeno i o njemu bi se moglo jako dugo pričati jer Europska unija ima problem. S jedne strane je to problem, s jedne strane je to jako lijepa stvar, a to je da se radi o višejezičnom poretku. Trenutno postoje 23 službena jezika. Kad Hrvatska uđe u Europsku uniju bit će 24 službena jezika. U teoriji, svi službeni jezici su jednako vrijedni i tekst bilo kojeg akta Europske unije u bilo kojoj jezičnoj verziji je autentični tekst. Kad kažete da postoje 24 autentična teksta to je isto kao da ste rekli da nijedan tekst nije autentičan. Tako tome otprilike pristupa i Europski sud. Kad dođe do razlika u jezičnim verzijama ono što Europski sud radi je zapravo isto ono što radi i inače. Sud kaže da je u takvom slučaju jedini način na koji može utvrditi pravo značenje europske norme da je stavi u kontekst i provjeri njezinu svrhu i na temelju toga zaključiti što ta norma zapravo znači. Jedanput kad sud kaže što ta norma zapravo znači ona znači isto na svim jezicima bez obzira na to kako su ti jezici to izrazili. To bi trebalo biti rješenje za suca. Naravno da je to vrlo problematično, jer je na neki način u sukobu s potrebom za pravnom sigurnošću. Subjekti koji se oslanjaju na propise u svojoj jezičnoj verziji na njihovom jeziku očekuju da riječi znače ono što oni misle da znače i u tom slučaju i interpretativni učinak sam po sebi postaje problematičan. Činjenica je da ćemo imati jako puno takvih problema. Verzija prijevoda europskih propisa koji su preneseni u hrvatsko zakonodavstvo još nije konačna verzija. Konačna verzija se trenutno stvara u Bruxellesu, gdje sjede pravnici lingvisti. Puno je naših studenata koji trenutno revidiraju sve tekstove koji dolaze iz Ministarstva vanjskih poslova i europskih integracija. Oni kroz tu reviziju usvajaju, ili bolje, stvaraju, europsku terminologiju na hrvatskom jeziku. No, mi smo to već ranije morali prevesti za potrebe harmonizacije kao uvjeta za članstvo i to je prešlo u hrvatsko zakonodavstvo. Morat ćemo se naviknuti da jezik nije toliko bitan u pravu. Jezična interpretacija je istina nešto od čega moramo početi, jer se izražavamo riječima No, nakon toga donekle možemo zanemariti riječi i tražiti svrhu i kontekst kako bismo shvatili normu.

J. Barbić: Ovo što ste spomenuli za hrvatski vrijedi i za druge jezike. Osobno sam se uvjerio da tekst direktiva na više jezika nije isti. Postoje razlike i kada je riječ o istoj normi. Vrlo je teško a nekada gotovo i nemoguće isti sadržaj potpuno jednako (identično) izraziti na više jezika. U međunarodnim trgovačkim ugovorima to se jednostavno rješava. Ako se ugovor sklapa na više jezika, odredi se da je u slučaju neslaganja mjerodavan tekst na nekome od tih jezika. Toga u Europskoj uniji nema kada su u pitanju njezini pravni izvori. To znači da sadržaj pravne norme morate utvrditi tumačenjem, nekada i korištenjem tekstova na više jezika s time da norme treba tumačiti po njihovoj svrsi. Tu je najveća promjena prema sadašnjem stanju, prema dosad kod nas uvriježenom pristupu tumačenjem gramatičkom metodom. Ona će biti samo pomoćna a nikako glavna metoda tumačenja. Kod nas se još uvijek propise tumači prvenstveno gramatičkom metodom prema kojoj i pomicanje zareza može imati odlučujuće značenje za iznalaženje sadržaja norme. Ono što nas očekuje, a to ste lijepo vidjeli iz izlaganja kolegice Čapete, potvrđuje staru tezu da je sudska praksa izvor prava pa ma što se o tome govorilo. Jedan poznati njemački profesor je sjajno rekao da je razlika između nas kontinentalaca i anglosaksonskih pravnika samo u tome što oni javno priznaju a mi javno ne priznajemo da je sudska praksa izvor prava. Nakon ovoga što nas očekuje vjerojatno više neće biti nikoga tko će tvrditi da sudska praksa nije izvor prava.

N. Fikeys-Krmić:

Htjela bih reći da mi se sviđa kako su EU direktive pisane, prvenstveno zato što u uvodnom dijelu imaju navedenu svrhu odnosno razloge zašto se donose i to vrlo detaljno obrazloženo, a iza toga idu članci. Tako često imaju i međunarodni ugovori. Želim pitati da li ulaskom RH u EU kad naš sudac dobije neki slučaj za riješiti da li će uvijek automatski gledati i nacionalno zakonodavstvo i europsku normu ili samo kad se stranka na to pozove?

T. Čapeta: U našem sustavu koji počiva na načelu *iura novit curia*, to bi trebalo značiti da sudac mora sam tražiti pravo, uključujući svo pravo EU. Primjenjivao pravo, kad uđemo u Europsku uniju, neće biti samo nacionalno pravo, već i kompletno europsko pravo. Prvo ćemo stoga morati malo revidirati ta načela koja je zapravo i do sada bilo nemoguće u praksi provoditi i svakom tko se bavio u praksi nekakvim pravom to je jasno. Nema šanse da sudac istraži sva moguća primjenjiva pravna pravila, i u tom smislu postupak je u velikoj mjeri ovisan o strankama koliko god priznali ili ne. No, doista, u europskom pravu obveza je nacionalnog suca da sam pronađe primjenjivo pravo i *ex officio* istakne pitanja europskog prava. Naime, kako je objasnio Europski sud ukoliko prema nacionalnom pravu nacionalni sudac može ili

mora sam istraživati pravna pitanja onda mora sam istraživati i pitanja koja se tiču europskog prava. Tek ako mu nacionalni pravni sustav to onemogućava može se ograničiti i u europskom pravu samo na ono što stranke donesu pred sud. U stvarnom životu europsko pravo koje će se primjenjivati bit će ono pravo na koje se pozivaju stranke. Ponekad možda neki dio europskog prava za koje će slučajno sudac nešto znati.

Zanimljivo je što ste rekli o direktivama i kako su one strukturirane. Ne samo direktive nego svi europski propisi imaju preambulu. U preambuli stoji koja je njihova svrha. Stoji ona svrha koju Europska komisija, ali i zakonodavne institucije – Europski parlament i Vijeće, nude kao svrhu, što ne znači nužno da je to jedina svrha i da se sud stoga mora držati isključivo nje. Ono što bismo mi u Hrvatskoj trebali razmišljati da olakšamo posao i sucima jest da promijenimo našu nomotehniku, da promijenimo način na koji pišemo zakone. Naši suci koji imaju obvezu (rekla bih čak već danas) interpretirati u skladu s europskim pravom, ne znaju koji dijelovi nacionalnog prava su usvojeni radi usklađivanja s europskim pravom, Jedni način da saznaju da li je neki zakon izašao iz Sabora u koji je ušao s oznakom E, što znači: upućeno u zakonodavnu proceduru radi usklađivanja s pravom EU, jesu tablice Vlade kroz koje se događala harmonizacija. U tim je tablicama, u okviru Nacionalnog programa za usklađivanje s europskim pravom, bilo predviđeno koji će se propisi donijeti radi usklađivanja s pojedinim europskim aktima. Temeljem toga mogli bi otkriti da je, i sad izmišljam, čl. 68 Zakona o šumama promijenjen zbog toga i toga članka u toj i toj europskoj direktivi, i onda će eventualno pogledati u direktivi. Oni to naravno neće sustavno raditi, jer je to vremenski zahtjevno. Ja sam to probala i to traje dok pronađete relevantnu informaciju, ako uopće uspijete. Nema velike šanse da će suci to raditi. Bilo bi vrlo korisno, Nijemci to rade, upozoriti u zakonima da su se određeni amandmani dogodili u kontekstu usklađivanja s tim i tim dijelovima europskog prava. Mogli bismo stoga razmisliti da malo promijenimo način pisanja zakona.

J. Barbić: U svim njemačkim komentarima propisa komentar svakog njegovog članka (paragrafa) počinje prikazom povijesti te norme od njezinog izvornog donošenja do trenutka pisanja komentara. Tamo se navodi je li bila riječ o usklađenju te norme s nekim drugim izvorom i kada je te kako to učinjeno. Ovdje ću iznijeti jednu stvar koja će vas začuditi – mene je zapravo šokirala. Nije riječ o europskom pravu, ali je blisko stvarima o kojima govorimo.

Švicarski Savezni sud poništio je jednu odluku međunarodne trgovačke arbitraže u Parizu s obrazloženjem da su se arbitri u njoj pozvali na sudsku

praksu i na propise, slijedeći načelo *iura novit curia*, koje stranke nisu navele u svojim podnescima pa o njima nisu ni raspravljale. To nije šokiralo samo mene nego i brojne pravne stručnjake u Europi. Pred koji dan dobio sam odluku arbitražnog vijeća Arbitraže Međunarodne trgovačke komore u Parizu kojega sam član u kojoj smo, postupajući po navedenom načelu, primijenili švicarsku sudsku praksu i propise o kojima stranke nisu raspravljale jer ih nisu u postupku ni iznosile, koju nam je Sudište nakon skrutiniranja vratilo s pitanjem jesu li to stranke iznosile u postupku i jesu li o tim izvorima prava raspravljale. Bila je riječ o primjeni švicarskog materijalnog prava. U tom smo predmetu jako dobro i temeljito obrazložili naš stav pozivajući se na spomenute relevantne izvore prava. Zauzeli smo stav da imamo pravo i dužnost primijeniti te izvore prava, jer smo dužni poznavati pravo i vratili odluku nepromijenjenu Sudištu u Pariz. Bit će zanimljivo vidjeti kako će Sudište na to reagirati. Bude li za to prilike izvijestit ću vas o tome na nekoj od idućih tribina. To nije ovo o čemu danas govorimo, ali nije ni daleko od toga.

E. Zdravec: S osobitim zadovoljstvom upozorio bih sve nas da se slavi 200. godišnjica velikog Općeg građanskog zakonika koji je kod nas vrijedio kao pozitivno pravo sve do 1945. godine, pa onda vrijedio u formi pravnih pravila od 1945. godine nadalje, sve dok nismo donijeli Zakon o obveznim odnosima, koji je donesen 1978. godine. Nakon donošenja tog Zakona o obveznim odnosima, a naravno i cijelog niza drugih zakona, cijeli pravni sustav se urušio. Donijeli smo nove propise. To je bio užasan šok za sudstvo. Pravo Europske Unije, koje sada preuzimamo neće imati takav šokantni utjecaj na pravni sustav Republike Hrvatske. Naime, sad imamo sudstvo u kojem dominiraju mladi suci, koji znadu čitati zakone, znadu strane jezike. Očekujem da neće biti nikakvih problema kod primjene *acquis communautaire*. Kada za deset godina na ovoj istoj tribini budemo govorili o primjeni europskog prava u Republici Hrvatskoj pitat ćemo se da li je moguće da smo se 2011. godine tako bojali što će nastupiti kada budemo preuzeli europsko pravo. Naprosto je došlo vrijeme promjene koje ćemo morati svi svladati. Naravno da će odvjetnici morati sastavljati lijepe podneske, morat će upućivati na sve izvore prava europske unije da bi sudu pomogli da donese pravilnu odluku u skladu s načelom da to pravo ima prvenstvo pred našim nacionalnim zakonodavstvom. Kod nas se to ovog časa doživljava kao nešto što će imati strašne posljedice. Mislim da te posljedice neće nastupiti. Mi smo 1945. godine imali taj šok., taj šok smo imali 1991. godine kada je nastala ova država, međutim naše sudstvo je sve te nove zakone savladalo. Problem dakle nije u savladavanju novog zakonodavstva, konkretno zakonodavstva Europske Unije, nego je problem u sudskoj praksi. Prvostupanjski postupak pred sudovima u RH traje 4-5 godina. SR Njemačka upravo je donijela Zakon o naknadi štete,

temeljem kojeg zakona pojedinci koji smatraju da su oštećeni dugotrajnim trajanjem postupka imaju pravo na naknadu štete. Naime, SR Njemačka na taj način je oživotvorila ideju sadržanu u čl.6 Europske konvencije o zaštiti ljudskih prava, a kojim je regulirano pravo na pravično suđenje. Pravo na pravično suđenje pretpostavlja pravičnu i javnu raspravu u razumnom roku pred neovisnim i nepristranim zakonom ustavovljenim sudom. Naš Ustavni sud koji puta dosuđuje skoro simbolične naknade, kada se netko obrati na taj sud zbog dugog trajanja postupka. Postupci se moraju provesti efikasno, jer onda pravna zaštita ima smisla. Ne može se govoriti o sudu koji funkcionira u skladu sa odredbom iz čl. 6 Europske konvencije o zaštiti ljudskih prava, ako prvostupanjski postupak traje 5 godina, pa nakon toga dođu 3,4 ili 5 godina drugostupanjskog postupka. Pritom je potpuno svejedno da li će sud primjenjivati europsko zakonodavstvo ili naše nacionalno zakonodavstvo..Tu smo dakle došli do problema. Pitanje je dakle kako pokrenuti naše suce i sutkinje na sudu da brže donose odluke. Pitanje je kako cijeli naš sustav sudstva učiniti sukladnim standardima Europske unije, dakle zajednice, u koju vjerojatno uskoro ulazimo. Stoga ističem da šok koji svi očekujemo zbog promjene zakona, zapravo i neće biti nikakav šok. Svi ste vjerojatno čuli i čitali kako je Turska napredna zemlja. Ona jedina ima rast BND od 8% godišnje za razliku od ostatka Europe. Gdje je tajna? Nećete vjerovati. Preuzeli su praktički kompletni njemački pravni sustav osim što je Kemal Ataturk još početkom 20. stoljeća preuzeo švicarski Zakon o obveznim odnosima, što i nije bilo loše rješenje. Rezultat svega je to da sudski postupci u Turskoj traju točno toliko koliko i u Njemačkoj. Prvostupanjski postupak traje 4-5 mjeseci. 4-5 mjeseci traje drugostupanjski postupak. Broj sudaca isti je kao u Njemačkoj, broj predmeta isti je kao u Njemačkoj. Imaju 75 milijuna stanovnika, dakle 5 milijuna stanovnika manje nego Njemačka. Taj pravni sustav omogućuje dakle neobično uspješno vođenje jednog gospodarstva. Oni postaju regijska sila. Cijeli arapski svijet spajaju oko sebe.

J. Barbić: Na to se već davno upozorava. Točno je ovo što kaže kolega Zdravec. Zamislite da prvostupanjski postupak traje tri ili pet godina, drugostupanjski još tri pa nakon toga revizijski daljnje tri godine, a moguće je da neka od stranaka nakon toga ustane s ustavnom tužbom što znači čekanje još pet godina i da nakon toga Ustavni sud sve to ukine i predmet vrati na početak. To nije pravni sustav koji jamči pravnu sigurnost. To je katastrofa. Nemojmo se čuditi. Danas sam čitao jedan moj tekst, ispis mog izlaganja na skupu u Hrvatskoj akademiji znanosti i umjetnosti na kome sam govorio o tome. Davno se na to upozorava i ističe da pravni sustav ne može funkcionirati na takav način. Sada će se na takvo stanje naši suci morati još prilagoditi i ovome o čemu danas govorimo.

Morate uzeti u obzir da smo, barem kad je riječ o propisima kojima se uređuje gospodarstvo i odnosi u njemu, od 1945. na ovamo svakih 15-ak godina mijenjali pravni sustav, nekada i temeljito, što dovodi pravnike u vrlo težak. Od svih struka najveće i najteže promjene će pretrpjeti pravnička struka. Pravnici će doživjeti najveći šok s promjenama koje su pred nama. Medicina je medicina, građevina je građevina, bili mi u Europskoj uniji ili ne ali ovdje se stvari na nekim područjima mijenjaju iz temelja. Tu će trebati svojski zapeti. Posebno plediram na mlade. Puno je lakše naučiti novo nego zaboraviti staro. To je pravilo. Mladi u startu imaju mnogo bolji položaj, jer ne moraju zaboravljati staro i na to trošiti energiju a tek nakon toga učiti novo. Oni trebaju učiti samo novo. No, morat će se učiti cijeli život i puno raditi na sebi.

Prošli puta smo govorili o slobodnom kretanju u profesiji. Ovdje će dolaziti kolege odvjetnici iz europskih zemlja koji vrlo dobro poznaju europsko pravo. Za njih je primjena europskih pravnih izvora stvar rutine a s druge strane će se naći kolege koji u to tek ulaze tome se privikavaju, a zamislite kako je tek sucima koji te izvore moraju poznavati. Optimista sam, zajedno s kolegom Zadravcem, jer kad smo u prošlosti prošli kroz potpuno neprirodne pravne sustave proći ćemo i kroz ovo. No, početna prva faza bit će teška i na to se treba pripremiti.

B. Sedak-Benčić:

Kratko bih se osvrnuo na ova zadnja dva izlaganja, pa bih podsjetio da će 6. ovog mjeseca biti 15. godišnjica stjecanja punopravnog članstva Hrvatske u Vijeću Evrope i da je prekosutra 14. godišnjica ratifikacije Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda, te da Hrvatska u tom razdoblju ima u primjeni institut zaštite prava na suđenje u razumnom roku i to dosad u dva različita pravna režima, koji prema mom mišljenju u praksi građanima ne samo da nisu omogućili djelotvornu pravnu zaštitu od nerazumno dugog trajanja sudskih postupaka, već su se naprotiv pretvorili u skupu pravosudnu avanturu u kojoj je država u relativno velikom broju postupaka isplaćivala i isplaćuje znatna novčana sredstva ali istovremeno se postupci ne završavaju i odluke se ne donose, niti se sucima koji ne izvršavaju naloge viših sudova i ne donose višekratno naložene prvostupanjske odluke ne izriču nikakve sankcije, iako su one propisane zakonom, zbog čega se nameće pitanje koliko je hrvatsko pravosuđe napredovalo u prethodnih 15 godina i što se je učinilo u skraćivanju trajanja postupaka i dali će ubuduće zaostali neriješeni predmeti opterećivati kapacitet pravosuđa u tolikoj mjeri da će oni ugroziti nove zadaće pravosuđa koje će ono morati ispunjavati nakon ulaska Hrvatske u Evropsku uniju .

Ovo što je kolega Zdravec konstatirao u odnosu na sudovanje u Njemačkoj je točno i pitam se ukoliko će se stvari kod nas kretati na dosadašnji način i u dosadašnjem smjeru koliko će nama trebati vremena da se približimo njihovim standardima, a usput se prisjećam i misli Rudolfa von Iheringa koja samo ostvarenu (realiziranu) pravdu definira kao korist za pojedinca i društvo.

Enimark Ponjević: General Security:

Možemo li zaključiti da je dovoljno voditi se idejom pravednosti kroz sve te postupke da je toliko slobode ostavljeno upravo zato da bi se pojednostavili ti postupci. Oni jako dugo traju u trgovačkim odnosima i ti predmeti jako dugo se vode kroz sustav, a stvar je vrlo jednostavna. Nije baš tako komplicirana za primijeniti u praksi. Jednostavno imajući osjećaja za nekakav krajnji ishod nekog slučaja da bude zaista zadovoljena ona ideja koju bi sudac trebao prepoznati kroz taj postupak. Ne bih komplicirao sa svim tim paragrafima. Malo prije ste rekli da zarez znači nešto. Pozivajući se na te zarez i na tolike postupke koji tako traju godinama i daju prostor i odvjetnicima i braniteljima da do beskraja otežu zahvaljujući tim zarezima. Na ovaj način pojednostavljuju se stvari i načelom pravednosti sudac vrlo jasno može donijeti odluku koja skraćuje taj cijeli postupak i nemamo takve trgovačke odnose da bi ostali u tako dugim procesima. Treba li to značiti to ili nešto više?

T. Čapeta: Slažem se s Vama da je pravednost donekle zanemarena i kod nas i uopće u pravnom sustavu i naravno da bi suci trebali imati na umu pravednost kad rješavaju sporove. Naravno ne svoju pravednost, jer u tom smislu je to onda problematično. Činjenica jest da je pravednost nešto što bi se trebalo donekle vratiti u sudski postupak. S druge strane, naravno da suci moraju primjenjivati pravna pravila, inače ih ne bismo niti trebali (ne suce, već pravna pravila). A društvo, koje ta pravila stvara, nije uvijek pravedno. Pravna pravila u većini slučajeva nastaju zato što određena većina koja u tom trenutku ima mogućnosti odlučivanja, odlučuje na određeni način, što nije nužno u skladu sa svačijim viđenjem pravednosti. Stoga je teško ovako poopćeno reći da bi se ipak trebalo rukovoditi pravednošću. No, jedna je vrsta pravednosti i, gledajući čisto pravnički, dostupna sucima. To su ljudska prava zapisana u našem Ustavu i u Europskoj konvenciji. Suci bi doista trebali uključiti ove vrijednosti prilikom interpretacije svih ostalih pravila koja primjenjuju. Uz to, u sudski bi se postupak trebalo uključiti razmišljanje, to u svakom slučaju. Prestati razmišljati o sudovanju kao o mehaničkom postupku primjene pravnih pravila, jer sucima svakako na raspolaganju stoji interpretacija. Nisam sudac, ali sam dosta čitala sudske presude i iz toga bih zaključila da nema više od 5% pravnih pravila koja mogu imati samo

jedno značenje. Sigurno 95% pravnih pravila uz kreativna razmišljanje o njima u danoj situaciji mogu dovesti do barem dva različita rješenja. To je upravo ono što si suci moraju priznati. To je ono što mi ne priznajemo još uvijek u obrazovnom sustavu na pravnom fakultetu u dovoljnoj mjeri. Još uvijek pokušavamo tvrditi da je pravo objektivno, (što se svodi na ono što smo mi profesori napisali u knjigama). To nije pravo. Mi ne bismo trebali srušiti studenta na ispitu zato što tvrdi da pravo može značiti i nešto drugo od onoga što mi tvrdimo u udžbeniku, a to se još uvijek događa. Moramo si priznati da je velik dio prava u interpretaciji, a da se interpretacija svodi na izbor između dva i više mogućih značenja. Čim vršite izbor, radite posao koji je u biti politički posao. Zakonodavni postupak ili sudski postupak nije bitno različit po suštini. Suština je u vršenju izbora. Samo je ograničen različitim pravilima i to ga bitno razlikuje. Ono što bitno razlikuje zakonodavca od sudaca je da se zakonodavac ne mora nikome opravdavati (osim izbornom tijelu svake četiri godine) za pravila koja donese, a suci svaku svoju odluku moraju opravdati. Naši suci morat će početi opravdavati svoje odluke na argumentirani način koji će, između ostalog, da se vratimo u kontekst današnjeg predavanja, morati u sebi sadržavati argumente koji obrazlažu zašto jesu ili zašto nisu primijenili određena pravila europskog prava. Istina je da to ništa bitno neće promijeniti u načinu kako suci postupaju, ali će morati promijeniti bitno način na koji suci razmišljaju.

J. Barbić: To je zaključna riječ naše uvodničarke koju ćemo nagraditi pljeskom. Njezino uvodno izlaganje bilo je vrlo lijepo i odlično nas je uvela u raspravu o ovoj zanimljivoj temi. Ova je tribina uvijek otvorena za nove stvari i služi upravo tome da ih se prenese sudionicima tribine. Na taj način Fakultet komunicira s javnošću kao što to čini već godinama, već se više od 18 godina susrećemo na tribinama.

Kolegice i kolege, hvala vam što ste bili s nama. Idući mjesec imat ćemo vrlo zanimljivu temu. Ulaskom Republike Hrvatske u Europsku uniju cijeli naš teritorij postaje unutarnje tržište Unije. Europska unija počiva na četiri slobode koje karakterizira sloboda različitih kretanja, roba, usluga, kapitala, ljudi. Dođite i poslušajte kako to izgleda, kako se te slobode štite, što se smije a što ne smije, što to znači u praksi. Mi smo neke stvari od toga već preuzeli jednim ranijim sporazumom, a sada utvrdili završetkom pregovora i u očekivanju sklapanja pristupnog ugovora, ali se to kod nas ponekad još uvijek shvaća sportski a ne kao ozbiljna obveza. Više o tome idući put. Doviđenja u prosincu.

Tribina Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
i
Kluba pravnika grada Zagreba

BILTEN BR. 83

Voditelj Tribine i urednik
Akademik Jakša Barbić

Sadržaj:

**Autorizirano izlaganje uvodničarke
prof. dr. sc. Iris Goldner Lang,
Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu**

Tema 163. tribine

**HRVATSKA U UNUTARNJEM TRŽIŠTU
EUROPSKE UNIJE**

Zagreb, 08. prosinca 2011.

KLUB PRAVNIKA GRADA ZAGREBA
163. TRIBINA – 2. PROSINCA 2011.
HRVATSKA U UNUTARNJEM TRŽIŠTU
EUROPSKE UNIJE

J. Barbić: Kolegice i kolege, nastavljamo s našim tribinama posvećenim Republici Hrvatskoj u Europskoj uniji. Danas je na redu vrlo zanimljiva tema: Hrvatska u unutarnjem tržištu Europske unije.

Činjenica je da ulaskom u Europsku uniju područje cijele Unije postaje za Hrvatsku unutarnje tržište. Prema tome, nema više uvoza i izvoza iz država članica Unije odnosno iz njih u Hrvatsku, svi se nalaze na istom tržištu, ali pri tome valja uzeti u obzir nešto drugo i to vrlo važno. Primjenjuju se pravila Unije o slobodi tržišnog natjecanja i tu će biti najviše promjena u odnosu na dosadašnje stanje, jer dolazimo pod udar pravila koja vrlo strogo uređuju postupanje na tržištu. Tu posebno skrećem pažnju na davanje poticaja koje postaje vrlo škakljivo pitanje, jer ih se više ne će smjeti davati onako kao što se to do sada kod nas činilo. O tome postoje vrlo stroga pravila po kojima ako se nešto daje protivno njima, mora se kasnije vratiti itd.

To ćemo važno područje pravila Europske unije večeras obraditi na našoj tribini. S nama je naša kolegica profesorica Iris Goldner Lang koja će u nastavku uvodnih izlaganja o pojedinim pitanjima članstva Republike Hrvatske u Europskoj uniji govoriti o današnjoj temi Tribine pa vas molim da je pažljivo saslušate i da nakon toga sudjelujete u raspravi koja će uslijediti. Prema našem već ustaljenom postupanju sve što bude izrečeno na Tribini bit će snimljeno i nakon toga objavljeno u Biltenu te kasnije u Godišnjaku Tribine. Zamolio bih kolegicu Goldner Lang da iznese svoje uvodno izlaganje.

I. Goldner Lang: Hvala lijepa akademiku Barbiću na lijepim uvodnim riječima. Veliko mi je zadovoljstvo što sam ovdje i hvala vam što ste došli. Nadam se da će vam biti zanimljivo. Kao što je akademik Barbić rekao stojim na raspolaganju za raspravu i pitanja poslije izlaganja, a isto tako i tijekom izlaganja ako mislite da će vam misao pobjeći i želite

u trenutku izlaganja nešto pitati i komentirati nemojte se ustručavati prekinuti me. Ono o čemu ću danas govoriti je Hrvatska u unutarnjem tržištu Europske unije. Htjela bih u tom izlaganju pokazati kako funkcionira unutarnje tržište Europske unije i koje su njegove osnovne zakonitosti i što to znači za Republiku Hrvatsku, što nas očekuje, što ne smijemo raditi, a što ipak smijemo raditi. U tom kontekstu čisto za uvod da se podsjetimo što znači unutarnje tržište Europske unije. Kad govorimo o unutarnjem tržištu govorimo o četiri temeljne slobode: slobodi kretanja roba, slobodi pružanja usluga u širem smislu koja u sebi obuhvaća i pravo poslovnog nastana, slobodi kretanja kapitala i slobodi kretanja radnika kao jedan od aspekata kretanja ljudi, jer sloboda kretanja ljudi uključuje i ekonomski aktivno stanovništvo i ekonomski neaktivno stanovništvo (studenti, ljudi koji idu iz jedne u drugu državu članicu zato što si to mogu priuštiti). Integracija unutarnjeg tržišta i te četiri slobode odvija se na dva načina. Jedno je putem tzv. negativne integracije, a drugo je putem tzv. pozitivne integracije. Kao što i ime kaže negativna integracija znači ukidanje bilo kakvih barijera tim slobodama na tržištu između država članica. Ako se kaže da je zabranjeno nametati bilo kakva količinska ograničenja na uvoz to je negativna integracija. Međutim, unutarnje tržište ne može funkcionirati samo na takav način. Ako zabranite bilo kakve nacionalne mjere kako biste liberalizirali slobodu kretanja pitanje je da li ćete imati odgovarajući nivo zaštite određenih prava i vrijednosti, te kvalitete robe ili usluga. Zbog toga se istovremeno s negativnom odvija i pozitivna integracija. Pozitivna integracija zahtijeva kompliciraniji sustav koji podrazumijeva harmonizaciju određenih politika. Zašto bi uopće neka država željela ući u Europsku uniju, zašto bi mi kao građani buduće države članice željele biti u Uniji? Ovdje sam navela samo nekoliko razloga, a ima ih još puno. Prvo, jeftinija roba i usluge. Naravno, za očekivati je ako ste na većem tržištu u kojem ima više proizvođača određenog proizvoda koji mogu slobodno cirkulirati na tržištu da ćete kada uđete u dućan imati veći izbor. I ta će roba zbog konkurencije biti jeftinija. Isto vrijedi i za usluge. Isto tako, za očekivati je veći izbor robe i viši standard života. Istovremeno sloboda kretanja ljudi podrazumijeva ukidanje bilo kakvih barijera. Kasnije ću govoriti o tome kakve barijere se moraju ukinuti vezanu uz slobodu kretanja radnika, pružatelja usluga i samozaposlenih osoba. Ovo su neki od ekonomskih aspekata zbog kojih želimo postati dio Europske unije. Međutim, Europska unija nije samo ekonomska integracija, već puno više od toga. Ja o tome danas neću govoriti. Ovdje sam samo navela jedan od tih neekonomskih aspekata za koji mislim da je Republici Hrvatskoj

vrlo važan, a to je osiguranje mira i stabilnosti. Sjetimo se samo razloga zbog kojih je nekadašnja Europska ekonomska zajednica 50-ih godina nastala nakon II. svjetskog rata i nakon svega što se tada dogodilo i želje da se ne samo Njemačku drži pod kontrolom nego sa de stvori savezništvo između Njemačke i Francuske, da se osigura i kontrolira proizvodnja ugljena i čelika. Sjetimo se Churchillovog govora 1946. godine u kojem on govori o „sjedinenim europskim državama“ što je sada opet postalo aktualno u kontekstu krize eura. To su neki od razloga zbog kojih neka država i njeni građani žele ući u uniju. Danas ću vezano uz ove četiri slobode govoriti samo o tri iz razloga vremenskog ograničenja. Željela bih da u mom izlaganju primijetite dvije stvari. Jedno je da sve tržišne slobode imaju slične ako ne i iste zakonitosti. Drugo, budući da se ipak radi o različitim tržišnim slobodama postoje neke specifičnosti vezane uz svaku slobodu koje ću tijekom izlaganja nastojati naglasiti. Krenut ću od slobode kretanja roba. Ako pogledamo osnovne odredbe Ugovora o funkcioniranju Europske unije, kao polaznu osnovu, iz Ugovora bih izdvojila tri odredbe koje su temeljne vezano uz to što je zabranjeno. Dakle, sada govorim o negativnoj integraciji. Članak 30. Ugovora o funkcioniranju Europske unije govori o tome da su zabranjene carinske pristojbe na uvoz i izvoz te nameti s istovrsnim učinkom između država članica. Ova se odredba odnosi i na carinske pristojbe fiskalne prirode. Zabranjene su carinske pristojbe i nameti s istovrsnim učinkom. Člankom 34. Ugovora zabranjena su količinska ograničenja na uvoz i mjere s istovrsnim učinkom između država članica. Člankom 35. Ugovora zabranjena su količinska ograničenja na izvoz i mjere s istovrsnim učinkom. Mislim da je carine i količinska ograničenja relativno jednostavno definirati. Ono što može biti problematično jest odrediti što je to mjera s istovrsnim učinkom. Ove odredbe su se 50-ih godina tumačile vrlo različito od načina na koji se one danas tumače zahvaljujući interpretaciji koju je dao Sud EU i zahvaljujući određenim aktima koje je donijela Europska komisija. Te odredbe, kao i sve odredbe na području unutarnjeg tržišta, treba tumačiti ne samo tekstualno nego teleološki gledajući njihov cilj te izrazito široko, iako je upitno da li su države potpisnice Osnivačkih ugovora htjele da navedene odredbe imaju tako široku primjenu. Pokazat ću vam. Prvi predmet koji je bio ključan u području slobode kretanja roba i koji je trebao definirati koja su to trgovinska pravila zabranjena bio je *Dassonville*. Došao je pred Sud EU 1974. i Sud je dao iznimno široku definiciju. Rekao je da su zabranjena sva trgovinska pravila koja mogu izravno ili neizravno stvarno ili potencijalno ometati trgovinu unutar Zajednice. To je iznimno široka

definicija. Ona pokriva sve. Možete tvrditi da kojigod nacionalni propis, mjeru ili praksu donesete da direktno ili indirektno utječe na slobodu kretanja robe iz drugih država članica na teritorij vaše države članice. Dat ću vam neke primjere prepreka koje tu mogu doći u obzir. Carine i nameti proizlaze iz članka 30. Količinska ograničenja isto tako proizlaze iz članaka 34 i 35. Što je s utvrđivanjem odnosno fiksiranjem cijena, diskriminatornim oporezivanjem, ograničenjima uvoza? Sad već ulazimo u to što su to mjere s istovrsnim učinkom. Dala sam ovdje primjere ograničenja uvoza koja sama po sebi nisu količinska ograničenja: Zahtijevanje posebnih dozvola za robu koja se uvozi te posebne inspekcije za robu koja dolazi iz druge države članice koja je već prošla određene inspekcijske postupke u državi porijekla. Toj se robi nameće dvostruki teret. Na gornjoj fotografiji prikazan je pršut. Zašto pršut? Prije par tjedana na internetu je objavljen intervju s predsjednikom Hrvatske udruge proizvođača dalmatinskih pršuta. Mislim da je intervju dao najprije Slobodnoj dalmaciji. On se strašno ljutio oko nekih mjera koje je poduzela hrvatska Vlada u cilju usklađivanja našeg zakonodavstva s *aquis*-em. Najviše ga je smetalo to što je Vlada donijela određenu mjeru odnosno promijenila pravilo o tome koliko sati treba proći između vremena kad se svinjski but posoli do trenutka kada on krene u proizvodnju za pršut. Naime, prije je bilo propisano da to mora biti u roku od 48 sati, a sada je Vlada taj rok produžila na 96 sati. Vjerojatno se pitate zašto vam ovo pričam. Predsjednik udruge proizvođača pršuta dobro je primijetio zašto je Vlada promijenila navedeno pravilo. On to sam otvoreno kaže izjavom da je 48 sati bilo dovoljno da svinjski but bude posoljen u Slavoniji i dođe u Dalmaciju, dok je produžavanjem roka na 96 sati omogućeno da svinjski butovi stignu ne samo iz Slavonije nego i iz drugih država, npr. iz Mađarske. Time domaći proizvođači više nisu zaštićeni. On vrlo otvoreno i iskreno govori o tome da želi zadržati ovu protekcionističku mjeru. Ovdje se radi o mjeri koja je prikriveno protekcionistička, jer u stvarnosti svojim učinkom onemogućuje da svinjski but iz bilo koje druge države članice odnosno s teritorija koji je udaljeniji Dalmaciji doista na vrijeme bude posoljen i stigne u proizvodnju u Dalmaciju. To bi bio primjer mjere koja ima istovrsni učinak kao i količinsko ograničenje. Ovdje možete vidjeti koliko to daleko ide. Dat ću vam još primjera. Pravilo o sastavu, označavanju i pakiranju. U našem Zakonu o zaštiti potrošača, pisalo je da deklaracije proizvoda moraju biti pisane na hrvatskom jeziku i mogu biti pisane na još nekom jeziku. Iz perspektive nas kao potrošača ovo djeluje kao razumna mjera. Međutim, pitanje je da li takva odredba u biti otežava cirkulaciju robe iz drugih država članica. Ako

imate proizvođača putra iz Njemačke on mora unaprijed znati koja roba dolazi na hrvatsko tržište kako bi unaprijed osigurao da deklaracija doista bude i na hrvatskom jeziku. To je ograničenje, to otežava slobodu kretanja. Ono što tek trebamo vidjeti da li mi ipak takvu mjeru možemo nečim opravdati. To je tek drugi korak. Daljnji primjeri mjera s istovrsnim učinkom su pravila o oglašavanju te diskriminatorna administrativna praksa. što je vrlo čest slučaj, ne samo u Hrvatskoj, nego u svim državama članicama. Posljednji primjer koji sam ovdje navela je davanje prednosti domaćoj robi. S tim u vezi imam sličicu. To je kampanja Hrvatske gospodarske komore koja je prvotno glasila „Kupujmo hrvatsko“. To je davanje prednosti domaćoj robi. Nakon upozorenja da se to ne smije raditi, jer time u biti diskriminiraju robu iz drugih država članica Komora je preformulirala slogan u „Budimo kreativni“. Što mislite smije li se to? Naravno da ne. Na web stranici kažu da se u biti radi o istoj kampanji promijenjenog imena. Ovdje ne želim reći da je Hrvatska jedina koja radi „pogrešne“ stvari, već da postoje drugi mehanizmi kako možete poticati potrošače da kupuju domaću robu, npr kvalitetom. Slične kampanje imale su i druge države članice. Tako je poznati predmet pred Sudom EU bio *Buy Irish*. Slovenci su imali sličnu kampanju. Na ovom sam slajdu navela primjere mjera koje ograničavaju slobodu kretanja roba. Moje je pitanje da li sve te mjere doista trebamo ukinuti ili neke od njih ipak mogu ostati. Na to dajem nekoliko dogovora. Prvo, određene mjere ipak su izvan dosega odredaba o slobodi kretanja roba. Sjetite se one definicije koju sam dala na prvom slajdu iz predmeta *Dassonville* u kojem je Sud EU rekao da su sva trgovinska pravila zabranjena. Sud EU je nekoliko godina kasnije shvatio da je pogriješio. To je jedan od rijetkih predmeta u kojem je Sud otvoreno rekao – vrijeme je da ponovno razmotrimo svoju dosadašnju praksu. Naime, Sud je bio zatrpan predmetima jer je previše predmeta dolazilo pred njih i pred nacionalne sudove. Zato je Sud rekao da postoje određene situacije koje su naprosto izvan dosega odredaba o slobodi kretanja i nazvao takve situacije načini prodaje. Ovdje sam stavila sličicu „nedjeljom ne radimo“. Zašto? Zato što jedan od najpoznatijih predmeta u ovom području bio predmet *Sunday Trading*. Sjetite se u Hrvatskoj je neko vrijeme bila na snazi zabrana rada dućana nedjeljom. Naravno ako dućani ne rade sedam nego šest danu u tjednu vjerojatno će se manje robe prodati, jer će roba biti dostupna potrošačima ne sedam nego šest dana u tjednu. Naravno, možete reći da to ima indirektni utjecaj na to kako roba cirkulira zbog toga što će se prodati manje robe iz drugih država članica pa to indirektno otežava slobodu kretanja robe. Sud EU je prvi puta u

predmetu *Keck* izjavio da su takve situacije, koje naziva načini prodaje (*selling arrangement*) izvan dosega odredaba o slobodi kretanja. Zato je dopušteno dućanima zabraniti rad nedjeljom iako to indirektno utječe na slobodu kretanja roba. Naravno da ovdje postoje neke granične situacije koje je teško razgraničiti. Već prije sam spomenula da je ponekad određenu restriktivnu mjeru ipak moguće opravdati. Koja su to opravdanja koja su dopustiva? Član 36 Ugovora poimence nabraja određena opravdanja koja mogu opstati i propisuje da određene zabrane ili ograničenja mogu biti opravdana razlozima javnog morala, javne politike, javnog poretka, javne sigurnosti, zaštite zdravlja i života ljudi, životinja i biljaka, zaštite nacionalnog blaga umjetničke, povijesne i arheološke vrijednosti, zaštite industrijskog i trgovačkog vlasništva te dodaje da takve zabrane ne smiju biti sredstvo samovoljne diskriminacije i prikrivenog ograničavanja trgovine između država članica. U ovoj je odredbi naveden cijeli niz opravdanja. Međutim, to nije sve. Sud EU je već vrlo rano shvatio, prvi puta u predmetu *Cassis de Dijon* 1978. godine, da postoje određena opravdanja koja nisu navedena u Ugovoru, a koja su racionalna, logična i koja bi trebalo priznati državama članicama. Recimo, zaštita potrošača, zaštita radnika, zaštita održanja financijske stabilnosti tržišta itd. Ta lista postaje sve dulja i dulja kako se razvija praksa Suda EU. On ih naziva obvezujući zahtjevi u javnom interesu. To su opravdanja koja nisu navedena u Osnivačkom ugovoru, ali ipak danas znamo da ona postoje. Treće, potrebno je dokazati da je mjera proporcionalna. Sud EU jako inzistira na testu proporcionalnosti i često primjenjuje sva tri koraka, ali definitivno ona prva dva koraka ovog testa. Ako kažete da ćete potpuno zabraniti prodaju alkohola iz razloga što želite zaštititi zdravlje maloljetnika ta mjera nije proporcionalna. Vi ćete je opravdati javnim zdravljem i opravdanje stoji, ali mjera pada na testu proporcionalnosti jer ste to mogli postići manje restriktivnom mjerom: svatko tko dođe kupiti alkohol mora se legitimirati i dokazati da je punoljetan. Na kraju pozitivna integracija je nešto što se događa paralelno sa svim ovim važnim presudama Suda EU. A sada pogledajmo kako je to u području slobode kretanja radnika. Ovdje imamo još eklatantniji primjer toga da Sud EU tumači određenu odredbu široko. U području slobode kretanja roba ste vidjeli što sve ulazi u doseg mjera s istovrsnim učinkom. S druge strane, u članku 45. Ugovora osigurava se sloboda kretanja radnika unutar unije i takva sloboda kretanja ima za posljedicu ukidanje svake diskriminacije na temelju državljanstva između radnika iz država članica u pogledu zapošljavanja, naknade i ostalih uvjeta rada. Zabranjena je diskriminacija na temelju državljanstva i ništa

više od toga. Da li je doista tako? Danas znamo zahvaljujući tumačenjima Suda EU da ne samo da je zabranjena mjera koja diskriminira na temelju državljanstva, već da su isto tako zabranjene određene mjere koje predstavljaju neizravnu diskriminaciju. Recimo, diskriminaciju na temelju jezika. Ne možete u Hrvatskoj reći da tko god želi raditi kao liječnik u Hrvatskoj mora savršeno govoriti hrvatski. Iz tog smo razloga imali obvezu mijenjati neke naše zakone. Bila sam u pregovaračkim skupinama u području slobode kretanja radnika i u području slobode pružanja usluga i prava poslovnog nastana. Pratila sam ta područja i s naše strane i sa strane Brisela. Tako smo npr. u Zakon o liječništvu unijeli izmjenu kojom sada imamo dvije odredbe vezane uz poznavanje jezika. Jedna se odnosi na državljane država članica Unije i stupit će na snagu kad postanemo država članica. Oni moraju imati adekvatan nivo razumijevanja hrvatskog jezika koji im omogućuje nesmetanu komunikaciju s pacijentom. S druge strane, za državljane trećih država na snazi je opća odredba istog Zakona o liječništvu koja zahtijeva znanje hrvatskog jezika pa bi tako od njih bilo moguće zahtijevati viši nivo znanja i time ih diskriminirati u odnosu na državljane država članica EU. Diskriminacija na temelju boravišta isto je tako zabranjena. Zabranjene su i nediskriminatorne mjere. Ne znam znači li vam što ime *Bosman*. On je bio poznati nogometaš koji je, kažu, jako pridonio razvoju nogometa jer se usprotivio moćnoj FIFA i UEFA i na kraju dobio predmet zahvaljujući presudi Suda EU. Doduše, to mu baš i nije osiguralo sreću jer ga niti jedan klub više nije htio angažirati, navodno je bankrotirao, žena ga je ostavila i propio se. Eto, čak i ako dobijete predmet pred Sudom EU to vam možda neće donijeti sreću. U predmetu *Bosman* bilo je riječ o dvije mjere FIFA i UEFA. Jedna od tih mjera bila je nediskriminatorna. Ta je mjera određivala da ako neki nogometaš prelazi iz jednog u drugi nogometni klub onaj drugi klub u kojeg on prelazi mora prvom klubu platiti veliku odštetu. Ta je mjera vrijedila bez obzira da li se radi o prijelazu iz belgijskog u francuski nogometni klub pa je to Belgijanac koji ide u francuski nogometni klub ili se radi o Francuzu koji ide iz jednog francuskog u drugi francuski klub. Dakle, radilo se o nediskriminatornoj mjeri. Mjera je bila jednaka za državljane drugih država članica kao i za državljane države članice domaćina. Sud EU je, međutim, smatrao da to nema veze, već da je navedena mjera u doseg članka 45 Ugovora. Danas znamo da ta odredba koja glasi da je zabranjena diskriminacija na temelju državljanstva ne znači samo to. Ovdje kao da piše da su zabranjene sve mjere koje otežavaju slobodu kretanja radnika između država članica, bile one diskriminatorne ili ne. Ovdje

je jedna fotografija. To je parodija o tome što se pričalo i kad su 2004. i 2007. godine države Srednje i Istočne Europe pristupile Europskoj uniji. Postojao je velik strah od migracije jeftine radne snage iz novih u stare države članice i određena su prijelazna razdoblja koja će biti nametnuta i nama. Taj strah sažet je u strah od tzv. poljskog vodoinstalatera. Ovdje je mali duhoviti odgovor na to.....Prijelazna razdoblja na zapošljavanje radnik primjer su izravne diskriminacije. Ako kažete da nećete primjenjivati *aquis* na državljane novih država članica naravno da se radi o izravnoj diskriminaciji. To je jedno izuzeće. To je prijelazno razdoblje od maksimum sedam godina koje stare države članice mogu koristiti prema novima. Što je sve zabranjeno u području slobode kretanja ljudi? Izravna diskriminacija, svakako. Radne dozvole i kvote se ukidaju. Isto tako prepreku slobodi kretanja radnika predstavlja diskriminativna administrativna praksa, uvjet poznavanja jezika, pravila o profesionalnim kvalifikacijama, mjera da morate biti član određene komore itd. Ono što je opet pitanje da li je svaka od tih prepreka suprotna pravu EU i mora li biti ukinuta. Tu se u pravilu slijedi ista logika kao i kod slobode kretanja roba. Prvo gledate da li je mjera izvan dosega čl. 45 Ugovora. Ako mjera ima previše indirektan učinak na kretanja radnika ona je izvan dosega. Ugovor dopušta tri opravdanja za nacionalne mjere koje otežavaju slobodu kretanja radnika: javni poredak, javna sigurnost, javno zdravlje. Danas zahvaljujući praksi Suda EU znamo da su ta opravdanja puno brojnija. Već sam spomenula neka. Uz to postoji još jedan vrlo zanimljiv izuzetak. Ne opravdanje nego izuzetak. Naime, postoje određeni poslovi u okviru javne službe koja naprosto mogu ostati rezervirana za domaće državljane. To nije opravdanje nego kao da kažete da se na to radno mjesto mogu prijaviti samo hrvatski državljani. Recimo ekonomist koji je načelnik određenog odjela u Ministarstvu financija. Međutim, ovdje stavljam veliko ALI. U ovom području se trenutno događaju iznimne promjene i Sud EU iznimno usko tumači što je, a što nije javna služba. Prije manje od šest mjeseci Sud je donio presudu povodom tužbe Europske komisije protiv šest država članica koje su imale nacionalni propis koji je rekao da javni bilježnici mogu biti samo domaći državljani. Zvuči poznato. Sud je rekao – ne. Javno bilježništvo nije javna služba u smislu izuzetka od odredaba o slobodi kretanja. Da ste me pitali prije godinu dana rekla bih vam prema svim dokumentima Europske komisije naravno da je. Ovdje treba biti jako oprezan. Mislim da ćemo u budućnosti i mi u ovom području morati raditi neke promjene. Za kraj sloboda pružanja usluga i pravo poslovnog nastana. Ako pogledate temeljne odredbe iz ovog područja one su

vrlo općenite. Ovdje se govori o tome da se zabranjuje ograničavanje prava poslovnog nastana za državljane jedne države članice na području druge države članice. Ta se zabrana odnosi na ograničavanja osnivanja agencija, podružnica, poduzeća itd. Pravo poslovnog nastana obuhvaća i fizičke i pravne osobe. Zabranjuje se ograničavanje slobode poslovnog nastana. Za usluge isto tako jedna vrlo općenita odredba. Zabranjeno je ograničavati slobodu pružanja usluga unutar Unije kada se radi o državljanima iz država članica koji su osnovali poduzeće u državi Unije koja nije država osobe kojoj su usluge namijenjene. Zabranjeno je ograničavanje slobode pružanja usluga. Što doista ta sloboda pružanja usluga obuhvaća? Da li ona obuhvaća samo pružanje? Ne, ona obuhvaća barem sljedeće tri najčešće situacije. Tipična situacija je da imate jednog obrtnika, zubara, veterinara, itd. Zamislite si jednoga veterinara koji ima svoju veterinarsku ordinaciju u jednom malom gradiću u Francuskoj na granici Francuske i Njemačke. Povremeno liječi životinje po stajama u Njemačkoj. On ima poslovni nastan u Francuskoj, ali povremeno i privremeno pruža usluge u Njemačkoj. To je prva situacija. Tko se ovdje kreće? Kreće se pružatelj usluga. On je taj koji odlazi u drugu državu članicu, prelazi granicu i pruža usluge primateljima usluga u drugoj državi članici. Ono što možda nije tako jasno iz samih riječi „pružanje usluga“ jest da one također obuhvaćaju situaciju u kojoj je pružatelj usluga u državi svog poslovnog nastana, a primatelj usluge je taj koji se kreće. Zamislite tog istog veterinara koji je u svojoj ordinaciji, ali mu u ordinaciju iz Njemačke dolazi čovjek sa svojom bolesnom životinjom. Primatelj usluga je taj koji se kreće. Ta situacija obuhvaća i sada vrlo aktualan zdravstveni turizam koji obuhvaća cijeli niz presuda Suda EU, a prije par godina je donesena direktiva o slobodi kretanja pacijenata. Na primjer, ako imate Engleskinju koja živi u Engleskoj i izvrgnuta je lošem zdravstvenom sustavu i mora šest mjeseci čekati na operaciju kuka, ona odluči otići u Francusku i tamo operirati kuk. To joj nitko ne brani samo je pitanje tko će to platiti. Ovdje se kreće primatelj usluge. Najčešći primjer kretanja primatelja usluge je kad idete kao turist u drugu državu članicu. Svaki puta kada kao turist odete u drugu državu članicu vi se krećete kao primatelj usluga. Treći je primjer kada je primatelj u svojoj državi, pružatelj u svojoj državi članici, a kreće se usluga. To je omogućeno modernom tehnologijom, internetom, telefaksom, telefonom. Sve te tri situacije obuhvaćene su odredbama Osnivačkog ugovora. Isto kao i kod slobode kretanja roba i kod slobode kretanja radnika, odredbe o pravu poslovnog nastanka i slobodi pružanja usluga koje govore o zabrani ograničenja su se na početku tumačile kao zabrana

diskriminatornih mjera. Danas znamo da to nije tako. Zabranjene su i diskriminatorne i nediskriminatorne mjere ako otežavaju kretanje. To je nešto što se zove test pristupa tržištu. Najpoznatiji predmet ovdje je predmet koji je pokrenuo cijelu lavinu kasnije, a zove se *Gebhard* u području prava poslovnog nastana. Radi se o jednom njemačkom odvjetniku u Italiji, Milanu koji nije mogao postati član milanske odvjetničke komore. Opet kao i kod roba i kod radnika navela sam niz situacija koje predstavljaju prepreku slobodi pružanja usluga i to nije potpuna lista. Neću ih ponavljati jer su slične kao i kod prethodne dvije slobode. Opet se postavlja isto pitanje. Da li neke od tih mjera koje doista predstavljaju prepreku ipak možemo na neki način zadržati i opravdati? Odgovor je da. Ovdje gledamo da li je mjere dosljedna. Tu moram upozoriti da ne vrijedi ono pravilo koje ste imali kod slobode kretanja roba da ako nešto predstavlja način prodaje da je izvan dosega. Kod usluga su i načini prodaje u dosegu odredaba Osnivačkog ugovora. Primjer navedenog je predmet *Alpine Investment*. Radilo se o jednoj konzalting kompaniji u Nizozemskoj koja je između ostalog pružala financijske usluge telefonski. Nizozemska je donijela nacionalni propis kojim se zabranjuje pružanje takvih usluga. Ta kompanija nije mogla pružati takve usluge cold calling. Kakve to veze ima s europskim pravom? *Alpine Investment* kaže – naš problem nije samo da ne možemo pružati takvu vrstu usluga na teritoriju Nizozemske nego na temelju ovog nacionalnog propisa ne možemo nazvati niti potencijalne klijente u drugim državama članicama. Dovoljno je postojanje potencijalnih klijenata. Čim imate prekogranični element aktivirali ste primjenu europskog prava. Ta mjera potencijalno predstavlja prepreku slobodi pružanja usluga *Alpine Investment*-u u drugim državama članica. Međutim, Sud EU prihvaća opravdanje dobre reputacije nacionalnog financijskog sektora. Da li to opravdanje igdje piše u Osnivačkim ugovorima? Ne. Opravdanja koja su navedena su ista kao i kod slobode kretanja radnika: javni poredak, javna sigurnost, javno zdravlje. Opet Sud EU kroz svoju praksu razvija cijeli niz opravdanja i lista je sve dulja i dulja kako se razvija praksa Suda EU. Kao i kod slobode kretanja radnika, tu vrijedi isti izuzetak samo što se ovdje ne zove izuzetak javne službe nego izuzetak javnih ovlasti. Tumači se isto kao i kod slobode kretanja radnika. Za kraj, što sve iz ovoga možemo zaključiti? Prvo, mislim da je svima jasno da Sud EU ima vrlo jasnu želju široko tumačiti odredbe unutarnjeg tržišta u području svih sloboda uz određene izuzetke. Ono što je danas pravilo nije da li je mjera diskriminatorna ili ne, jer ako je mjera diskriminatorna teško je zamislivo da će je ikoja država uspjeti opravdati. Danas mislim da je

vrlo teško opravdati neku diskriminatornu mjeru. Nediskriminatornu mjeru ponekad je moguće opravdati. Ključan je test pristupa tržištu. Ako mjera otežava slobodu kretanja, odnosno čini kretanje manje atraktivnim ona predstavlja restriktivnu mjeru suprotnu pravu EU i ključno je da li je možete opravdati. Ono što nije jednostavno uvijek jest odrediti što je prioritet. Da li je važnija zaštita temeljne slobode ili je važnija neka druga vrijednost koju želite zaštititi tim opravdanjem? Da li je u određenoj situaciji važnije zaštititi slobodu kretanja usluga ili ljudska prava? Jedno važno upozorenje. U pravu EU postoji nešto što se zove izravni učinak. To znači da neka odredba prava EU, ako zadovoljava određene uvjete, stvara subjektivna prava. Dakle, stvara prava za pojedince pa se oni mogu pozvati na tu normu pred nacionalnim sudovima država članica. Dakle, ako kad uđemo u Uniju ako nakon isteka prijelaznih razdoblja npr. neka njemačka banka raspiše natječaj za radno mjesto u kojem kaže da se na to radno mjesto može prijaviti samo njemački državljanin, radi se o izravnoj diskriminaciji. Hrvatski državljanin koji se hoće prijaviti na natječaj može se, zahvaljujući izravnom učinku čl. 45. Ugovora, pozvati na tu odredbu protiv te njemačke banke. Izravni učinak daje moć pravu EU, to su zubi prava EU. U situaciji kad imate normu prava EU koja kaže da je nešto zabranjeno i normu nacionalnog prava koje kaže suprotno prevagu ima pravo EU. Što ako država ne poštuje sve to? Onda je u opasnosti. Može je tužiti Europska komisija ili čak jedna država drugu (što je rjeđe). Možete platiti određenu kaznu i moguće je potraživanje naknade štete. Kad uđemo u Europsku i dalje ćemo biti pod budnim okom i Europske komisije, a i drugih država članica ako smatraju da radimo nešto što ne smijemo. Hvala lijepo. Stojim na raspolaganju za pitanja.

J. Barbić:

Zahvaljujem kolegici Goldner Lang na izlaganju koje je bilo vrlo zanimljivo, vrlo ilustrativno i mislim da se iz njega može vidjeti što nas čeka na značajnom području gospodarstva, a to je tržište, kakva su moguća ponašanja i što se sve smatra opterećenjima. Nisu to samo mjere uređenja tržišta koje se javno izlažu nego i neke mjere koje na to posredno utječu.

Impresionirala me, naime, priča o pršutu. Sad će netko reći da tih 96 sati s time nema veze. Ima, ima. Po tome može primjerice i Finac poslati ovdje pršut na daljnju doradu, a do sada to nije mogao. Prema tome konkurencija ima drukčije putove. Možemo, međutim, na to odgovoriti da se tako dobar pršut može proizvesti samo u Miljevcima i u Drnišu, jer tako dobre uvjete za to nema nitko u

Europi. Nitko nema onu čuvenu gljivicu koja nigdje ne može živjeti nego oko Miljevaca i oko Drniša koja je bitna za kvalitetu pršuta pripremanog prirodnim načinom na zraku (buri) bez obzira na to odakle dolazi meso. Mogućnost dostave mesa ne možemo ograničiti, a gljivica je stvar prirode, to se ne može propisivati. Zato je važno gdje se pršut suši. Primjeri su vrlo ilustrativni, kolegica je to zaista lijepo prikazala.

Mikrofon je vaš za pitanja i razmišljanja. Izvolite.

Eugen Zdravec: Gospođo profesor, moja pitanja su uvjetovana generacijskom razlikom. Star sam čovjek, međutim nikako ne mogu prihvatiti, da se u naše pravo uveo jedan pojam koji je beskrajno nejasan, a zove se „poslovni nastan“. Kada ćete vi mladi konačno naći pravi izraz za to, što je prije 150 godina netko nazvao „poslovnim nastanom“, što je onda imalo smisla i bilo logike da se tako nazove. Danas vrijedi opće načelo, da je slobodno u nekoj drugoj državi osnovati trgovačko društvo. Ne znam što znači pojam „nastan“. Rabili ste izraz „unutar dosega“. Što znači izraz „unutar dosega“? Uz svu maštu s kojom raspolazem na tom području, ne mogu se domisliti što to znači. Želite li reći da se neka odredba primjenjuje na neki činjenični supstrat? Korištenje izraza „unutar dosega“ je malo misteriozno. U čl. 30 u hrvatskom prijevodu govorite o carinskim pristojbama. Carinsku pristojbu plaćam kada dođem na carinu pa onda kada ispunim deklaraciju moram na to platiti carinsku pristojbu. Međutim za robu koju uvozim, ja moram platiti carinu, a to je nešto potpuno drugo. Mislim da odredba sadržana u čl. 30 znači zapravo carinu, a ne carinsku pristojbu, jer se kasnije u tekstu govori o carini. Sve moguće diskriminacije, sve poteškoće potpuno su nerazumljive kraj generalnog koncepta o zajedničkom tržištu. To je isto kao da sada unutar Hrvatske, Zagreb ima svoja pravila. Ako je to jedno zajedničko tržište, potpuno je nejasno kako države mogu donositi diskriminatorna pravila, bila ona pozitivna ili negativna. Onda to više nije zajedničko tržište. Onda imamo puno tržišta unutar Europske unije, ali to onda nije više zajedničko tržište. Dakle, to je jedan nesporazum. Govorimo o prekograničnom elementu. Koje su granice zajedničkog tržišta? Unutar zajedničkog tržišta ne postoje granice kako ja razumijem ideju o EU. Ne bi smjeli imati prekograničnih elemenata. Dao sam dosta pitanja pa dajte nas starije malo razveselite lijepim odgovorom.

I. Goldner Lang: Hvala na pitanjima. Počet ću od zadnjeg. Ostala su više terminološke, lingvističke prirode. Vaše zadnje pitanje jako je važno.

Slažem se s vama. Namjerno sam rekla da mora postojati prekogranični element i on doista mora postojati. Što to znači? Pravo EU trenutno i dalje zahtijeva, da bi se uopće primijenilo, da postoji neki prekogranični element. To ne mora nužno biti čak niti kretanje iz jedne u drugu državu članicu, ali nešto što cijelu situaciju povezuje s teritorijem ne samo jedne nego više država članica. Ako toga nema situacija se naziva internom situacijom. U internim situacijama pravo EU se ne primjenjuje. Ono što je besmisao tih internih situacija je što onda možete imati tzv. obrnutu diskriminaciju. Dat ću primjer. Zamislite da imate jednu nacionalnu mjeru u Austriji koja propisuje da ako netko želi na teritorij Austrije dovesti članove svoje najuže obitelji onda može dovesti svoju maloljetnu djecu i bračnog druga, jer su prema toj austrijskoj normi članovi obitelji samo te dvije kategorije osoba. Recimo da imate austrijskog državljanina koji želi sa sobom u Austriju dovesti svoje roditelje koji su lošeg zdravstvenog stanja i nisu državljani neke države članice nego su kineski državljani, dakle državljani treće države. Ovaj Austrijanac živi u Austriji i cijela situacija nema veze niti s jednom drugom državom članicom. Jedina stvar na koju se on može pozvati je austrijsko nacionalno pravo. S druge strane zamislite u takvoj situaciji jednog Engleza koji dođe u Austriju i isto tako ima roditelje koji su kineski državljani i želi ih dovesti u Austriju. On ima oslonac u pravu EU. Ako pravo EU propisuje da su članovi obitelji koji su obuhvaćeni pravom na spajanje obitelji ne samo bračni drug i maloljetna djeca nego i roditelji, on je zaštićen. Taj Englez se može pozvati na pravo EU i dovesti sa sobom svoje kineske roditelje. Austrijanac ne može. Državljanin države članice domaćina je u lošijoj poziciji. Zašto? Zato što se radi o internoj situaciji koja potencijalno dovodi do obrnute diskriminacije. Jako puno komentatora i analitičara je pisalo i kritiziralo interne situacije. Oni su rekli upravo ovo što ste Vi rekli - da je to besmisleno. Da unutarnje tržište ne funkcionira i ne bi trebalo funkcionirati na način da se prelaze granice. Granica nije bitna. Zato i je unutarnje tržište i treba se gledati teritorij Europske unije kao cjelina. Dandanas još nitko nije otvoreno rekao pa tako ni Sud EU da interne situacije ne postoje. Ono što Sud EU radi jest da se na različite načine domišlja povezati situaciju s nekom drugom državom članicom kako bi izbjegao to da kaže da se pravo EU tu ne može primijeniti. Jedan od elemenata koji tu trenutno igra ključnu ulogu je europsko građanstvo gdje Sud EU u svojim najnovijim presudama kaže da postoje određene situacije gdje se pojedinci koji su državljani države članice domaćina, tj. tzv. statični građani i ništa ih ne povezuje s drugom državom članicom, da se ipak na temelju europskog građanstva

moгу pozvati na pravo EU, ali ne na temelju odredaba o unutarnjem tržištu jer nema kretanja. Dakle, koji je razlog da se ipak uvažavaju interne situacije? Vjerojatno je jedan od razloga što se smatra da nijedna država ne želi diskriminirati vlastite državljane. Ipak imate anomalije koje bi trebalo izbjeći i mnogi ljudi uključujući i mene smatraju i pišu o tome da bi vrijeme internih situacija trebalo biti iza nas, da je europska integracija dosegla adekvatan nivo da se interne situacije kao takve potpuno ukinu. To još nije tako. Vaša druga pitanja vezana su uz terminologiju. Počela bih s poslovnim nastanom, iako mogu reći da ovdje najveću zaslugu dugujemo upravo profesoru Barbiću. Prije par tjedana održala sam jedan seminar za naše pravnike-lingviste u Europskom parlamentu. To je posebno zanimanje. Pravnici-lingvisti imaju ulogu pravne redakture tekstova koji se prevode na hrvatski jezik. Treba adekvatno poznavati pravo. Tema seminara bila je terminologija prava EU na hrvatskom jeziku. Davala sam im primjere gdje je primjerenije, kada imate neki termin prava EU kao što je *establishment*, naći jedan novi termin u okviru hrvatskog prava koji ima neku svoju povijest kao poslovni nastan umjesto primjene nekog drugog pravnog termina koji se koristi u hrvatskom pravu. Kao što ste Vi rekli trgovačko društvo, sjedište, poduzeće. Zašto ne? U ovom slučaju niti jedan od postojećih termina koje mi imamo u trgovačkom pravu naprosto ne odgovara, nije dovoljno širok. Pravo poslovnog nastana koliko god zvuči čudno, obuhvaća sve. Obuhvaća i situaciju kad imate i fizičku osobu koja dođe iz jedne u drugu državu članicu i tamo otvori svoju advokaturu i situaciju kada jedno poduzeće osnuje svoje društvo kćer ili svoju podružnicu. Sve situacije su obuhvaćene. Sjedište ne bi bilo dovoljno široko i ne bi bilo dovoljno točno zato što određivanje gdje je *establishment*, gdje je poslovni nastan nije nužno uvijek vezano uz sjedište. To je samo jedan od elemenata. Postoje primjeri, i *establishment* je jedna od njih, gdje smo zaključili da je primjerenije i točnije uzeti jedan novi termin nego iskoristiti iz hrvatskog pravnog sustava termin koji se koristi. Primjer je također i *Advocate General*. Mi govorimo Nezavisni odvjetnik. To je nova složenica. Ništa ne znači inače, ali je to smislenije nego uzeti nešto što već imamo. To nije sudski savjetnik. To je nešto drugo. S druge strane postoje situacije kada je primjereno uzeti neki postojeći termin. Npr. prijevod za *preliminary reference*. Mi kažemo prethodno pitanje odnosno prethodni postupak. Prethodno pitanje postoji u hrvatskom pravu i postoji u okviru ZPP-a i u okviru ZKP-a. Imali smo rasprave s nekim našim kolegama koji su bili protiv toga da mi koristimo termin koji već imamo bojeći se da bi to moglo zbunjivati. Mislim da se to neće dogoditi i da će biti jasno iz

konteksta da prethodni postupak u okviru prava EU znači da nacionalni sud upućuje pitanje Sudu EU oko tumačenja ili valjanosti neke norme prava EU. Poslovni nastan mislim da je dobar izbor. Mislim da je najtočniji i najširi termin. Da nije tako ne bi poštivali pravo EU i ne bi davali adekvatnu zaštitu subjektivnih prava jer bi suzili doseg tog pojma što ne smijemo raditi. Vezano uz doseg članka, slažem se, bolje bi odgovaralo područje primjene. Htjela sam reći da određene situacije koje indirektno predstavljaju prepreku slobodi kretanja naprosto zbog toga što su toliko indirektna i njihov učinak toliko neznatan i prenesiguran da se na njih ne primjenjuje određena norma prava EU. Carinske pristojbe. Ovi prijevodi koje sam ovdje koristila su prijevodi koje su radili neki kolege prije dosta godina. Svi prijevodi koji trenutno postoje dokle god ne postanemo država članica su neslužbeni prijevodi. Naši pravници-lingvistu u Vijeću zaduženi za primarno pravo već su preveli Osnivačke ugovore i mislim da su prije par dana dogovoreni zadnji detalji. Čekam dan kad će se to pojaviti na internetu da napokon imamo buduću službenu verziju prijevoda Osnivačkih ugovora. Carinske pristojbe. Možete reći carine. Meni je bitan ovaj drugi termin nameti koji mora biti dovoljno širok. Mislim da tu uzimanje nekog drugog termina koji bi bio uži bilo opasno jer opet ne bi poštivali pravo EU. Mislim da je dobro da namet ostane kao termin jer je dovoljno široko.

J. Barbić:

Dodao bih nešto u vezi s nazivljem. Kad se govori o prekograničnim elementima moramo ostati pri tom nazivu, iako je riječ o jednom tržištu, jer se primjerice trgovačka društva registriraju u pojedinim državama pa može doći do prekograničnih pripajanja, spajanja ili promjene sjedišta gdje je svakako riječ o prekograničnom elementu makar je riječ o jednom unutarnjem tržištu kad je riječ o slobodnom prometu dobara, usluga, kapitala i sl. jer u tome sudjeluju subjekti upisani u registrima različitih država.

Zanima me riječ proporcionalnost. To imamo u pravu društava. Mi smo to na hrvatskom izražavali kao primjerenost jer npr. povećanje temeljnog kapitala dioničkog društva i mogućnost donošenja odluke kojom se dioničarima isključuje pravo prvenstva upisa novih dionica mora biti primjereno tome da se ostvari cilj da u povećanju temeljnog kapitala ne sudjeluju postojeći dioničari želi li se u društvu dobiti jednog investitora koji će uložiti potreban kapital. Kažemo da ta mjera mora biti primjerena cilju društva jer ako odluka glavne skupštine o tome nije primjerena može se pobijati na sudu. Ako npr. društvo treba 10 milijuna eura kapitala, očigledno je da veliki broj

malih dioničara to neće moći pribaviti, ali to može ozbiljan ulagač koji je na to spreman, pa ako je to u interesu društva odlukom glavne skupštine može se isključiti pravo prvenstva dioničara da upišu nove dionice kako bi se postiglo da društvo pribavi potreban kapital. Tada je takva odluka opravdana. Bilo bi dobro u hrvatskim tekstovima koristiti riječ primjerenost.

I. Goldner Lang: Koristim termin načelo proporcionalnosti. Znam da neki koriste termin načelo razmjernosti kao hrvatsku riječ. Mislim da je bolje ostaviti proporcionalnost. Prvi test koji je vezan uz proporcionalnost je da li je mjera primjerena odnosno prikladna. Mislim da je proporcionalnost šira jer prvo gledate da li je mjera primjerena odnosno prikladna za ostvarenje tog cilja kao što je bio ovaj primjer s alkoholom i zaštitom javnog zdravlja maloljetnika. Drugo, gledate da li je mjera nužna. Da li se cilj mogao postići na neki drugi način. Treći test koji je puno rjeđi je da li mjera odgovara tom cilju. To je kao test proporcionalnostiU biti se rade prva dva testa najčešće. Da li je mjera primjerena, prikladna i da li je nužna. Nekako meni proporcionalnost je šira.

J. Barbić: Ovo sve što ste ovdje naveli obuhvaćeno je riječju primjerenost, jer kad kažemo da je nešto primjereno znači da je primjereno u odnosu na cilj koji se želi postići. Često tekstovi kod nas ovise i o tome s kojeg se jezika prevodi smjernica rješenja koje se ugrađuju u naš pravni sustav.

Dino Zorić: U vezi ove terminološke rasprave. Radio sam dugo godina u Carinskoj Upravi. Oko toga su bile dosta česte rasprave. Moj dobronamjeren prijedlog je da se koristi termin uvozna carinska davanja. To je generalni termin u kontekstu o kojem ste govorili. Praktički sva davanja tim terminom su obuhvaćena. Gospodin Zadravec je govorio o pristojbi koja je uski termin (iz kategorije upravnog). Carinska pristojba je trenutni termin, a uvozna carinska davanja bio bi najprikladniji. Pokrilo bi sva davanja.

E. Zadravec: Vraćam se ponovno na „poslovni nastan“. Na engleskom je to „freedom of establishment“, u njemačkom je to „Niederlassungsfreiheit“. U našem Zakonu o trgovačkim društvima u čl. 620 navodi se: „Strano trgovačko društvo koje želi vršiti poslovnu aktivnost u Republici Hrvatskoj mora osnovati svoje trgovačko društvo ili podružnicu.“ Ne govori se o poslovnom nastanu. Cijeli Zakon o trgovačkim društvima koji je vrlo opsežan i koji je biblija za nas pravnike, ne spominje „poslovni nastan“. Bojim se da smo

uvodeći jedno rješenje malo otišli izvan onog što se navodi u zakonu, koji bi ipak trebao biti odlučan kod davanja upravo ove definicije. Freedom of establishment ili Niederlassungsfreiheit ili Niederlassungsfreizugigkeit, označavaju pojmove koji sadrže prava stranim fizičkim ili pravnim osobama da u nekoj drugoj državi osnuju trgovačko društvo. Što se tiče pojma proporcionalnosti, mislim da je problem vrlo jednostavan. Pojam proporcionalnosti uvode u naš jezik oni koji su prijevod vršili iz engleskog jezika. Međutim, da su prijevod vršili iz njemačkog jezika, gdje se taj pojam naziva „Angemessenheit“, onda bi hrvatski prijevod glasio „primjereno“. Kako smo mi ipak skloni njemačkom pravnom sustavu, onda mislim da bi pojam iz engleskog koji glasi „proporcionalnost“ trebali na hrvatski prevesti kao primjerenost. Mislim da bi izraz „primjereno“ bio bolji nego što je to izraz proporcionalno. Naravno, sav taj naš trud, da stvari dovedemo u red, treba razumjeti kao pokušaj da prije ulaska u EU napravimo i korektne prijevode Aquis Communautaire-a kako bismo izbjegli poteškoće u vlastitom jeziku, a koje ćemo imati.

J. Barbić:

Da se vratimo na poslovni nastan. Zašto Zakon o trgovačkim društvima o tome ne govori? Zato što ne koristi jedna pojam za sve kombinacije, u njemu se uvijek govori samo o nekoj od njih. Jednom je riječ o osnivanju podružnice, drugi puta je u pitanju osnivanje društva i dr. Zato nije bilo potrebe da se koristi jedan zajednički naziv.

Zaista je bilo problema s riječju *establishment*. Za to nema odgovarajućeg hrvatskog izraza pa se moralo uzeti neki naziv koji bi pokrивao sve ono što se pod time razumijeva, a da se ne mora nešto naznačiti opisnim putem, što ne bi bilo praktično. Zato se došlo do tog izraza, sve je samo pitanje dogovora.

Odavna govorim o tome što će se pravnicima dogoditi ulaskom Republike Hrvatske u Europsku uniju. Ta će struka doživjeti najveće promjene. Neki stariji kolege su na to reagirali tako da su rekli kako će do tada otići u mirovinu i neće s time imati ništa. Ostali su rekli – to ćemo riješiti u hodu. To naše rješenje u hodu je nešto najgore o čemu se može govoriti, jer će doći vrijeme da se pravnička struka jednostavno više neće moći orijentirati u novim stvarima. Ne zato što bi to bilo nemoguće nego zato što se nije na vrijeme pripremila za novo stanje. Prvi će na udar doći odvjetnici. Zašto? Zato jer stranke prvo dolaze k njima i oni moraju odrediti pravni put kojim će krenuti. Zatim suci pa svi ostali. Morat će to znati i pravnici u trgovačkim društvima jer će morati savjetovati one koji u njima

djeluju da postupaju s oprezom obzirom na nova pravila ponašanja koja su nam ranije bila strana. Neka stvar koja naizgled nema veze s uređenjem ponašanja na tržištu može se protumačiti kao ograničenje slobode tržišnog natjecanja, a Europski sud svojom kreativnom praksom može proširiti ili suziti područje primjene europskog prava pa to ne možete znati ako niste proučili praksu tog suda.

To je ključna poruka i zato je današnje izlaganje na Tribini bilo vrlo korisno. Kolegica je rekla samo nešto od toga, ali na temelju izrečenog možete vidjeti kako stvari izgledaju. Kad bi kolegica iznijela primjere što se sve smatra potporom, ne biste vjerovali što je to potpora. A kad se to počne tumačiti, posljedice mogu biti strašne.

I. Goldner Lang: Koga zanima i želi malo više pogledati, slobodno pogledajte na web stranici Pravnog fakulteta i link Katedre za europsko javno pravo. Imamo razne stvari koje objavljujemo vezano uz novija događanja u području prava EU. Dosta toga već je i prevedeno na hrvatski jezik. Postoji mailing lista na koju se možete prijaviti i dobivati mailove vezano uz događanja iz tog područja i u Hrvatskoj i izvan Hrvatske gdje šaljemo razne obavijesti. Koga zanima slobodno pogledajte ili meni pošaljite mail i poslat ću vam link. Svima još jednom zahvaljujem. Napominjem samo – osim što predajem na Pravnom fakultetu često imam predavanja zaposlenicima u državnoj službi, a ponekad u osobama zaposlenim u sudstvu i u privatnom sektoru. Reakcije su različite i često imam dojam da se ljudi boje i da kažu što nam je sve to uopće trebalo. Osobno mislim da uopće nije pitanje izbora da li trebamo ili ne trebamo ući u Europsku uniju. Mislim da nemamo alternativu. Naravno da Europska unija donosi i neke loše stvari, ali donosi puno više i boljih stvari. Čak i u ovo doba najveće krize Europske unije ikada koja se trenutno događa koju ćemo i mi osjetiti. Mislim da je još uvijek vrijedno ući u Europsku uniju ne samo iz ideoloških nego i iz ekonomskih razloga. Mislim da to moramo imati na umu i da je to dobra odluka koju mislim da će naši građani prepoznati.

J. Barbić: Točno. Slažem se s našom uvodničarkom. Alternative nema. Prvu korist smo već dobili. To se osjeća? Nikad mi ne bismo napravili ove promjene u pravnom sustavu da nas Europska unija na to nije natjerala. Sada smo unaprijedili pojedina pravna rješenja, ali smo izazvali nered u pravnom sustavu koji se mora ukloniti.

Pozivam vas da se pljeskom zahvalimo našoj uvodničarki na tako dobrom izlaganju koje nas je potaklo na živu raspravu.

Ovime smo završili ciklus tribina u 2011. Skrećem vam pozornost da ćemo 17. siječnja iduće godine na Tribini imati kao uvodničara gospodina Vladimira Drobnjaka našeg glavnog pregovarača s Europskom unijom i državama članicama Unije. Kolega Drobnjak je bio naš gost u vrijeme kad su otpočeli pregovori i nakon toga kad su nakon značajne stanke bili nastavljeni pa je razumljivo da bude s nama i kada su pregovori privedeni kraju i potpisan pristupni ugovor.

Sve do ljeta nastavit ćemo s temama vezanim uz Europsku uniju. To činimo stoga jer je pravnička struka ta koja će među svim strukama doživjeti najveće promjene. Neće se više moći dati ni pravno mišljenje o nekoj stvari, ako nije riječ o nekom čisto lokalnom pitanju, a da se ne konzultiraju izvori europskog prava. Ništa vam ne će pomoći poznavanje domaćih propisa.

Želim Vam ugodne nadolazeće blagdane. Sretan Božić i Nova godina. Vidimo se u siječnju. Hvala lijepa.

POPIS ODRŽANIH TRIBINA
TRIBINE KLUBA PRAVNIKA GRADA ZAGREBA
1993. – 2010.

1993.

1. Zakon o sudovima, Ivica Crnić, ministar pravosuđa, Milan Vuković, predsjednik Vrhovnog suda, te profesori Jakša Barbić, Mihajlo Dika i Davor Krapac

1994.

1. Pravosudni sustav RH, Ivica Crnić, ministar pravosuđa RH
2. Zakon o trgovačkim društvima, prof. dr. sc. Jakša Barbić
3. Prijedlog Zakona o radu, prof. dr. sc. Željko Potočnjak
4. Denacionalizacija u Republici Hrvatskoj i Republici Sloveniji, prof. dr. sc. Lojze Ude, Pravni fakultet u Ljubljani, Miroslav Šeparović, zamjenik ministra pravosuđa RH
5. Temeljna ustavna prava i slobode čovjeka i građanina i njihova zaštita, Jadranko Crnić, predsjednik Ustavnog suda RH, prof. dr. sc. Budislav Vukas
6. Zaštita čovjekova okoliša - Zakon o zaštiti okoliša, prof. dr. sc. Slavko Matić, Šumarski fakultet, Senka Andrijašević-Rac, savjetnica u Ustavnom sudu RH
7. Dionica, prof. dr. sc. Jakša Barbić
8. Etažno vlasništvo, prof. dr. sc. Nikola Gavella
9. Croatian Arbitration Yearbook, vol. I, dr. sc. Mihajlo Dika

1995.

1. Javno bilježništvo, Ivica Crnić, ministar pravosuđa, prof. dr. sc. Mihajlo Dika
2. Naknada neimovinske štete po Zakonu o javnom informiranju, Marijan Ruždjak, sudac Županijskog suda u Zagrebu, Denis Kuljiš, glavni urednik tjednika *Globus*

3. Sustav privatnog prava u RH, profesori Katedre za građanske znanosti Pravnog fakulteta u Zagrebu
4. Što sa Zakonom o radu, prof. dr. sc. Željko Potočnjak
5. Moralnost u pravnom pozivu, prof. dr. sc. Vjekoslav Miličić
6. Pravni i gospodarski izazovi restrukturiranja hrvatskog gospodarstva, dr. sc. Dražen Kalogjera
7. Pomorsko dobro, prof. dr. sc. Velimir Filipović
8. Kako poboljšati zaštitu vjerovnika, prof. dr. sc. Mihajlo Dika
9. Ministarstvo pravosuđa RH i novi hrvatski pravni sustav, Miroslav Šeparović, ministar pravosuđa RH

1996.

1. Odgovornost za nematerijalnu štetu učinjenu pravnoj osobi, prof. dr. sc. Petar Klarić
2. Novo sudsko ovršno pravo, prof. dr. sc. Mihajlo Dika
3. Novo procesno kazнено zakonodavstvo, prof. dr. sc. Davor Krapac
4. Stečajni zakon, prof. dr. sc. Mihajlo Dika
5. Obilježavanje 220 godina Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, prof. dr. sc. Jakša Barbić
6. Zagrebačka banka – put do burze, Davor Holjevac, član Uprave Zagrebačke banke
7. Pravni položaj stanara, prof. dr. sc. Tanja Tumbri
8. Tajni nadzor nad telefonskim i drugim PTT komuniciranjem za potrebe kaznenog postupka, prof. dr. sc. Davor Krapac
9. Upravljanje stambenim zgradama, Senka Andrijašević-Rac, zamjenica državnog pravobranitelja RH

1997. *

1. Zemljišnoknjižno pravo, prof. dr. sc. Tatjana Josipović
2. Uz Zakon o zaštiti tržišnog natjecanja, prof. dr. sc. Deša Mlikotin-Tomić
3. Nova struktura glavne rasprave u kaznenom postupku - za i protiv amerikanizacije, prof. dr. sc. Davor Krapac

4. Međunarodni kazneni sud u Haagu, prof. dr. sc. Željko Horvatić
 5. Javno bilježništvo i osiguranje tražbina, Jožica Matko Ruždjak, javna bilježnica u Zagrebu
-

U 1997. godini održano je devet tribina, ali nedostaju podaci za četiri održane tribine.

1998.

1. Pranje novca, prof. dr. sce. Željko Horvatić
2. Odvjetnici - isključivi zastupnici pred sudovima - za ili protiv, Marijan Hanžeković, predsjednik Hrvatske odvjetničke komore, mr. sc. Miljenko Giunio, predsjednik Udruge pravnika u gospodarstvu grada Zagreba
3. Pravno uređenje poduzeća, prof. dr. sc. Jakša Barbić
4. Obvezatnost izvršenja odluka Ustavnog suda RH, dr. sc. Velimir Belajec, mr. sc. Hrvoje Momčinović, suci Ustavnog suda RH
5. Popravljanje štete učinjene objavljenom informacijom s osvrtom na novu sudsku praksu, Marijan Ruždjak, odvjetnik u Zagrebu
6. Treba li mijenjati Ustavni zakon o Ustavnom sudu RH, Jadranko Crnić, predsjednik Ustavnog suda RH
7. Nedjelotvornost pravnog sustava kao bitan čimbenik stagnacije hrvatskog gospodarstva, dr. sc. Dražen Kalogjera
8. Zaštita vjerovnika u pravu društava, prof. dr. sc. Jakša Barbić
9. Glavne značajke mirovinske reforme, prof. dr. sc. Željko Potočnjak

1999.

1. Ustavni položaj i ovlasti pučkog pravobranitelja, Ante Klarić, pučki pravobranitelj RH
2. Ustavni sud u zaštiti ljudskih sloboda i prava, dr. se. Jadranko Crnić, predsjednik Ustavnog suda RH
3. Novo hrvatsko obiteljsko zakonodavstvo, prof. dr. sc. Mira Alinčić, prof. dr. sc. Dubravka Hrabar, doc. dr. sc. Aleksandra Korać

4. Hrvatski duhanski rat i pravo tržišnog natjecanja, dr. sc. Siniša Petrović
5. Ustavni zakon o Ustavnom sudu RH, dr. sc. Jadranko Crnić, predsjednik Ustavnog suda RH
6. Stečaj s preustrojem dužnika, prof. dr. sc. Jakša Barbić
7. *Intellectio iuris* - datoteka sudske prakse i pravne književnosti, Milivoje Žugić, odvjetnik u Zagrebu
8. Novela Ovršnog zakona, prof. dr. sc. Mihajlo Dika
9. Izbori 1999., prof. dr. sc. Branko Smerdel

2000.

1. Etika vlasti i sukob interesa, prof. dr. sc. Branko Smerdel
2. Rad na noveli Zakona o obveznim odnosima, prof. dr. sc. Petar Klarić
3. Kaznena odgovornost pravnih osoba, prof. dr. sc. Petar Novoselec
4. Srednjovjekovni Zagreb, prof. dr. sc. Magdalena Apostolova Maršavelski
5. Vidi li se izlaz iz gospodarske krize, prof. dr. sc. Gorazd Nikić
6. Pravna struka o ustavnim promjenama, prof. dr. sc. Branko Smerdel
7. Novela Stečajnog zakona, prof. dr. sc. Mihajlo Dika
8. Ususret poreznoj reformi, prof. dr. se. Olivera Lončarić-Horvat, prof. dr. sc. Jure Šimović, doc. dr. sc. Hrvoje Arbutina
9. Što je građanima i gospodarstvu donio ulazak Hrvatske u Svjetsku trgovinsku organizaciju (WT0), prof. dr. sc. Uroš Dujšin

2001.

1. Međunarodni kazneni sud danas i sutra, doc. dr. sc. Ivo Josipović
2. Izmjene i dopune Zakona o radu, prof. dr. sc. Željko Potočnjak
3. Revizija pretvorbe i privatizacije, prof. dr. sc. Jakša Barbić
4. Borba protiv korupcije - Zakon o sprečavanju sukoba interesa u obnašanju javnih dužnosti, doc. dr. sc. Siniša Petrović
5. Ured za sprečavanje korupcije i organiziranog kriminala, Dragan Novosel, Državno odvjetništvo RH

6. Položaj državnog odvjetnika prema novom Zakonu o državnom odvjetništvu, Slavko Zadnik, Državno odvjetništvo RH
7. Kakvi su nam propisi kojima se uređuje gospodarstvo, prof. dr. sc. Jakša Barbić
8. Odgovornost za štete nastale uporabom medicinskih uređaja, prof. dr. sc. Petar Klarić, prim. dr. sc. Egidio Čepulić, Hrvatska liječnička komora, prof. dr. sc. Mirko Gjurašin, prof. dr. sc. Mirjana Sabljarić-Matovinović
9. Odgovornost za štete zbog grešaka u medicini, prof. dr. sc. Petar Klarić, prof. dr. sc. Mirko Gjurašin i prim. dr. sc. Egidio Čepulić

2002.

1. Zloupotreba položaja i ovlasti kao gospodarsko kazneno djelo, prof. dr. sc. Petar Novoselec
2. Zloupotrebe procesnih ovlasti i prava stranaka u kaznenom postupku, prof. dr. sc. Davor Krapac, Damir Kos, Marijan Svedrović, suci Vrhovnog suda RH
3. Zloupotrebe u građanskom sudskom postupku, prof. dr. sc. Mihajlo Dika, dr. sc. Ivo Grbin, sudac Vrhovnog suda RH, Marijan Hanžeković, odvjetnik u Zagrebu
4. Javno bilježništvo kao alternativna pravosudna institucija, Ante Ilić, predsjednik Hrvatske javnobilježničke komore
5. Aktualna pitanja primjene Zakona o suzbijanju zloupotrebe opojnih droga, prof. dr. sc. Slavko Sakoman, Božica Cvjetko, zamjenica državnog odvjetnika RH, prof. dr. sc. Berislav Pavišić
6. Djelovanje Europskog suda za ljudska prava s osvrtom na presude protiv Republike Hrvatske, prof. dr. sc. Nina Vajić
7. O granici na moru između Hrvatske i Slovenije, akademik Vladimir Ibler
8. Sporazum o stabilizaciji i pridruživanju s EU i hrvatsko zakonodavstvo, prof. dr. sc. Siniša Rodin
9. Što donosi novi Zakon o nasljeđivanju, dr. sc. Jadranko Crnić

2003.

1. Novela Ovršnog zakona, mr. sc. Miljenko Kovač, zamjenik ministrice pravosuđa RH, Jožica Matko-Ruždjak, javna bilježnica u Zagrebu, i prof. dr. sc. Mihajlo Dika
2. Prilagodba prava potrošača u Hrvatskoj pravu Europske unije, prof. dr. sc. Tomislav Borić
3. Novosti u oporezivanju dohotka, prof. dr. sc. Olivera Lončarić-Horvat, Vesna Brdovnik, Katica Amidžić-Peročević, Milivoj Friganović, Ministarstvo financija RH
4. Što je zapravo sporno u prijedlogu Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o radu, Marijan Ruždjak, odvjetnik u Zagrebu
5. Izgledi Hrvatske u borbi protiv korupcije, prof. dr. se. Josip Kregar
6. Pravno uređenje javnih nabavki, prof. dr. se. Dragan Medvedović, mr. sc. Ivan Šprajc
7. Isključivi gospodarski pojas i Hrvatska, prof. dr. sc. Budislav Vukas
8. Financiranje političkih stranaka, prof. dr. sc. Josip Kregar
9. Ustavnost i promjena vlasti, prof. dr. sc. Branko Smerdel

2004.

1. Novela Ovršnog zakona I pravna sigurnost, prof. dr. sc. Mihajlo Dika
2. Modernizacija hrvatske javne uprave, akademik Eugen Pusić, prof. dr. sc. Ivan Koprić, Antun Palarić, državni tajnik Središnjeg državnog ureda za upravu
3. Pravo u suvremenom postmodernom informacionalističkom zajedništvu, akademik Adolf Dragičević
4. Ekonomske i političke posljedice predstojećeg proširenja Europske unije, prof. dr. sc. Uroš Dujšin
5. Europeizacija pravnog sustava nakon kandidature Hrvatske za članstvo u Europskoj uniji, prof. dr. sc. Siniša Rodin
6. Zakon o odgovornosti pravnih osoba za kaznena djela, prof. dr. sc. Petar Novoselec
7. Izmjene Zakona o zemljišnim knjigama - put ili stranputica reforme zemljišnih knjiga, prof. dr. sc. Tatjana Josipović
8. Zakonodavne novine u pristupu obiteljskom nasilju - izazov teoriji i praksi, Božica Cvjetko, zamjenica državnog odvjetnika RH, Branka Žigante Živković, sutkinja Visokog prekršajnog

suda RH, doc. dr. sc. Ksenija Turković, prof. dr. sc. Marina Ajduković

9. Naših prvih 100 tribina, prof. dr. sc. Jakša Barbić

10. Europeizacija pravničke struke, prof. dr. sc. Branko Smerdel

2005.

1. Preobrazba državne suverenosti, prof. dr. sc. Ivan Šimonović

2. Prilagodba hrvatskog službeničkog sustava europskim standardima, prof. dr. sc. Ivan Koprić,
mr. sc. Gordana Marčetić

3. Model izvansudske nagodbe u kaznenom postupku prema maloljetnicima i mlađim
punoljetnicima, Božica Cvjetko, zamjenica državnog odvjetnika RH, prof. dr. sc. Nivex
Koller-Trbović, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet u Zagrebu, dr. sc. Vesna Gmaz-Luški,
Centar za socijalnu skrb Zagreb

4. Vjerodostojno tumačenje zakona, prof. dr. sc. Siniša Rodin

5. Međunarodno natjecanje studenata 154 pravna fakulteta iz međunarodne trgovačke
arbitraže u Beču, Ana Barić, Ivana Jurčec, Miljenko Petrak, Danijel Stanković i Tin Težak

6. Konkurentnost hrvatske ekonomije i pravni sustav, doc. dr. sc. Mladen Vedriš

7. Pregovori o članstvu Republike Hrvatske u Europskoj uniji - tko, kako zašto, Vladimir
Drobnjak, veleposlanik i glavni pregovarač u pregovorima o pristupanju Republike Hrvatske
Europskoj uniji

8. Pravo i država kao interakcija i kao struktura, akademik Eugen Pusić

9. Uvod u neimovinsku štetu po novom Zakonu o obveznim odnosima, Ivica Crnić, dipl. iur. sudac
Vrhovnog suda RH

2006.

1. Interpretativna nadležnost Vrhovnog Suda RH po novom Zakonu o sudovima, prof. dr. sc.
Siniša Rodin

2. Odgovornost za neispravan proizvod, dr. sc. Marko Baretić

3. Odnos Ustavnog i Vrhovnog suda, prof. dr. sc. Petar Klarić, Branko Hrvatinić

4. Poslovna, profesionalna i službena tajna, dr. sc. Petar Miladin

5. Novi propisi iz osiguranja i europsko osigurateljno pravo, dr. sc. Marijan Ćurković
6. Praktična pitanja zakona o izvršenju kazne zatvora (povodom Izvješća pučkog pravobranitelja o stanju u hrvatskom zatvorskom sustavu), mr. sc. Ivan Damjanović, Željko Thiir
7. Prva godina s EU - iskustva, rezultati, predviđanja, prof. dr. sc. Siniša Petrović
8. Osuvremenjivanje cjeloživotnog obrazovanja, prof. dr. sc. Josip Kregar, prof. dr. sc. Ksenija Turković
9. 100 godina Biblioteke Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Andrea Horić, prof.

2007.

1. Zastupljenost hrvatskih znanstvenih časopisa u relevantnim bazama podataka i vrednovanje znanstvenih radova u društvenim znanostima, dr. sc. Maja Jokić
2. Suci i odvjetnici - odgovornost za stanje u pravosuđu, Branko Hrvatinić, Leo Andreis
3. Mirenje - drugi put do pravde, mr. sc. Srđan Šimac
4. Javna nabava, Goran Matešić, mr. sc. Ante Perdić
5. Pravni leksikon - početak hrvatske pravne leksikografije, mr. sc. Vladimir Pezo, prof. dr. sc. Mihajlo Dika
6. Jezik u pravu, prof. dr. sc. Hrvoje Sikirić
7. Što donosi novi Zakon o zaštiti potrošača, dr. sc. Marko Baretić
8. Zakon o prostornom uređenju i gradnji, novi pristup, Davor Mrdujijaš
9. Pristanak pacijenta na liječenje, dr. sc. Saša Nikšić

2008.

1. Novo pravno uređenje kamata, mr. sc. Miljenko Giunio,
2. Modeli financiranja hipotekarnih kredita – sekurizacija i/ili hipotekarne obveznice?, prof. dr. sc. Tatjana Josipović,
3. Javno bilježništvo – jučer, danas, sutra, – Ivan Maleković, Jožica Matko Ruždjak i Rankica Banc, javni bilježnici
4. Strategija reforme državne uprave – mogućnosti i izazovi provedbe, Antun Palarić
5. Novo alimentacijsko pravo, prof. dr. sc. Dubravka Hrabar i prof. dr. sc. Mihajlo Dika

6. Hrvatska na putu prema Europskoj uniji, Vladimir Drobnjak
7. Korištenje autorskih djela nastalih radom kod poslodavaca, prof. dr. sc. Igor Gliha
8. Ekonomska kriza i hrvatska ekonomsko politika, akademik Zvonimir Baletić
9. Pravno uređenje osiguranja depozita, doc. dr. sc. Hrvoje Markovinović

2009.

1. Ukidanje propisa sa zadržskom – ugovorna kazna za grijehe parkiranja, mr. sc. Miljenko Giunio
2. Dvojbe o Zakonu o zabrani diskriminacije, prof. dr. sc. Dubravka Hrabar i mr. sc. Goran Selanec
3. Otvorena pitanja novog Zakona o kaznenom postupku, prof. dr. sc. Ivo Josipović
4. Novela Zakona o vlasništvu i drugim stvarnim pravima (stjecanje vlasništva i nasljeđivanje stranih fizičkih i pravnih osoba, te upis stvarnih prava u zemljišne knjige, primjena OIB-a), prof. dr. sc. Tatjana Josipović i Jožica Matko Ruždjak
5. Novela Općeg poreznog zakona, prof. dr. sc. Hrvoje Arbutina, mr. sc. Marijana Vuraić Kudeljan i Aleksandra Antolić
6. Je li tradicionalni sustav rješavanja sporova u krizi?, mr. sc. Srđan Šimac
7. Što je novo u pravu tržišnog natjecanja?, prof. dr. sc. Siniša Petrović
8. Ustavne promjene 2009., prof. dr. sc. Branko Smerdel
9. Novi Zakon o općem upravnom postupku, prof. dr. sc. Dragan Medvedović

2010.

1. Racionalizacija lokalne samouprave, prof. dr. sc. Ivan Koprić
2. Novi Zakon o radu, prof. dr. sc. Željko Potočnjak
3. Potrošačko kreditiranje - otvorena pitanja, doc. dr. sc. Marko Baretić
4. Mogu li nove pravne profesije poboljšati učinkovitost pravosuđa?, doc. dr. sc. Aleksandra Maganić
5. Prilagodba hrvatskog pravnog sustava na putu u EU, prof. dr. sc. Ivo Josipović

6. Europsko međunarodno građansko procesno pravo i europski ovršni nalog za nesporne tražbine, prof. dr. sc. Mihajlo Dika i Prof. dr. sc. Hrvoje Sikirić
7. granici na moru između Hrvatske i Slovenije – osam godina kasnije, akademik Vladimir Ibler
8. Otvorena pitanja predloženog pravnog uređenja sveučilišta i znanosti, doc. dr. sc. Marko Baretić
9. Novo pravno uređenje ovrhe – pretenzije i postignuća, prof. dr. sc. Mihajlo Dika

2011.

1. Menadžerski ugovori, doc. dr. sc. Ivana Grgurev
2. Pravni položaj sveučilišta od 1874. do danas, prof. dr. sc. Dalibor Čepulo
3. Državna matura, prof. dr. sc. Vjekoslav Miličić
4. Sveučilište u BiH – pouke za Hrvatsku, prof. dr. sc. Borislav Petrović
5. Arbitraža prema dvostranim međunarodnim ugovorima o zaštiti ulaganja, doc. dr. sc. Davor Adrian Babić
6. Najstariji profesor Pravnog fakulteta u Zagrebu i svjetski studentski prvaci: Ana Bobić, Vanda Jakir, Branka Marušić, Ivana Kordić, Ivan Zrinjski, Vedran Barišić, Dora Horvat, Ana Lah, Nika Bačić i Kristina Mandić u poznavanju prava Europske unije, akademik Vladimir Ibler i studenti Pravnog fakulteta u Zagrebu
7. Članstvo u Europskoj uniji i akademska mobilnost, prof. dr. sc. Siniša Rodin i doc. dr. sc. Tamara Perišin
8. Sudovi i sudovanje nakon ulaska Republike Hrvatske u Europsku uniju, prof. dr. sc. Tamara Čapeta
9. Hrvatska u unutarnjem tržištu Europske unije, prof. dr. sc. Iris Goldner Lang

POPIS UVODNIČARA

1. Ajduković, Marina
2. Alinčić, Mira
3. Andreis, Leo
4. Antolić, Aleksandra
5. Amidžić-Peročević, Katica
6. Andrijašević Rac, Senka (2)
7. Apostolova Marsavelski, Magdalena
8. Arbutina, Hrvoje (2)
9. Babić, Davor Adrian
10. Baletić, Zvonimir
11. Barbić, Jakša (9)
12. Baretić, Marko (4)
13. Barić, Ana
14. Belajec, Velimir
15. Borić, Tomislav
16. Brdovnik, Vesna
17. Crnić, Ivica (4)
18. Crnić, Jadranko (5)
19. Cvjetko, Božica (3)
20. Čepulić, Egidio (2)
21. Čapeta, Tamara
22. Čepulo Dalibor
23. Ćurković, Marijan
24. Damjanović, Ivan
25. Dika, Mihajlo (15)
26. Dragičević, Adolf
27. Drobnyak, Vladimir (2)
28. Dujšin, Uroš (2)
29. Filipović, Velimir
30. Friganović, Milivoj

31. Gavella, Nikola
32. Giunio, Miljenko (3)
33. Gjurašin, Mirko (2)
34. Gliha, Igor
35. Gmaz-Luški, Vesna
36. Goldner Lang, Iris
37. Grbin, Ivo
38. Grgurev, Ivana
39. Hanžeković, Marijan (2)
40. Holjevac, Davor
41. Horić, Andrea
42. Horvatić, Željko (2)
43. Hrabar, Dubravka (3)
44. Hrvatinić, Branko (2)
45. Ibler, Vladimir (3)
46. Ilić, Ante
47. Jokić, Maja
48. Josipović, Ivo (3)
49. Josipović, Tatjana (4)
50. Jurčec, Ivana
51. Kalogjera, Dražen (2)
52. Klarić, Ante
53. Klarić, Petar (5)
54. Koller-Trbović, Nivex
55. Koprić, Ivan (3)
56. Korać, Aleksandra
57. Kos, Damir
58. Kovač, Miljenko
59. Krapac, Davor (5)
60. Kregar, Josip (3)
61. Kuljiš, Denis
62. Lončarić-Horvat, Olivera (2)
63. Maganić, Aleksandra
64. Maleković, Ivan

65. Marčetić, Gordana
66. Markovinović, Hrvoje
67. Matešić, Goran
68. Matić, Slavko
69. Matko-Ruždjak, Jožica (3)
70. Medvedović, Dragan (2)
71. Miladin, Petar
72. Miličić, Vjekoslav (2)
73. Mlikotin-Tomić, Deša
74. Momčinović, Hrvoje
75. Mrduljaš, Davor
76. Nikić, Gorazd
77. Nikšić, Saša
78. Novosel, Dragan
79. Novoselec, Petar (3)
80. Palarić, Antun (2)
81. Pavišić, Berislav
82. Perdić, Ante
83. Perišin, Tamara
84. Petrak, Miljenko
85. Petrović Borislav
86. Petrović, Siniša (4)
87. Pezo, Vladimir
88. Potočnjak, Željko (5)
89. Prpić, Branimir
90. Pusić, Eugen (2)
91. Rodin, Siniša (5)
92. Ruždjak, Marijan (3)
93. Sabijar-Matovinović, Mirjana
94. Sakoman, Slavko
95. Selanec, Goran
96. Sikirić, Hrvoje (2)
97. Smerdel, Branko (7)
98. Stanković, Danijela

99. Svedrović, Marijan
100. Šeparović, Miroslav (2)
101. Šimac, Srđan (2)
102. Šimonović, Ivan
103. Šimović, Jure
104. Šprajc, Ivan
105. Težak, Tin
106. Thür, Željko
107. Tumbri, Tanja
108. Turković, Ksenija (2)
109. Ude, Lojze
110. Vajić, Nina
111. Vedriš, Mladen
112. Vukas, Budislav (2)
113. Vuković, Milan
114. Vuraić Kudeljan, Marijana
115. Zadnik, Slavko
116. Žigante Živković, Branka
117. Žugić, Milivoje